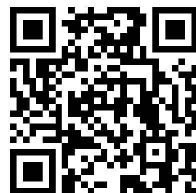
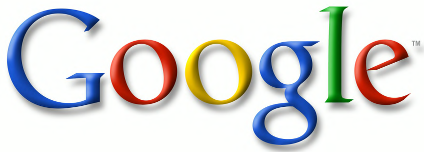

REGENTS OF THE UNIVERSITY OF MINNESOTA
OMNIBUS ARTIBUS
COMMUNE VINCULUM

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

NITTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
FEMTONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1903.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1903

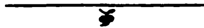
Innehåll.

Sophus Bugge, Nogle Steder i Eddadigtene 1
R. C. Boer, Die Béowulfsage 19
I. Mythische reconstructionen (S. 19. 1. Etymologieen. S. 19. 2. Die mythische deutung der überlieferung. S. 28.). II. Historische untersuchung der überlieferung (S. 44).
Axel Kock, Anmälan av "Studier öfver Codex bureanus I. Af Odal Ottelin" 89

Björn M. Ólsen, Til Versene i Egils saga 99
Elof Hellquist, Om Fornjótr 134
Clara Holst, Lydovergangen a > o (å) i middelnedertyske laaneord i dansk 141
Theodor Hjelmqvist, Bidrag till tolkningen af Guta-saga . . 162
W. A. Craigie, Notes on the Norse-Irish Question 173
Jón Jónsson, Skilfingar eða Skjöldungar vestan fjalls í Noregi 181
Marius Hægstad, Anmälan av "Chr. Vidsteen: Ordbog over bygdemaalene i Söndhordland" 190
Andreas Heusler, Nekrolog över Karl Weinhold 196

Axel Olrik, Sivard den digre, en vikingesaga fra de danske i Nordengland 199
Erik Brate, *Gubbe* ock *gumma*. II 224
Axel Kock, Om *u*-brytningen i fornnordiska språk 234
Gustav Storm, Textkritiske Bemærkninger til Ynglinga-saga . . 252
1. Tidsregningen for Kong Auns Levetid (Cap. 25. S. 252). 2. Om Svipdag den blinde (Cap. 34. S. 254). 3. Tilnavnet *mikilláti* (Cap. 48. S. 256).
Elof Hellquist, Anmälan av "Norske Gaardnavne, udgivne med tilføiede Forklaringer af O. Rygh" 257
Marius Kristensen, Anmälan av "Theodor Hjelmqvist: Bibliska personers namn med sekundär användning i Nysvenskan" . . 261
Ebbe Hertzberg, Nekrolog över Konrad Maurer 262
O. S. Jensen, Bibliografi for 1901 273

Karl Gustaf Westman, Tolkningar av några ställen i vestgöta- och östgötalagarna 301
1. VG. ÖG. *þang*, *þangbrækka* (s. 301). 2. VG. I ÞB 5: pr. *fællir i kæfti* (s. 307). 3. VG. II OB 1. *vnden sagher þrigiæ konongæ stæmpnum* (s. 314). 4. VG. II UB 29 *skiæliker ældæri* (s. 316). 5. ÖG. ES 7. *rangx rum* (s. 322).
Joos. J. Mikkola, Bidrag till belysning af slaviska lånord i nordiska språk 325
Otto von Friesen, Till fonemet *aiw*'s historia 334
Herman Hirt, Anmälan av "H. Osthoff: Etymologische Parerga I" 358
W. A. Craigie, Anmälan av "The Clermont Runic Casket, by Elis Wadstein", "The Franks Casket, by Arthur S. Napier" och "Das angelsächsische Runenkästchen aus Auzon bei Clermont-Ferrand, von Wilhelm Viëtor" 364
Ebbe Tuneld, Anmälan av "Gotländska studier af Hugo Pipping" 367
Sophus Bugge, Nekrolog över Gustav Storm 377
Meddelande 384

Nogle Steder i Eddadigtene [1]).

Alvíssmál 3 L. 4—5.

'vagna vęrz'
ek em á vit komenn.

Linje 4 har jeg her anfört, som den er skreven i Cod. reg. Istedenfor dette indsætter Udgiverne almindelig *vagna vers*. Dette forklarer nogle som Genetiv af *vagna verr* 'Vognenes Værger' 'Vognenes Eier', d. e. Tor. Andre som Genetiv af *vagna ver* neutr. 'Vognenes Hav', d. e. Jorden, Oververdenen. Ingen af disse Opfatninger kan være den rette.

Imod dem begge maa indvendes, at *vęrz* efter sin Form hverken kan være Genetiv af *verr* eller af *ver*.

Imod den förste Opfatning maa fremdeles indvendes: 1) *verr* betyder ikke 'Værger' 'Eier', men 'Mand'. 2) Man tænkte sig, at Tor havde én Vogn, ikke flere Vogne. 3) Tors Vogn kaldes *reið* eller *kerra*, ikke *vagn* (medens *vagnar* dog brugtes som Navn paa de to Stjærnebilleder). 4) Det vilde ikke være rimeligt, at Dværgen skulle sige 'Jeg er kommen for at træffe Tor'. Thi Sammenhængen viser, at den Pige han kræver til Brud, er lovet Dværgen i Tors Fravær og uden dennes Vidende; det er aabenbart ikke sagt Dværgen, at han först maa tale med Tor om Sagen.

Men ogsaa den anden Forklaring, hvorefter *vagna ver* her skal betegne Oververdenen, maa efter min Mening forkastes, og det ikke blot paa Grund af Formen *vęrz*. Mödet mellem Tor og Drærgen finder nemlig efter Sammenhængen Sted i eller ved Aasgard. Men jeg har ikke fundet noget Eksempel paa, at Aasgard kunde betegnes som 'Jorden' eller 'Vognenes Hav'. Naar Dværgen har sit Hjem nede i Jorden,

[1]) Strofetallene henviser til min Udgave, Christiania 1867.

vilde han heller ikke med Rimelighed her kunne sige: 'jeg er kommen til Jorden'. *vagna vers á vit* kunde neppe betyde 'op paa Jorden'. *vęrz*, som her findes i Haandskriftet, er regelret Skrivemaade for *verþs* eller *verðs*, Gen. af *verð* n. eller af Adjektivet *verðr*. Jfr. *orz* i Cod. reg. Háv. 141 og Hamð. 9.

Den Islænding, som i Digtet har skrevet *vagna vęrz ec em a vít kominn*, har derfor sandsynlig forstaaet det saaledes: 'for at faa Betaling for Vogne er jeg kommen'. Han har vel tænkt sig, at Dværgen har arbeidet Vogne for Guderne, og at den unge Pige, han kræver, er lovet ham som Lön for dette Arbeide. For en saadan Opfatning kunde man anföre Udtrykket *vagna rúne* Sonatorrek 22, der af F. Jónsson opfattes som en Betegnelse for Odin.

Denne Opfatning af Stedet i Alvíssmál synes mig rigtigere end den sædvanlige. Men heller ikke den synes mig den rette. Man ser aldeles ingen Grund til, at Mytedigteren her skulde have talt om dette særlige Arbeide at fabrikere Vogne. Og desuden kunde jo Dværgen ikke kræve den Betaling, som var ham lovet, medmindre han havde bragt Æserne færdigt det Arbeide, som han skulle udföre for dem. Digteren skulde altsaa have tænkt sig, at Dværgen var kommen til Aasgard med flere Vogne, som han havde fabrikeret! Dette vilde dog være en altfor besynderlig Forestilling. Den maatte ialfald kræve en nærmere Forklaring eller Udredning og kunde ikke affeies med det ene Ord *vagna*.

Altsaa kan *vagna vęrz ec em a vít kominn* heller ikke betyde: 'Jeg er kommen for at faa Betaling for Vogne'.

Jeg tror derimod, at det rette fra Meningens Side er

vápna verðs
ek em á vit komenn

'Jeg er kommen for at faa Betaling for Vaaben'.

Herved falder der et nyt Lys over den mytiske Situation. Det er jo Dværgenes stadige Forretning at smede

Vaaben; Vaaben til Mennesker og Guder. De smeder Heltesagnets Tyrving og til Odin Spydet Gungner, til Tor Hammeren Mjöllner. I Lighed dermed har Digteren her fremstillet det saa, at Dværgen Alvis har paataget sig at smede Vaaben for Guderne mod at faa Tors Datter til Brud. Da Tor træffer Dværgen, er denne kommen for at faa sin Betaling for de Vaaben, han har fabrikeret for Guderne, og han vil nu drage afsted med Bruden. Men Tors Mellemkomst bevirker her, som i Myten om Jætten, der bygger Borg for Æserne, at Betalingen bliver en ganske anden end den, som er lovet, at Lönnen bliver Döden.

Med Hensyn til Forbindelsen af *á vit* med *vápna verðs* kan sammenlignes *ganga síns verka á vit* Háv. 59; i Prosa *fór hann þess ráðs á vit; á vit fanga*, og lign.

Udtrykket *vápna verð* er ligt med Udtrykket *selít maðr vápn við verðe* i et vers i Jómsv. s. Kap. 13 (Fms. XI 43).

Men der er gode Grunde til at antage, at *vagna* i Haandskriftet ikke er en blot og bar Skrivfeil for *vápna.*

I den prægtige Kjæmpevise om Ivar Elison [1]), som jeg har optegnet i Mo i Telemarken, sagde Kvædersken i förste Strofe:

far hass blei på vogno vegjen

(*vogno* udtalt med kort aabent *o* i förste Stavelse). Og i Visen om Lagje liten [2]) sagde den samme Kvæderske, som var sikrere end de aller fleste i at mindes Visernes gamle Sprogform:

Eg orkar . . . deg Herbjönn på vogno vega.

Men Udtrykkets oprindelige Mening er i disse Vers aabenbart lig oldn. *vápnum veginn* 'dræbt med Vaaben' og *vápnum vega.* Det er altsaa klart, at *vogno* her oprindelig har betydet, eller er traadt istedenfor en Ordform som har

[1]) Bugge Gamle norske Folkeviser Nr. 6.

[2]) Landstads Nr. 90.

betydet, d. s. s. oldn. *vápnum*. Men de, af hvem Kvædersken havde hört Viserne, havde misforstaaet Ordet som "Vogne" og havde derfor tilföiet Præpositionen 'paa'.

Vi har altsaa i telemarkske Kjæmpeviser, ligesom i Haandskriftet af Alvíssmál, for 'Vaaben' en Form med *gn* for *pn*.

En Form af dette Ord med *gn* (eller en af *gn* opstaaet Lyd) forekommer endnu paa et tredje Sted. Rietz anförer S. 821 b for 'Vaabenhus' ikke blot *våkenhus*, *vaknehus* og flere Former med *k*, men ogsaa *vagnhus*, *vånghus* som nu i svenske Dialekter brugelige Former. I ældre Svensk forekommer af 'Vaaben' Gen. pl. *wag(h)na* [1]).

Med de till *vápn* hörende Former, som har *gn*, kan Lydovergangen i gammelsvensk *stiugbarn* for *stiupbarn* sammenstilles.

Hermed holder jeg det for godtgjort, at den med *vápna* enstydige Form *vagna* i Alvíssmál er mere end en Skrivfeil.

Nær beslægtede med de her nævnte Former med *gn* af Ordet 'Vaaben' er Formen med *kn*. Denne form [2]) (*vákn*, *vokn*, *våkn*) er meget udbredt i Norden og paa sine Steder vist meget gammel.

I Gammelsvensk forekommer ofte *vākn*; se Rydqvist IV S. 239 og VI S. 502; Noreen Altschwed. gramm. S. 212 § 271 Anm. 4. At denne Form med *kn* i Svensk er meget gammel, stöttes ved det fra Svensk laante finske *vaakuna* 'Vaaben'.

I gamle norske Haandskrifter skrives *vakn*, se Hertzberg Glossarium til Norges gamle Love under *vápn*, Fritzner Ordbog under *vaknabúð*. Fra nynorske Bygdemaal opförer Aasen *garsvökn* (Hallingdal), *våkenhus* (Bergens stift, Nordland og flere Steder).

---

[1]) Jfr. Noreen Abriss der urgerm. lautlehre S. 165; Altschwed. gramm. S. 209.

[2]) Jfr. om den Zupitza Gutturale S. 19.

I Islandsk forekommmer, skjönt sjælden, fra 16de Aarhundred af Formen med *kn*: *vokn*, *voknafjörður*. Se Maurer og Björn Ólsen i Arkiv IV 286—288.

Formen *vákn* er (f. Eks. i Kvæderne i Forbindelsen *við váknum vigin*) ogsaa færösk. Se Hammershaimb Aarböger f. nord. Oldk. 1854 S. 252 og Fær. Anthol. Ordsamling. Da Formen *vákn* findes paa Færöerne, er det sandsynligt, at den heller ikke har været ukjendt bland Nordmændene i Britannien.

Efter det, som jeg har sammenstillet i det foregaaende, vil dog den Antagelse, at Digteren selv i Alvíssm. 3 skulde have brugt Formen *vagna*, synes dristig, thi Former af 'Vaaben' med *gn* er ellers kun paaviste i senere Tid.

Men det maa fremhæves, at ligesom vi i *vagna* har stemt (tonende) Konsonant foran *n* i Modsætning til den stemmelöse Konsonant i *vápn*, *vákn*, saa kan vi i dette Ord meget tidlig paavise en anden stemt Konsonant foran *n*.

I et norsk Lovhaandskrift fra 14de Aarh. er skrevet *vampne*, *vampnom* Norg. gl. Love II 348, *vampn* II 385. Noreen Altisl. u. altnorw. gramm.[2] S. 145 anförer en sjælden Form *vámn*; men se F. Jónsson Heimskr. IV, 53. Formen *vampn* forekommer ogsaa i Gammelsvensk.

En til *vámn* svarende form findes i Angelsaksisk. Hos Ælfric *wǽmne*, *wǽmna*, *gewǽmnod*.

Ja allerede i de omkring Aar 800 nedskrevne Brudstykker af det oldtyske Hildebrandslied finder vi som sidste Ord *wâmbnum* (skrefvet med *āb*).

Herved viser sig Skiftet mellem stemmelös og stemt Konsonant ved 'Vaaben' at være i sin Oprindelse ældgammelt. Hermed kan sammenstilles Forholdet mellem got. *taikns* o. s. v. paa den ene Side og oldn. *jartegn*, *jartign*, *jarteign*, *jartein* samt oht. *zeigōn* 'zeigen'; oldn. *feikn*, ags. *fácen*, osaks. *fēkan*, oht. *feihhan* og got. *faihōn*, og lign.

Jfr. mine Bemærkninger i Paul-Braunes Beitr. XIII 179; Noreen Abriss der urgerm. lautlehre S. 165.

Dette Skifte har fört mig til en Formodning om Oprindelsen af Ordet 'Vaaben'. *vápn* har, især i Ental, fra ældgammel Tid i Germansk særlig, men ikke udelukkende, været brugt om Sværd. Oldn. *vega* (af *wegan* bevæge) bruges om at svinge Sværd: *þat sverð er sjálft vegisk; vega med vápnum.*

Nu viser vistnok de til *vega* svarende Former i andre idgerm. Sprog hen til en Urform med palatalt *gh*. Men det er bekjendt, hvor ofte velare og palatale Konsonanter skifter. Særlig efter *w* og foran *m* vilde en velar Konsonant istedenfor en palatal lettere kunne holde sig eller indkomme.

Jeg formoder derfor, at oldtysk *wâmbnum*, ags. *wǽmnum* henviser til en urgerm. Form **wēmnamz* af **wēgh-mna-miz*, afledet af verbet oldn. *vega*, got. *vigan*, lat. *veho* o. s. v. ved Suffixet *-mn-*, *-men-*. Rodens Slutningskonsonant er da her faldt ud ligesom i oldn. *taumr*, oht. *zoum* af got. *tiuhan*, oldn. *draumr* oht. *troum* af oht. *triogan*, oldn. *seimr*, der er beslægtet med *seigr*, o. s. v. For den lange Vokal i förste Stavelse af ags. *wǽmnun* kan sammenlignes oht. *sāmo* og oldn. *vág*. Grundbetydningen af 'Vaaben' skulde da være 'det som svinges'.

Hvis min Forklaring er rigtig, saa har oldn. *vápn*, got. *vēpn* nærmest udviklet sig af **wēmpn*(*a*). Jeg vil spörge Fonetikerne, om Overgangen til stemmelös Konsonant kan forklares af den Betoning, som kaldes 'stark geschnittener Accent'.

Gaar vi nu efter denne Udflugt tilbage til Alvíssmál 3, saa holder jeg det for sikkert, at Haandskriftets *vagna vęrz* betyder det samme som *vápna verðs*. Jeg holder det for ikke usandsynligt, at Forfatteren selv, der efter min Mening ikke var en Islænding, men en Nordmand i Britannien, har brugt Ordformen *vágna verðs*. Men jeg tör ikke benegte

Muligheden af, at han har brugt formen *vákna* i samme Betydning som *vápna*, og at en Islænding, som ikke fra sit eget Tungemaal kjendte hin Ordform, har misforstaaet den som *vagna* 'Vognes'. Alldeles paa samme Maade blev *vogno* i de telemarkske Kjæmpeviser misforstaaet som 'Vogne'.

Alvíssmál 11 L. 4—6

lyder efter Haandskriftet:

hvé sá himenn heiter
'erakendi'
heime hverjom í?

erakendi] '*a* har så stor lighed med *o*, at det kan synes tvivlsomt, hvilket bogstav her skal læses . . . Den lille hale ved enden af bogstavet viser dog, at det er *a*, ikke *o*' (Fototyp. Udg. S. 134).

Alle er enige om, at Linjen er forvansket. Dette maa antages allerede, fordi Allitteration mangler.

Alle er ogsaa enige om, at vi i Str. 29 L. 4—6 har Veiledning til Restitution af den oprindelige Form i 11 L. 5. I 29 heder det efter Haandskriftet:

hvé sú nótt heiter
en Nǫrve kenda
heime hverjom í?

Man har ved Sammenligning af disse Linjer rigtig fundet, at *e* i *erakendi* 11,5 maa være forvansket (gjennem *ē*, d. e. *en*) af *enn*. Men hvoraf *ra* i *erakendi* er forvansket, derom er man ikke bleven enig.

Jeg skal bestemtere söge at vise, hvormeget vi for 11,5 kan lære af 29,5. Epithetet *en Nǫrve kenda* i 29 angiver, hvis Datter Nat er; Nat fremstilles altsaa her som mytisk Person. I 11:

hvé Himenn heiter
enn 'ra' kende

har altsaa Himmel paa tilsvarende Maade været fremstillet som mytisk Person, og det har ved et til 'Himmel' föiet Epitheton været angivet, hvis Sön Himmel var.

Sijmons mener, at det vilde have været fuldkommen parallelt med Udtrykket i 29, om det i 11 havde været sagt: *enn Yme kende*. Allitterationen kunde man jo vistnok hjælpe paa ved at indsætte *enn Hyme kende*, da *Hymer* i Kvædet om Harald Haarfagre er brugt for *Ymer*. Men at *enn Hyme kende* ikke er Digterens Udtryk i Alvíssm. 11, er klart ikke blot fordi disse Ord grafisk saa langt fjærner sig fra *erakendi*, men ogsaa fordi Udtrykket da ikke vilde være parallelt med 29, thi Himmel var jo ikke Sön af Ymer eller Hymer.

Ingen anden norrön Kilde end Alvíssm. 11 véd at fortælle, hvis Sön Himmel var. I Allvíssm. 11 har vi altsaa i forvansket Form bevaret en ellers ingensteds optegnet mytisk Meddelelse om, hvis Sön Himmel var. Denne Meddelelse har staaet i Modsætning til den sædvanlige mytiske Fremstilling, hvorefter Himmelen var dannet af Ymers Hjærneskal. Lignende Uoverensstemmelser i de mytiske Forestillinger findes i alle Mytologier, som er optegnede i et större Antal Kildeskrifter. En aldeles tilsvarende Uoverensstemmelse i den norröne Mytologi er det, naar Jord snart kaldes Aanars eller Onars Datter og snart siges at være dannet af Ymers Kjöd.

Det forholdsvis rimeligste af de Forslag til Rettelse af Teksten i Alvíssm. 11, som hidtil er fremkomne, synes mig Lünings: *enn Há* (*Hǫ́*) *kende*, hvilket maatte oversættes: 'Himmel Höis Sön'. Men *Há* kunde da her ikke (som Lüning tænker sig) være Odins Navn, thi Odin kan ikke være Himmels Fader. Men heller ikke Udtrykket *enn Há kende* kan efter min Mening være det rette. *Hár* 'Höi' som Himmels Fader har ingen ydre Stötte, og dette Udtryk er lidet sandsynligt, da *Hár*, *Háve* og *Háarr* ellers er Odins Navne. Desuden har *h* næsten ingen grafisk Lighed med *r* i *erakendi*.

Jeg tror derfor, at det, naar man udelukkende holder

sig til norröne Kilder, overhoved ikke lader sig paavise, hvis Sön Himmel i Alvíssm. 11 har været kaldt.

Den Formodning, som jeg i det fölgende framsætter, vil være uantagelig for dem, som mener, at de norröne kosmogoniske Forestillinger, som findes i Eddadigtene, ikke er paavirkede af sydlandske Myter.

Jeg holder det derimod for indlysende, at de norröne kosmogoniske Genealogier er, saaledes som E. H. Meyer [1]), Golther [2]) og jeg [3]) uafhængig af hverandre har formodet, opstaaede under Indflydelse fra de sydlandske Genealogier, som allerede forekommer hos Hesiod og som i den tidlige Middelalder gjennem forskjellige, navnlig latinske Skrifter var i flere Former kjendte i Britannien.

Mundtlige Gjengivelser af disse Skrifters Meddelelser kunde Mænd fra det vestlige Norge meget tidlig höre af keltiske Folk, da det nu, navnlig ved Jakob Jakobsens Undersögelser, tör ansees for godtgjort, at Nordmænd allerede tidlig i 8de Aarhundred bebyggede Shetlandsöerne og der boede sammen med keltiske Folk. De norröne kosmogoniske Forestillinger og Genealogier forudsætter Grublerier over Verdensaltets Tilblivelse og filosofiske Spekulationer, til hvilke der intet Spor er i den gammelgermanske Myte om Tuisto Mannus og dennes Ætlinger. Saadanne Spekulationer kan Nordboerne, naar man fastholder Sammenhæng i den historiske Aandsudvikling, ikke udelukkende have suget af sit eget Bryst.

Der forekommer mig at være en tydelig Parallelisme og Sammenhæng mellem de norröne og de sydlandske Slægtrækker. I dem begge er Dag Nats Sön. I dem begge er Jorden stillet sammen med Dag og med Nat, og

---

[1]) Die eddische Kosmogonie S. 104.

[2]) Handbuch der germ. Myth. S. 522 f.

[3]) Helgedigtene S. 77—99. Jeg har der talt om de i disse Slægtrækker forekommende Navne *Nǫrve*, *Auđr* og *Ánarr* eller *O'narr*.

Jorden fremstillet som et yngre Led af den Slægt, hvis tidligere Led er Nat. Det synes mig klart, at Jorden i denne Forbindelse har en anden Forudsætning, end naar den er mytisk repræsenteret af Fjǫrgyn.

Og efter en norrön Fremstilling er, ligesom efter den sydlandske, Skjæbnens mytiske Repræsentant i Slægt med Natten. Ligesom *Nótt* er *Nǫrva* (*Narfa*) *dóttir* eller *en Nǫrve kenda*, saaledes kaldes en *norn* for *nipt Nera*. Paa den anden Side siger Hygin: *ex Nocte et Erebo*: *Fatum*. I Alvíssmál 11 fremstilles Himmel som en uoprindelig mytisk Person, om hvis Fader eller Moder der gives Besked. Dette forekommer ogsaa i den sydlandske Mytologi, men, vel at mærke, forholdsvis meget sent under Indflydelse af filosofiske Spekulationer.

Hygin siger: *Ex Æthere et Die Terra Caelum Mare.* Hos den förste vatikanske Mytograf, hvis Skrift i den tidligere Middelalder var kjendt i Britannien, heder det derimod (I 204): *Ophion*, *et secundum philosophos Oceanus*, *qui et Nereus*, *de maiore Thetide genuit Caelum* (i Haandskriftet *celium*). Ved den ældre Thetis menes *Tethys*.

I denne i flere Henseender forvanskede Genealogi er baade Himmels Fader og Himmels Moder en mytisk Repræsentant for Havet. Hos Hygin er derimod Himmel og Hav Söskende.

I Alvíssm. 11 kan det forvanskede Udtryk *hvé Himinn heiter enn 'ra' kende?* 'Himmel, der betegnes som *ra* tilhörende', have angivet enten Fader eller Moder til Himmel.

Ser vi nu denne Verslinje i Sammenhæng med det anförte Sted af den vatikanske Mytograf, saa ligger fölgende Formodning meget nær. Cod. reg. har *erakendi*, der næsten ser ud som *erokendi*. Ligesom *e* i *era* er forvansket af *ē*, d. e. *en*, saaledes kan *ra*, der næsten ser ud som *ro*, være forvansket af *rā* eller *rō*, d. e. *Rán*, *Rǫ́n* [1]). Da vil Him-

[1]) Paa lignende Maade er *rá* i Fornald. s. I 298 L. 2 forvansket af *rán*.

mel her have Havets mytiske kvindelige Repræsentant til Moder, ligesom *Caelus*, der er Sön af *major Thetis*, d. e. *Tethys*.

Allitteration kunde man faa frem ved: *enn Hrǫ́n* (= *Rán*) *kende* med ikke oprindeligt *H*. Men da dette er betænkeligt, formoder jeg noget andet.

Mange Ordformer i Eddadigtene og i andre norröne mytiske Digtninger viser Paavirkning fra en ikke-islandsk Sprogform, i hvilken *h* var faldt bort i Fremlyd foran *r*, *l* og *n* [1]).

Med Stötte heri tror jeg, at det oprindelige i Alvíssm. 11 er:

hvé Himenn heiter
enn Hrǫnn kende

'Himmel Sön af Bölge'.

Denne mytiske Genealogi staar efter min Formodning i historisk Forbindelse med den förste vatikanske Mytografs Meddelelse om, at *Caelus* er Sön af *Tethys*.

Stedet i Alvíssm. blev siden optegnet af en ikke-islandsk Mand, som efter sin Udtale, imod Allitterationen, skrev *roɴ* for *hroɴ*.

Men nu skrev man ofte unöiagtig enkelt Konsonant for dobbelt. Saaledes kunde *roɴ* blive til *ron*. Dette kunde, naar man ikke tog Hensyn till Allitterationen, opfattes som Navnet paa en anden i mytisk Betydning med *Hrǫnn* nær beslægtet Kvinde, nemlig *Rán*.

Af *ē rā kendi* er endelig Forvanskningen i Cod. reg. *erakendi* opstaaet.

---

[1]) I Vafþr. 12, hvor Allitterationen kræver *Hreiðgotom*, har Haandskriftet *reiðgotom*. I Atlakv. 14 har Cod. reg. *lipscialfar*, d. e. *Hliðskjálfar*, og her tilhörer Formen med *l* ikke blot Skriveren saaledes som Allitterationen med *Land* viser. Háv. 151 har *rás* (for *hrás*) i Allitteration med *rótom*. *Rerir*, der i Volsunge-Sagnet er Navn paa en Konge, som bliver gammel uden at faa Barn, er vistnok opfattet som **Hrerir*, jfr *hrørna*, *hrer*.

Den oftere forekommende Kombination, at *Hrǫnn* er Ægers Datter, kan ikke være udgaaet fra samme Mytedigter som den Kombination, jeg formoder i Alvíssm. 11, ligesom den her fremtrædende Opfatning af Himmel ikke kan være udgaaet fra den Mytedigter, der lod Himmelen være dannet af Ymers Hjærneskal.

Naar den sydlandske *Tethys* her efter min Formodning er bleven gjengivet ved *Hrǫnn*, saa kan dette sammenstilles med, at *Venus* gjengives ved *Frøyja*; *Diana*, *Minerva* og Navne paa andre sydlandske ugifte Gudinder ved *Gefjon*, o. s. v.

Helg. Hund. I 41.

Efter Cod. reg.

Stivpr vartv Siggeirs
látt vnd stavþom heima
vargliþom vanr
a viþom vti

Jeg har allerede för fremhævet, at *heima* i L. 2 maa være forvansket og at denne Linje ligesom L. 3—4 maa hentyde til, at Sinfjotle med Sigmund laa ude paa Skogen. Men jeg föler mig ikke længer tilfredsstillet ved det Forslag *und stǫðom hreina*, som jeg tidligere har gjort.

Sijmons's Formodning, at *heima* skulde være forvansket af *hǫmom*, kan ikke være rigtig. Herimod strider ikke blot *vnd*, men endnu bestemtere *stavþom*. Thi selv om man holder dette Ord for forvansket, saa er det ialfald et Ord, som ender paa en ubetonet Stavelse, og da giver *hǫmom* feilagtigt Metrum. Ordet *vnd* 'under' gjör det sandsynligt, at her er Tale om, at Sinfjotle og Sigmund laa i et Jordhus ude paa Skogen, hvor Ulvene færdedes. Jeg tror, at det rette er:

Stjúpr látt Siggeirs
und stǫdom heina
varghljóðom vanr
á viðom úte.

Som bekjendt, kaldtes Indbyggerne af *Heiðmǫrk* for *Heiner*. Grammatisk er *Heiner*, for **Heiðnir*, dannet af *heiðr* og betyder egentlig 'de som bor paa den ubebyggede Vildmark (Heien, Heden)'. I Norsk har af Substantivstammer paa *-ja-* og *-jō-*, som betegnede et Sted, engang regelret ved Suffixet *-ni-* været dannet Hankjönsord, som betegnede Beboerne af vedkommende Sted. Saaledes *Øyner* af *øy*, *Yrner* af *Yrjar*, *Nesner* af *Nes*.

I H. Hund. I 41 har *heina* efter min Formodning betydet 'Hedebeboernes'. Dette Udtryk har omfattet baade Mennesker og Ulve. Thi Ulven kaldtes i det norröne Digtersprog *heiðinge*, af *heiðr*. I det angelsaksiske Digt Wyrde (Exon.) 13 kaldes Ulven *hár hǽdstapa* 'den graa Hedevandrer'.

und stǫðom heina betyder altsaa 'under Hedevandrernes Tilholdssteder', d. e. nede i Jordhuset i den vilde Skog.

Efter Formen kan *stǫdom* komme af *staðr* eller af *stǫð*. For det sidste taler *glamma stǫðvar* (Gen. sg.) Þórsdr. 10. Udtrykket *glamma* 'Ulvenes' eller 'Ulvens' i denne Forbindelse stötter min Formodning *heina*. Intet er rimeligere, end at et forældet Ord *heina* kunde blive misforstaaet og af den Grund forvansket til *heima*, hvad enten man antager, at *n* er blevet forvansket til *m*, eller at Ordet i Originalen var skrevet *heīa*, der baade kunde læses *heina* og *heima*.

Grípesspá 39 L. 5—8.

mont fastna þér
framlundaða
fóstro Heimes
'fér vętr fyr þvi'.

Sidste Linje er forvansket, men Feilen er ikke bleven rettet; se Sijmons's Udgave. Det rette er vistnok:

fær vætr fyr þvi.

Meningen er 'men du faar hende dog ikke til Hustru'.

fær er anden Person. Dette *fær* betyder her 'faar til Hustru'; jfr. *sá fær es fríar.* Det danner Modsætning til *fastna þér.* Med Hensyn til Brugen af *fyr því* jfr. Gríp. 43 L. 7. For *vætr* jfr. *hafðak þess vætki vífs* Háv. 102 L. 9.

ſ i *ſér* er her forvansket af ꝼ. Saaledes har Cod. reg. S. 74 L. 7 (Fototyp. Udg.) feilagtig *aſ* for *af.*

Fáfnesmál 5 L. 6.

Faavner siger til Sigurd:

enn fránøyge sveinn!
átter fǫðor bitran
'abvrɴᴏ ſcíor aſceiþ'.

Som bekjendt, har dette Sted været en crux for Udgivere og Fortolkere. Knuden er hidtil ikke löst, men dens Lösning er bleven forberedt.

Sigurd siger i sit Svar

fár es hvatr,
es hrøðask tekr,
ef í barnæsko es blauðr.

Jeg tror, det maa fastholdes, hvad jeg i min Udgave S. 414 a har fremhævet, at dette taler for, at der i 5 L. 6 har været brugt en Form af *barn.* Fremdeles har jeg paa Grund af *hvatr* 'rask' i Sigurds Svar anerkjendt *á skeið* 'til at löbe (frem)' som det rette i Faavners Replik.

Endelig har Vigfusson (Icel.-Engl. Dict. S. 551 b) i *skior* fundet *skjǫrr.* Det rette synes mig:

enn fránøyge sveinn!
átter fǫðor bitran,
á bǫrn óskjǫrr á skeið.

I *abvrɴᴏ* har Cod. reg. for *vr* et Forkortningstegn, istedenfor hvilket Haandskriftet i Endelsen for Nomin. og Akk. Flertal af Hunkjönsord uden Forkortning oftere skriver *or* end *vr.* Og efter sine Træk er dette Forkortningstegn opstaaet af *o* (ikke *v*) med höire Del af ʀ. Derfor tör vi antage, at Originalen for Cod. reg. her havde dette Forkortningstegn i

Betydning af *or*. Forvanskningen i Cod. reg. bestaar altsaa væsentlig kun i en feilagtig Deling og Forbindelse af Ordene, som skulde deles: *a born oſcior aſceiþ*.

For Skrivemaaden *born* jfr. *akarn* Fototyp. Udg. S. 43 L. 30. I *ſcior*, d. e. *skjǫrr* er skrevet enkelt Konsonant istedenfor dobbelt Konsonant, som ofte; saaledes er f. Eks. andet Led af *Granmarr* skrevet (i Fototyp. Udg. S. 48 L. 24) *mar*. En feilagtig Deling og Forbindelse af Ordene forekommer oftere i Cod. reg. F. Eks. *iorþ* (Fot. Udg. S. 73 L. 16) for *ior þ'* (d. e. *þat*); *ero iva-|rvþom* (S. 71 L. 13—14) for *ervivavrþo*. Jeg forstaar Ordene:

átter fǫðor bitran,
á bǫrn óskjǫrr á skeið

saaledes: 'du havde en skarp (tysk: einen schneidigen) Fader; han har efterladt sig Börn, som ikke er rædde for at löbe frem'.

Som Subjekt for *á* tager jeg fra det foregaaende *faðer* (*þínn*). At Subjektet her ikke er udtrykt ved et eget Ord, stemmer overens med regelret Sprogbrug i de gamle Digte. Men havde Afskriveren forstaaet Stedet, vilde han vist have tilföiet *hann*. At dette mangler her, hvor Originalens Træk mekanisk er gjengivne, fortjener Opmærksomhed.

Der staar i Præsens *á bǫrn* 'han har Börn', fordi Börnene endnu lever. Meningen er: han har efterladt sig Börn. Paa lignende Maade bruges i forskjellige Sprog Præsens om den forbigangne Handling som endnu varende eller som fortsat Resultat. Vi kan saaledes endnu sige: 'De gamle Nordboer har mange Efterkommere i Irland'. I Corp. Inscr. Lat. I 1007 heder det:

Gnatos duos creavit, horunc alterum
in terra linquit, alium sub terra locat [1]).

I *óskjǫrr* danner ikke *ó*-, men andet Sammensætningsleds

[1]) Jfr Madvig Græsk Ordföiningslære, 1847, S. 107 om οἴχομαι 'er gaaet bort, er borte', νικῶ 'har seiret', 'er Seierherre', og lign.

Begyndelses-Konsonant Allitteration. Et ensartet Eksempel paa dette har vi i samme Digt ved *óhvǫtom* Fáfn. 31; saaledes ogsaa ved *óleiðastan lifa* Skírn. 19 L. 6; ved *ógott* Lok. 31 L. 3. For Brugen af *skjarr* jfr. *skjarrastr við skot* Lok. 13 L. 6.

Ligesom det i Fáfn. heder *óskjǫrr á skeið*, saa bruges *á* med Akkus. ofte ellers for at angive det Forhold eller den Gjenstand, hvorved (med Hensyn til hvilken) en Egenskab viser sig. F. Eks. *fimr á boga*, *hagr á járn*, *mikill á íþrótt*; *æstr á ímo* H. Hund. I 53 'hidsig paa Kamp'.

Ved Flertalsformen *bǫrn* er her, som oftere, det generelle sat for det specielle, thi her tænkes særlig paa Sigurd, skjönt Udsagnet ogsaa kunde omfatte Sinfjotle. Jfr. Flertal *kváner* Sig. en skamma 14 L. 6. Udtrykket *óskjǫrr á skeið* 'som uden at ræddes löber frem til Angreb' passer fortræffelig om Sigurd. Thi Faavner havde '*ægeshjálm*, *er ǫll kvikvendi hræddosk við*'. Sigurd har derfor ved at angribe Faavner vist, at han ikke kan ræddes. Dette fremhæves oftere.

Guðrúnarkviða II 9 L. 5—8:

þitt skyle hjarta
hrafnar slíta
víð lǫnd yfer
'EN þv vitir manna'.

Istedenfor den sidste Linje, som synes forvansket, foreslaar jeg:

est verstr manna.

Jeg formoder, at *EN þv* er forvansket af *ertþv. verstr* har vel været skrevet *v'ſtr*.

Atlakviða 14.

Den Strofe, som begynder med

Land sǫ́ þeir Atla,

afsluttes med

bleikom skjǫldom;

se min Udgave S. 430 b. Jeg skal her ikke undersöge denne Strofe, hvis forskjellige Linjer med Hensyn til Udtryk og Metrum tilhörer forskjellige Lag.

Den fölgende Strofes rette Begyndelse har man hidtil ikke fundet.

Haandskriftet har: *scioldō* (d. e. *scioldom*) *dafar darraþr eɴ þar dracc atli vín i valhavllo verþír sato úti.*

Jeg foreslaar:

Með dafar darraðar — en þar drakk Atle vín í valhǫllo — verðer sǫto úte. Jeg formoder at *'m;'* (d. e. *með*) er faldt ud efter *scioldom*. Udtrykket *með dafar darraðar* hörer til *verðer sǫto úte*, og *en þar drakk Atle vín í valhǫllo* danner en Parenthes.

Guðrúnarhvǫt 11.

Efter Haandskriftet:

Svara sara
sakaþ ec ne kvnno
meirr þottvz
mer vm stríþa
er mic avþlingar
Atla gafo.

Man har erkjendt, at den förste Strofehalvdel her er bevaret i en ufuldstændig og meningslös Form. Jeg har i min Udgave (S. 437 b) paavist, at *sakaþ ec* er 'jeg saa ikke'. Fremdeles har jeg sammenlignet Sig. sk. 57: *þa er mic sára svicna havfþot*, som viser, at *Svara sara* er Adverbier. Endelig har Sijmons erkjendt, at man (hvad ogsaa jeg havde iagttaget) i den negtende Sætning savner en Komparativ, og at 3dje Person Flertal *kunno* i Forbindelse med denne kan være rigtig. Vǫlsunga saga gjengiver Ordene saaledes: *ok var mér þat inn mesti harmr.*

Efter det foregaaende tror jeg, at det, som mangler, er faldt ud mellen *sara* og *sakaþ.*

Jeg formoder:

Svára, sára
[. . . . . .
svát sárara]
sákak né kunno.

Da har en Skriver sprunget over fra *sára* til *sárara*. Netop en saadan Lighed mellem to nærstaaende Ord er jo en ofte forekommende Anledning til, at Ord falder ud.

Partikelen *svát* indleder oftere en negtende Sætning, som indeholder en Komparativ. Jfr Oddrún 8:

svát ekki kvađ
orđ it fyrra.

Med Komparativ er *sákak* forbundet ogsaa þrymskv. 25:

sákak brúđir
bíta breiđara.

Udfyldningen af anden Linje er ikke sikker, thi her er der flere Muligheder. Jeg har bl. a. tænkt paa: *Sigurđ of vélto* eller *of sviko systor.*

December 1901.

Sophus Bugge.

Die Béowulfsage.

Die Béowulfliteratur hat sich in den letzten jahrzehnten ausserordentlich gehäuft. An theorien über die heimat, älteste form und entwicklung der sage gebricht es eben so wenig als an solchen über die geschichte des epos. Die literatur über die sage lässt sich teilen in erschöpfende erörterungen über die hauptfrage und einzeluntersuchungen gewisser teile der tradition. Jene schriften behandeln die fragen zum grossen teil nicht nur im zusammenhange mit, sondern in hohem grade in abhängigkeit von mythologischen deutungen, welche auf etymologieen und ferner auf eine in den meisten fällen sehr einseitige auffassung entweder der im epos mitgeteilten abenteuer des helden oder einzelner skandinavischer quellen sich stützen; eine tiefer als die oberfläche gehende untersuchung des gegenseitigen verhältnisses der quellen aber ist von dieser seite nicht gemacht worden. Die monographischen arbeiten ihrerseits haben neue quellen erschlossen, mitunter auch einzelne teile der überlieferung miteinander verglichen; hier fehlt aber die beleuchtung des vollständigen sagenmaterials aus éinem gesichtspunkte. Der zweck der vorliegenden abhandlung ist 1:o die am meisten autorisierten mythologischen deutungen der sage kritisch zu mustern, 2:o durch eine systematische untersuchung des vorhandenen materials zu einer richtigen auffassung der geschichte der überlieferung, und erst auf grund derselben auf eine etwaige mythische grundlage zurückgreifend, zu einer erklärung der tradition in ihren wechselnden formen zu gelangen.

I. Mythische reconstructionen.

1. Etymologieen.

Im gleichen grade für die erklärung des mythus wie für die heimatfrage bedeutsam ist die etymologie einiger personen-

namen des epos. In betracht kommen in erster linie Béowulf und Grendel, weniger treten Breca und sein geschlecht in den vordergrund. Die übrigen personen sind zum grossen teil dänische, gautische, schwedische fürsten oder prinzen, deren heimat auch aus anderen quellen bekannt ist, oder es sind nebenpersonen, oder doch solche, welche für die ältere geschichte der sage von keiner bedeutung sind. Aber die frage, welches volk dem helden und seinem feinde ihre namen gegeben hat, und was die namen bedeuten, ist natürlich eine hauptfrage der forschung.

Weder in bezug auf das eine noch auf das andere besteht auch nur die geringste einstimmigkeit. Eine sehr verbreitete ansicht stellt Grendel mit dem altn. veđra heiti *grindill* zusammen. Freilich lässt diese erklärung die schwierigkeit, welche der vocal bietet, ungelöst. Wenn sie richtig ist, weist sie nach Skandinavien als die heimat der Grendelsage; aber andere erklärungen sind vollständig gleichberechtigt. Jacob Grimms zusammenstellung des namens mit ahd. *grintil,* wobei er als ein analogon nhd. *höllriegel* als bezeichnung des teufels anführte, weist eher auf westgermanischen ursprung, obgleich auch das altn. *grind* "gitter" kennt; für die deutung der sage ist damit nichts anzufangen; die benennung "schliesser" belehrt uns über die natur des dämons in keiner weise. Von anderen erklärungen kommt vor allem die von Kögel Zschr. f. D. Alt. 37, 276 unter verweisung auf Mnl. Wdb. II, 2129, gegebene (*grendel*, schlange) in betracht, vgl. Binz, Beitr. 20, 157. Diese bedeutung des wortes ist bloss auf westgermanischem boden belegt. Falls das wort zu *grindan* "knirschen, zischen" gehört, ist doch daran zu erinnern, dass das altn. veđra heiti *grindill* wol zu derselben wurzel zu stellen ist.

Der name des helden begegnet in ags. quellen in drei hauptformen: *Béowulf*, *Béowa* (daneben *Béo*(*w*)), *Béaw*. Wenn man *Béowulf* für den namen eines historischen helden hält,

der erst nach Hygelács zug nach dem Niederrhein mit dem helden der sage zusammengeworfen wurde, so kann man *Béowa* für eine compromisform ansehen; zu erklären sind dann *Béaw* und *Béowulf*. Man kann in diesem fall auch *Béaw* und *Béowa* als wechselformen und *Béowulf* als einen von den beiden anderen etymologisch verschiedenen namen betrachten. Der wechsel *éa* : *éo* harrt dann der erklärung. Dasselbe ist der fall, wenn *Béowa* eine abkürzung von *Béowulf* ist, und dieser name mit demselben namen, der im simplex *Béaw* vorliegt, zusammengesetzt ist. Aber das steht fest, dass die form mit *éa* aus einer mit *éo* sich nicht herleiten lässt (vgl. unten s. 22 f.), und dass sie bei der etymologischen untersuchung nicht übersehen werden darf. Ihr verhältnissmässig hohes alter ergibt sich aus den genealogieen, ferner aus der entsprechenden altn. form (s. unten s. 23). Müllenhoff nimmt zusammenhang mit *bûan* "wohnen" an; der name bedeutet für ihn "das ruhige schalten und walten". Dass ein von *bûan* abgeleitetes substantivum so etwas bedeuten kann, leugne ich nicht, aber es existieren daneben so viele andere möglichkeiten, dass diese übersetzung für nichts weniger als gesichert gelten darf. Eine genauere andeutung in bezug auf die etymologie des namens gibt Müllenhoff nicht; auch erhellt aus seinen zusammenstellungen nicht, ob derselbe als ein angelsächsischer oder ein altnordischer zu verstehen ist.

Anders Kögel, der Zschr. f. DA. 37, 272 *béaw* aus einem supponierten stamme **bawja-* erklärt, der dasselbe bedeuten soll wie der stamm **bewwa-*, altn. *bygg*, welcher im ags. ein paar mal im gen. sing. *beouuas*, *beowes* belegt ist. Aus dem stamme **bawja-* hätte sich *béa* entwickelt wie *fréa* aus **frawja-*; das schliessende *w* wäre aus den obliquen casus eingeführt (auch *béa* ohne *w* begegnet); die form mit *eo* wäre eine umgelautete, wie denn auch *Béowulf*, das er mit *béaw* zusammenbringt, aus **Bawiwulf* hergeleitet wird; die neben

eo auftretenden häufigen formen mit *iu*, *io* aber sind nach ihm durch anlehnung an das mit *béaw* ablautende und gleichbedeutende *béow*, getreide (aus **bewwa-*) zu erklären. Es werden also mehrere unsichere vorgänge angenommen; namentlich die anlehnung an ein wort, das nur ein paar mal belegt ist, ist nicht ohne bedenken; wenn in der northumbrischen form *Biuwulf* das appellativum *béow* steckt, wird man angesichts der tatsache, dass in zahllosen wörtern *eo* und *iu* auf ganz natürliche weise wechseln, nicht ohne dringende notwendigkeit in dem daneben stehenden *Beowulf* als erstes zusammensetzungsglied einen anderen stamm suchen. Und zu welchem zwecke? Damit *Béaw* als "das wogende getreidefeld" erklärt werde, was für einen nachkommen Scéafs sich ja trefflich ausnehmen würde — "durch den ackerbau und die segnungen der cultur, die ihm folgten, wurde es den inguäischen Germanen ermöglicht, das sumpfige überschwemmungsland an der Nordseeküste, das bis dahin nur mit lebensgefahr hatte bewohnt werden können, unangefochten vor der gewalt der elemente dauernd und friedlich zu behaupten" (s. 274). Im anschluss daran ist Grendel dann "eine personification der schrecknisse der uneingedeichten marsch". Alles was im epos von dem helden erzählt wird, muss, wenn das richtig ist, entweder sich auf die bändigung der uneingedeichten marsch beziehen lassen oder später auf ihn übertragen worden sein. Ich gestehe aber, dass ich ein mythenbildendes volk zu solchen abstractionen, wie sie hier geboten werden, nicht im stande erachte. Wie soll es auf den gedanken gekommen sein, dass das wogende getreidefeld die marsch eingedeicht habe? Wäre es noch ein den ackerbau schützender gott, dem die tat zugeschrieben würde, so liesse sich das hören; durch eine solche auffassung würde aber der unmittelbare bedeutungszusammenhang mit dem appellativum *béow*, auf den Kögel einen solchen wert legt, vollständig gelockert werden. Auch gesteht Kögel, dass Grendels betragen

im epos dem eines dämons der uneingedeichten marsch wenig ähnlich ist, was er aus der jüngeren entwicklung der sage erklärt; es täte aber, falls das richtig ist, not, die schrittweise änderung der sagengestalt zu zeigen. So wie Kögels deutung vorliegt, verzichtet sie auf eine erklärung der überlieferung einer etymologie zu liebe, welche mehr geistreich als wahrscheinlich ist.

Binz, Beitr. 20, 154 nimmt die möglichkeit an, dass die deutung des namens nicht von der form mit *ea* auszugehen habe. *ea* wäre kentische aussprache für westsächsisch *eo*, *io*; da er aber zugesteht, dass *Beas broc* auf westsächsischem boden ein "wirkliches hinderniss" für diese auffassung bleibt, und da auch mancher forscher das *ea* der Sachsenkronik nicht mit ihm auf kentischen einfluss zurückführen wird, bleiben nach wie vor die *ea eo* unvermittelt nebeneinander bestehen. Dankenswert ist die grosse vermehrung der den namen des helden enthaltenden ortsnamen, welche Binz mitteilt.

Mir scheint es, dass man bei der beurteilung des verhältnisses der namensformen ohne grund die altn. form *Biar*(*r*) bisher übersehen hat. Die frage nach der ursprünglichkeit dieser form hängt mit der nach dem zusammenhange des überlieferten sagenstoffes enge zusammen; doch darf man sich durch eine vorgefasste überzeugung von der unursprünglichkeit der nordischen sagenformen nicht dazu verführen lassen, der frage nicht auch von der etymologischen seite nahe zu treten. Auch wenn dabei keine deutung oder keine bessere deutung als die bisher gegebenen herauskommt, so hat doch die frage, ob die form *Biar*(*r*) ursprünglich — d. h. nicht entlehnt — sein kann und zur erklärung der ags. formen etwas beiträgt, ihre lautliche seite. Auf diese gehe ich an dieser stelle näher ein.

Ein nom. sing. *Bjár* — denn der diphthong ist ohne zweifel lang — kann aus einer urgermanischen grundform unter der ausschliesslichen einwirkung altnordischer lautgesetze sehr

wol entstanden sein. *já* kann entweder einer dehnung von *ja*, in welchem fall *e* zu grunde liegt, oder einer contraction seine entstehung verdanken. Die theoretische möglichkeit, dass *bjár* auf einen stamm **baiu̯i-* zurückgehe und formen wie *snjár*, *sjár* u. dgl. gleichzustellen sei, erwähne ich nur im vorübergehen; ich wüsste nicht, zu welcher wurzel das wort in diesem fall zu stellen wäre, noch weniger, wie sich die altnordische zu den angelsächsischen formen verhalten würden. Wenn *já* dehnung von *ja* ist, liegt eine zweisilbige form mit *e* als stammvocal zu grunde; die ags. form weist auf *w* als zwischenconsonanten. Als urnordische form ergibt sich somit **bewaʀ*. Daraus wurde durch brechung **beawʀ* > *bjawʀ* und nach wegfall des *w bjár*. Das *r* wurde später irrtümlich als wurzelhaft aufgefasst, und ein nom. *Bjárr*, acc. *Bjár* neu gebildet. Ich verzichte darauf, das wort zu übersetzen; Kögels "getreide" und Müllenhoffs "ruhiges schalten und walten" sind von seiten der form gleich möglich; vielleicht gehört das wort zur wurzel *bû*, aber die bedeutung des derivatums entzieht sich unserer erkenntniss.

Dem einwande ist doch zu begegnen, dass auf grund der namen auf *-þér* und der substantiva *kné*, *tré* zum stamme **bewa-* ein nominativ singular **bér* zu erwarten wäre. Allerdings ist mir kein analoges beispiel bekannt; der grund ist aber der, dass ausser den oben genannten kein substantiv von der stammform consonant oder consonantengruppe + *eu̯a-* existiert; von den genannten aber steht keines mit *bjár* auf éiner linie. Denn in den namen auf *-þér* ist *-þér* — aus *þewar* — zweites compositionsglied und hatte semifortis; die brechung aber findet bloss in fortissilben statt. Aber auch *kné* und *tré* sind anders zu beurteilen. In *tré* unterblieb die brechung auf lautgesetzlichem wege, da dem *e* ein *r* unmittelbar vorangeht (Noreen² § 91). In bezug auf *kné* teilt mir Prof. Kock, der wie ich der meinung ist, dass urn. **bewaʀ* sich lautgesetzlich nur zu *bjár* entwickeln konnte,

folgendes als seine ansicht mit. Die sprache hat auch andere kurzstämmige neutrale *a*-stämme ohne brechung, wie zb. *fet*. Schwed. *fiat* beweist, dass die brechung lautgesetzlich eintrat; aus dem dat. sing. *fetē*, n. acc. pl. **fetu*, gen. pl. *feta*, dat. pl. *fetum* aber wurde vor dem eintritt der älteren *u*-brechung und vor dem eintritt der jüngeren *a*- und *u*-brechung das *e* in den nom. sing. hinübergeführt. Auf dieselbe weise erklärt sich das *e* in **knew* (statt **kneaw* aus **knewa*), woraus jünger *kné*.

Wenn *bjár* aus **bewaʀ* entstanden ist, so sind **beawʀ*, **bjawʀ* die zwischen den extremen liegenden formen. Erstere form kann die directe vorstufe von ags. *béaw* sein. Die voraussetzung ist, dass diese namensform den Angelsachsen überliefert wurde nach dem eintritt der älteren *a*-brechung in kurzer silbe, also kaum vor dem anfang des 8:en jahrhunderts. Wenn der name in einer früheren periode aus dem altn. ins ags. überging, so wäre die grundform **bewaʀ*, was sich auf ags. sprachgebiete nur zu *béo*, *béow* entwickeln konnte. Diese namensform begegnet nun in den quellen ziemlich häufig, vgl. Binz a. a. o. Denkbar wäre es, dass neben *béow* auf ags. boden *béowa* mit hinzugefügter schwacher endung entstanden wäre. Doch nimmt man weit einfacher an, dass schon im urn. starke und schwache flexion nebeneinander standen. Aus einem urn. **bewā* musste sich regelmässig in ags. *beowa* entwickeln, mit übergang der vorvocalischen gruppe *ew* in *eow*, wie *treowes* aus *trewes*, vgl. Sievers ags. gr.[3] § 73, 2. Der ursprünglich kurze diphthong wäre, sofern er als lang anzusetzen ist, unter dem einflusse von *béow* gedehnt worden. Der ags. wechsel *ea : eo* wäre somit auf einer schon im urn. vorhandenen variation zurückzuführen; im ags. aber läge nicht umgelautetes sondern echtes *eo* vor, welches dialectisch als *io*, *iu* aufzutreten vermag.

Es fällt in hohem grade auf, dass in starker flexion beide namensformen, mit *ea* und mit *eo* belegt sind, während

schwach flectiert nur *beowa* erscheint [1]). Binz führt a. a. o. s. 155—6 ca. 23 ortsnamen an, welche den namen enthalten; zweimal begegnet dort der genitiv *Beas*; fünfmal abgesehen von widerhohlungen desselben ortsnamens *Beuues* (1 ×), *Beues* (2 ×), *Beos* (1 ×), *Beus* (1 ×); viermal *Beowan* (1 ×), *Bewin* (1 ×), *Bewen* (1 ×), *Beun* (1 ×); fünfzehnmal *Beue*, *Beu*, *Beo*, *Bee*, *Be*, *Bew*, wo, wie im vorhergehenden fall, wol die schwache form zu grunde liegt; in *Béaneccer* und *Béanstede* liegt, wie auch Binz annimmt, nicht *beáwa* sondern *béan* "bohne" vor. Dem entspricht nun genau, dass die im altn. stark declinierte form, je nach der periode in der sie entlehnt wurde, zu einer ags. form mit *eo* resp. *ea* führen konnte, während aus der altn. schwachen form *nur* eine ags. mit *eo* entstehen konnte; denn nirgends, auch nicht in einer jüngeren periode, wäre hier altn. *ja* zu erwarten; dem urn. **bewă* entspräche lautgesetzlich isl. *bevi* (zur erhaltung des *w* vgl. *sævar* u. dgl.), und auch in den casus obliqui wäre, da die stammsilbe kurz ist, bei dem schwachen subst. kein brechungsvocal zu erwarten, vgl. Kock, Arkiv 17, 165 f.

Wenn der name skandinavisch ist, so wurden die formen, welche *béow*, *béowa* zu grunde liegen, in der periode vor der übersiedelung nach Brittannien entlehnt. Die form *béaw* ist in diesem fall jünger und stammt aus der zeit der dänischen invasion. Wenn zu der zeit die sage beiden völkern bekannt war, so kann die dänische form *beaw*(ʀ) die angelsächsische form *béow* beeinflusst und deren umgestaltung zu *béaw* bewirkt haben. Doch blieb, wie die angeführten statistischen data zeigen, die form mit *éo*, auch bei starker

[1]) Der bei Florentius wigornensis p. 218 éinmal belegte genitiv *Beawae* (angeführt bei Grimm, Mythol.[4] III, 387) beruht entweder auf falscher latinisierung oder auf einem compromis zwischen *Béaw* und *Béowa*, hat aber bei der häufigkeit des namens auch in den lateinischen kroniken nicht die geringste beweiskraft. — Interessant ist die bei Thomas Otterbourne (Grimm t. a. p. s. 388, vgl. auch 389) auftretende form *Beir* der kentischen logie (zwischen Getwa und Sceldwa). Das weist direct auf altn. *Biar* zurück.

flexion, die geläufigere; die fremde form begegnet nur in zwei geographischen namen (wo freilich neben *Beasfeld* noch *Beuuesfeld* steht), und, neben *Béowa*, in den — gelehrten — genealogieen.

Wenn der name ein angelsächsischer ist, so bleibt die schwierigkeit des wechsels von *ea* mit echtem *eo* bestehen. Nur durch die annahme, dass *Béaw* und *Béowulf* etymologisch verschiedene namen sind, und dass *Béowa* und *Béow* compromisformen sind, welche dem namen *Béowulf* ihr *eo* entlehnt haben, liesse sich diese schwierigkeit lösen. Doch steht man dann vor dem neuen rätsel, dass in all den ortsnamen, welche den namen enthalten, einzig und allein der kurzname auftritt, was mit der annahme, dass der held zur zeit als die ortsnamen entstanden schon unter dem längeren namen bekannt gewesen sei, sich in keiner weise verträgt. Ferner muss dann altn. *bjár*, falls nicht jeder zusammenhang zu leugnen ist, eine entlehnung aus dem ags. sein. Die entlehnung müsste älter sein als die arbeit des chronisten, der den namen mitteilt, denn er schrieb die ags. namensform (*Beaf*) neben diese. Und zwar bedeutend älter, da der unterschied ein ziemlich grosser ist. Dann ist er entweder in literarischer zeit aus einer kronik entlehnt worden, oder die Dänen lernten ihn von den Angelsachsen kennen, als diese noch auf dem festlande wohnten. Gegen die erstere alternative werde ich unten mehrere gründe anführen; ich weise hier auf die unmöglichkeit, dass der aus einer chronik entlehnte isolirte name in mündlicher überlieferung erhalten worden wäre; ein sagenhistorischer inhalt war schon zu der zeit, wo das epos in der vorliegenden gestalt entstand, mit dem namen *Béaw* nicht mehr verbunden; die Angelsachsen selbst kannten nur den namen (vgl. unten. s. 65). Andererseits ist auch eine frühe entlehnung aus dem ags. wenig wahrscheinlich, wenigstens wenn das *ea* in *beaw* aus *au* entstanden ist, denn der form *bjár* müsste doch eine

ags. form mit *ea* zu grunde liegen, und so alt ist das ags. *ea* aus *au* und sind auch die übrigen ags. *ea* kaum. Nimmt man es aber mit diesen einwendungen leicht, so muss zugegeben werden, dass lautlich aus ags. *beaw* altn. *bjá*, und daraus mit zutretendem nominativ-*r*, welches später als wurzelhaft aufgefasst wurde, *bjár*(*r*) werden konnte.

Nicht auf grund obiger ausführungen nehme ich an, dass die sage von Béowulf skandinavischen ursprunges ist. Denn die oft sehr unsichere etymologie eines namens scheint mir ein schwacher boden für weitgehende sagenhistorische speculationen. Doch glaube ich, dass das angeführte zu dem nachweise genügt, dass, falls die untersuchung der überlieferung zu der annahme skandinavischen ursprunges der sage führen würde, die formen, welche der name des helden in der ags. und altn. überlieferung zeigt, einem solchen resultate nicht widersprechen würden, vielmehr zur bestätigung desselben angeführt werden dürften.

2. Die mythische deutung der überlieferung.

Nach dem vorgange Müllenhoffs geht die heutige Béowulfforschung von zwei unbewiesenen voraussetzungen aus. Es wird angenommen:

1:o dass die grosstaten Béowulfs in der reihenfolge, in welcher sie das epos mitteilt, einen gemeinsamen mythischen hintergrund haben, und dass die chronologische folge des epos der chronologie der zugrundeliegenden mythischen ereignisse entspricht.

2:o dass Béowulf (Béaw) eine hypostase des Scéaf resp. Scyld ist, und dass die herstellung der in der überlieferung verlorenen verbindung von dem, was im epos von Scyld und von dem was von Béowulf erzählt wird, der erste und hauptsächliche schritt zur reconstruction des mythus von Béaw ist.

Beide behauptungen halte ich für gleich unstatthaft. Freilich ist darauf wert zu legen, dass im epos der ältere

Béowulf ein sohn des Scyld Scéfing genannt wird. Dass der Scylding Béowulf und der Géate Béowulf während einer bestimmten periode der überlieferung eine und dieselbe gestalt gewesen sind, davon bin auch ich überzeugt. Der name Béaw Béowa der genealogieen gegenüber Béowan ham und dgl. bürgt dafür. Aber dass die reihe (Scéaf)-Scyld-Béaw-(Tǽtwa) eine mythische ist, m. a. w. dass Béaw von hause aus der sohn weil eine hypostase Scylds resp. Scéafs ist, scheint mir ein aprioristisches postulat der Müllenhoffschen theorie zu sein. Nach Müllenhoff und mehreren jüngeren forschern ist Béaw ein angelsächsischer heros; Scyld ist ein dänischer fürst. Zwar behauptet Müllenhoff, die gleichheit des namens habe die anknüpfung Scylds an den dänischen eponymos verursacht. Welcher grund ist aber dazu vorhanden, Scyld von Skjǫldr, dessen stelle er in der genealogie einnimmt und dessen namen mit dem seinigen identisch ist, gewaltsam zu trennen, wo nicht der, dass Béaw für einen angelsächsischen heros und zugleicherzeit für eine hypostase des Scyld erklärt werden soll? Die überlieferung gibt für diese trennung keinen grund her; im gegenteil zeigt die von Sievers, Leipziger Sitzungsberichte 1895, 188 ff. angeführte parallelle bei Saxo, dass dem altertum der dänische Skjǫldr und der Scyld des ags. epos für durchaus identisch galten.

Der blosse umstand, dass Béowulf ein sohn des Scyld genannt wird, beweist für die ursprüngliche zusammengehörigheit der auf die beiden gestalten bezüglichen sagen nicht das geringste. A priori ist es eben so möglich, ja wahrscheinlicher, dass ein berühmter held in die genealogie der könige aufgenommen wurde, als dass einer der vorzüglichsten helden des stammes aus der genealogie ausgestossen und zu einem fremden krieger und dienstmann, als welcher der held im epos erscheint, gemacht wurde.

Durch die verbindung aber der sagen von Scéaf-Scyld und von Béowulf gewinnt man eine zusammenhängende er-

zählung, welche Müllenhoff anderswo widerzufinden und mythisch deuten zu können glaubt. Fragen wir zunächst, wo er sie widerfindet, so werden wir auf die Langobardensage verwiesen. An der identität dieser sage mit der von Béowulf haben andere vor mir gezweifelt; doch sehe ich mich genötigt, in diesem zusammenhange die sage und die aus der erwähnten angeblichen identität geschlossenen hypothesen ins auge zu fassen. Dass nach Vídsíð 64 Scéafa der beherrscher der Langobarden war, hat, sofern nicht in dem zusammenhange eine mit der Scyld-Scéafsage übereinstimmende überlieferung nachgewiesen wird, für die geschichte der sage keine bedeutung. Die erzählung, welche der des Béowulfsepos entsprechen soll, findet sich bei Paulus Diaconus (I, 15). Der held Lamissio oder Lamicho wird zusammen mit sechs brüdern von einem weibe niedrigen standes geboren und ins wasser geworfen. Ein alter, kinderloser Langobardenfürst findet ihn und lässt ihn aus dem wasser aufheben, weil er sich stark genug zeigt, einen speerschaft zu erfassen und zu halten. Den knaben, dessen herkunft ihm unbekannt ist, lässt der könig erziehen. Er wird sein nachfolger; später kämpft er mit meerweibern und besiegt schwimmend die stärkste von ihnen. Nach Müllenhoff sagt diese sage "wesentlich dasselbe" aus als die von Scéaf-Béowulf. Die ähnlichkeit im ersten teil wurde schon 1839 von Leo (Über Bëówulf s. 32) wahrgenommen; der zweite teil wird von M. zugleicherzeit mit Béowulfs schwimmwettkampf mit Breca und mit dem kampfe mit Grendel und dessen mutter identificiert. Diese doppelte gleichstellung richtet sich selbst. Denn wo die übereinstimmung nicht grösser ist, als dass die geschichte von Lamissio sich eben so gut mit éinem abenteuer Béowulfs als mit einem anderen auf eine linie stellen lässt, da kann man mit grösserem rechte behaupten, dass sie rein zufällig ist und dass die identification nur den wert einer vollständig subjectiven vermutung hat. Und dasselbe lässt sich in bezug auf den anfang der

erzählung sagen. Freilich ist Lamissio wie Scéaf (resp. Scyld) ein unbekannter held. Dieser aber ist tatsächlich, d. h. auch dem erzähler und den hörern, unbekannt, während nur der Langobardenkönig nicht weiss, wer jener ist. Beide kommen aus dem wasser. Den einen aber treibt in wundersamer weise die flut auf einem schiffe ans land, während der andere sehr willkürlich aus dem flusse geholt und ohne jedes wunder vor dem seine brüder treffenden loose der ertränkung bewahrt wird. Lamissio hat mehr ähnlichkeit mit Moses als mit Scéaf. — Doch wäre der parallellismus wenigstens der beachtung wert, wenn das motiv der ankunft des helden aus dem wasser resp. über meer in der tradition ausschliesslich in verbindung mit dem motiv des kampfes wider wasserdämonen begegnete. Das ist nun aber keineswegs der fall. Es ist eine allbekannte tatsache, dass erzählungen, welche der von Scéafs ankunft weit näher stehen als die von Lamissios lebensrettung durch den alten Langobardenkönig, weit verbreitet sind; schon Leo weist auf c. 131 ff. der þiđreks saga, wo dasselbe motiv an Siegfried geknüpft erscheint; in ganz anderem zusammenhang aber durchaus gleicher form begegnet es in Hartmans Gregor und an vielen anderen stellen; auf die grosse ähnlichkeit der sage vom schwanritter mit der von Scéaf hat schon Grimm (Mythologie[4], 306) hingewiesen.

Auch die Lamissiosage gibt also nicht den geringsten grund ab, die sagen von Scéaf-Scyld und Béowulf zu einer zusammenhängenden geschichte zu verbinden, welche eine einheitliche mythische erklärung erheische. Sogar wenn die einheit der erzählung eine geschichtliche tatsache wäre, so würde daraus die mythische einheit beider sagen noch nicht folgen. Denn die sage hat offenbar eine lange geschichtliche entwicklung hinter sich, und erst da, wo diese sich nicht weiter zurückverfolgen lässt, beginnt das unsichere gebiet der mythologischen deutungsversuche. Und es ist von vornherein

wahrscheinlich, dass eine solche mehrgliedrige sage, falls sie einmal existiert hätte, doch widerum als eine zusammenschweissung ursprünglich verschiedener motive sich entpuppen würde. Das heisst: angenommen, Müllenhoffs identificierung Lamissio = Scéaf (Scyld)-Béowulf wäre unwiderlegbar, so würde das doch nur beweisen, dass die Angelsachsen die sagenmotive 'wunderbare ankunft' und 'kampf mit meerungeheuern' in verbindung miteinander kannten, als sie noch in der nähe der Langobarden wohnten, also tief im fünften jahrhundert, d. h. zu der zeit, wo die eroberung Brittanniens schon einen anfang genommen hatte, und wo die entwicklung der Béowulfsage schon weit fortgeschritten war, denn ihre wesentliche gestalt erhielt sie noch während des aufenthaltes der Angelsachsen auf dem festlande. Dass die verbindung jener beiden motive ursprünglich ist, würde aber auch dann die Lamissio-sage nicht beweisen; der untersucher wäre auch dann auf eine gesonderte betrachtung der sagen von Béowulf und von Scéaf angewiesen. Freilich wird eine ältere tradition von Scéaf oder Scyld nicht bloss seine ankunft, sondern auch eine oder mehrere taten berichtet haben, aber was das für taten waren, ist uns — abgesehen von dem was Saxo und dem wenigen was das epos erzählt — absolut unbekannt. Andererseits wird auch der held Béowulf nicht vom himmel herabgefallen sein, — kommt er ja auch im epos mit dreissig gefährten über meer. Eine gewisse ähnlichkeit mit Scylds ankunft mag vorhanden und sogar für die anknüpfung des helden an die Skjǫldungengenealogie nicht ohne bedeutung gewesen sein; — auch Béowulf kam als retter zu einem bedrängten volke; aber das ist noch keine identität. Die schlafende ankunft, die ankunft als kind, die garbe und die übrigen attribute von ackerbau, krieg und herrschaft sind für Scyld eigentümliche züge; es ist kein grund vorhanden,

dieselben für Béowulf oder Béaw in anspruch zu nehmen.

Freilich glaubt Kögel die identität des Béaw mit Scéaf durch seine oben s. 21 f. besprochene etymologie erhärten zu können. Durch seine erklärung des Béaw als des wogenden getreidefeldes wird er aber wie sich gezeigt hat genötigt für die ursprüngliche sage vom Grendelkampfe alle einzelheiten ohne ausnahme fallen zu lassen (bloss die gleichsetzung grendel-schlange-meer soll bestehen), und auch vom drachenkampfe bleibt nichts anderes übrig als das nackte factum, dass gekämpft wird. Das heisst von vornherein auf eine erklärung der sage in ihrem überlieferten zusammenhange verzichten, denn wenn auch der *name* Béaw von Kögel zum namen Scéaf gestellt wird, so wird doch die *sage* von Béowulf, um deren erklärung es Müllenhoff zu tun ist, von vornherein preisgegeben. Wer also Kögels mythische erklärung des namens Béaw annimmt, wird mir zugeben, dass wir von Scéafs resp. Scylds taten nichts wissen; er wird aber hinzufügen müssen, dass wir von Béaw eben so wenig etwas wissen, und die untersuchung wird er für unmöglich zu erklären sich genötigt sehen.

Wenn nun aus den quellen für die usprüngliche einheit der sage von Béaw-Béowulf und Scyld-Scéaf kein grund hergenommen werden kann, so fragt es sich, ob Müllenhoffs mythische deutung der von ihm construierten epischen sage so evident ist, dass auf grund derselben eine solche einheit dennoch angenommen zu werden verdient. Müllenhoff sieht in der sage "eine vollständig abgerundete schilderung von dem leben des göttlichen helden": "er wird als neugebornes kind auf einem schiffe ans land getrieben, offenbart seine gewaltige göttliche art in früher jugend im schwimmwettkampf mit Breca, besiegt dann in voller manneskraft den wasserriesen Grendel und seine mutter, findet endlich nach langer glücklicher herrschaft hochbejahrt seinen tod im kampfe

mit dem drachen am seestrande und wird mit allen seinen schätzen auf ein schiff gelegt und von neuem dem spiel von wind und wellen übergeben in der hoffnung, dass er dereinst im frühling neugeboren wiederkehre" (Beovulf s. 9). — Zu diesem poetischen gemälde gelangt Müllenhoff auf inductivem wege, indem er zunächst zu erweisen sucht, dass Béowulf ein culturheros ist, sodann, dass Scéaf gleichfalls ein culturheros ist, schliesslich, dass die sagen von den beiden heroen eine einheit bilden. Es fragt sich aber, ob nicht dieser induction eine schweigende deduction vorangegangen ist, welche etwa lautete wie folgt: die sagen von den beiden heroen bilden ein ganzes; Scéaf ist nach ausweis seines namens und seiner attribute ein culturheros; also ist auch Béaw-Béowulf ein solcher. Sonst verstehe ich nicht, wie Müllenhoff dazu kam, Béaw für einen culturheros zu erklären. Denn seine ausführungen über Béowulfs grosstaten führen von anfang bis zu ende zu dem éinen schlusse, dass, wenn Müllenhoff die taten des helden richtig erklärt, dieser kein cultur-, sondern ein naturheros ist.

Es sieht aus, als könne man in gewisser hinsicht dasselbe von Scyld-Scéaf sagen. Aber das ist nur schein. "Durch den Kulturmythus bricht also der ältere Naturmythus durch, woraus er erwachsen ist" bemerkt Sijmons, Heldensage[2], 41, in anlass von Scéafs bestattung, bei der man nach Müllenhoff hofft, "dass er dereinst im frühling neugeboren widerkehre". Wenn die rückkehr des helden erwartet wird, so muss er ein licht- oder sommerheros sein, der periodisch erscheint, nicht ein culturheros, der ein bestimmtes zeitalter einleitet. Aber was die quellen von Scyld berichten, gibt für eine solche auffassung der sage nicht den geringsten grund ab, und man kann ruhig sagen, dass durch die moderne verbindung mit Béowulf Scéaf in der mythenbildenden phantasie Müllenhoffs aus einem cultur- zu einem naturheros geworden ist. Ist Scyld-Scéaf ein culturheros, so

bringt er ein goldenes zeitalter. Aber das goldene zeitalter ist vorüber; das gegenwärtige geschlecht lebt im eisernen alter; Scyld ist gestorben und wurde bestattet, wie er gekommen ist; bloss in der erinnerung lebt er fort. Dass man seine widerkehr erwartet, steht nirgends. Die sage stellt sich zu jenen von Guđmundr á Glasisvǫllum, von Friđfróđi, welche ebensowenig wie Scyld-Scéaf jemals widerkehren (man beachte noch, dass Friđfróđi Skjǫlds kleinsohn ist, was neben anderen gründen — vgl. unten s. 83 — dafür spricht, dass Scyld, nicht Scéaf der träger der mythischen sage ist).

Der mythus von Béowulf aber, wie Müllenhoff ihn construiert, ist mit nichten ein cultur-, sondern vollständig ein natur- und zwar ein jahreszeiten-mythus[1]). Ich fasse jetzt den hierauf bezüglichen teil seiner beweisführung ins auge. Béowulfs schwimmwettkampf mit Breca bedeutet nach Müllenhoff einen kampf mit der rauheit und wildheit des winterlichen meeres, die der göttliche heros im frühjahr überwindet. Etymologieen stützen die beweisführung. Zu *Breca* wird der ausdruck *brecan ofer bæđweg*, ferri cum impetu per undas, angeführt; die *Brondingas*, über welche Breca herrscht, findet M. im ndl. *branding* wider; dem ersten teil des namens von Brecas vater *Béanstán* entspricht altn. *bauni*, wallfisch. Jede einzelne dieser etymologieen ist unsicher genug; *branding* ist, wie Müllenhoff selbst bemerkt, im altgermanischen nicht belegt; an. *bauni* ist ein nahezu unbekanntes wort und deckt sich mit *béan* nicht einmal vollständig, während das lautlich vollständig entsprechende *baun*, bohne, auch im ags. bekannt ist, woselbst sogar ein ein mögliches appellativum *béanstán* erläuterndes *béanbelgas*, beanpods, husks, cods, belegt ist[2]).

[1]) Müllenhoffs behauptung, Béowulfs bestattung sei ein schwacher nachklang von Scylds bestattung, entbehrt jeden grund. Denn weithin sichtbare grabhügel begegnen allenthalben, in der literatur wie auf dem felde.

[2]) An dieser stelle soll nur kritik geübt werden und der etymologie Müllenhoffs keine positive behauptung gegenübergestellt werden. Dass 'bohnenstein' die richtige übersetzung des namens ist, wage ich nicht als

— *breçan* aber hat so viele bedeutungsnüanzierungen, dass die bezugnahme auf *brecan ofer bæðweg*, sofern sie nicht anderweitig gestüzt wird, reine willkür genannt werden darf. Da indessen von einem abenteuer im meere die rede ist, ist die möglichkeit, dass Breca eine meeresgottheit bedeutet, nicht von vorn herein zu verwerfen, und insofern verdienen die erwähnten etymologieen einige beachtung. Was ist aber damit für Müllenhoffs deutung des wettkampfes gewonnen? Béowulf schwimmt in nördlicher richtung längs der küste Norwegens, also 'dem polarstrome entgegen'; er besiegt den stürmischen character des winterlichen meeres, welcher durch Breca repräsentiert ist. Wie kann das durch das bild eines schwimmwettkampfes bildlich ausgedruckt worden sein? Wo hat der winterliche dämon seine wohnstätte, wenn nicht im hohen Norden? Wer auszieht mit ihm zu kämpfen, soll nicht neben ihm her sondern ihm entgegen schwimmen. Wäre Müllenhoff im rechte, so müsste man lesen von einer begegnung in meere, von einem kampfe, — nicht mit *hronfixas*, sondern mit Breca selbst, statt dass dieser sich waffnet um im verein mit Béowulf die meerungeheuer abzuwehren; kurz, jener polarstrom, falls eine beziehung auf denselben

---

sicher hinzustellen. Die möglichkeit aber einer derartigen zusammensetzung und ihrer benutzung als personennamen lässt sich nicht leugnen. Fasst man 'bohnenstein' als 'kern der bohne' (oppos. *béanbelgas*) auf, so steht der name auf einer linie mit einfachen namen wie an. *Bǫrkr*, *Ýr*, gleichfalls namen von pflanzen oder teilen von pflanzen. — Hält man die auffassung des zweiten gliedes in der angenommenen bedeutung für unstatthaft, so ist das zweite glied dem an. überaus häufigen *steinn* in personennamen gleichzusetzen, und *Béanstán* entspräche einerseits namen wie *Þangbrandr*, andererseits *Þorsteinn*, *Hersteinn*, vgl. auch ags. *Wulfstán*, *Æðelstán* u. s. w. — Dass zwischen den beiden gliedern in diesem fall kein bedeutungszusammenhang bestehen würde, spricht nicht gegen die möglichkeit einer solchen erklärung des namens, da wie bekannt in vielen zusammengesetzten eigennamen ein solcher nicht existiert (vgl. *Hafrbjǫrn*, *Ísrauðr* u. a.). Freilich käme bei dieser auffassung des namens weder ein gott des meeres noch eine andere mythische persönlichkeit, sondern ein einfacher bauernname heraus. Aber soll man denn die etymologie in ein fertiges mythologisches system einzwängen?

möglich wäre, wäre Breca selbst[1]). Statt dessen schwimmen die helden in aller freundschaft nebeneinander, bis die flut sie trennt.

Der inhalt der erzählung steht also mit Müllenhoffs deutung im vollständigsten widerspruch; sollte seine etymologie richtig sein, was ich nicht glaube, so liesse sich die sage etwa in der weise deuten, dass Béowulf seine schwimmfähigkeit einmal im friedlichen wettkampf mit dem leiblichen meeresgotte, dem schwimmer *κατ' ἐξοχήν* erprobt hätte; jede beziehung aber auf einen kampf zwischen sommer und winter ist hinfällig. Doch ist bei der unwahrscheinlichkeit der Müllenhoffschen etymologie die auf der hand liegende deutung der sage diese, dass sie nichts anderes als eine übertreibung ins groteske rein menschlicher fähigkeiten darstellt. Die von Bugge angeführte erzählung aus der Egils saga ok Ásmundar, über welche unten s. 46 zu vergleichen ist, zeigt, wie eine solche sage ohne jeden mythischen grund entstehen kann.

Das hauptgewicht von Müllenhoffs reconstruction liegt in der deutung des Grendel- und des drachenkampfes. In Grendel, dem Béowulf seinen arm, d. h. 'sein fangwerkzeug' ausreisst, erblickt Müllenhoff einen wasserdämon. Er erklärt dann (s. 31), ohne die behauptung zu begründen, man könne dieser sage nicht eine so enge bedeutung beilegen wie vielen localsagen, in denen eine mühle durch einen wassermann beunruhigt wird, wie z. b. die riesen in Virginal in einer höhle bei einer mühle wohnen. Wesshalb ist das unmöglich? Wesshalb ist die möglichkeit, dass die proportionen

[1]) Die erwähnung eines polarstromes in diesem zusammenhange ist aber durchaus unrichtig, denn weder im Atlantischen Oceane noch im Eismeere strömt längs der norwegischen küste ein polarstrom; im gegenteil erstreckt sich der einfluss des von Süden kommenden Golfstromes nordöstlich weit über die norwegische küste hinaus. Um einem polarstrome zu begegnen, müsste Béowulf nordwestlich von Island dem Ost-Grönländischen strome oder sogar noch weiter nach Westen dem Labradorstrome entgegen geschwommen sein. Zu welchem zwecke? — Werden auch diese strömungen dem volke, bei dem die sage von Breca entstand, damals bekannt gewesen sein?

einer localsage sich geändert haben, von vornherein ausgeschlossen? Entstehen doch götter aus gestalten der niederen mythologie, aus spukgeistern, aus jederlei dämonen. Warum kann denn aus einem wassermann nicht ein wasserriese werden?[1]) Sind doch alle jene züge Grendels, welche Müllenhoff auf einen meerriesen schliessen liessen, in gleichem grade auch für einen wassermann charakteristisch. Soweit ich sehe, ist die beschreibung seiner wohnung das einzige, was die auffassung Grendels als eines wasserdämons begründet. Nun erhellt aus dem gedichte nicht einmal, ob dieselbe am meere oder in einem binnengewässer sich befindet; das letztere ist das wahrscheinlichere; jedenfalls wohnt der unhold ganz nahe am ufer; auch die *fenhleoðu* und die *mistige móras* sind nicht in der meerestiefe zu suchen. Das ist wenigstens ein für die theorie, dass Grendel das weite meer, und — weil der mythus nun einmal ein angelsächsischer sein muss — die Nordsee bedeutet, welche ja noch heute 'eine mordsee ist', bedenklicher umstand. Die Nordsee überströmt im frühjahr die tiefebene; das ist Grendel, der aus der tiefe kommt und die menschen verschlingt. Seine mutter ist die tiefe selbst, 'die gebärerin der flut'. — Wie kommt sie denn ans land? Das ist im epos ihre einzige tat. Wenn das ein 'epischer zug' sein soll, — mir recht; aber was weiss man denn weiter von Grendels mutter, was einen grund abgeben kann, sie mit der meerestiefe zu identificieren? — Wenn nun die hypothese, dass Grendel 'die sturmflut' bedeute, durch einen hinweis auf an. *grindill* (vgl. oben s. 20) erhärtet wird, so verliert dieses argument dadurch seine bedeutung, dass die übrigen oben besprochenen etymologieen des namens keine gerin-

[1]) Die möglichkeit, dass Grendel aus dem dämon eines brunnens oder eines baches emporgewachsen ist, halte ich bloss aufrecht, insofern davon ausgegangen wird, dass er ein wasserdämon ist, was ich nur unter strengem vorbehalt zugebe. Es ist also bloss das wachstum des dämons aus geringeren proportionen, dessen möglichkeit ich hier gegen Müllenhoff in schutz nehme.

gere wahrscheinlichkeit für sich haben. Ich würde sogar von Müllenhoffs standpunkte aus Kögels zusammenstellung 'grendel = schlange' vor der mit dem an. veđra heiti weit den vorzug geben; denn 'schlange = meer' ist eine verbreitete hyperbel, aber *veđr* ist noch keine sturmflut, am wenigsten ein wasserriese.

Dass Grendel die Nordsee bedeute, scheint mir auf grund obiger ausführungen eine durch nichts gerechtfertigte hypothese; dass er das meer im allgemeinen bedeute, halte ich für eine nicht erweisbare vermutung; dass er der grossen kategorie der wasserdämonen angehört, ist schon etwas mehr als eine vermutung; was von seiner wohnung erzählt wird, scheint in dieser richtung zu deuten.

Der kampf mit dem drachen soll 'das herbstliche gegenstück zu dem kampfe mit Grendel im frühjahr' sein. Der drache ist das weite meer wie der miđgarđsormr. Béowulfs tat ist Þórs kampfe mit der weltschlange gleichzusetzen. Nach einer langen glücklichen regierung des helden (das ist der sommer!) kehrt der winterliche dämon zurück; "das meer überflutet wieder das land: der drache steigt empor und lagert auf dem besitztum der menschen. Widerum erweist der göttliche held den menschen sich hilfreich und noch einmal weiss er die dämonischen, riesischen mächte zurückzudrängen, die schätze, die der boden birgt, den menschen zurückzuerobern; aber sein reich ist nun vorläufig zu ende, denn der winter steht vor der tür: der alt gewordene Beovulf findet selbst im kampfe den tod und wird mit allen seinen schätzen begraben". So schön das zusammenzuhangen scheint, so lassen sich dagegen doch entscheidende einwendungen erheben. Denn einmal ist der drache, mit dem Béowulf kämpft, ein feuerspeiender drache. Welche eigenschaft des meeres bringt dieser stark in den vordergrund tretende zug zum ausdruck? Soll das feuer bloss ein bild der verödung sein, und wurde das bild des feuers gewählt, weil das meer nun einmal un-

ter dem bilde eines drachen dargestellt war? Da sollte Müllenhoff sich doch durch das beispiel des miđgarđsormr, welches er zu unseliger stunde anführt, haben warnen lassen. Wie das meer als drache aufgefasst aussieht, zeigt eben der miđgarđsormr. Er liegt um alle länder und beisst in seinen schwanz; — Béowulfs drache liegt in einer höhle, nach einer verbreiteten interpretation auf einer dem lande vorgelagerten insel (vgl. aber unten s. 69 anm.). Wenn er sich bewegt, entsteht ein erdbeben; þórr rudert nach dem ende der welt um nach ihm zu angeln; er bekommt ihn an der angel; der wurm sperrt seinen abscheulichen rachen auf. Aber wie furchtbar anzuschauen er sein mag, — feuer und flammen hat er nicht [1]), obgleich das gift, das er ausschnaubt mehrfach ausdrücklich erwähnt wird. Sodann wird der schatz, den der drache hütet, zu dem alleinigen zwecke, einen zusammenhang mit der Grendelsage herzustellen, von Müllenhoff auf ganz willkürliche weise als 'das besitztum der menschen' gedeutet. Die zahl der schatzhütenden drachen ist legion. Bedeuten diese schlangen ausnahmslos das meer, und ist der schatz jedesmal das besitztum der menschen, namentlich ihr land? Oder stammen diese schlangen alle von Béowulfs drachen? Wenn das nicht so ist, wesshalb muss dann die herkunft dieses éinen schatzes gerade eine so seltsame sein? — Drittens bestätigt der schluss der erzählung in keiner weise Müllenhoffs mythologische deutung. Der alte held findet den tod; die dämonischen mächte herrschen von neuem; es wird winter. Wie ist denn das zu verstehen, dass auch der drache im kampfe den tod findet? Denn dass der held

[1]) Ich leugne die möglichkeit nicht, dass irgend ein wurm, der das meer bedeutet, zu einem feuerspeienden drachen geworden sein kann; eine solche entwicklung setzt aber eine grosse entfernung von der mythischen grundlage voraus; dass ein solcher drache aus einer personification des meeres entstanden ist, darf nicht als selbstverständlich angenommen werden, sondern es müsste durch den nachweis erhaltener alter züge bewiesen werden. A priori ist das unwahrscheinlich.

im herbste 'noch einmal die schätze, die der boden birgt, den menschen zurückzuerobern' weiss, ist mythisch unrichtig; der drache sollte siegen und ungehindert das land veröden. Ist die tötung des drachen 'epische umgestaltung', weil der dichter den drachen doch nicht leben lassen konnte? Welcher zug bleibt dann noch übrig, an dem man entweder das meer oder den dämon des winters widererkennen könnte? Da liegt es doch wol näher, in Béowulfs tod epische umgestaltung zu sehen, weil der held doch nicht ewig leben konnte, und die fünfzigjährige glückliche regierung erklärt sich zugleicherzeit. Eine solche auffassung der sage wird obendrein gestützt durch Sievers nachweis derselben sage bei Saxo, wo der ausgang ein anderer ist. Der drache wird getötet; der held bleibt am leben.

Aus diesen gründen glaube ich nicht, dass man berechtigt ist, den Grendelkampf und den drachenkampf für ursprünglich in chronologischer reihe aufeinanderfolgende taten eines einzelnen helden zu halten. Ein solcher zusammenhang, wie ihn das epos bietet, ist für ein früheres entwicklungsstadium der sage zu leugnen. Ob damals ein anderer zusammenhang existiert hat, lässt sich im voraus nicht entscheiden; die forschung hat vorläufig von zwei vollständig verschiedenen sagen, welche im ags. epos in chronologischer reihe an éinen helden geknüpft erscheinen, auszugehen. Sollte ein älterer zusammenhang sich nicht nachweisen lassen, so müsste man annehmen, dass auf Béowulf, nachdem er einmal zum haupthelden des ags. epos geworden war, fremde taten übertragen seien.

Ich fasse nun vorläufig die kritischen ergebnisse zusammen. Die zusammengehörigheit der Scéaf-Scyld-sage und der Béaw-Béowulf-sage hat Müllenhoff nicht bewiesen. Er behauptet, Scéaf und Béaw seien culturheroen; er ist aber bemüht Scéaf als einen cultur-, Béaw als einen naturheros zu deuten. Die deutung Béaws als eines naturheros veran-

lasste ihn von der widerkunft Scéafs zu reden, wodurch es den anschein bekommt, als blicke in der Scéaf-Scyld-sage durch den culturmythus ein älterer naturmythus durch. Die deutung der Béowulfsage als eines jahreszeitenmythus beruht ferner auf der erklärung des wettschwimmkampfes mit Breca als eines kampfes mit einem winterlichen dämon, auf der auffassung des Grendel- und des drachenkampfes als schon im mythus chronologisch aufeinander folgender ereignisse, auf der auffassung Grendels als eines dämons der Nordsee oder wenigstens des meeres, auf der erklärung des drachen als einer dem miđgarđsormr gleichzustellenden personification des meeres, also auf einer identification Grendels mit dem drachen, — alles unbewiesene behauptungen, welche zum grossen teil der überlieferung widersprechen. Nur die chronologische aneinanderreihung der grosstaten des helden stimmt mit den angaben des epos überein, aber gerade in dem stücke hat das epos nicht die geringste autorität, denn wie konnte wol ein dichter, welcher den Grendelkampf und den drachenkampf von demselben helden mitzuteilen wünschte, die aufgabe auf eine andere weise lösen als indem er das eine abenteuer auf das andere folgen liess?

Übrigens ist über die von Müllenhoff für den mythus in anspruch genommene chronologie des epos noch zu bemerken, dass in dem auf die oben besprochene weise construierten mythus für den schwimmwettkampf tatsächlich kein platz ist. Wenn dieser kampf die besiegung des winterlichen dämons bedeutet, wodurch unterscheidet er sich dann mythologisch vom Grendelkampfe? Dem einwurf wird dadurch nicht begegnet, dass Müllenhoff behauptet, Béowulf besiege Breca 'in früher jugend', während er 'in voller manneskraft' Grendel überwindet. Denn damit ist jeder der beiden erzählungen zwar im epos, nicht aber im mythus ihr platz angewiesen. Béowulfs jugend, das ist der frühling; nach der ankunft des sommergottes wurde Breca besiegt; wann aber

soll Béowulf Grendel überwunden haben, wenn nicht im frühjahr? Im hochsommer pflegt das meer die ebene nicht zu überfluten. Müllenhoffs deutung der überlieferung führt also in gerader linie zu der auffassung, dass der schwimmwettkampf und der Grendelkampf keine aufeinanderfolgende ereignisse sondern sagenvarianten sind. Wenn ich zu dieser consequenz der theorie Müllenhoffs mich nicht bekenne, so ist der grund der, dass ich weder seiner deutung der Brecasage noch der Grendelsage beizustimmen vermag.

Ich verzichte auf eine ausführliche durchmusterung anderer mythologischen deutungsversuche. Sie gehen sämmtlich von demselben grundfehler wie Müllenhoff aus, dass das, was im epos als aufeinanderfolgende ereignisse erzählt wird, mythisch auch aufeinanderfolgende vorgänge bedeuten muss; die meisten nehmen auch seine identification Scéaf (Scyld)-Béaw an. Im einzelnen herrscht dann weiter eine grosse discrepanz der meinungen, welche allein wol zur genüge beweist, dass die wahrheit noch zu suchen ist. Entweder folgt man Müllenhoff bis hieher, um dann von ihm abzuweichen, wo er den mythus auf einen göttermythus zurückführt und im Béowulf Freyr erblickt. (Mit vollständigem recht wird man z. b. mit Uhland den helden für eine hypostase þórs halten, wenn man an die identität des drachen mit der weltschlange glaubt.) Oder man sieht auf grund abweichender etymologieen in Béowulfs taten das poetische bild anderer naturerscheinungen. So erklärt Laistner, an einen gedanken Uhlands anknüpfend, im vollständigen gegensatze zu Müllenhoff, Béowulf für eine herbstliche gottheit, während für ihn Grendel ein nebelgeist ist, der die malaria verursacht und vom sturmgotte verscheucht wird. Die zwölf jahre, welche Grendel herrscht, sind die zwölf sommerwochen! Das ganze mythologische gebäude steht und fällt mit der herleitung des namens Béowulf aus einem supponierten, dem got. *baugjan* entsprechenden verbum **béawan*, fegen. Die beweis-

führung zeigt, wie die meisten, dass es ein leichtes ist, eine sage zu erklären, wie es einem nur gefällt, solange man die freiheit hat, jeden einzelnen zug nach belieben zu benutzen oder zu übersehen. Wenn aber Mogk im Grundriss (III[2], 302) gegen Laistner anführt, solche namen wie *meredéor*, *brimwylf* beweisen, dass Grendel nicht ein nebeldämon sondern ein wasserdämon sei, so kann Laistner dagegen die *misthleoðu*, wo Grendel wohnt, anführen; das eine wie das andere beweist, dass derartige argumente bedeutungslos sind. Ein nebeldämon kann im wasser wohnen, und ein wasserdämon kann im nebel wohnen; beide wohnstätten vertragen sich auch mit anderen auffassungen des unholdes. Die vielheit der möglichen auffassungen aber zeigt, dass die lösung des räthsels auf einem anderen wege gesucht werden muss. Denn mythologie ist nicht ein sich überbieten in geistreichen einfällen. Die mythologie ist eine wissenschaft, aber sie hat wie jede wissenschaft ihr eigenes aber auch ihr beschränktes gebiet. Wo eine sage gedeutet werden soll, grenzt sie an der philologie, und ihre domäne fängt erst da an, wo das gebiet ihrer schwester aufhört. Solange die philologie noch im stande ist eine überlieferung geschichtlich zurückzuverfolgen, kommt jede mythische deutung zu früh. Nur die philologie ist im stande, züge, welche eine sage während ihrer geschichtlichen entwicklung aufgenommen hat, auszuscheiden und dadurch anzuweisen, was mythologisch gedeutet werden soll. Die philologische kritik aber der Béowulf-überlieferung ist noch nicht abgeschlossen; bis sie abgeschlossen sein wird, mag die mythologie mit vorsicht zu werke gehen.

II. Historische untersuchung der überlieferung.

Bei der reconstruction der ursprünglichen form der Béowulfsage ist die hauptaufgabe der forschung die beurteilung des verhältnisses der englischen zu der skandinavischen über-

lieferung. Damit hängt auch das urteil über die heimat der sage aufs engste zusammen. Wer glaubt, dass wenigstens ein teil der skandinavischen überlieferung eine von den englischen quellen unabhängige tradition fortsetzt, wird eher die möglichkeit dänischen ursprunges der sage annehmen, als wer annimmt, dass sie nur eine durch neue combinationen und späte aufzeichnung entstandene verunstaltung der im epos, welches sogar zum grossen teil ihre directe quelle sei, vorliegenden sagenform ist. Ersterer standpunkt ist in Skandinavien durch mehrere gelehrten, namentlich durch Bugge vertreten worden; in Deutschland hat Sievers bedeutende parallellen aus Saxo beigebracht und sich für ihre unabhängigkeit vom epos ausgesprochen, während Sarrazin die abhängigkeit der englischen tradition von skandinavischen quellen verficht. Obgleich meine ansichten mit denen eines jeden der genannten gelehrten in mehreren punkten congruieren, gelange ich doch im ganzen zu dermassen abweichenden resultaten, dass ich mich zu einer eingehenden besprechung der quellen genötigt sehe, wobei mitunter einiges wird angeführt werden, was schon andere bemerkt haben. Mit Sarrazin stimme ich darin überein, dass ich der Hrólfs saga kraka einen weit grösseren wert beilege als die meisten untersucher bisher getan; seine übersetzungstheorie aber will mir wie andern nicht einleuchten. Sievers entdeckungen sind mir an mehr als einer stelle zum ausgangspunkt geworden; da er indessen nur einzelne punkte besprochen hat, sind seine untersuchungen nicht abschliessend; auf das verhältniss der von ihm als einer bedeutungsvollen quelle nachgewiesenen stellen bei Saxo zu dem epos geht er gar nicht ein. Über einen teil von Bugges zusammenstellungen habe ich mich früher schon geäussert; wie interessante zeugnisse für späteren literarischen verkehr c. 64 ff. der Grettis saga und der þáttr Orms Stórólfssonar abgeben mögen, dass sie für die forschung der sage keine bedeutung haben, halte ich für be-

wiesen. Dasselbe gilt auch für die Egils saga ok Ásmundar; nur dass diese mir auch für jüngeren literarischen verkehr nichts zu beweisen scheint. Ich kann hier auf die saga nicht im einzelnen eingehen, wünsche aber doch ein paar bemerkungen zu machen. Wenn Bugge aus dem umstande, dass Egill am schlusse der erzählung vom schwimmwettkampf bei einem riesen anlangt, folgert, dass er in Jǫtunheimr angekommen ist (Jǫtunheimr wird nicht genannt), und ferner auf grund der tatsache, dass Jǫtunheimr in einigen quellen im hohen Norden localisiert erscheint, das land wo Egill ankommt mit dem Finna land des epos identificiert, so geschieht das ohne hinreichenden grund. Denn Egill schwimmt in einen waldsee hinaus, wobei an den Wener oder Wetter zu denken ist; die annahme ist sogar berechtigt, dass die insel welche man vom südlichen ufer am horisonte erblickt, die Wisingsö ist; Jǫtunheimr liegt ferner nicht bloss im hohen Norden, sondern überall da, wo die gegend unzugänglich ist; heutzutage liegt sogar ein Jotunheim mitten im südlichen Norwegen; und ein riese in einer höhle kann begegnen, wo nur eine höhle oder eine felsige landschaft vorhanden ist. — Dass das Finna land des epos Finmarken ist, halte ich mit Bugge für sicher; in den Heađoréamas aber vermag ich nicht mit ihm die bewohner der landschaft Raumaríki, welche einmal bis am Kattegat gewohnt haben sollen, zu erblicken, sondern nur die bewohner von Raumsdalsfylki, welche am ocean längs der Rauma und am Moldefjord wohnen. In den ocean schwimmen Béowulf und Breca zusammen hinaus; erst nach fünf tagen treibt die flut sie auseinander; Breca steigt bei den Heađoréamas ans land, Béowulf bei den Finnen. Aus der stelle geht hervor, dass sie einen bedeutenden teil des weges zusammen zurückgelegt haben. Wie ist das möglich, wenn Breca schon im Kattegat zurückbleiben musste? Er wäre in solchem fall ein gegner, den zu besiegen dem Béowulf zu geringer ehre

gedeihen würde [1]). Die nordischen quellen, denen dem Béowulfepos gegenüber eine selbständige bedeutung zukommt, sind der Bǫđvars þáttr in der Hrólfs saga kraka und Saxo. Auf den Bǫđvars þáttr hat zuerst Gisli Brynjólfsson in Antiquarisk Tidskrift 1852—3, s. 130 hingewiesen; vgl. ferner Bugge in Grundtvigs D. G. Folkeviser III, 801 und Beitr. 12, 56; Sarrazin, Béowulfstudien s. 13 ff., 47 ff.

Bǫđvarr bjarki stammt aus den norwegischen Uppdalir; sein bruder Þórir hundsfótr regiert in Gautland. Nach einem besuche bei Þórir reist der held an den dänischen königshof, wo selbstverständlich nicht Hróđgár sondern Hrólfr regiert, und tritt in den dienst des königs ein. Gegen Jul weicht der fröhliche mut der männer einer allgemeinen verstimmung. Als grund dieser änderung wird Bǫđvarr mitgeteilt, dass man die widerkehr eines ungetümes fürchtet, welches schon zwei jahre hintereinander zur Julzeit sich gezeigt hat; es hat flügel und kann durch waffen nicht verwundet werden; im grunde ist es kein tier, sondern ein trǫll (also ein dämon in tiergestalt). Die julnacht kommt heran; der könig verbietet die männer, die halle zu verlassen; in der nacht schleicht Bǫđvarr sich fort mit seinem kameraden Hǫttr. Er bekommt das ungetüm zu gesicht, zieht sein schwert und stösst es dem tier ins herz; dann lässt er den feigen Hǫttr das blut des tieres trinken, wodurch dieser zu einem helden

[1]) Die identification der Heađoréamas mit den bewohnern von Raumaríki benutzt Bugge als stütze seiner theorie, dass die Géatas Jüten sind; denn die mündung der Glommen, die die Isländer Raumelf nennen, 'ist gerade im norden der nordostspitze Jütlands'. Dazu ist zu bemerken, dass auch wenn die kämpen von Gautland, etwa von der mündung des Götaelf ausgingen, sie auf dem wege nach Finna land an der Glommenmündung vorüberschwimmen mussten; Breca wäre in dem fall weniger vom richtigen wege fortgetrieben worden, als wenn sie von der jütischen küste ausgegangen wären. Übrigens scheint es mir fraglich, ob die doch wol norwegische sage von Breca für die localisierung der Géatas benutzt werden kann. Denn ursprünglich fand der wettkampf kaum vom Géatenland aus statt. Nicht einmal für das epos ist das sicher.

wird. Am anderen morgen lässt er Hǫttr mit dem toten tiere kämpfen und als sieger heimkehren.

Dass ein zusammenhang mit unserm epos besteht, wird kaum von jemand geleugnet. Darüber lässt sich aber streiten, ob die ähnlichkeit auf einer späten beeinflussung der saga durch das lied (oder eine von ihm abhängige quelle) oder auf selbständiger aufbewahrung alten sagenmaterials beruht. Letzteres haben Bugge und Sarrazin angenommen; Bugge, indem er glaubte, eine alte überlieferung von Béowulf sei auf Bǫđvarr übertragen worden; Sarrazin, indem er Bǫđvarr und Béowulf identificierte. Seine etymologie, welche um einen zusammenhang mit *Bǫđvarr* herzustellen das erste compositions-glied des namens Béowulf aus *beadu* herleitet, wird kaum jemand annehmen, um so weniger, als Bugge schon vorher das richtige angedeutet hatte durch die durchaus zutreffende beobachtung, dass der eigentliche name des helden *Bjarki* ist (bǫđvar-Bjarki = kampf-Bjarki), was durch Saxos *Biarco* bestätigt wird. Auch auf die stelle der Flat. I, 27: *Beaf er ver kollum Biar* (vgl. Sn. E. I, 24) und auf Sn. E. I, 488 *Biarr* (*reiđ*) *Kerti* hat Bugge in diesem zusammenhang hingewiesen. Es fällt auf, dass Bugge nicht zugleicherzeit auf die etymologie der namensform *Biar*(*r*), wozu *Bjarki* eine einfache koseform ist [1]) — dass das *r* als wurzelhaft aufgefasst wurde, zeigen der acc. sing. *Biar* in der Flat. und Sn. E. und der nom. sing. *Biarr* in der Sn. E. —, eingegangen ist. Denn gerade die form *Biar*(*r*) beweist, dass nicht die taten eines fremden helden auf *Bjarki* übertragen sind, sondern dass wir in *Bjarki* niemand anders als Béaw vor uns haben (vgl. unten s. 65 ff.). Dabei bleibt vorläufig noch unentschieden, ob wir es mit einem selbständigen zweige der überlieferung zu tun haben. Bugge bemerkt noch, dass zwar der anfang der erzählung von Bjarki

[1]) So auch Jón Jónsson, Arkiv XV, 259.

mit dem Grendelkampfe, die fortsetzung aber mit dem drachenkampfe eine grössere ähnlichkeit hat. Das ungetüm hat flügel und richtet grossen schaden an, der wahrscheinlich darin besteht, dass er das land verödet; Bǫđvarr stösst ihm sein schwert ins herz [1]). Die wahrnehmung ist richtig, sie wird aber von Ten Brink falsch ausgebeutet. Ten Brink führt die übereinstimmungen zwischen der saga und dem epos auf beeinflussung des þáttr durch die englische überlieferung zurück. Er glaubt das durch die heranziehung der entsprechenden erzählung bei Saxo beweisen zu können. Saxo erzählt im zweiten buche (Holder s. 56), wie Biarco im walde einem gewaltigen bären begegnet und denselben mit seinem jagdspiess erlegt. Er lässt darauf seinen gefährten Hialto (d. i. Hǫttr, der in der saga nachher gleichfalls Hjalti heisst) das blut des tieres trinken, damit er stärker werde. Ten Brink glaubt, die entfernung zwischen dieser erzählung und Béowulfs Grendelkampfe sei so gross, dass von keinem zusammenhange die rede sein könne. Biarcos abenteuer ist zufällig, — der Grendelkampf ist wol vorbereitet; Biarco ist im walde auf der jagd, als er dem bären begegnet, — Béowulf kämpft in der halle; Biarco tötet einen bären, — Béowulf einen meer- oder sumpfriesen; Biarco benutzt den spiess, — Béowulf die hand; Biarco hat seinen gefährten Hialto bei sich, — Béowulf ist allein oder von seinem gefolge begleitet, welches doch nur staffage ist; der Grendelkampf wird um sein selbstwillen erzählt, — der kampf mit dem bären, *bloss zu dem zwecke*, dass Hialto die gelegenheit habe, das blut des tieres zu trinken.

Diesen zug, dass Hialto das blut des bären trinkt, sieht Ten Brink für besonders wichtig an; er findet sich auch in

[1]) Verfehlt scheint mir Bugges vergleichung von Béowulfs gefolgsleuten mit dem unkriegerischen Hǫttr. Abgesehen von allgemeinen erwägungen ist es auch nicht richtig, dass Béowulfs männer unkriegerisch sind; es ist sogar eine ausgelesene Géatenschar, welche den helden begleitet (z. 206).

der Hrólfs saga, und mit grosser entschiedenheit behauptet Ten Brink, dass er die pointe der erzählung ist. Ist der zug alt und bedeutungsvoll, fragt er, wo bleibt dann die ähnlichkeit mit der sage von Béowulf; ist er jung und bedeutungslos, woher dann die übereinstimmung zwischen Saxo und der Hrólfs saga? — Die in der frage aufgeschlossene folgerung ist unrichtig, denn ein junger und bedeutungsloser zug kann wol in zwei überlieferungen begegnen; er zeigt dann, dass solche überlieferungen einander geschichtlich nahestehen. — Sodann bemerkt Ten Brink, dass die erzählung der Hrólfs saga nicht nur mit dem Grendelkampfe sondern auch, wie schon Bugge gesehen hat, mit dem drachenkampfe übereinstimmungen aufweist [1]); das ungeheuer selbst und der kampf mit ihm sind dem drachenkampfe, die einleitung und die vorbereitung sind dem Grendelkampfe ähnlich. Soll man nun, so wird gefragt, diese gestalt der sage für die ursprüngliche, die schöne darstellung des epos hingegen für die abgeleitete halten? [2]) Oder wird man glauben, dass die dänische Bjarki-sage nur einen grund abgegeben hat, die ursprünglich völlig verschiedene Béowulf-sage auf Seeland zu localisieren? Beides erscheint Ten Brink gleich unmöglich. Denn eine solche übertragung wäre der entwicklung der sage nicht günstig gewesen; wie leicht könnte in solchem fall auch der drachenkampf auf Seeland localisiert worden

[1]) Dadurch wird schon ein nicht geringer teil der oben angeführten athetesen hinfällig. Die begegnung draussen, die benutzung des spiesses finden sich im drachenkampfe wider; es bleibt dann nur die angebliche zufälligkeit des kampfes, welche durch die saga nicht bestätigt wird und sich aus der kürze von Saxos bericht erklärt (vgl. unten). Die behauptung dass Béowulf allein kämpft, ist weder in bezug auf den Grendelkampf noch auf den drachenkampf richtig; allein ich lege darauf keinen wert, da ich, wie schon bemerkt wurde, den Hǫttr weder Béowulfs Géatischen genossen, noch dem Wigláf gleichstelle. Hǫttr ist eine später in die sage aufgenommene gestalt. Andererseits gehören auch die nebenpersonen im epos zur epischen ausstattung.

[2]) Dass das eine ästhetische erwägung ist, welche für die geschichte der überlieferung keinen wert hat, brauche ich kaum zu bemerken.

sein [1]). Wer alten zusammenhang annimmt, muss daher hinter der Bjarkisage eine ältere dem epos näher stehende überlieferung suchen. Nun hält Ten Brink es aber für unmöglich oder nahezu unmöglich, eine sagenform zu construieren, aus welcher sich sowol die überlieferung des epos wie die der Hrólfs saga und Saxos auf eine natürliche weise erklären lassen. — Die probe wird nicht versucht. — Man ist daher nach Ten Brink zur annahme genötigt, dass die dänische überlieferung von Bjarki, welche bei Saxo rein erhalten ist, unter dem einfluss der Béowulfsage umgestaltet worden ist, und dass das resultat jener umarbeitung in der Hrólfs saga vorliegt.

Mir kommt es vor, dass diese argumentation vollständig verfehlt ist. Abgesehen von den unrichtigen schlüssen, auf welche ich schon im vorübergehen hingewiesen habe, ist Ten Brinks hauptfehler der, dass er, um zu beweisen, dass zwischen der dänischen und der englischen überlieferung kein zusammenhang existiert, von den äussersten extremen, Béowulf und Saxos darstellung, ausgeht, anstatt die richtige gruppierung der überlieferungen zu suchen und zu untersuchen, ob dieselbe die annahme, dass diese extreme die grundformen durchaus verschiedener sagen sind, bestätigen. Ferner ist sein "entweder — oder", welches uns nötigen will für die vollständige ursprünglichkeit der einen oder der anderen überlieferung uns zu entscheiden, ein durchaus unhistorisches dilemma. Keine der überlieferungsformen ist unmittelbar nach der entstehung oder auch nur nach der verzweigung der

[1]) Darauf lässt sich nur die antwort geben, dass der drachenkampf nun einmal im epos nicht auf Seeland localisiert erscheint. Dass das hätte geschehen können, kann doch unmöglich eine ursache gewesen sein, dass eine doch wol nicht absichtlich und am allerwenigsten mit rücksicht auf mögliche spätere combinationen vorgehende localisation, für welche die bedingungen vorhanden waren, nicht stattfand. — Übrigens lässt sich die frage aufwerfen, auf welche ich unten eingehe, ob die localisation des drachenkampfes in Gautland wol so ursprünglich ist, als man allgemein annimmt.

sage aufgeschrieben worden; jede hat ihre geschichte. In der Hrólfs saga und bei Saxo liegt eine tradition vor, welche jahrhunderte jünger als das Béowulfsepos ist; dass hier manches weniger ursprünglich sein wird, versteht sich im voraus; daraus folgt doch keineswegs, dass die der dänischen tradition zu grunde liegende sage nicht in mancher, oder sogar in jeder hinsicht vor der englischen die priorität besitzen kann. Das kommt ausschliesslich auf die probe an; aprioristische und ästhetische erwägungen sind hier von gleichem unwerte. Sodann achtet Ten Brink gar nicht darauf, dass Saxos erzählung sehr kurz ist und nur im vorübergehen mitgeteilt wird; dass alles, was Saxo nicht berichtet, ihm auch unbekannt gewesen sein muss, ist widerum eine aprioristische behauptung. Ganz willkürlich ist schliesslich die annahme, der zug, dass Bjarki Hǫttr-Hjalti das blut des bären trinken lässt, sei in der dänischen sage die pointe der erzählung; der umstand, dass dieser zug sowol bei Saxo als in der Hrólfs saga begegnet, beweist das so wenig, als die begegnung im freien dadurch zur quintessenz der erzählung wird, dass sie in beiden quellen sich findet; dass der zug zum nachweis einer längere zeit fortgesetzten gemeinsamen entwicklung der beiden zweige der dänischen tradition verwendbar ist, wurde schon angedeutet (oben s. 50).

Mit gleichem rechte kann man solchen behauptungen gegenüber vollständig entgegengesetzte axiomata aufstellen. Allein man gelangt auf diesem wege zu keinem festen resultate, sondern wie Ten Brink zu hypothesen. Ich ziehe es vor, die consequenz von Ten Brinks annahme, dass die darstellung der Hrólfs saga unter dem einflusse der Béowulfsage steht, zu ziehen. Die erste frage ist dann die, ob ein junger oder ein alter einfluss dieser sage anzunehmen ist.

Zeit und ort der überlieferung legen die vermutung nahe, dass die darstellung der Hrólfs saga und diejenige

Saxos zwei aufzeichnungen einer und derselben kurz vor Saxos zeit noch nicht gespaltenen, vielleicht sogar bis zu ihrer aufzeichnung einheitlichen tradition sind. — Saxo schreibt in der ersten hälfte des dreizehnten jahrhunderts; die Hrólfs saga ist vielleicht ein kleines jahrhundert jünger; dass der verfasser, der wol ein Isländer war, seinen stoff aus Dänemark, wo Saxo schrieb, bezogen hat, lässt sich kaum anzweifeln. Der inhalt der erzählungen bestätigt die enge zusammengehörigkeit der beiden quellen vollständig. Die darstellung des kampfes ist in ihren hauptzügen dieselbe, und sämmtliche abweichungen lassen sich leicht erklären. Nur zeichnet Saxo sich durch grosse kürze aus; die einleitung fehlt bei ihm, und demzufolge ist auch mit dem Grendelkampfe keine ähnlichkeit vorhanden. Kein einziger widerspruch mit der saga zeigt sich; bloss existiert der unterschied, dass das ungetüm in der saga ein tier ist, welches fliegt, und dass die erläuternde bemerkung hinzugefügt ist, dass es im grunde ein trǫll ist, während es bei Saxo ein bär ist. Welche quelle hier das ursprüngliche hat, ist leicht zu ersehen. In der kurzen, drei seiten umfassenden erzählung der saga heisst das ungetüm éinmal (s. 69, 10) *dýr eitt;* éinmal (69, 17) *eitt dýr*; siebzehn mal (69, 22; 70, 2. 3. 7. 10. 12. 14. 16. 25; 71, 4. 9. 15. 16. 21. 27; 72, 7. 8) *dýrit*, éinmal (70, 19) *dýr*. Ausserdem begegnet nur éinmal an der genannten stelle die bezeichnung *trǫll*, und éinmal 71, 13 *óvætt þenna*, was der bezeichnung *dýr* nicht widerspricht. Nun heisst aber *dýr* auch 'bär' (zahlreiche beispiele bei Fritzner); es lässt sich kaum der schluss ablehnen, dass Saxo entweder unbewusst oder, — was bei seiner nüchternen auffassung des wunderbaren das wahrscheinlichste ist, — absichtlich das wort in dieser bedeutung aufgefasst und dann, wie natürlich, die flügel jenes 'bären' als 'unhistorisch' beiseite gelassen hat, sowie den bericht, dass das tier im grunde

ein trǫll sei [1]). Dass in beiden quellen dieselbe erzählung vorliegt, zeigt nun gerade die gestalt des *Hǫttr-Hialto*, in welcher ich keineswegs mit Ten Brink die hauptperson zu erblicken vermag, dessen geschichte vielmehr einen jungen auswuchs der sage bildet. Auf den zug, dass Hialto das blut des tieres trinkt, will ich mich, obgleich derselbe mir sehr beweiskräftig scheint, nicht berufen, da Ten Brink denselben für seine auffassung der überlieferung zu verwerten sucht; was aber wird weiter von Hialto berichtet? Wie die saga weiss Saxo, dass die männer in der königshalle auf Hialto abgenagte knochen schleudern, bis einer derselben den Hialto trifft, der den knochen zurückschleudert und den werfer verwundet (tötet, nach der saga). Wer wird glauben, dass dieser zug in zwei vollständig getrennten überlieferungen jahrhunderte lang ungeändert fortgelebt hätte, bis er im dreizehnten resp. vierzehnten jahrhundert in zwei ungeachtet der langen trennung nahezu vollständig gleichen erzählungen schriftlich fixiert wurde? Dass Saxos bericht und der Bǫđvars þáttr eine gemeinsame quelle haben, welche kurz vor der entstehung von Saxos Gesta Danorum sich noch nicht gespalten hatte, scheint mir auf grund obiger ausführungen keinem gerechten zweifel zu unterliegen. Wenn also die Hrólfs saga von dem Béowulfsepos oder einer ihm nahestehenden verschollenen quelle abhängig, die überlieferung bei Saxo aber zugleicherzeit von derselben quelle unabhängig ist, so muss die in der saga vorliegende überlieferung während der kurzen zeit zwischen ihrer abzweigung von Saxos quelle und ihrer schriftlichen fixierung einem solchen einfluss unterlegen sein. Früher ist für einen solchen einfluss kein

[1]) Man beachte, dass das tier bei Saxo *siluestris fera* heisst; sodann (éinmal) acc. *ursum eximie magnitudinis*. — Dass Biarco auf der jagd war, sagt Saxo nicht; doch ist das vielleicht aus den worten *obvium sibi inter dumeta* zu entnehmen; wenn Saxo an eine zufällige begegnung des ungetüms auf der jagd gedacht hat, so folgt das aus seiner auffassung des tieres als eines bären.

platz. Weist nun die überlieferung auf die möglichkeit oder die wahrscheinlichkeit eines solchen verhältnisses? Ich glaube nein. Wenn die überlieferung der Hrólfs saga in so später zeit aus Saxos erzählung und Béowulf contaminiert wäre, so hätten wir es mit einer bewussten contamination zu tun, mit dem einfluss einer fremdländischen quelle, vermutlich sogar des uns bekannten epos; denn von einem fortleben der sage auf englischem boden bis in diese zeit ist keine spur zu entdecken. Ist das verhältniss der quellen ein solches, so ist die contamination das product literarischer tätigkeit, am wahrscheinlichsten des verfassers der saga. Ist das anzunehmen? — Wenn der sagaschreiber das Béowulfsepos gekannt und benutzt hätte, die ähnlichkeit wäre eine ganz andere geworden. Gerade in diesem fall dürfte man fragen, wesshalb er wol die beiden abenteuer des Béowulf zu einem einzigen verschmolzen hätte, indem er dem unhold die gestalt des drachen gegeben, der erzählung aber die einleitung des Grendelkampfes hinzugefügt hätte, während sich dergleichen unregelmässigkeiten aus einer jahrhunderte fortgesetzten mündlichen tradition viel leichter verstehen lassen. Fragt man, wie die saga aussehen würde, falls sie das product einer bewussten contamination wäre, — die Grettis saga ist da, um uns das an einem beispiele zu zeigen. Ein kampf in einem zimmer, ein zweiter kampf auf dem boden des flusses, ein arm, der dem ungetüm ausgerissen wird, sogar ein schwert an der wand in der wohnung des unter dem wasser hausenden ungetümes, — dieses und so viel mehr zeigt, was literarische beeinflussung ist. Der einwand, dass es im voraus sich nicht sagen lässt, welche züge ein verfasser aus einer von ihm benützten quelle aufgenommen haben würde, ist ein scheineinwand. Denn wenn man auch nicht weiss, was ein solcher verfasser, der vielleicht ganz unabsichtlich bloss einige reminiscenzen in seine erzählung aufgenommen hätte, geschrieben haben müsste, so weiss man

doch ganz bestimmt, was er *nicht* getan haben kann. Es leuchtet ein, dass er seine reminiscenzen nicht so verstecken konnte, dass sie wie antiquitäten aussähen. Denn was wird berichtet? Gegen julzeit wird die stimmung der helden gedrückt; die zeit, wo das ungetüm erwartet wird, naht sich; schon zwei jahre nacheinander hat es sich gezeigt. Und im Béowulf? Der könig ist betrübt, denn jede nacht (vgl. unten s. 60) kommt der unhold; schon zwölf jahre herrscht Grendel in der halle. Was diesen darstellungen gemeinsam ist, ist die regelmässige widerkehr des unholdes und die dadurch bewirkte zerschlagenheit. Alles übrige ist verschieden. Anstatt der julzeit (d. h. des winters) ist im epos die nacht die zeit, in der der unhold erscheint, was zwar mythisch dasselbe bedeuten *kann*, literarisch aber etwas ganz anderes ist. Anstatt zweier jahre begegnen wir zwölf jahren. Diese beiden erzählungen können freilich aus einer gemeinsamen anschauung sich entwickelt haben, es ist aber durchaus unmöglich, dass wenn nicht eine lange fortgesetzte mündliche tradition dazu mitgewirkt hat, durch blosse literarische beeinflussung die eine aus der anderen entstanden ist.

Bei diesem tatbestande scheint mir auch der schon von Sarrazin hervorgehobene umstand, dass Bǫđvarr Bjarki direct aus Gautland an den hof des Dänenkönigs kommt, nicht ohne bedeutung zu sein. Aber widerum bloss dann, wenn wir den zusammenhang der überlieferung nach einem frühen zeitpunkt verlegen. Hätte ein sagaschreiber diese einzelheit dem Béowulfsepos entlehnt, so hätte er doch ohne zweifel den Bjarki als einen Gauten hingestellt, — wie wäre er dann auf den einfall gekommen zu phantasieren, dass Bjarkis bruder durch gleichfalls von ihm berichtete ereignisse dort könig geworden war? — Und dann der name Bjarki. Dieser ist doch nicht dem Béowulfsepos entlehnt; die Bjarkamál zeugen für sein alter; übrigens stellt sich der name, wie wir gesehen haben, zu Béaw, keineswegs zu Béowulf, was

widerum eine unmöglichkeit wäre, wenn die ähnlichkeit der saga mit dem gedichte vom sagaschreiber hergestellt oder die folge einer beeinflussung der der saga zu grunde liegenden tradition durch das epos während der letzten jahrhunderte vor ihrer fixierung wäre.

Das angeführte genügt wie ich glaube zu dem nachweise, dass, falls die der Hrólfs saga zu grunde liegende sagenform durch die Béowulfsage beeinflusst worden ist, diese beeinflussung sehr alt sein muss und noch in die periode der ersten oder doch der hauptentwicklung der Béowulfsage fällt. Da es nun feststeht, dass noch lange nach der zeit bloss éine dänische Bjarkisage existierte, welche sich noch nicht in die bei Saxo und im Bǫđvars þáttr vorliegenden erzählungen gespalten hatte, so folgt aus der annahme einer beeinflussung der Hrólfs saga durch eine Béowulfstradition unmittelbar, dass derselbe einfluss auch für die quelle Saxos anzunehmen ist, und es zeigt sich, dass die abweichungen Saxos, darunter auch das fehlen mehrerer züge, unursprünglich sind. Man darf daher die geschichte, wie sie bei Saxo vorliegt, nicht dazu verwenden, um für die quelle der Hrólfs saga eine sagenform zu construieren, welche die auffallenden übereinstimmungen mit dem ags. epos nicht enthielt. Dadurch wird nun auch die frage, ob der Hrólfs saga oder Béowulf die priorität zukommt, aufs neue eine cardinalfrage der stoffgeschichte, welche nicht als von vorn herein gelöst betrachtet werden kann.

Die beobachtung, dass die einleitung des kampfes mit dem ungetüme in der Hrólfs saga ähnlichkeit mit dem Grendelkampfe zeigt, während die einzelheiten des kampfes selbst und die beschreibung des unholdes dem drachenkampfe gleichen, ist richtig. Wer nicht wie Ten Brinck einen genetischen zusammenhang leugnet, kann sich diese doppelte ähnlichkeit auf mehr als eine weise erklären. Die am meisten verbreitete ansicht dürfte die sein, dass das abenteuer Bjarkis aus

zwei abenteuern zusammengeschweisst ist. Das heist m. a. w., dass eine dem Grendelkampfe nahestehende überlieferung unter dem einflusse des drachenkampfes umgestaltet worden ist. Daneben muss an andere möglichkeiten gedacht werden. An und für sich wäre es namentlich bei dem geringen alter der Hrólfs saga nicht undenkbar, dass sie einzelne züge aus anderen quellen entlehnt hätte. Fliegende drachen begegnen in der literatur an so mancher stelle, namentlich in romantischen quellen. Doch scheint angesichts dessen, was wir jetzt von dem verhältniss der saga zu Saxo wissen, eine solche quelle ausgeschlossen zu sein; auch in Saxos quelle war das ungetüm schon aller wahrscheinlichkeit nach ein fliegender drache; ein dem Grendel ähnlicher unhold wäre bei ihm unmöglich zu einem bären geworden; eine etwaige beeinflussung der überlieferung durch fremde stoffe müsste also wenigstens in die zeit vor Saxo zurückverlegt werden. Man wird also in diesem falle eher an den einfluss eines ungetüms aus der heldensage — etwa Fáfnis [1]), obgleich dieser nicht fliegt — als an einen romantischen drachen denken. Aber auch diese möglichkeit, dass in diesem punkte die dänische überlieferung auf einer älteren entwicklungsstufe als die englische steht, und dass in der letzteren Grendel an die stelle eines drachen getreten ist, darf nicht von vorn herein bloss darum geleugnet werden, weil jene so viel später als diese niedergeschrieben

---

[1]) Um so eher könnte man an Fáfnir denken, als der zug, dass Hjalti das blut des drachen trinkt, welcher wie sich gezeigt hat *nicht* die pointe der erzählung ist, deutlich eine nachahmung davon ist, dass Sigurđr Fáfnis blut trinkt. Ein einfluss der Vǫlsungen-sage zeigt sich auch sonst. Bjarki bekommt ein schwert (Fas. I, 61) auf dieselbe wunderbare weise wie Sigmundr. Ein beispiel von beeinflussung des drachenkampfes durch die Sigurđssage wird unten s. 79 in der note gegeben. — Doch beweist das nicht im geringsten, dass der drache der Hrólfs saga aus der sage von Sigurđr stammt; nur das, dass wenn zur erklärung dieses drachen ein fremder einfluss angenommen werden müsste, die Sigurđssage am nächsten liegen würde. — Dass die Hrólfs saga mehrere andere anklänge an die heldensage enthält, bemerke ich nur im vorübergehen.

wurde. Im weiteren verlauf dieser untersuchung werden sich die gesichtspunkte ergeben, aus denen diese frage zu beurteilen ist.

Die einleitung und die disposition des ganzen lassen sich unmittelbar mit dem Grendelkampfe vergleichen. Hier zeigen sich nun zunächst in der dänischen tradition bedeutende neuerungen im zusammenhang mit der aufnahme des Hǫttr-Hjalti in die sage. Nach der ausscheidung dieser elemente ergibt sich die folgende dänische sagenform. Bjarki der krieger (*Bǫðvar-*) kommt aus Gautland zu dem Dänenkönige und wird gut aufgenommen. Gegen jul vernimmt er, dass ein unhold erwartet wird, der schon zweimal zu dieser zeit sich gezeigt hat. Er kann wie Grendel durch waffen nicht verwundet werden. Er tötet das vieh *in* dem gehege und richtet grossen schaden an. Der könig will das geschehen lassen und verbietet die männer draussen zu kämpfen. Doch erwartet man am folgenden tage, dass der unhold die halle angreifen wird; der könig bittet alsdann seine hirðmenn "*vera hrausta ok duga nú hvern eptir því sem hann hefir hug til*". Erst als das — von Bjarki getötete — tier sich nicht vorwärts bewegt, wird einer der mannen dem unhold entgegen, also aus der burg, gesandt. Bjarki aber hat in der nacht das tier mit seinem spiesse erlegt [1]).

Die wichtigsten unterschiede mit der Grendelsage, wie sie im epos vorliegt, sind: 1:o die jährliche widerkehr des unholdes gegenüber der täglichen widerkehr Grendels; 2:o der kampf im freien gegenüber dem kampf in der halle; 3:o die verdoppelung des Grendelkampfes durch die hinzufügung des kampfes mit der mutter. Auf die gestalt des dämons

[1]) Das widerspricht dem vorhergehenden berichte, dass der unhold durch waffen nicht verwundet werden kann. Vertritt etwa Bjarkis jagdspiess eine ältere zauberwaffe — in dem fall wol ein schwert —, die einzige, welche den dämon zu besiegen im stande war? Zu vergleichen ist dann das schwert, mit dem Grendels mutter getötet wird.

gehe ich an dieser stelle nicht ein, da hier bloss von der einleitung und den vorbereitungen zum kampfe, wo allein die ähnlichkeit mit der Grendelsage vorhanden ist, die rede ist.

Zu 1. Als Grendel zum ersten male Heorot besucht, tötet er dreissig männer. Bald kehrt er zurück und verursacht *morðbealu máre.* Auf diese weise fortschreitend würde er in wenigen tagen alle mannen des königs umgebracht haben. Sie entziehen sich aber seinen nachstellungen dadurch, dass sie eine schlafstätte ausserhalb der halle aufsuchen, wo der bösewicht nicht hinkommt. So herrscht nun Grendel nachts in der halle (144. 166–7), zwölf jahre lang; und *heteníðas wæg, fyrene and fæhðe fela missera, singale sæce.* Man fragt, womit Grendel denn zwölf jahre lang in der leeren halle sich beschäftigt, und auch, welche feindliche taten er dort verübt. Die halle zerbricht er nicht; am tage, sogar abends, bis man zu bette geht, sitzen die männer in der halle beim schmause; — dann aber verlässt jedermann den saal. Und draussen lässt Grendel sie in ruhe; nur wer ihn drinnen erwartet — was einige versucht haben — wird sofort getötet. Man muss annehmen, dass Grendel während der zwölf jahre jede nacht die halle besucht hat; wie könnte er sonst sofort davon kunde erhalten haben, wenn einmal wider einer dort zurückgeblieben war; wie konnte er sich sonst auch in bezug auf die ankunft der Géaten so wol unterrichtet zeigen? Ob die freude, mit der er die gäste begrüsst (*þá his mód áhlóg*), andeutet, dass er nicht gewohnt ist, dort auf beute zu stossen, bleibe dahingestellt. Man weiss wahrlich nicht, worüber man sich mehr wundern soll, über Grendels zwölfjähriges unnützes treiben oder darüber, dass das *heteníðas* und *singal sacu* genannt wird, und dass es 164—5 heisst: *fela fyrena féond mancynnes atol ángengea oft gefremede.* Niemals macht Grendel den geringsten versuch, die männer an ihrer neuen schlafstelle aufzusuchen. Es scheint,

als sei er vollständig damit zufrieden, dass die halle nur nachts unbewohnbar ist. Der könig aber klagt nicht darüber, dass er in seinem eigenen palast nicht herr ist, sondern immer und wider hören wir nur von der tiefen trauer um den männerverlust, den Hróđgár nach zwölf jahren doch verschmerzt haben dürfte, zumal da der spätere verlust an männern nur ein ganz geringer ist. Und immer von neuem setzt er sich übertag beim bier in dieselbe halle hin, über welche er nachts nicht zu regieren vermag. Die klage des königs sowie das betragen Grendels erscheinen unmotiviert.

Weit besser lassen sich die angaben des epos verstehen, wenn man davon ausgeht, dass Grendels besuche in der halle ursprünglich periodisch statt fanden. Zwölf jahre lang hat Grendel in jeder julnacht die königshalle besucht [1]); das erste mal hat man an einen einmaligen besuch gedacht, und gegen Grendels widerkehr hat man keine vorrichtungen getroffen; nachdem er sich zum zweiten male gezeigt (z. 134—7) haben die männer in der julnacht sich nicht mehr in der halle aufzuhalten gewagt (z. 138 f.); jedesmal aber haben einzelne sich erboten den feind zu erwarten, aber alle ohne ausnahme haben ihr heldenmütiges vorhaben mit dem leben gebüsst; der könig ist betrübt, sobald er an die verlorenen helden und an die jedes jahr von neuem zu bringenden opfer denkt, welche auch jetzt, da die julnacht herannaht, wider, und wahrscheinlich vergebens, gebracht werden sollen, — da erscheint der held aus Gautland und erbietet sich, das unheil abzuwehren; er wird den unhold in jener nacht, in welcher man aus erfahrung weiss, dass er kommen wird, in der halle abwarten. Dass unter solchen umständen von einem angriff auf nebengebäude nicht die rede ist, versteht sich von selbst; denn einmal hat der dämon, dem für sein finsteres handwerk nur éine nacht im jahre zu gebote

[1]) *twelf wintra tíd* (z. 147) lässt sich noch auf diese weise verstehen.

steht, dazu nicht die zeit; sein einmaliger angriff gilt die hauptburg — woraus nicht folgt, dass er menschen und tiere, denen er etwa unterwegs begegnen dürfte, gespart haben würde, — und ferner ist auch für ihn kein grund vorhanden, wesshalb er vom gewohnten wege abbiegen sollte, denn in der halle hat er noch jedesmal einen oder mehrere kämpen als beute angetroffen. Auch das, dass eine halle, welche während éiner nacht im jahre beunruhigt wird, dennoch bewohnt bleibt, ist ganz verständlich, während das in hohem grade auffällig ist, wenn der dämon täglich widerkehrt.

So scheint das epos selbst anzudeuten, dass Grendel in der tat ein periodisch, wie das ungetüm der Hrólfs saga im mitwinter, auftretender dämon war. Freilich lässt sich der zug aus der englischen überlieferung nur noch mit mühe, aber doch ziemlich deutlich herausschälen. Skandinavien, — nicht England — ist das land der jul-spuksagen; die lange winternacht hat diesen typus der nordischen einbildungskraft tief eingeprägt. So hat denn auch die dänische überlieferung diese natur des dämons ungeändert bewahrt. Die übersiedelung nach einem lande, wo die schrecknisse der winternacht weniger dazu geeignet sind, die volksphantasie zu beschäftigen, ist ein grund zu der umbildung des julspukdämons zu einem wassergeiste gewesen (vgl. unten s. 64). Übrigens musste, sobald die periodische durch eine tägliche widerkehr des dämons ersetzt worden war, das bewusstsein der unmöglichkeit der auf diese weise entstandenen sagenform zu anderen neuerungen führen. Eine solche liegt vor in der sagenvariante, welche vom Béowulf-compilator chronologisch an den Grendelkampf gereiht wurde, im kampfe mit Grendels mutter. Hier erscheint der dämon nicht täglich, sondern éinmal, und er tötet nicht dreissig krieger, sondern éinen. Die vorstellung ist verständlicher und in mancher hinsicht ästhetisch befriedigender, aber, wie die vergleichung

mit der saga lehrt, auch jünger. Sie ist auf englischem boden entstanden.

Zu 2. 3. Schon war unmittelbar vorher von der verdoppelung der sage durch den zuwachs des kampfes mit Grendels mutter die rede. Derselbe wurde von Ten Brink als eine sagenvariante erkannt, welche bloss zufolge der chronologischen verknüpfung zu einer fortsetzung des Grendelkampfes umgearbeitet worden ist. Dass die nordische überlieferung hier nur von éinem kampf berichtet, ist also wider ein merkmal grösserer ursprünglichkeit in dem einen punkte. Daraus folgt aber nicht, dass der kampf mit der mutter[1]) nicht in vergleichung mit dem Grendelkampfe in einem oder anderem zuge ursprünglich sein kann, ja dass nicht der anfang zur bildung der varianten A und B noch bis in die festländische zeit zurückreichen und sogar spurweise auch in der dänischen überlieferung wahrnehmbar sein kann. Wenigstens in éinem punkte dürfte die doppelheit in der Hrólfs saga einen niederschlag gefunden haben. Ein hauptunterschied zwischen A und B ist der, dass in A der kampf in der halle statt findet, während nach B draussen gekämpft wird. Im epos ist daraus, nachdem dem dämon eine wohnstätte unter dem wasser angewiesen worden war, ein kampf auf dem meeresboden geworden; doch bedeutet das nichts anderes als dass der held den unhold dort aufsucht, wo er ihn draussen antreffen zu können glaubt; da der wohnort des unholdes in der Hrólfs saga nicht bekannt ist, kämpft Bjarki mit ihm in der nähe der halle. Doch werden, worauf ich oben schon hingewiesen habe, auch in der saga vorbereitungen zu einem kampfe in der halle getroffen, bis wohin also der unhold bei früheren gelegenheiten vorgedrungen zu sein scheint, was widerum A entspricht. Übrigens zeigt sich diese auffassung des

[1]) Den Grendelkampf im engeren sinne bezeichne ich im folgenden im gegensatze zum kampfe mit der mutter mit dem buchstaben A, die fortsetzung als B.

kampfes hier nur in geringen spuren. Dass der vorstellung von einem kampf in der halle vor der von einem kampfe im freien, wie ihn die Hrólfs saga mitteilt, nicht die unbedingte priorität zukommt, zeigt nun B. Falls sie älter ist, was sich nicht erweisen lässt, so ist die andere darstellung doch eine uralte, der dänischen und der englischen tradition gemeinsame variante. In der englischen tradition erscheint sie mit der jüngeren variante von dem einmaligen besuche des unholdes verbunden. Dass sie auch mit der periodischen widerkehr des unholdes verbunden vorkam, zeigt die Hrólfs saga. Es ist aber klar, dass wenn die englische tradition so wol den kampf in der halle als auch den kampf draussen kannte, letzterer sich mit der variante von dem einmaligen besuche des dämons verbinden musste. Sogar eine umbildung des motives von dem kampfe im freien war eine notwendige folge davon, dass die periodicität aufgegeben wurde. Denn wenn der unhold nicht widerkehrte, so konnte der held auch nicht bei seiner widerkehr mit ihm kämpfen, weder in der halle noch draussen. So wurde die localisation des unholdes eine dringende notwendigkeit, damit dem helden die gelegenheit geboten würde, den nicht widerkehrenden unhold in seiner behausung aufzusuchen. Wo sollte man nun den in der nähe der königsburg hausenden dämon localisieren, wenn nicht an einen schwer zugänglichen ort, in eine höhle unter dem wasser? Es sieht aus, als habe die in der englischen tradition in den vordergrund tretende auffassung Grendels als eines wasserdämons bloss in dieser notwendigkeit einer localisation des nur einmal erscheinenden dämons ihren grund. Dass Grendel sich, abgesehen von den stellen, wo von seiner wohnung die rede ist, nichts weniger als wie ein wassergeist beträgt, werde ich unten noch näher zeigen.

Was hat man unter solchen umständen von der stelle der Flateyjarbók "*Beaf er vér kollum Biar*" zu denken? Das ist unleugbar, dass die stelle unter dem einfluss angelsäch-

sischer genealogieen steht; das zeigt ein name wie *Beduigg*, auch: *hans son Heremoth er ver kollum Hermod*, und, obgleich die namensform weniger klar ist: *hans son Skialldin er ver kollum Skiolld*. Übrigens genügt um das zu beweisen die namensform *Beaf*, welche sogar einem angelsächsichen chronisten kaum anders als aus genealogischen tabellen bekannt sein konnte[1]). Wie kommt aber der verfasser zu der bemerkung, dass jener *Beaf* im skandinavischen norden *Biar* heisst? Wie man in der stelle eine stütze hat sehen können für die hypothese, dass die sage von Bjarki unter dem einflusse der englischen tradition stehe, verstehe ich nicht. *Biar* wäre die brücke vom mythus von *Béaw* zu der sage von *Biarki*. Ich kann die stelle nur so verstehen, dass ihr verfasser unabhängig von *Béaw* einen *Biar* kannte, der zweifelsohne mit *Bjarki* identisch ist. Wie aber kam er dazu, mit diesem *Biar* den angelsächsischen *Béaw* zu identificieren? Doch nicht auf grund der Bjarkisage, welche zwar dem modernen forscher aber unmöglich einem isländischen genealogieencompilator als eine dem Béowulfsepos parallelle überlieferung erscheinen konnte, noch abgesehen davon, dass der verfasser der stelle nicht Béowulf sondern Béaw nennt. Dass ihm eine jetzt verschollene erzählung von Biar bekannt gewesen sein sollte, welche seine gedanken auf Béaw lenkte, ist nicht anzunehmen, denn was konnte er von Béaw wissen? Wussten doch die Angelsachsen selber von ihm nichts als den namen. Ist es die ähnlichkeit der namen, welche ihn zu dieser gleichsetzung führte? Bei dem doch nicht geringen unterschied der namensformen — das *w* kommt ihm wichtig vor, er gibt es durch *f* wider — wäre es doch sonderbar, dass er durch blossen zufall das richtige geraten hätte, wenn ihm jeder anhaltspunkt fehlte. Es ist aber klar, dass unser compilator, der genealogische tabellen ausschreibt, Biar gleichfalls aus einer genealogie kannte. *Hans son Skialldin*

[1]) Vgl. übrigens schon Sievers, Beiträge XVI, 862.

er ver kollum Skiolld. hans son Beaf er ver kollum Biar. Das bedeutet: die isländische tradition kannte die reihenfolge *Skiolld-Biar*, wie die englische *Sceldwa* (was der compilator auf grund eines lesefehlers — vgl. die reihe der corruptelen bei Sievers a. a. o. — durch *Scialldin* widergibt) *-Beaw*. Der compilator identificiert also *Biar* mit *Beaf*, weil in einer ihm bekannten genealogie *Biar* auf *Skjǫld* folgte. Die stelle ist somit ein zeugniss für das unabhängige bekannt sein der tradition, welche *Biar* unter die Skjǫldunge aufnimmt, auch in Skandinavien. Ob nun die sage ursprünglich skandinavisch oder englisch ist, lässt sich auf grund der bisherigen resultate noch nicht entscheiden. Doch gewinnt die skandinavische hypothese dadurch an wahrscheinlichkeit, dass es sich auf verschiedenem wege ergeben hat, dass die sage in Skandinavien mehrere jahrhunderte vor ihrer schriftlichen fixierung, und zwar in derselben zeit, in der wir sie zuerst bei den Angelsachsen zu constatieren im stande sind, bekannt gewesen ist. Unter solchen umständen ist es keineswegs ohne bedeutung, dass auch die angelsächsische tradition die sage in Dänemark localisiert. Die anhänger der englischen hypothese gehen von mythischen erwägungen aus; diese methode ist bedenklich, weil der mythische hintergrund der Béowulfsage ein letztes ziel, keineswegs der ausganspunkt der untersuchung ist. Es heisst, der Béowamythus sei nur zu verstehen als die dichtung eines Nordseestammes, dem der unausgesetzte kampf mit dem meere den inhalt für seine primitive dichtung gab. So Sijmons, Heldensage², 45, der aber warnend hinzufügt: "falls er (der mythus) oben nach Müllenhoff richtig gedeutet worden ist". Gerade der zweifel an der richtigkeit dieser deutung hat uns auf diese untersuchung geführt [1]).

[1]) Was Müllenhoff (Beovulf s. 55) über Bǫđvarr Bjarki beibringt, stimmt zum grossen teil mit Ten Brinks ausführungen überein. Einen augenblick denkt er an die möglichkeit, dass die sage alt sei und für den Béowamythus einen anknüpfungspunkt geboten habe; an ursprüngliche identität denkt er gar nicht. Bei Bǫđvarr hätte man an Béowa gedacht (die gleichheit *Béaw* —

Ich gehe nun zum drachenkampfe über und knüpfe an Sievers aufsatz in den Leipziger Sitzungsberichten (1895, 180 ff.), dessen resultate unanfechtbar sind, an. Sievers weisst auf eine verwandte erzählung bei Saxo (Holder s. 38 ff.), deren held könig Frotho I ist. Die von ihm gegebene ausführliche darstellung der einzelheiten des kampfes, welche klar die identität der überlieferungen zu tage legen, wünsche ich nicht zu widerhohlen. Besonders wichtig ist der umstand, dass der drachenkampf bei Saxo an Frotho, den unmittelbaren vorgänger Halfdans, der dort in der reihe der dänischen könige dieselbe stelle einnimmt wie im epos der alte Béowulf, geknüpft ist. Dieser Frotho ist bekanntlich ein Heađobeardenkönig, den die dänischen genealogieen vor Halfdan aufgenommen haben. Ihm voran geht eine reihe könige, welche nach Olrik aus norwegischen quellen stammen; dann folgt in aufsteigender linie im ersten buche *Skyoldus.* Wenn wir also die fremdländischen fürsten ausscheiden, —

Biar(r) sieht er nicht), man müsste dann annehmen, dass Bǫđvarr nicht immer ein dienstmann Hrólfs gewesen, sondern dass er ursprünglich ein Gaute war, und dass dadurch die anknüpfung an Hygelác zu stande gekommen sei (dass Bǫđvarr in der tat nicht immer ein mann Hrólfs gewesen ist, und dass er aus Gautland nach Dänemark kommt, sieht er nicht); 'man müsste also mehrere unsichere annahmen machen'. — Dann führt er wie Ten Brink aus, dass die erzählung der saga keinen anderen zweck hat als Hǫttr zu einem helden zu machen, dass bei Saxo nur von einem bären die rede ist, dass die saga nach abenteuerlichkeiten strebt. Also, schliesst er, ist die sage von Bǫđvarr unzweifelhaft sehr jung; aber auch wenn sie alt wäre, und auch wenn die anknüpfungen, deren möglichkeit zurückgewiesen wird, stattgefunden hätten, auch dann würde zwischen der saga und dem angelsächsischen Béowamythus kein zusammenhang existieren; die angelsächsische mythische sage wäre an die stelle einer anderen in das schema aufgenommen. — Dass das unrichtig ist, wird durch mehrere skandinavische züge im kern der Grendelsage, von denen ich schon etliche angeführt habe und unten noch andere hervorheben werde, widerlegt. — Im selben zusammenhange behauptet Müllenhoff, die Angelsachsen haben auch die erzählung von Hygelács untergang gewiss nicht von Skandinaviern sondern von Deutschen vernommen. Darauf fragt doch der unbefangene leser, wie es dann zu erklären ist, dass die überlieferung so stark auf skandinavischer seite steht, und wesshalb mit solcher freude erzählt wird, dass Béowulf Dæghrefn erschlug.

Frotho ist kein fremdländischer fürst, obgleich er einem fremden volke angehört, — so ist der drachentöter nicht bloss der könig, welcher unmittelbar dem Halfdan vorangeht, aber auch derjenige, welcher unmittelbar auf Skyoldus folgt. Ziehen wir nun die genealogie der ættartǫlur hinzu, welche die folge *Skiolld* — *Biar* kennt, und substituieren wir ihr zweites glied *Biar* für den heađobeardischen könig Frotho I, so zeigt sich die reihe *Skjǫld* — *Biar* (der drachentöter) — *Halfdan*, u. s. w., welche der englischen reihe *Scyld* – *Béaw (Béowulf I)* – *Healfdene* genau entspricht. Hier begegnen wir also in der dänischen überlieferung als drachentöter dem alten Béowulf (Béaw), dem Skjǫldung, nicht dem Géaten. Das ist eine in hohem grade interessante abweichung vom epos. Sie erweist, dass Müllenhoffs identification des Skjǫldungs Béowulf mit seinem géatischen namensvetter nicht vollständig grundlos ist. In der tat kommt die letzte tat des géatischen helden nach der dänischen tradition dem dänischen könige zu. Aber desto schroffer widersetzt sich die dänische tradition Müllenhoffs erklärung der sage als ganzes. Müllenhoff glaubte, dass so wol der Grendelkampf als der drachenkampf von hause aus taten des alten Béowulf gewesen, der ihm nur eine hypostase des Scéaf ist. Die dänischen quellen bestätigen diese ansicht nicht. Sie trennen die taten, welche das angelsächsische epos vereinigt, und welche nach dem vorgange des epos die exegeten gleichfalls vereinigen aber auf eine andere person übertragen. In der dänischen überlieferung kämpft Hrólfs dienstmann, der aus Gautland angekommene held Bjarki, mit dem ungetüm, welches dem Grendel des epos entspricht; aber Frotho I, der die stelle des aus der genealogie der Flateyjarbók bekannten königs Biar einnimmt, kämpft mit dem drachen. Im angelsächsischen epos werden beide taten von dem géatischen helden vollbracht. Aber dás ist sehr bedeutsam: Béowulf kämpft als aus Gautland angekommener dienstman eines königs (Hygelács) mit Grendel; mit dem drachen

aber kämpft er als könig. Das ist ein fingerzeig für das verständniss der überlieferung. Ihre entwicklung auf englischem boden lässt sich nun in ihren hauptzügen vollständig übersehen, wenn wir davon ausgehen, was aus textkritischen gründen von andern schon öfter vermutet worden ist, dass die chronologische reihenfolge des epos das machwerk eines redactors ist. Nicht bloss die angelsächsische überlieferung, sogar noch die ags. epische poesie kannte die beiden überlieferungen neben- anstatt nacheinander: ein krieger Béowulf erschlägt Grendel, ein könig Béowulf tötet den wurm. Als diese beide überlieferungen zu einem chronologischen ganzen verbunden wurden, war damit die reihenfolge der taten des helden von selbst gegeben. Denn da der held nicht könig war, als er mit Grendel kämpfte, musste der drachenkampf, den er als könig kämpft, zuletzt kommen. In der zwischenzeit war ihm dann ein reich zugefallen. Das verursachte nun eine umgestaltung der sage in mehreren punkten. Der am schluss von Béowulfs leben statt findende drachenkampf bekam, wie schon in anderem zusammenhang bemerkt wurde, einen verhängnissvollen ausgang. Frotho besiegt den drachen und bleibt selber am leben; die dänische sage bewahrt also hier das ursprüngliche. Ferner wurde Béowulf, der ja ein géatischer held war, und für den unter den Skjǫldungen nach Hróđgár kein platz war, zu einem géatischen könige, zum nachfolger Heardréds, und der drachenkampf, der ursprünglich wie der Grendelkampf auf Seeland localisiert war, wurde nun nach Gautland verlegt. Auch hier hat die dänische tradition das echte behalten. Die angelsächsische überlieferung enthält eine reminiscenz an das ursprüngliche verhältniss in dem Scylding Béowulf, dessen *blǽd wíde sprang*, von dem sie aber nichts zu erzählen weiss, als dass er nicht ein géatischer sondern ein dänischer könig war [1]).

[1]) Die tatsache, dass der drachenkampf ursprünglich auf Seeland gekämpft wurde, löst auch die schwierigkeit bei der interpretation der z. 2335, wo

Übersehen wir von dem gewonnenen standpunkte aus das sagenmaterial, so zeigen sich zwei grundformen der sage, welche in der dänischen sowie in der angelsächsischen tradition belegt sind.

I. Das land wird periodisch von einem dämonischen wesen verheert. Der könig ist betrübt; ein fremder krieger kommt und erlöst fürst und land dadurch, dass er den dämon erschlägt.

II. Das land ist ohne fürsten. Ein schiffchen führt ein junges kind ans ufer; es wächst auf und wird zum fürsten des landes (soweit bloss in der ags. tradition). Unter der regierung seines sohnes verheert ein dämon das land; der heldenkönig göttlicher herkunft macht sich auf und erschlägt das ungetüm.

Wie ist nun das gegenseitige verhältniss dieser beiden motivencomplexe zu beurteilen, nachdem sich gezeigt hat, dass das ursprüngliche verhältniss nicht ein chronologisches ist? Soll man die überlieferungen für von hause aus einander vollständig fremde sagen erklären, welche nur im epos auf mechanische weise miteinander verbunden worden sind? Wie ist es dann zu verstehen, dass der held in I und II denselben namen trägt, — denn *Bjár(r)* = *Bjarki* —, und dass sogar in der englischen überlieferung, welche den alten namen durch einen neuen ersetzt, die änderung nicht bloss an dem

berichtet wird, dass der drache *léoda fæsten*, *éalond útan*, *eorðweard þone* verbrennt hat. In dem *éalond* vermag ich, trotz Saxos mitteilung, dass der drache auf einer dem lande vorgelagerten insel wohnte, nicht mit Sievers eine solche insel zu sehen. Denn die parallellen ausdrücke beweisen, dass von dem bewohnten lande die rede ist; was würde es auch schaden, wenn der drache seinen eigenen wohnort verbrannte? Auch erreicht Béowulf die wohnstätte des drachen, ohne dass er übers wasser zu setzen braucht; in gleicher weise der dieb, der den drachen bestiehlt. Doch brauchen wir nicht zu der deutung '*éaland* = land an der meeresküste', oder '*éaland* = durch wasser umgebene festung' unsere zuflucht zu nehmen. Denn die insel, welche der drache von allen seiten mit der darauf stehenden burg verbrannt hat, ist Seeland. — Dass Frothos drache auf einer besonderen insel wohnt, ist entweder eine zutat der dänischen tradition, oder die englische hat den zug verloren.

helden des Grendelkampfes sondern auch an dem Scylding Béowa durchgeführt wurde? Zeugt das schon dafür, dass doch ein alter zusammenhang existieren muss, der hauptinhalt von I und II weist in derselben richtung; in beiden bringt ein held aus weiter ferne einem bedrängten volke hülfe und tötet das die bedrängniss verursachende ungetüm. Nur ist in I der held ein fremder krieger, in II ist er ein göttersohn; in I kommt er zu einem volke, welches einen könig hat; er erweist seinen dienst und geht; in II kommt er, oder genauer kam sein vater zu einem volke ohne fürsten und wurde könig. In I haben wir es mit einem heros zu tun, in II stehen wir auf der grenze des göttermythus. Doch beweisen diese verschiedene auffassungen der herkunft des heldem bei der gleichheit des namens und der ähnlichkeit des hauptmotives keineswegs, dass die sagen grundverschieden sind; sie zeugen vielmehr dafür, dass éine sage sich in verschiedener richtung entwickelt hat; m. a. w. dass der Grendelkampf resp. Bjarkis kampf mit dem trǫll und der drachenkampf sagenvarianten sind.

Ist dem aber so, so erhebt sich die frage, welche der beiden varianten anspruch auf die grösste altertümlichkeit hat. Denn beide sagenformen haben sich dann aus éiner grundanschauung entwickelt, und die frage nach dieser grundanschauung lässt sich nicht abweisen. Die untersuchung gruppiert sich auf natürliche weise um die beiden hauptgestalten, den helden und den dämon. Ich gehe zunächst auf letztere gestalt ein, wobei auch noch einige einzelheiten des kampfes zur sprache kommen werden.

Die hauptfrage ist hier, ob der dämon in der noch nicht variierten sage ein dem Grendel oder ein dem drachen ähnliches wesen war. Schon bei der besprechung der darstellungsformen von I drängte sich diese frage auf; jetzt, wo die ursprüngliche einheit von I und II für uns aufgegangen ist, wird es uns gestattet sein mit grösserer hoffnung auf ein

greifbares resultat an sie heranzutreten. Es fällt sofort auf, dass von den vier hauptformen, in denen die sage vorliegt, drei den drachen kennen (Frotho, Beowulf II; Bjarki-Biarco, — denn das fliegende ungetüm der Hrólfs saga ist unmöglich anders zu verstehen), während nur éine Béowulf I (gespalten im AB) den wasserriesen kennt. Angenommen, der unhold sei ursprünglich ein wasserdämon gewesen, so müsste man sich die entwicklung der sage etwa in folgender weise vorstellen: von der ursprünglichen sage hätte sich vor der spaltung in einen dänischen und einen angelsächsischen zweig der überlieferung eine tradition abgezweigt, in der der wasserriese durch einen drachen ersetzt worden war. Diese sagenform, die jüngere, läge bei Saxo (Frotho) und in Béowulf II vor. Die jüngere sagenform II, wie sie bei Saxo auftritt, hätte später, nach der abzweigung der englischen überlieferung, die dänische form von I beeinflusst; daraus wäre zu erklären, dass die Bjarkisage namentlich in der Hrólfs saga eine unverkennbare ähnlichkeit mit dem drachenkampfe aufweist.

Gegen eine solche auffassung des verhältnisses der überlieferungen lässt sich manches einwenden. Sie setzt eine bedeutend weiter gehende umformung der sage voraus als die andere, welche von dem drachen als der ältesten erscheinungsform des dämons ausgeht. Sie verlangt eine zweimalige umformung, einmal während der zeit der einheit der dänischen und der englischen, das zweite mal nach deren trennung innerhalb der dänischen tradition. Die entgegensetzte ansicht setzt bloss eine einzige umformung der form I auf englischem boden voraus, während sie die form II auch in England ungeändert fortbestehen lässt. Ferner ist es nicht ohne bedenken, während der zeit der anglo-dänischen einheit der sage eine so vollständige spaltung derselben anzunehmen wie die ersetzung eines wasserriesen durch einen drachen zur folge gehabt haben würde. Denn das gefühl für die identität der beiden auf diese weise entstandenen erzählungen

müsste durch eine solche änderung in hohem grade gelockert worden, wenn nicht ganz verloren gegangen sein, wie denn auch im epos der Grendelkampf und der drachenkampf als zwei verschiedene abenteuer des helden erscheinen. Wenn aber eine solche spaltung älter wäre als die in einen englischen und einen dänischen zweig der überlieferung, wie wäre es dann denkbar, dass I und II auch später sowol in der englischen wie in der dänischen tradition sich in so enger verbindung miteinander erhalten hätten; — in jener sind nämlich beide abenteuer an denselben helden geknüpft, in dieser hätte noch in viel späterer zeit II auf die gestaltung von I einen entscheidenden einfluss geübt.

Gehen wir davon aus, dass der dämon ursprünglich drachengestalt hatte, so lässt sich die entwicklung der sage viel leichter verstehen. Nur die Grendel-episode ist dann eine umformung. Dass sie in mehreren zügen der saga gegenüber auf einem jüngeren standpunkte steht, wurde schon gezeigt (s. 60 ff.). Der kampf mit der mutter, in dem allein die natur des wasserriesen klar zum ausdruck kommt, erwies sich uns als eine, freilich einzelne ältere züge bewahrende weiterbildung des Grendelkampfes. Dass Grendel ursprünglich ein periodisch widerkehrender dämon gewesen zu sein scheint, hat sich gleichfalls gezeigt. Periodicität ist freilich kein zu einem drachen notwendig gehörender zug, aber wenn der drache ein winterlicher dämon ist wie der drache der Hrólfs saga, so ist der zug vollständig berechtigt; ein wasserriese aber ist immer da, und gerade die umbildung zu einem wasserriesen hängt, wie sich gleichfalls schon gezeigt hat, mit dem verluste des motives der periodicität enge zusammen. Ein wassergeist aber erscheint in sagen und märchen in vielerlei gestalt, am häufigsten in menschlicher. Wenn Kögels erklärung des namens 'Grendel' als 'schlange' richtig ist, — und das kommt mir auf grund obiger ausführungen sehr wahrscheinlich vor, — so ist das noch eine reminiscenz an die ursprüngliche gestalt des dämons.

Mit rücksicht auf den ursprünglichen ort des kampfes wurde s. 63 die wahrscheinlichkeit betont, dass in I uralte varianten, nach welchen der kampf bald in der halle bald im freien stattfand, nebeneinander stehen. Da indessen II, welche auch in bezug auf die gestalt des dämons das ursprüngliche hat, nur den kampf im freien kennt, gewinnt derselbe an bedeutung und an anspruch auf die priorität. Von den sechs darstellungen der sage (Saxo I, Saxo II, Hrólfs saga, Béowulf I A, Béowulf I B, Béowulf II) lässt nur éine (Béowulf I A) den kampf in der halle statt finden.

Indessen halte ich doch den kampf in der halle für eine variante, welche noch aus der dänischen zeit stammt. Und zwar nicht bloss auf grund der vorbereitungen, welche in der Hrólfs saga für eine begegnung in der halle getroffen werden, sondern weit mehr auf grund von Grendels betragen in der halle. Dasselbe scheint mir nämlich trotz aller mythischen deutungen gar nicht das eines wasserriesen, sondern vielmehr das eines winterlichen spukgeistes zu sein, wie sie in den isländischen sǫgur so häufig begegnen. Grendel kommt *of móre*, er flieht *under fenhleoðu*; davon abgesehen mahnt nichts an einen wasserdämon. Die sind gewohnt ganz anders aufzutreten. Sie zeigen sich an abgelegenen orten, im hofe, im garten; sie locken die leute nach ihrem elemente; erst ans ufer angelangt zeigen sie ihr wahres wesen und bemächtigen sich ihrer beute. Jede sagensammlung bietet belege; die jüngsten findet man in der Zeitschrift des vereins f. Volkskunde 11, 201 ff. Ganz anders gleicht Grendel in seinem auftreten einem spukgeiste. Besonders muss ich die aufmerksamkeit auf eine gestalt lenken, welche schon von G. Vigfusson mit Grendel verglichen, von der späteren kritik aber als durchaus fernstehend zur seite geschoben worden ist, nämlich auf den Glámr der Grettis saga. Man verstehe mich wol. Damals handelte es sich um eine äusserliche ähnlichkeit zwischen dem epos und gewissen erzählungen jener

saga. Dass Gering (Anglia 3, 74 ff.) die von G. Vigfusson (C. P. B. II, 501 ff.) in jenem zusammenhang herangezogene Glámrepisode von der vergleichung fernhielt, daran hatte er vollständig recht. Die früher wahrgenommenen ähnlichkeiten zwischen jener saga und dem epos wurden später von mir als auf beeinflussung einer umarbeitung der saga durch das epos oder eine aus ihm geflossene quelle beruhend nachgewiesen. Von einer solchen ähnlichkeit ist hier nicht die rede. War dort literarische contamination vorhanden, — hier haben wir es mit einer art urverwantschaft zu tun, aber mit einer urverwantschaft, welche nicht darin besteht, dass eine einzige sage sich in verschiedene traditionen gespalten hat, sondern welche auf eine gemeinsame anschauung zurückgeht. Die Glámrepisode und der Grendelkampf können historisch voneinander vollständig unabhängig sein, sie bilden aber interessante parallellen. Denn hier ist endlich einmal von einem mythischen hintergrunde die rede. Freilich muss an die möglichkeit gedacht werden, dass einzelne züge insofern literarisch sind, als sie zu einem festen bestande in spukerzählungen auftretender traditioneller züge gehören, was sich mit der chronologischen entfernung zwischen den beiden erzählungen wol verträgt, denn dergleichen züge sind zähe. Ich lasse eine kurze vergleichung folgen.

Der riese Grendel kommt zu der königshalle; die eisenbeschlagene tür öffnet sich bald der kraft seiner hände (721—4). Er betritt den boden der halle; zornig schreitet er einher; ein unheimliches feuer glüht in seinen augen (725—8). Er sieht die Géaten liegen und freut sich; er gedenkt sie alle zu morden; Béowulf sieht, wie er fortschreitet. Einen Géaten tötet und frisst er; dann kommt er zu dem helden; er greift ihn auf dem bette liegend an; der held springt auf, und nun hebt der furchtbare kampf an, der sich namentlich dadurch auszeichnet, dass Béowulf seinen gegner mit grosser kraft festhält (759—61, vgl. 749 ff). Die männer fürchten sich (768—70, 784—6); die halle erdröhnt (768. 771); es war ein wunder,

dass sie nicht zusammenbrach (773); doch wird sie furchtbar zugerichtet (998); manche bank biegt von der schwelle (776); die witan der Scyldinge hätten nicht geglaubt, dass ein mensch im stande sei einen so starken bau zu zerstören, es sei denn dass feuer ihn vernichte (779 ff). Nur das dach bleibt stehen (1000). Die männer versuchen vergebens, Béowulf zur hülfe zu kommen; ihre waffen betäubt der unhold; schliesslich reisst Béowulf ihm einen arm aus, und Grendel entflieht, um einsam zu sterben.

Man vergleiche nun die Glámrepisode. In der ersten nacht tötet Glámr Grettis pferd. (Das epos hat nichts entsprechendes; der zug lässt sich aber der befürchtung des königs in der Hrólfs saga vergleichen, dass das vieh in der julnacht zu schaden gekommen sei). In der zweiten nacht erscheint der unhold. Das schloss hat er schon früher von der tür gebrochen und an dem gebäude grossen schaden angerichtet. Auch die bettbänke [1]) sind sämmtlich von der stelle gerückt worden. Nun fährt der unhold auf das dach; dann kommt er hinunter und öffnet die tür. Er erscheint in riesenhaften proportionen und bewegt sich langsam vorwärts. Im gemache ist bloss Grettir anwesend; einen angriff auf andere macht Glámr also jetzt nicht; er hat aber früher mehrere bewohner des hofes ermordet. Glámr ergreift den auf der bank liegenden Grettir; zweimal versucht er vergebens ihn von der stelle zu rücken; das dritte mal springt Grettir auf und der kampf hebt an. Alles was in der halle ist, zerbrechen die kämpfenden. Die bewohner des hofes getrauen sich nicht in die nähe zu kommen. Schliesslich will Glámr hinaus; Grettir versucht ihn zurückzuhalten; auf der schwelle bringt er den feind zum falle; die türpfosten fallen

[1]) So verstehe ich jetzt im gegensatze zu meiner ausgabe s. 134 die *sængr*. Das geht hervor aus der vorangehenden bemerkung über das gebrochene *þverþili*, und aus dem folgenden: *Heldr var þar úvistuligt.* Es ist die rede von dem vom unholde angerichteten schaden.

und ziehen einen teil des daches mit sich zu boden. Der unheimliche blick des unholdes bezaubert einen augenblick den sieger; dann tötet er Glámr, und zwar mit einer waffe. Das ist allerdings ein unterschied, aber ein unwesentlischer; auch in der Grendelsage stehen die unverwundbarkeit für waffen und die tötung durch eine waffe nebeneinander; dasselbe wurde oben für den Bǫđvars þáttr constatiert. Auch kommt es hier, wo von einem directen literarischen zusammenhang nicht die rede ist, auf einen zug mehr oder weniger nicht an, sondern auf die durchgehende ähnlichkeit der auffassung und der darstellungsweise. Die hier erörterte darstellungsweise aber ist, ob sie gleich in der Glám-episode besonders klar sich zeigt, doch in altnordischen spukerzählungen ganz gewöhnlich. Dadurch wird man, unter berücksichtigung der früheren ergebnisse, welche die nordische heimat der Béowulfsage als wol gesichert erscheinen lassen, zu dem schlusse geführt, dass diese züge Grendels, welche in keiner hinsicht für einen wasserriesen, in jeder beziehung aber für einen in der winternacht erscheinenden spukdämon karakteristisch sind, noch zum skandinavischen bestande der sage gehören. Man muss dann annehmen, dass noch während der dänischen periode die bildung des Grendel-typus angefangen hatte; den dämon stellte man sich bald in tierischer, bald in menschlicher gestalt vor; aus dem dämon in menschlicher gestalt erwuchs auf englischem boden Grendel, obgleich die tiergestalt noch an seinem ihm von den Angelsachsen beigelegten namen haftet, falls derselbe 'schlange' bedeutet (vgl. oben s. 73) (der drache war anonym) [1]).

---

[1]) Die winterlichen spukdämonen berühren sich in der traditionellen darstellung nahe mit widergängern. Für die episode von Glámr habe ich das Zschr. f. D. Phil. XXX, 55 gezeigt. Auch diese erscheinen am häufigsten in den winternächten, namentlich in der julnacht. Insofern hatte auch Grendel mit widergängern eine gewisse ähnlichkeit. Doch deutet u. a. die gewöhnliche und wie es scheint ursprüngliche erscheinung in tiergestalt darauf, dass der dämon der Béowulfsage kein widergänger sondern, wie oben

Seine localisation in das sumpfige gewässer ist ganz das werk der angelsächsischen phantasie. In Dänemark ist daher ein Grendles mere unmöglich. Der anteil, den die englischen stämme an der ausbildung dieses typus gehabt, erklärt die vorliebe, mit der die Grendelsage in der angelsächsischen poesie behandelt worden ist. Bis zu einem gewissen grade darf die Grendelsage eine schöpfung des angelsächsischen geistes genannt werden.

Wenn die dämonen in I und II nur variationen einer und derselben gestalt sind, so muss, falls die periodicität ein ursprünglicher zug ist, derselbe auch einmal an dem unhold in II gehaftet haben. Directe spuren davon zeigt weder die englische noch die dänische version. Doch lässt sich, wenn wir davon ausgehen, mehr als éin widerspruch verstehen. Der verlust der periodicität scheint hier mit der aufnahme des helden in die Skjǫldungengenealogie zusammenzuhängen [1]). Durch diese aufnahme, welche noch während der anglo-dänischen periode stattfand, wurde der held zu einem könige der Dänen. Seine ankunft wurde der ankunft des dänenkönigs Skjǫldr verglichen und derselben gleichgesetzt. Er wurde zu einem sohne des auf wunderbare weise angekommenen fürsten. Er kam also nicht, um ein ungeheuer zu bekämpfen; er war könig durch seine geburt. Doch kämpft er mit dem ungetüm. Wenn nun der könig des landes ein solcher held ist, dass er persönlich den unhold bekämpft, wird er dann warten, bis derselbe zum dritten oder gar zum dreizehnten mal sich zeigt? Wird er nicht vielmehr den kampf wagen, sobald er vernimmt, dass der

---

angedeutet, ein dämon der winternacht ist. Inwiefern diese gestalten widerum in dem widergängerglauben eines früheren zeitalters ihren grund haben, ist eine frage, welche hier nicht erörtert werden soll; sie gehört der allgemeinen mythologie, nicht mehr der Béowulf-forschung an.

[1]) Ich gehe hier davon aus, was unten näher ausgeführt wird, dass I auch in bezug auf die herkunft des helden die ursprünglichere auffassung zeigt.

dämon da ist? Also blieb für die periodische widerkehr des drachen kein raum mehr übrig. In der tat kämpft sowol Béowulf als Frotho mit dem drachen unmittelbar nachdem sie von ihm kunde erhalten haben. An die stelle der periodicität aber trat ein neues motiv; der drache, früher ein verheerendes ungetüm, wurde zu einem schatzhütenden drachen. Das motiv ist aus der Sigurđssage, der Ragnars saga und anderen überlieferungen weitbekannt[1]). Aber zu dem fremden ungetüme, dessen heimat unbekannt ist, passt es nicht. In der sage von Frotho erscheint die neuerung völlig durchgeführt; in der Béowulfsage ist sie halbweg stecken geblieben. Daraus erklärt sich die unklarheit, dass der held einerseits in den kampf geht um sein volk aus der not zu erretten, andererseits seine freude darüber zu erkennen gibt, dass er durch seinen tod seinem volke einen so grossen schatz erworben hat. Die geschichte der überlieferungen zeigt, dass von diesen beiden motiven, welche im epos miteinander in offenbarem widerspruch stehen, das zweite das jüngste ist.

Ich gehe zu der doppelten auffassung des helden über. In I ist er ein fahrender krieger oder ein dienstmann, und seine ankunft ist am nächsten der des Siegfried an den Burgundischen hof zu vergleichen; in II ist er ein könig von göttlicher herkunft. Welche vorstellung ist hier die ältere? Die behauptung liesse sich aufstellen, dass die abstammung des fremden heros anfangs unbestimmt war, — wie zb. auch Scylds abstammung unbekannt ist, — dass also die möglichkeit einer doppelten auffassung von anfang an in der sage gelegen hat. Das ist freilich an und für sich denkbar. Aber

[1]) Ich deute hier nur an, was sich wie ich glaube auch auf anderem wege wol erweisen liesse, dass das motiv des schatzes in II aus der Sigurđssage zu stammen scheint. Man vergleiche, was das epos von Sigemund erzählt, und den einfluss der Sigurđssage auf I in dem zuge, dass Hjalti das blut des drachen trinkt. Dass die sage von Bjár in Skandinavien so gut wie vergessen ist, schreibe ich gleichfalls dem überwältigenden einflusse der ihr ähnlichen sage von Sigurđs drachenkampfe, welche sie zurückdrängte, zu.

mit der verschiedenen herkunft des helden ist auch dér unterschied verbunden, dass der held in I einem bedrängten könige, in II einem seines fürsten beraubten volke zu hilfe eilt, — denn die ankunft Scylds müsste, falls II das ältere hat oder I völlig gleichzusetzen ist, als ein wesentlicher teil der sage betrachtet werden. Es ist nicht geraten für die älteste periode eine so langwährige sonderentwicklung von I und II anzunehmen, dass diese beiden sehr abweichenden sagenformen auf dem wege der divergierung hätten entstehen können. Dawider zeugt der während dieser periode und noch später bewahrte enge zusammenhang zwischen I und II. Man wird also annehmen müssen, dass I oder II ihre eigenart einem fremden einflusse verdankt. Nun ist zu beachten 1: dass II den helden nicht selber aus der ferne kommen lässt, sondern ihn zu einem sohne eines auf mysthische weise angekommenen göttlichen königes macht. Das erweckt schon den verdacht der unursprünglichkeit. 2: dass nur die englische version von II die göttliche herkunft des helden oder seines vaters kennt; zwar ist Skjǫldr nach der isländischen tradition ein sohn Óđins, aber von der ankunft über meer weiss auch diese tradition nichts; auf seiner reise nach dem Norden setzt Óđinn in Jütland seinen sohn Skjǫldr zum könige ein. Achtet man nun ferner darauf, dass der vater des helden Scyld Scéfing ist, so widerspricht der ursprünglichkeit dieser genealogie auch noch die Scyld-sage selbst, wenigstens solange wir die von Müllenhoff gegebene erklärung dieser sage als eines culturmythus gelten lassen. Denn zwischen jenem mythus und dem von Béowulf existiert nicht der geringste zusammenhang. Doch dürfen wir auf ein einer unsicheren mythischen deutung der Scyldsage entnommenes argument verzichten. Denn dass der held Bjár zu einem sohne des Skjǫldr werden konnte, ist leicht zu verstehen aus der neigung, berühmte helden unter die ahnen des königshauses aufzunehmen. Bjár wurde zu einem sohne des Skjǫldr, weil er zu einem Skjǫldung

werden musste. Aus diesen gründen halte ich die auffassung des helden als eines fahrenden kriegers für die ursprüngliche.

Welche ist aber die älteste heimat des helden? Anfangs wird dieselbe wol, wie die des Scyld, unbekannt gewesen sein. Die älteste tradition, I, nennt ihn einen Gauten (Bjarka þáttr und Béowulf). Der grund dazu ist kaum ein anderer als der, dass Gautland das Dänemark am nächsten gelegene land jenseits des meeres ist. Man hat seit Müllenhoff den grund zur localisation des helden in Gautland in der anknüpfung an historische ereignisse gesucht, und dieses resultat gilt ziemlich allgemein für unanfechtbar. Aber auch das ist eine blosse und, wie mir scheint, unhaltbare hypothese. Denn einmal ist es gar nicht bewiesen, dass der historische Hygelác ein Gaute war; die skandinavischen quellen kennen ihn nicht; die möglichkeit, dass er z. b. der fürst eines verschollenen Dänenstammes gewesen, lässt sich nicht leugnen. Es wäre ja gar nicht unmöglich, dass Hygelác in der überlieferung zu einem Gautenfürsten geworden wäre, nachdem seine anknüpfung an den helden der sage durch irgend eine uns unbekannte ursache zu stande gekommen war. Die dänische sage kennt Bjarki in einem ähnlichen genealogischen verhältniss zu dem Gautenkönige wie das angelsächsische epos den Béowulf. (Bjarki ist der bruder des Þórir hundsfótr; Béowulf ist der neffe Hygelács, der vetter Heardréds). — Wenn andererseits, — was gleichfalls möglich — der historische Hygelác ein gautischer könig war, so kann a priori die verbindung des helden mit Hygelác gerade so gut eine folge der localisation des helden in Gautland als der grund zu dieser localisation gewesen sein. Doch lehrt eine chronologische erwägung, dass von diesen beiden möglichkeiten nur die erstere besteht. Denn der dänischen tradition, welche die localisation in Gautland kennt, ist die anknüpfung an historische ereignisse, namentlich an den raub-

zug Hygelács, wie oben gesagt, völlig fremd. Die localisation in Gautland geht also wenigstens bis in das fünfte jahrhundert zurück[1]).

Dass die änderung des namens Béowa (Béaw) in Béowulf in einer identification des helden mit einem begleiter Hygelács seinen grund habe, ist gleichfalls eine durch nichts gestützte hypothese Müllenhoffs. *Nur* in dem englischen epos tritt der name Béowulf auf. Das vorkommen der kürzeren form Béowa, sogar Béa(w)- (in *Béas bróc*), und zwar in verbindung mit Grendel — dessen auftreten als persönlichkeit unter eigenem namen eine weit fortgeschrittene entwicklungsstufe der sage bezeichnet — auf englischem boden zeugt dafür, dass die namensform Béowulf jung und spezifisch angelsächsisch ist. Dadurch ist die möglichkeit eines zusammenhanges mit dem éinmal belegten altn. Bjólfr wol ausgeschlossen. Was der grund zu der änderung gewesen ist, lässt sich schwer sagen; vielleicht war es das blosse bedürfniss, den helden durch ein compositum anzudeuten — worüber vgl. Kögel a. a. o. s. 270; — möglicherweise hat man sogar die kurze namensform als kürzung eines compositums aufgefasst[2]). In gewissem sinne bietet die altnordische weiterbildung Bjarki eine parallelle.

---

[1]) Falls der historische Hygelác ein Gaute gewesen ist, lässt sich die verbindung des helden mit diesem könige leicht auf die folgende weise verstehen. Die Angelsachsen vernahmen die erzählung von Hygelács fall von den benachbarten Dänen. Sie setzten die geschichte mit der Béowasage in verbindung, weil Béowa ja auch ein Gaute war. Das konnte den Dänen anfangs nicht einfallen, weil sie wussten, dass Hygelác ein zeitgenosse, Bjár ein held aus der vorzeit war. Später aber war für die Dänen Hygelác verschollen. Die noch im epos in den vordergrund tretende freundschaft zwischen Dänen und Gauten erklärt, dass die begebenheiten am Niederrhein vom gautischen, nicht vom deutschen standpunkte erzählt werden.

[2]) Man kann die frage aufwerfen, ob nicht noch in einzelnen teilen des erhaltenen epos der held ursprünglich den kürzeren namen trug. Eine tatsache ist, dass an mehreren stellen die form Béowa resp. Béaw metrisch richtiger ist und an den meisten der übrigen gerade so gut passen würde wie die längere form Béowulf. Doch ist das eine textkritische frage, welche mit der

An der identität des dänischen Skjǫldr mit dem angelsächsischen Scyld ist, falls ich das verhältniss der quellen richtig aufgefasst habe, kein ernsthafter zweifel mehr möglich, und Müllenhoffs trennung dieser beiden gestalten (vgl. auch die oben s. 29 dagegen angeführten gründe) kann m. e. als antiquiert bezeichnet werden. Auch dass er ein dänischer held ist, steht wol fest. Skjǫldr gilt den Dänen wie den Angelsachsen für den ahnherrn der dänischen fürsten; schon aus dem grunde muss man ihn, wo zwingende gegengründe nicht vorhanden sind, für eine dänische sagengestalt halten. Wenn nun Dänen und Angelsachsen auch darin übereinstimmen, dass der sohn dieses Skjǫldr-Scyld, Bjár-Béaw, ein dänischer könig ist, welcher nationalität wird er dann wol angehören? Dagegen hat das zeugniss der angelsächsischen stammtafeln, welche neben Wódan auch Noach und Adam unter die ahnen angelsächsischer fürsten aufnehmen, nicht die geringste bedeutung.

Dadurch dass die skandinavische tradition eine dem Scéaf der ags. genealogieen entsprechende sagengestalt nicht kennt, sondern darin mit dem epos übereinstimmt, dass Skjǫldr der ahnherr des geschlechtes ist [1]), gewinnt die an und für sich schon sehr annehmbare hypothese Möllers, welcher 'Scyld Scéfing' als 'Scyld mit der garbe' erklärt, in hohem grade an wahrscheinlichkeit.

Die hauptresultate dieser untersuchung lassen sich in folgendem geschichtlichen überblick zusammenfassen.

---

beurteilung des gegenseitigen verhältnisses einzelner teile des epos zusammenhängt, und auf welche ich hier desshalb nicht tiefer eingehen kann.

[1]) Kaum jemand wird in Saxos Lotherus den Müllenhoffschen Scéaf widerzufinden geneigt sein, um so weniger als der geschlechtsname der Skjǫldungen die isländische tradition bestätigt, welche die reihe mit Skjǫldr anfangen lässt.

Die älteste für die forschung erreichbare gestalt der dem Béowulfsepos zu grunde liegenden überlieferung ist eine dänische sage, welche die schrecknisse der langen winternacht unter dem bilde eines die landschaft verheerenden ungetüms zum ausdruck bringt. Zur julzeit beunruhigt ein dämon die gegend; er kehrt periodisch wider; ein fremder, aus Gautland angekommener recke namens *Bewaʀ, *Bewa erbietet dem könige seine hülfe; er begegnet dem ungetüme und überwindet es. Das ungetüm erschien ursprünglich in tierischer gestalt als drache; daneben trat es bald auch als riese auf. In dieser form ist die sage verwandt mit mehreren erzählungen der isländischen sagalitteratur; eine interessante parallelle bildet Grettis kampf mit Glámr. Sodann wurde der kampf draussen durch einen kampf in der halle variiert. Auch dieser zug findet sich in den sǫgur, und daselbst in der Glámrepisode wider. In den dänischen versionen der oben untersuchten sage ist ein kampf in der halle doch nur angedeutet (in I), und die erscheinung des dämons in riesischer gestalt ist hier völlig unbekannt, während beide in der englischen tradition zu vollständiger entwicklung gelangen und die sagenform éiner version (I) dieser überlieferung beherrschen. Noch während der dänischen periode, d. h. bevor die sage den benachbarten Angelsachsen mitgeteilt worden war, wurde der held in die Skjǫldungengenealogie aufgenommen; dadurch wurde er zu einem könige der Dänen. Die folge davon war — wie oben gezeigt — der verlust der periodicität und die aufnahme des motivs, dass der drache auf einem schatze lagerte. Indessen blieb die ältere vorstellung von dem helden und seiner tat neben der neueren fortbestehen. Beide blieben miteinander in engem zusammenhange, durch die ähnlichkeit des abenteuers und den namen des helden verbunden. So entstanden die varianten I und II. In dieser gestalt wurde nun die sage den Angelsachsen mitgeteilt. Bald darauf siedelte dieses nach-

barvolk der Dänen nach den brittischen inseln über, und die überlieferung spaltete sich in einen dänischen und einen angelsächsischen zweig, deren jeder von nun an seine eigenen geschicke erlebte. In der dänischen tradition fanden ferner die folgenden neuerungen statt. König Bjár (aus *Bewaʀ) der version II wurde bis auf den namen, der nur in einer genealogischen tabelle und in einer verszeile bewahrt ist, vergessen, und seine stelle nam der Heađobeardenkönig Fróđi I, welcher nun gleichfalls in die Skjǫldungengenealogie aufgenommen wurde oder schon darin anfgenommen war, ein. Die folge war eine vollständige trennung von I und II, welche nun nicht mehr durch den gemeinsamen namen des helden zusammengehalten wurden. I entwickelte sich von nun an ganz unabhängig von II und ging neue verbindungen ein; namentlich wurde diese sagenform durch die aufnahme des Hjalti wesentlich umgestaltet. Der name des helden wurde zu Bjarki verlängert; später wurde als bezeichnung seiner kampftüchtigkeit Bǫđvar hizugefügt, was in der saga durch einen irrtum als der hauptname erscheint. I liegt in zwei fassungen vor; bei Saxo, der sie in gekürzter gestalt aber wesentlich in übereinstimmung mit der Hrólfs saga mitteilt, ist das 'tier' (*dýr*) zu einem bären geworden, dem Biarco, wie es scheint, auf der jagd begegnet. Das übernatürliche ist geschwunden. In der fassung der Hrólfs saga scheinen keine andere neuerungen als die durch die ziemlich umfangreiche Hǫttr- Hjaltiepisode veranlassten statt gefunden zu haben. In II ging, wol infolge der früheren aufnahme des motivs vom schatze, auf dem der drache lagert, das ältere motiv, dass er das land verheert, verloren. Dadurch wurde der zusammenhang befriedigender, indem der könig nun statt zweier einander kaum ertragender motive bloss éinen grund hatte, den drachen im kampfe zu bestehen. — Auf englischem boden blieb der zusammenhang von I und II zunächst durch die namensgleichheit des helden bewahrt. Der held hiess *Bĕowa* (aus

urn. **bewa*, der schwachen form zu **bewaʀ*), daneben später *Béa(w)* (aus altn. gebrochenen **beawʀ*). II wurde in dieser periode oder wahrscheinlich später (vgl. s. 88) durch neue motive (Wígláf u. a.) bereichert, blieb aber in ihren grundzügen ungeändert. I aber wurde wesentlich umgestaltet. Aus dem vorhandenen motivenmaterial wurde die thierische gestalt des dämons aufgegeben, und die vorstellung, dass er in riesischer gestalt erscheint, vielleicht in directem gegensatze zu II, zur alleinherrschaft erhoben. Dabei traten die aus isl. spuksagen bekannten züge in den vordergrund. Dem dämon wurde nun auch im gegensatze zum anonymen drachen ein menschlicher name beigelegt, der jedoch noch an seine ursprüngliche drachengestalt erinnert. Die periodische widerkehr des dämons wurde aufgegeben. Dabei trat eine spaltung in neue sagenvarianten A und B ein. In A wurde die periodische widerkehr durch eine tägliche, in B durch eine einmalige ersetzt. Beide formen setzen voraus, dass der dämon eine wohnung in der nähe hat; er wurde in das sumpfige gewässer localisiert und zu einem wasserdämon umgebildet, was um so leichter geschehen konnte, da die ursprüngliche bedeutung des unholdes in der neuen heimat ganz und gar vergessen worden war. Die schon seit längerer zeit nebeneinander hergehenden vorstellungen von einem kampfe in der halle und draussen wurden über A und B verteilt; dabei musste der kampf draussen mit dem einmaligen besuche des dämons verbunden werden, also B zufallen. Doch entwickelte sich dieses motiv in diesem zusammenhang notwendigerweise zu einem kampfe in der wohnung des dämons, also im gegebenen falle unter dem wasser. Hier kam nun die neue auffassung der dämons als eines wassergeistes zum verhältnissmässig vollständigsten ausdruck.

Eine neuerung, welche sowol I A B wie II betrifft, ist die änderung im namen des helden, der statt des älteren dem dänischen Bjár entsprechenden Béaw Béowulf genannt wird.

Es existierten nun, kurz bevor die zusammenfügung der einzelnen lieder zu grösseren liedercomplexen ihren anfang nam, — abgesehen von kleineren liedern und varianten von geringerer bedeutung, auf welche ich hier keinen bezug nehme — 1:o ein lied von Béowulfs kampf mit dem täglich widerkehrenden Grendel in der halle. 2:o ein lied von Béowulfs kampf mit dem in der vorhergehenden nacht zum ersten male erschienenen Grendel in dessen wohnung unter dem wasser. 3:o ein lied von Béowulfs drachenkampf. In den beiden ersteren liedern trat der held als fahrender gautischer recke, im dritten als könig auf. Diese lieder wurden nun miteinander in chronologische verbindung gebracht. Zuerst wurden das erste und das zweite lied (die nahe verwandten sagenvarianten A B) miteinander verbunden. Dabei wurde der dämon des zweiten liedes zu einem weiblichen wesen umgestaltet und als Grendels mutter aufgefasst. Das mag ungefähr auf die weise geschehen sein, wie Ten Brink sich die umbildung dieses liedes vorstellt. Später wurde das auf diese weise entstandene lied mit dem von dem drachenkampfe (II) zu einem ganzen verbunden. Das zweite lied wurde dabei stark umgearbeitet und erweitert. Die chronologie ergab sich von selbst; der held war in der jugend ein recke, später ein könig. Durch die zusammenfügung wurde nun der held Béowulf zu einem Gautischen könige, und der Scylding Béowulf, der ursprüngliche held des drachenkampfes, wurde zu einem statisten. Der drachenkampf wurde von Seeland noch Gautland verlegt, wo der drache nun an einem nicht zu bestimmenden orte des hortes waltet. Der kampf bekam einen unglücklichen ausgang.

Die bestattung Béowulfs, die klage über die gefahrvolle lage des landes nach dem tode des helden sind also zusätze, welche nicht älter als die verbindung von I und II zu éinem liede sein können, denn in dem ursprünglichen liede vom drachenkampfe kam der held nicht um. Damit ist in über-

einstimmung, dass in diesen stücken häufig von dem Géatenlande die rede ist, während in der eigentlichen darstellung des kampfes das land nicht genannt wird. Es scheint mir durchaus wahrscheinlich, dass auch die gestalt Wígláfs, dessen aufnahme in die sage bereits oben in die englische entwicklungsperiode von II gestellt wurde, erst zufolge der verbindung von I und II in die überlieferung eingeführt wurde. Denn die von Wígláf gebotene hülfe setzt voraus, dass der held vom drachen hart bedrängt wird, und dieser zug steht mit dem unglücklichen ausgang in organischem zusammenhange. Doch behalte ich mir die nähere erörterung dieser frage im zusammenhange einer kritischen untersuchung des textes des liedes vom drachenkampfe vor.

Ob die beiden zeilen 53—4, welche des Scyldings Béowulf erwähnen, zum alten liede vom drachenkampfe gehören, entscheide ich hier nicht.

Wenn die englische epik den stoff der Bjársage zu einem in mancher hinsicht wunderbaren epos gestaltet hat, so hat demgegenüber die einheimische tradition dén verdienst, dass sie ungeachtet vieler zutaten und übertragungen und ungeachtet ihrer späten aufzeichnung die dem epos zu grunde liegenden sagen formgetreuer bewahrt hat als die sich in breite ausführungen gehen lassende fremdländische poesie.

Amsterdam 1901.

R. C. Boer.

Studier öfver Codex bureanus I. Af Odal Ottelin (Upsala universitets årsskrift. 1900. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper. 3. Upsala. Akademiska bokhandeln. 1900. II+X+172 s. 8:o samt 8 planscher. Pris 3 kr.).

Såsom förf. i företalet nämner, har den viktiga, från mitten av 1300-talet stammande handskrift, som plägar benämnas Codex bureanus, redan förut varit föremål för ganska noggrann undersökning. Emellertid söker förf. i denna såsom gradual-avhandling använda skrift genom minutiös granskning av själva urkundens skriftdrag och genom detaljerade statistiska uppgifter om handskriftens ortografi ytterligare bekräfta de hittills vunna resultaten och om möjligt uppnå nya.

Det hittills publicerade partiet av Ottelins skrift utgöres av två huvudavdelningar, nämligen 'Handskrift och editioner' (s. 1—63) samt 'Ljudlära' (s. 67—170). I den nu utgivna delen av ljudläran behandlas dock endast konsonanterna. Förf. säger emellertid det vara sin avsikt att framdeles behandla vokalerna samt att meddela anmärkningar till formläran och en redogörelse för sådana skrivfel, som han ej havt anledning behandla i den nu publicerade delen.

I avhandlingens första huvudavdelning nämner förf., att handskriften, som nu omfattar 60, ursprungligen torde hava utgjort ej mindre än 200 blad. I sitt nuvarande skick utgöres den av tre partier, mellan hvilka olika antal lägg gått förlorade. Förf. är böjd att antaga, att det tredje partiet härrör från annan skrivare än det första; huruvida det mellanliggande partiet havt samma avskrivare som partiet I eller partiet III, lämnas oavgjort. Handskriftens språk tyder på Östergötland, hvilket redan blivit anmärkt t. ex. av mig i Fsv. ljudl. II, 324. Under hänvisning till en av de avhandlingen åtföljande planscherna, där bland annat handskriftens förkortningstecken avbildats, lämnas en detaljerad redogörelse för dessas användning. Så är förf. i tillfälle att upplysa t. ex., att (det även i andra handskrifter brukliga) förkortningstecknet för den latinska ändelsen *-us* förekommer i partiet I omkring 110 ggr (under det att ändelsen *-us* där utskrives några och fyrtio ggr), i partiet II 11 ggr mot 70 utskrivna *-us*, i partiet III 8 ggr mot 180 utskrivna *-us*.

Som bekant är Codex bureanus utgiven av Stephens bland Svenska fornskriftssällskapets publikationer, och hans upplaga är, på det hela taget, rätt god. Detta framhåller även Ottelin, som emellertid underkastat handskriften en förnyad granskning. Resultatet av denna meddelar han under form av "rättelser och tillägg till Stephens' edition". Ehuru O. icke tagit hänsyn till handskriftens olika typer för *r*, *s* eller *z*, ej häller till bruket av *u* och *v*, till skiljetecknens återgivande, till isärskrivning och hopskrivning

av ord eller återgivandet av 'stor' eller 'liten' begynnelsebokstav, upptagas dock 28 sidor av denna granskning. På det att icke någon härigenom må få en orättvist dålig tanke om Stephens' edition, bör emellertid uttryckligen framhållas, att ofta är det frågor av jämförelsevis underordnad vikt, som av O. här diskuteras. Stundom gäller spörsmålet t. ex., huruvida den ursprungliga handen eller en yngre hand skrivit ett förkortningstecken. Dessutom meddelas särskilda förteckningar över ställen, där en yngre hand ändrat *a* till *æ* (resp. bättrat på ett ursprungligt *æ*) samt *o* till *ø*.

Emellertid har O:s minutiösa genomgående av handskriften även givit resultat av betydelse. Så framhåller han t. ex., att i st. f. upplagans *rænt honom rike ok vald* (13: 13—14) i handskriften ursprungligen stått *rænt han rikez ok valdz* (eller *valds*), hvadan således det enda säkra exemplet på att ordet *ræna* förenas med personens dativ och sakens ackusativ, bortfaller. Av det 168: 3 i upplagan tryckta *leddhare* har den ursprungliga handen skrivit blott *dd*, och O. har utan tvivel alldeles riktigt insett, att Cod. bur. i överensstämmelse med den besläktade handskriften Passionarius här ursprungligen havt ordet *yddo* av nom. *ydda*, ett ord som O. rätt översätter med "oxtöm" (jmf. det i bygdemål, t. ex. i Östergötland, använda *ydd* med denna betydelse).

I den andra huvudavdelningen "ljudläran" (d. v. här säga konsonantläran), hvilken väl bör uppfattas såsom skriftens viktigare del, utgår förf. från handskriftens ortografi på så sätt, att han söker besvara frågan: hvilket ljudvärde har bokstaven *b*, hvilket ljudvärde har digrafen *gh* etc. — alltså en metod, som blivit använd i flera tidigare under senare år publicerade monografier över fornsvenska skrifter (jmf. Ark. nf. X, 95). Förf. lämnar ofta mycket utförligt och, såsom det synes, mycket samvetsgrannt samlat statistiskt material till frågornas bedömmande, och han diskuterar stundom utförligt de skäl, som med rätta kunna andragas för och emot olika åsikter. Ganska ofta stannar han dock vid ett *non liquet*, och man torde ej kunna säga, att i den hittills utgivna delen av ljudläran viktigare språkhistoriska problem blivit lösta.

Såsom goda iakttagelser må emellertid följande anföras.

I Ark. nf. XII, 258 ff. hade jag tillfälle visa, att i det av Jonas Petri Gothus utgivna s. k. Lexicon lincopense (1640) ljudförbindelserna *mpn* : *mn* växla på så sätt, att *mpn* brukas i slutljud, men *mn* i midljud framför vokal (*sompn* : *somna* etc.), och jag uttalade (s. 263) den förmodan, att man framdeles måhända skulle kunna påvisa samma norm för någon fsv. urkund. Nu har O. funnit samma regel gälla för en viss del av Cod. bur., om den ock ej fullt konsekvent där tillämpas. Det förtjenar framhållas (hvilket O. ej gör), att liksom språket i Cod. bur. tyder på Östergötland, Jonas Petri Gothus' språk utan tvifvel var i ej ringa grad tillsatt med östgötska; han var nämligen född i Linköping, där han ock blev lektor och slutligen biskop. Växlingen *sompn* : *somna* etc. är alltså

ett östgötskt dialektdrag, även om denna växling måhända funnits även i vissa andra bygder; om andra fornöstgötska dialektdrag se Kock: Fsv. ljudl. II, 524.

Med anledning av den i Cod. bur. anträffade skrivningen *fruk* och *dattila fruk* i st. f. *frukt, dattila frukt* anför O. från yngre fsv. skrifter åtskilliga exempel på att *t* saknas efter *k* (*fruk*[*t*], *mak*[*t*], *luk*[*t*] etc.) Han sammanställer denna osäkerhet i beteckningen av *-kt* i fsv. därmed, att slutljudande *t* ofta saknas efter *ch* i mnt. (s. 155—6).

I anslutning till min framställning i Ark. nf. VII, 328 ff., där jag visat, att i fsv. ljudförbindelsen *ghi̯* övergått till *j* vid en tid, då *gh*-ljudet ännu kvarstår framför vokaliskt *i* ävensom *e* och andra vokaler (*følghia* > *følia*, men *følghir*), konstaterar O., att samma regel kan spåras i Cod. bur. Han hade kunnat såsom anmärkningsvärt tillägga, att man ännu i textkodex till ÖGL., således i en annan östgöta-urkund, finner *fylghia* etc., såsom jag framhållit anf. st. 331.

O. antager (s. 114 f.) den av mig i Fsv. ljudl. II, 445 ff., Ark. nf. II, 35 f., V, 161 ff. och annorstädes förfäktade åsikten, att sådana i Cod. bur. och andra fsv. urkunder anträffade former som *døt* (i st. f. subst. *døþ*), *howt* (i st. f. *howuþ*, *howudh*) ådagalägga en ljudlagsenlig utveckling av klingande till klanglös konsonant i slutljud. O. sammanställer de rätt talrika exemplen från Cod. bur.

I detta sammanhang må nämnas, att förf. s. 137 ff. framkastar tanken, att skrivningen av långt konsonantljud mellan två vokaler med blott ett tecken (*sano* i st. f. *sanno*) i Cod. bur. liksom samma egenhet och vissa andra ortografiska egendomligheter i den hel. Birgittas egenhändiga utkast (*k* i st. f. *gg*, *f* i st. f. *w* eller *fv* i *hafa* etc.) möjligen skulle utgöra reminiscenser från runskriftens dagar. Han framdrager skäl och motskäl, men lämnar frågan oavgjord.

Jag övergår till några frågor, angående hvilka jag är av annan mening än förf., eller som han icke utrett.

Under det att namnet på det dyrbara tyget *pæl* i fsv. vanligen har denna form, möter i Cod. bur. *belz listom* med begynnande *b-*. Denna växling lämnar O. s. 67 oförklarad. Förhållandet är emellertid att sammanställa med en växling *p-* : *b-* i åtskilliga andra låneord. Så motsvaras isl. *prímsigna* någon gång (t. ex. i Smål.-lagen) av fsv. *primsigna*, men merendels har fsv. formen *brimsigna* (*brymsigna*, *brømsigna*); jmf. lat. *primum signum*. I ä. nysv. möter samma förhållande. Det nysv. *profoss* har i Lex. linc. jämte *profoss* även formen *brofoss* ("vulgo *brofoss*"); det återgår på ffranska *provost*. Det franska *planchette* nysv. *planschett* återfinnes hos Olof Lind (1749) under formen *blanskjett*. I Svenska akademiens ordbok upptages *bandor, bandur* med hänvisning till *pandur*, och i dess handskrivna ordsamlingar finnas exempel på *bandurer* från

Stiernhielm: Cupido intr. 11 och A. Wollimhaus Vitt. 18 (1672), under det att *pandurer* där antecknats från Stiernhielm: Fägnes. rad. 108. Ordet betecknar ett slags stränginstrument; jmf. dels eng. *bandore*, dels fr. *pandore*, it. *pandura*, *pandora*. I senare kompositionsleden motsvaras *p*-ljudet i franska *passe-port* av ett *b* i *passbord* "wartekn, symbolum" (även *passbordet* under *emaneo*) i Lexicon lincopense. Fsv. *lebardh*(*e*), isl. *hlébarþr* "leopard" heter på mnt. *lêbar*(*e*), *lêbart*, på mht. *lêbarte*, men även *lêparte*, *löwpart* etc.; ordets latinska form är *leopardus*. Liksom i dessa ord återgår *b*- i fsv. *belz listom* på ett *p*-ljud i ett romanskt ord (ffranska *paile*).

Som bekant använda de romanska språken rena tenues, under det att svenskarna bruka i viss mån aspirerade tenues; dessa senare användas i vidsträckta trakter av det germanska språkområdet. Till följe av denna olika natur hos de romanska och de germanska (svenska) tenues, hava romanska tenues för en german (svensk) ganska stor likhet med hans mediæ. Det är därför lätt begripligt, att vid lån av romanska ord med begynnande *p*-, detta ljud av låntagarna stundom uppfattats såsom *b*- och genom ljudsubstitution ersatts av *b*-. Härigenom förklaras fullkomligt växlingen *p*- : *b*- i ovan anförda låneord. Naturligtvis är det mycket möjligt och väl troligt, att utbytet av det romanska *p*- mot *b*- ej alltid försiggått i Sverge; stundom kan det hava skett i ett annat germanskt land, från hvilket vi sedan lånat ordet med begynnande *b*-.[1])

Härmed är att sammanställa, att (såsom Saxén framhåller i Sv. landsm. XI nr 3 s. 61) finska ortnamn med begynnande *p*- stundom vid försvenskning erhålla *b*- (t. ex. *Perttula* > *Bertula*, *Prunkkala* > *Brunkala*) beroende därpå, att de finska tenues uttalas 'mindre energiskt' än de svenska och därför av svensktalande personer kunna uppfattas såsom mediæ.

Jag nämner i detta sammanhang även ett par andra låneord med växlande *p*- : *b*-, i hvilka växlingen förklaras därav, att de lånats ur skilda språk. Jämte *pudding*, *puding*, som väl anses vara det egentliga rikspråksuttalet, finnes (överensstämmande med danska *budding*) även *budding*, *buding*. Den förra formen återfinnes i eng. och nht. *pudding*; den senare överensstämmer med platt-tyska *budden* (så t. ex. i Ditmarschen enligt Bremisches wörterb. III, 368). Ordet sammanställes av somliga forskare med franska *boudin* "espèce de saucisse"; jag lämnar oavgjort, huruvida denna etymologi är riktig. Det nysv. *pokal* förekom i fsv. och ä. nysv. under formen *bokal* (så t. ex. hos Lucidor F 1 s. 1); det förra är lånat från tyskan (nht. *pocal*), det senare från något romanskt språk, snarast franskan (fr. *bocal*, it. *boccale*).

S. 95 nämner förf., att i stället för *i* möter *y* i *dyawl*, *dyavuls*, *dyawlin*, *dyævulen* (hvartdera en gång, samtliga i Maria-legen-

[[1]) Om fsv. *bik* : *pik*, nysv. *beck* : ä. nysv. *peck* (lat. *pix*) jmf. numera SAO. art. beck (och även Wilmanns Deutsche gr. I, 41).]

den), samt att *y* ofta skrives i namnet *dyoclecianus*, under det att man finner dels *indye*, dels *indie* (dessutom *moysi*, *troya*). Han drager av dessa stavningar ingen slutsats beträffande uttalet.

Emellertid har jag i den lilla skriften "Den vises sten" (handskrift från 1379) gjort följande iakttagelser. Brytningsdiftongen *ia* representeras alltid av *iæ* (*ie*): *fiæla*, *stiæla*, *oiæuande*, *hiærta*, *sielfuir*, *gierna*, och även ordet 'själ' har där formen *siæl*. Däremot växla *ya* och *yæ* i ordet 'djävul': *dyawlin* 9, 11; 10, 7; 11, 12, *dyawlsins* 7, 4, *dyæwlin* 11, 6, *dyæwlsins* 8, 1, och framför *a*(*æ*) skrives i detta ord alltid *y* (icke *i*). I Ark. nf. XIV, 255 noten har jag framhållit, att vokalisationen med *ia* i fsv. *diawul* beror på samvärkan av två faktorer: dels har vid böjningen sg. *diowul*: pl. *dioflar* (jmf. isl. *dioful*: pl. *dioflar*) nom. pl. *dioflar* etc. ljudlagsenligt blivit till *diaflar*; dels har *ia* införts från lat. *diabolus*. Av ortografien i "Den vises sten" framgår, att åtminstone i någon trakt ljudförbindelsen *ia* i ordet *diawul* övergått till *iæ* senare, än brytningsdiftongen *ia* blev till *iæ*. I dylika trakter har ordets vokalisation direkt påvärkats av det latinska *diabolus* (eller har *diawul* direkt lånats från latinet), men man kan dock förklara *ia* i *diawul* i "Den vises sten" på två i någon mån olika sätt. Måhända hade i ifrågavarande dialekt ljudutvecklingen *ia* > *iæ* börjat, redan innan låneordet *diawul* fullt införlivades med dialekten. Men kanske är förhållandet att fatta på följande sätt. Stavningen av *dyawul* (*dyæwl*) med *y* i "Den vises sten" och i Cod. bur. angiver måhända, att ordet i fsv. en gång uttalats trestavigt (*di-á-wul*), liksom stavningen *dyoclecianus*, *indye* i Cod. bur. väl angiver uttalet *Di-ocletianus* (eller *Di-i̯ocletianus*), *Indi-e* (eller *Indi-i̯e*). Om *ia* i låneordet *diawul* (jmf. lat. *di-abolus*) ej utgjorde *en* stavelse vid den tid, då diftongen *ia* blev *iæ* i de inhemska *fiala* > *fiæla* etc., så är det lätt begripligt, att *ia* tillsvidare kvarstod i *diawul*; först sedan ordet *diawul* blivit tvåstavigt, övergick det till *diæwul*.

O. gör (efter Noreen) s. 110 invändningar mot min i Ant. Tidskrift XVI nr 3 s. 9 ff. framställda förklaring av fsv. *sirla* ur **sīđrla*. Då han menar, att **sīđrla* borde hava resulterat i en annan form än *sirla*, *serla*, *särla*, eftersom **sīđrmēr* blivit nysv. *sedermera*, förbiser han den ytterst viktiga omständigheten, att **sīđrmēr* i motsats till **sīđrla* är ett kompositum, som vid sin sida hade simplex *sīđr* (ännu i yngre fsv. *sidher*, se Kock anf. st. s. 12). Simplex *sidher* påvärkade därför alltjämt *sidhermer*, under det att språkkänslan förlorat minnet av den omedelbara samhörigheten mellan *sidher* och **sīđrla*, *sirla*.

O:s försök s. 110—111 att belysa räkneordet *atartān* är blott i någon mån lyckligt. Visserligen vill han i anslutning till min uppfattning i Fsv. ljudl. I, 153 f. förklara *r*-ljudet i *atartān* genom påvärkan från *fiughurtān*, men hans förklaring av ordet för övrigt är till god del otillfredsställande. Han tänker sig nämligen liksom Noreen GgPh. I², s. 630, § 231, att formen *āttān* omedelbart

skulle hava påvärkats av *fiughrtān*. Härigenom blir det emellertid alldeles obegripligt, hvarför denna analogi-påvärkan gjorde sig gällande just i ordet *āttān* och ej mycket snarare t. ex. i de omedelbart efter *fiughurtān* (*fiughrtān*) följande *fæmtān, sæxtān* (oantaglig är O:s tanke, att en önskan att tydligare skilja ordinaltalen *āttande* "den adertonde" och "*āttonde*" den "åttonde" skulle varit bestämmande). Vidare synes O. mena, att det vore ovisst, huruvida fsv. egt formen *attartān*, *atartān* med värkligt *a*-ljud i andra stavelsen (ej blott *attartān*, *atartān* med "svarabhaktivokal").

Om denna sista fråga kan icke tvistas. Det är visserligen sannt, att *atartān* i Cod. bur. kan innehålla "svarabhaktivokalen" *a*, men lika visst är, att *atartān* i vissa andra skrifter måste i andra stavelser hava vanligt *a*-ljud, eftersom i dem "svarabhakti-vokalen" framför *r* icke är *a*.

Då emellertid ordet *atartān* alltjämt ännu är föremål för diskussion, framställer jag här, under hänvisning till min behandling av ordet i Fsv. ljudl. I (1882), 45, 153 f., min uppfattning av detsamma.

Den ursprungliga fsv. formen *āttān* (jmf. isl. *átián*) ombildades eller förtydligades till **āttatān* under påvärkan av *ātta* "8" och *āttatighi* "80". Emedan *fiughurtān, fioghortān* och **āttatān* voro de enda tre-staviga räkneorden på *-tān*, antog **āttatān r* från *fiughurtān, fioghortān*, så att man fick *āttartān*. Detta bekräftas av den i ä. nysv. icke så sällsynta formen *adhortan*, *ådortan* med *-or-* i penultima (exempel i Sv. Akad:s ordbok), ty denna visar, att i vissa trakter **āttatān* lånade icke blott *-r-*, utan *-or-* från *fioghortān*. Jämte *fiughurtān* hade fornspråket emellertid även *fioghrtān* (isl. *fiogrtán, fiugrtán*, fsv. *fiughertān, fioghertān*); detta vållade att, sedan *āttartān* uppstått, på analogisk väg något senare även *āttrtān* kom att användas.

A-ljudet i nysv. visar, att yngre fsv. *atartān*, *atertān* merendels hade kort *a* i antepenultima [1]). Detta förklaras sålunda. *Āttān* (isl. *átián*) använde akc. 1 med enspetsig fortis på första stavelsen (Kock: Sv. akcent II, 394 ff.) Därför förkortades enligt den av mig i Ark. nf. III, 372 noten, IV, 270 noten och Alt- u. neuschw. accent. s. 118 framställda regeln penultimas långa *a*-ljud i *āttān* redan i förlitterär tid (*ăttān*); jmf. det alltjämt dialektiskt brukliga *attan* med *a*-(icke *å*-)ljud i penultima i motsats till *åtta*, *ātta* med akc. 2. Av samma orsak som i *āttān* förkortades *ā*-ljudet ljudlagsenligt även i **āttrtān* (*ātrtān*) > **ăttrtān* (*ătrtān*) och i *āttartān* > *ăttartān*, båda uttalade med akc. 1; jmf. det alltjämt dialektiskt använda, nysv. uttalet *aderton* med akc. 1. (Även om *āttartān* vid denna tid hade akc. 2, torde för övrigt utvecklingen

[1]) Att dock en sidoform *ātartān* (*ātertān*) kvarstod, synes framgå av det i Svenska Akad:s ordbok från Messenius antecknade *ådortan*.

ā > *ă* i antepenultima hava inträtt, eftersom denna stavelse hade enspetsig fortis, under det att andra stavelsen erhöll levissimus och ultima semifortis).

Det korta *t*-ljudet i *atertān* förklaras kanske bäst med Ottelin enligt den av Hoffory framställda förkortningsregeln, d. v. s. att **āttrtān* blev *ātrtān*, emedan *tt* efterföljdes av konsonant. Från *atrtān*, yngre *atertān* kan *t*-ljudets korthet hava överförts till *at*(*t*)*artān*.

Nu har (väsentligen först i den yngre fsv.) *k* övergått till *gh* i ord sådana som *stekarahus* > *stegharehus, steghirhus, pikizdagher* > *pighizdagher* (så t. ex. redan i VML.), *hakulværk* > *hagullværk, køkomæstare* > *køghomæstare, stækamæz* > *steghemez, sikerhet* > *sigherhet, sikerliker* > *sigherliker*, *sikerlikhet* > *sigherlikhet* (genom analogi även *sigher* "säker"), *rækinskaper* > ä. nysv. *reginskap*, fsv. *knekehals*, ä. nysv. *knakhals*: ä. nysv. *knagehals* "superbus". Orsaken till ljudutvecklingen är den, att fortis låg på första, levissimus på andra och semifortis på en följande stavelse; det i levissimusstavelsen stående *k*-ljudet (t. ex. i *ræ-kin-skaper*) övergick därför till *gh*; se Kock: Sv. språkh. s. 19 noten, Ark. nf. I, 68 första noten, Medeltidsordspråk II, 203 f. När nysv. använder *räkenskap* etc. med *k*-ljud, beror det på invärkan från *räkna* etc. På alldeles enahanda sätt har *t* blivit till *dh* t. ex. i *mateliker* > *madelikir* (Birg. II), *hetelika* > *hedhelika* (Su.), *Kætilbiorn* > *Kædhelbiørn* (Uppland, SD ns. III 39, år 1415), *Kætilmunder* > *Kedelmunder* (SD III, 96), *Kætil* : *Kædhelstom* (Västmanland, SD ns. II, 7 flera ggr, år 1408), *Kædilstorp* (Södermanland?, SD. ns. I, 246, år 1403), *Kætilø* : *Kædhlø* (Uppland, SRP. n. 1255, år 1377), *Kyødlø* (fel för *Kyædlø* SD. V, 529, år 1346), stundom *Kedelsson*[1]), alla med fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen. I överensstämmelse därmed har (väsentligen först i senare fsv.) *a-tar-tan, a-ter-tan* övergått till *a-dhar-tan, a-dher-tan*; detta ord hade liksom *rækinskaper* etc., *mateliker* etc. fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen[2]).

I yngre fsv. övergick dessutom *atartan, adhartan* med levissimus på penultima ljudlagsenligt till *adhertan,* hvarigenom det äldre *atrtan*, *atertan* och det äldre *atartan* sammanföllo.

---

[1]) Jmf. beträffande dessa ävensom flera andra citat Söderwalls ordbok och Lundgren: Personnamn från medeltiden. När man jämte *Kætil* någon gång möter *Kædill*, kan detta hava fått *dh* från komposita sådana som *Kædhelbiørn* etc., men utvecklingen *t* > *dh* kan ock hava inträtt i de ställningar, där *Kætil* var relativt oakcentuerat (*Kætil Kárlsson* etc.).

[2]) Då i SML. jämte *atertan en* gång finnes *aþertan*, harmonierar detta därmed, att i denna urkunds språk även *ogræwit* övergått till *ogræwiþ* (jmf. R. Larsson: Södermannalagens språk I, 107); jmf. att redan 1346 finnes *Kyødlø* (för *Kyædlø*). Emot Noreens antagande (Aschw. gramm. § 266 anm. 2), att *adhertān* skulle hava lånat *đ* från ett förhistoriskt, aldrig påvisat **fioþertān* '14', talar kraftigt, att i äldre fsv. (med undantag av det i SML. *en* gång anträffade *aþertan*) blott *atertān*, *atartān* användas och först i yngre fsv. *adhertān, adhartān*.

S. 128 antar O., att *brutfælingar* med ett *l* i st. f. *brutfællingar* med två *l* skulle bero på, att fortis föll på tredje stavelsen (*brutfælingar*). Detta är helt visst icke riktigt. Ännu i dag akcentuera vi i nysvenskan dels *Nórrkö̀p(p)ing*, *Línkö̀p(p)ing* etc. med fortis på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen, dels *Nórrköpìng*, *Línköpìng* etc. med fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen; se Kock: Fsv. Ljudl. I, 229, Sv. akc. II, 318 f., Alt-. u. neuschw. acc. s. 166. Vid akcentueringen *Nórrkö̀p(p)ing* etc. är det efter vokal med semifortis stående *p*-ljudet ofta långt, under det att det efter en levissimus-vokal stående *p*-ljudet vid akcentueringen *Nórrköpìng* alltid är kort. Redan i Ark. IV, 166 noten (jmf. numera ock Alt- u. neuschw. acc. a. st.) har jag framhållit, att växlande stavningar med *nn* och *n* i fornsvenskan sådana som *fiurmænningin* : *fiurmæningia*, *almænninger* : *almæninger*, *norlænninger* : *norlæninger* äro att förklara i överensstämmelse härmed. Detta är ock fallet med *brutfællinger* : *brutfælingar*. Den förra stavningen antyder, att semifortis (eller fortis) hvilade på andra stavelsen, under det att den senare stavningen visar, att fortis låg på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen. På enahanda sätt förklaras t. ex. *Uplænningiar* : *vplening* SD. III, 242, *Oplæning* SRP. n. 2145.

Vokalförkortning har under väsentligen likartade förhållanden inträtt i t. ex. personnamnet *Kætilløgh* m. och f.: *Ketiløghi* (lat., år 1260) *Kætiløghis* (andra citat hos Lundgren: Fsv. personnamn), vidare i isl. *mikilleikr* "storlek": fsv. *mykelek* MB I, *mykelik* ib.; isl. *mikilligr* "stor": fsv. *mykeliker* MB I, Bir III; isl. *mikilliga* adv. "storligen": fsv. *mykilika* MB I, *mykelika* Bir I etc.; fsv. *mykilikhet* "storlek" KL, MB I (*mykelikhet* KL, Bo etc.). Dessa ord akcentuerades alltid eller åtminstone normalt med fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen (*Kæ'tilògh* etc.). Här må ock nämnas isl. *heimol(l)iga*: fsv. *hemulika*, *hæmolika* "särskilt"; adj. *hemeliker* "till huset hörande" (isl. *heimiligr*). Det är däremot mycket ovisst, huruvida fsv. *otholliker* : *otholiker* "som icke kan tålas, otålig" (*otholikin* Bir I etc.), *otalliker* : *otaliker* "otalig" (*otalikin* Bir I etc.), *oskiælliker* : *oskiæliker* "oförnuftig", adv. *oskiællika* : *oskiælika* (VGL. etc.) ens i någon mån höra hit. Detta skulle nämligen förutsätta, att även dylika ord havt fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen, men i nysvenskan torde en dylik akcentuering av *otålig* etc. icke förekomma. Vidare har man i fsv. även växlingen *skiælliker* : *skiæliker* och i nysvenskan *tålig* (liksom *otålig*) med kort *l*-ljud, och här kan det korta *l*-ljudet naturligtvis icke förklaras på detta sätt. Förkortningen av *l*-ljudet i *othol(l)iker*, *otal(l)iker*, *oskiæl(l)iker*, *skiæl(l)iker* förklaras lätt genom påvärkan av *thola*, *tal*, *skiæl*. Men då även former sådana som *otholiliker*, *otaliliker* stundom förekomma, kunna måhända *otholiker*, *otaliker* även i vissa bygder hava direkt upp-

stått ur dem genom förlust av stavelsen *-li-*, då de snarlika stavelserna *-li-* och *-lī[ker]* stodo intill hvarandra (*otho[li]līker*).

Av ovanstående framgår emellertid, att icke blott i fsv., utan ock i isländskan lång konsonant förkortas mellan en vokal med levissimus och en vokal med semifortis; jag erinrar om de nyss nämnda isl. *heimol(l)iga* (< **héimollī̀ka*), *heimiligr* (< **héimillī̀kr*).

S. 141 säger förf. sig icke kunna giva någon förklaring av det korta *t*-ljudet i fsv. *æmbite* (så även i Cod. bur.), nysv. *ämbete* i motsats till isl. *embǽtti*. Förklaringen synes mig ligga nära. Såväl det korta *t*-ljudet som *i*-ljudet i fsv. *æmbite* beror på tysk påvärkan. Jämte *ambacht* använde mnt. nämligen *ambet*, *ambicht*, *ammet* gen. *ammetes*, under det att plattyskan i våra dagar har *ambete*, *embede* (jämte *ambacht*, Berghaus), och i mht. formerna *ambit*, *ambet* (dat. *ambete*), *ambeht* äro uppvisade. Det nysv. *ämbete* utgör väl den ljudlagsenliga utvecklingen av fsv. *æmbite* enligt den av mig i Fsv. ljudl. II, 454 ff. ådagalagda ljudutvecklingen *ĭ* > *e* i öppen stavelse; måhända kan nysv. *ämbete* dock delvis direkt återgå på tyska former med *e* i andra stavelsen.

Ordet *fræls* har ej, såsom O. menar (s. 144), förlorat *i̯* (äldre *frials*) genom påvärkan från *frælsa*, utan *frials* har ljudlagsenligt blivit *fræls* (se Kock Ark. nf. II, 43).

Med anledning av den i Cod. bur. liksom i andra fsv. skrifter vanliga formen *paue* "påve" refererar O. s. 153 den av Läffler i TfF. nr. V, 80 framställda förklaringen av fsv. *pawe*, isl. *páfi*. Enligt Läffler skulle denna form så hava uppstått, att det mnt. *pawes* infördes till Norden, men där missuppfattades såsom en gen. på *-es* (jmf. *hirþes*, *hirþis* till *hirþer*, *hirþir*); man nybildade därför en nom. **pawir*, "hvaraf dock tidigt en svag form *pāvi*.. uppstod". O. framhåller dock, att någon nom. **pawir* ingenstädes påvisats.

Enligt min uppfattning är den nordiska formen *pawe*, *páfi* att förklara på helt annat sätt. Kluge anmärker i sin Et. Wb.[6], att det slutande *-s* i det fht. *bâbes* är svårförklarligt, men han förmodar, att *bâbes* är ett latinskt lån (*papa*), som gjorts under påvärkan från fornfranskan, hvilken jämte *pape* (lat. *papa*) även använder *papes* med på analogisk väg tillfogat nominativt *-s*. Man kan väl därför säga, att det är väl så mycket befintligheten av *-s* i fht. *bâbes*, mnt. *pawes* som saknaden av *-s* i det nordiska *pawe*, *páfi*, som väcker förvåning. Om man i forntyskan jämte det påfallande *bâbes*, *pawes* även havt den *s*-lösa formen **bâbe*, **pawe* (jmf. lat. *papa*, ffra. *pape*), hvilket väl är ganska troligt, så utgör det nordiska *pawe*, *páfi* just denna *s*-lösa form, hvilken införts till Norden. Men då, så vitt jag känner, åtminstone hittills **bâbe*, **pawe* ej påvisats från forntyskan, så kan det nordiska ordet uppfattas även på följande sätt. Det ags. *pápa* "påve" har lånats till det västnordiska språket under formen *pápa*, *pápi*, ehuru denna form av ordet blott ett par gånger anträffats (jmf. Fritzner[2]). Nom.-

formen *pápa* är naturligtvis direkt överförd från ags. och är att likställa med sådana av mig i Skandinavisches archiv I, 7 ff. behandlade nominativer som *herra*, *síra* etc. Utbytet av *-a* mot *-i* i *pápa* : *pápi* förklaras av det bekanta förhållandet, att ags. maskulina substantiver på *-a* i de fornnord. språken i allmänhet motsvarades av ord med nom.-ändelsen *-i*, *-e* (ags. *hona* : isl. fsv. *hani* etc.) Då emellertid således även i Norden *pápi* "påve" använts, kan det senare allmänna *páfi*, fsv. *pawe* hava utgått därifrån, men fått det intervokaliska konsonantljudet under påvärkan av mnt. *pawes*.

S. 158 ff. lämnar O. en vidlyftig statistik över förlusten och kvarståendet av slutljudande *r*, när detta motsvaras av urnord. *ʀ*. Då jag hoppas få i annat sammanhang behandla denna fråga, anmärker jag här blott, att man av den av O. meddelade statistiken kan draga en viktig slutsats, som O. själv icke dragit. I Cod. bur. har nämligen slutljudande *ʀ* förlorats mycket oftare i stavelse med svag levis (t. ex. pres. sg. *kalla*[*r*], *føþe*[*r*]) än i stavelse med stark levis (t. ex. pres. sg. *suarar*). [Se härom numera min uppsats "Konsonant-balans i fornsvenskan" i Ark. nf. XIV, 142 ff.]

Med intresse motser jag fullbordandet av författarens noggranna studier över Codex bureanus.

Lund den 11 dec. 1900 (2 juni 1902).

Axel Kock.

Til versene i Egils saga.

Egils saga v. 3 k. 30. (FJ.[1]) udg. s. 98 og 369).

FJ. har følgende tekst:

Mjök verðr ár sás aura
ísarns meiðr at rísa
[váðer vidda bróðor
veðrs] leggja skal [kveðja].
gjalla lætk á golle
geisla njóts meðan þjóta,
heito, hrærekytjor
hreggsvindfrekar, sleggjor.

Her beror *veðrs* og *kytjor* på konjektur, henholdsvis for *veðr* (*beðr* K) og *kytur*, hvortil jeg kan slutte mig, dog med nogen tvivl om, hvorvidt ikke det i nyere islandsk almindelige *kytra*, som passer særdeles godt i denne sammenhæng og grafisk ligger endnu nærmere end *kytja*, turde være at foretrække — altså: *kytror?*

FJ. har, som det synes, rigtig opfattet grænserne mellem de to sætninger, af hvilke første halvvers består. Derimod kan jeg ikke være enig med ham i hans tolkning af den indskudte sætning, som han ordner således:

veðrs váðer kveðja vidda bróðor.

Ligesom han tror jeg, at *váðer* her er hovedordet i en kending, som betegner blæsebælgene, og ligeledes kan jeg slutte mig til hans tolkning af *vidda bróðor* = vind, som forresten allerede er fremsat af Svb. Egilsson. Dog tror jeg ikke *viddi* betyder "enten Æger eller Ilden", men utvivlsomt kun Æger, således som åbenbart Svb. Egilsson har opfattet det. Hvad enten man skriver *Víddi* eller — forkortet — *Viddi*, bör det opfattes som et af Ægers bekendte navn *Víðir* afledet

[1]) Her og i det følgende = Finnur Jónsson.

kælenavn. Lignende af egennavne afledede kælenavne er hyppige i nyislandsk (f. eks. *Böddi* af *Böðvar*, *Daddi* af *Davíð*, jfr. det tilsvarende kvindelige kælenavn *Gudda* af *Guðbjörg* eller *Guðríðr*) og fra det gamle sprog har Konr. Gíslason påpeget flere lignende eksempler [1]). Et kælenavn passer her netop udmærket ind i versets gemytlige tone. Når FJ. endvidere tror, at (*vidda-*)*bróðor* er akkusativ, objekt til *kveðja*, og oversætter dette sidste ord ved "forlange, opfordre en", tror jeg han er på vildspor. Jeg kan nemlig ikke erindre noget eksempel på en sådan brug af *kveðja* i denne betydning med acc. personae, uden at der tillige medfølger en genit. rei (noget andet er, at man finder *kveðja ehn. at ehu.*). Derimod finder man mange eksempler på *kveðja* i samme betydning med genit. rei, uden at der tilföjes nogen acc. personae [2]). Jeg foretrækker derfor at opfatte (*Vidda-*)*bróðor* som genitiv. Man har da valget imellem at ordne sætningen på to måder, enten: *váðer Vidda bróðor kveðja veðrs*, eller *váðer veðrs kveðja Vidda-bróðor*, da *veðrs* og *Vidda-bróðor* må opfattes som to betegnelser for det samme begreb, — vinden. Af disse to alternativer foretrækker jeg det første, da kendingen derved vinder i fylde og dunkelhed og de øvrige ord i klarhed. Den person, af hvilken blæsebælgene "forlanger vind" er her underforstået, men er naturligvis smeden. Tanken er: "Tidlig må den driftige smed stå op til sit arbejde. Blæsebælgene kalder på ham og forlanger at tages i brug". Dette synes også at være en mere passende tanke end: "Blæsebælgene opfordrer vinden".

I det sidste halvvers opstilles følgende orden:

---

[1]) Årb. f. nord. oldk. og hist. 1884 s. 149 fgg. Jfr. nu O. Rygh, Gamle personnavne, under *Toddi*, *Ambi*, *Mangi*. Efter at ovenstående var skrevet, har jeg gjort bekendtskab med Detters afhandling "Die lausavísur der Egilssaga" i "Abhandlungen zur germ. Philologie, festgabe für Richard Heinzel", og set, at han forklarer *Viddi* på samme måde som jeg.

[2]) Jfr. Fritzner[2] II *kveðja* 4—5: *kveðja matar*, *gistingar*, *hljóðs* o. s. v.

lætk sleggjor gjalla á heito golle, meðan hreggsvindfrekar geisla njóts hrærekytjor þjóta.

Dertil skal jeg bemærke, at det forekommer mig i höj grad påfaldende, at *goll* her bruges uden nogen videre tilföjelse om "den rødglødende metalmasse", d. v. s. det glødende jærn. Efter min mening kan *heito golle* ikke betyde andet end 'varmt (ophedet) guld'. Jeg tror derfor, at ordene *geisla njóts* bör förbindes med *golle* som bestemmelsesord i en kending, der betyder 'jærn'. Hidtil har de fleste fortolkere været enige i, at *geisla njótr* er 'ilden', uagtet det dog egentlig ikke er ilden selv, men den bestrålede genstand, som nyder godt af ildens stråler. Jeg tror, at *geisla njótr* er en omskrivning for *afl*, 'esse'; *geisla njóts goll* er da en ligeså passende kending for jærn som *digla eldr*, *digulfarmr* for guld og *digulsnjár*, *digulskafl* for sølv. Det er dog en selvfølge, at den rødglødende farve, jærnet har i essen, har foresvævet skjalden ved valget af hovedordet *goll*.

Med FJ. og de øvrige tolkere er jeg enig i, at *hrærekytjor (-kytror?)* er hovedord i en kending for blæsebælgene. Jeg har måttet berøve denne kending bestemmelsesordet *geisla njóts*, og vi må derfor se os om efter et andet bestemmelsesord, som også ligger lige ved hånden. FJ. skriver *hreggsvindfrekar* i et ord og henfører det som attribut til *kytjor*. Men denne af 3 led bestående sammensætning indeholder en utålelig pleonasme, da såvel *hregg* som *vindr* betyder det samme, nemlig 'vind'. Jeg tror derfor, at der bör skrives *hreggs vindfrekar* i to ord, hvilket også turde have støtte i alle håndskrifter, samt at *hreggs* er det søgte bestemmelsesord til *hrærekytjor (-kytror?)*. Med hensyn til bestemmelsesordets betydning stemmer kendingen *hreggs hrærekytjor (-kytror?)* med kendingen *Vidda bróðor váðer* i første halvvers, hvilket turde være et fortrin, da skjaldene i regelen foretrækker symmetriske kendinger. Det synes også at være mere naturligt, eller dog at ligge nærmere, at kalde blæse-

bælgene for vindens *hrærekytjor (-kytror)* end ildens *hrærek.*, idet bælgene umiddelbart sætter vinden, denne derimod igen ilden i bevægelse. Også ordstillingen i verset taler for, at *geisla njóts* hører til *golle* og *hreggs* til *hrærekytjor (-kytror).*

Jeg foreslår altså at ordne det sidste halvvers på følgende måde:

> *lætk sleggjor gjalla á heito golle geisla njóts, meðan vindfrekar hrærekytror (-kytjor?) hreggs þjóta.*

Fortolket på denne måde giver dette lille vers et i vor skjaldelitteratur enestående stemningsfuldt billede fra arbejderens liv, en frisk og gemytlig morgenstemning fra smedjen, og jeg for min part ser ingen grund til at betvivle dets ægthed. I alt fald gör det indtryk af at være meget gammelt. Om formentlige levninger af Skallagríms smedje, se Sigurður Vigfússon i Árbók hins íslenska fornleifafjelags 1886 s. 13 fgg.

Egils s. v. 25, k. 56. (FJ. udg. s. 190 og 382).

Det er navnlig det første halvvers, som hidtil ikke har fået nogen tilfredsstillende forklaring. I FJ:s udg. skrives det — i væsentlig overensstemmelse med membranbrudstykket ϑ i AM. 162 A fol. — på følgende måde:

> *"Þýborna kveðr þorna | sýsler hann of sína*
> *þornreið ár horna, | síngirnð ǫnundr, mína".*

Her er åbenbart anden verslinje forvansket, idet den kun består af 5 stavelser, hvis man ikke, som FJ. henstiller (s. 382 n. under teksten), opfatter *ár* som *áar*, hvilken ordform i denne forbindelse synes at være uantagelig. W har *atti* for *ár*. I K skrives anden verslinje således: *"þeir eiðar fram borna"*. Mod denne tekst kan man vel i formel henseende ikke indvende noget andet, end at der mangler linje-

rim og at den, som det synes, tilsigtede *dunkenda* (jfr. versl. 3—4 og 8—9), som de andre håndskrifters tekst frembyder, falder bort, men ser man på K's tekst fra indholdets side, synes den at være aldeles uforklarlig og at stå langt under de andre håndskrifters læsemåder. Navnlig er gentagelsen *borna* efter *þýborna* i 1. versl. aldeles utilstedelig. Man gör derfor sikkert bedst i med FJ. at lægge teksten i ϑW til grund for tolkningen.

Betragter man halvversets overleverede tekst rolig og uden forudfattede meninger, synes ordene "*sýsler hann of sína síngirnð*" at løse sig ud derfra som en naturlig sammenhørende sætning, hvortil dog måske enkelte ord af den omsluttende tekst bør henføres. Alle tolkere har hidtil, såvidt jeg ved, været enige i at henføre det umiddelbart efter disse ord følgende '*ǫnundr*' til denne sætning, idet de enten opfatter '*ǫnundr*' som apposition til subjektet *hann*, eller antager, at der her foreligger et gammelt eksempel på den i nyislandsk almindelige sprogbrug, i følge hvilken 3. persons pronomen optræder som artikel med egennavne. Men bægge disse alternativer er, forekommer det mig, utilstedelige i et vers, som, om det end muligvis ikke er ægte, så dog synes at være forholdsvis gammelt. Jeg holder derfor på, at '*ǫnundr*' må være subjektet i den omsluttende sætning, hvorfra tolkerne hidtil med urette har udelukket det, fordi de i ordene (*þorna*) *ár* (el. *atti*) *horna* har ment at finde subjektet i denne sætning, hvorved et andet subjekt blev overflødigt og stödende; men herved er de faldne fra Scylla i Karybdis.

Det følger allerede heraf, at jeg ikke kan opfatte ordene "*ár horna* (*þorna*)" som mandskending, tilmed da alle forsøg på at tolke dem som en sådan må siges at være mislykkede. Men hvorledes bör da disse ord opfattes? En rettelse er allerede på grund af versemålet uundgåelig nødvendig i 2. verslinje.

Nøglen til den rigtige forståelse af dette halvvers ligger formentlig i ordet "*horna*". Når man her finder de to ord

þýborna . . "*horna*" så nær ved hinanden og tager hensyn til den i sagaens prosaiske fremstilling udviklede sammenhæng, kommer man uvilkårlig til at tænke på følgende vers i Hervarar s.:

"*þetta er þiggjanda*
þýjar barni,
barni þýjar,
þót sé borinn konungi,
þá hornungr
á haugi sat,
er öðlingr
arfi skipti".[1])

På bægge steder er situationen omtrent den samme. På bægge steder er der tale om et arvekrav efter en kvinde, som fra modpartiets side mødes med den påstand, at vedkommende arvtager ikke er født i lovligt ægteskab og derfor ikke berettiget til arv. På bægge steder retter det parti, der sidder inde med arven, den beskyldning mod vedkommende kvinde, arvtagerens moder, at hun har været en *ambátt* eller *þý*, og på bægge steder vredes en pårørende herover på kvindens vegne [2]).

Med de påpegede ligheder for öje vil det vel næppe være for dristigt at antage, at der i "*horna*" skjuler sig en feminin betegnelse af det samme begreb, som i maskulin form foreligger i Herv.-sagas *hornungr*, med andre ord en form af det i norske lovbøger forekommende *horna* (Ældre Frostatingslov VIII. 8. NgL. I, 206. II, 519). Om begrebet *hornungr*, *horna* se Maurer, Die unechte geburt nach altnord. rechte, i Sitzungsber. der philos.-philol. classe der k. bayer. Akademie der Wsch. 1883, I, s. 4 og 9—12. Som Maurer bemærker, definerer de islandske lovbøger disse ord helt anderledes end de norske, idet *hornungr* i følge disse sidste er "en sön af en fri kvinde, med hvilken faderen levede i en offentlig förbindelse, uden dog at have indgået et lovligt ægteskab med hende", medens ordet i følge de islandske lov-

---

[1]) Herv. Bugge 274[1]. Fas. I, 495.

[2]) Jfr. *Arinbjörn varð reiðr mjög, er þóra föðursyster hans var kölluð ambátt* Eg. FJ. 186—187 med *Humli konungr . . varð mjök reiðr, er Hlöðr, dótturson hans, skyldi ambáttarson heita* Herv. l. c.

bøger betegner en sön, som en fri kvinde avler med sin egen slave, som hun har frigivet for at kunne leve sammen med ham. Maurer har sikkert ret i, at de norske lovbøgers definition af begrebet *hornungr* og *horna* er den ældste og oprindeligste, og den passer også fuldstændig på de to her omhandlede tilfælde fra Egils s. og Herv. s., idet arvtageren i bægge tilfælde er barn af en fribåren mand og en fribåren kvinde, men ikke avlet i lovgyldigt ægteskab (jfr. angående tilfældet i Egils s. Maurer, Zwei rechtsfälle in der Eigla i Sitzungsber. der philos.-philol. Classe der k. bayer. Akad. der Wsch. 1895, I 101 fgg.). Men på den anden side forklarer den islandske definition af ordet, hvorledes man let kunde komme til at sammenblande de to begreber *hornungr* og *þýborinn sonr* (eller *horna* og *þýborin dóttir*), tilmed da disse personer også i følge de norske love til dels var ligestillede i retslig henseende (jfr. Ældre Gulatingsl. 58. NgL. I 31: *Nu scal sva leiða hornong oc risung i ætt við sic sem sun þyborenn*).

I det foreliggende halvvers af Egils saga forlanger sammenhængen ubetinget akkusativ, hvorfor "*horna*" må rettes til *horno* [1]). Det er let at forstå, hvorledes *horno* på grund af den plads det indtager i verslinjens slutning under indflydelse af den første verslinjes slutningsord *þorna* næsten uundgåelig måtte forvanskes til *horna* (jfr. også *sína*: *mína* i slutn. af 3 og 4 og *eiða*: *greiða* i slutn. af 7 og 8 versl.), idet en afskriver, som ikke forstod "*horno*", (eller den mundtlige overlevering?) har forlangt en runhend linjeslutning. Men versemålet er her væsentlig dunhent, og der er en runhend linjeslutning vel tilstedelig (jfr. Háttatal v. 24^{1-2}: *horna*

[1]) Af Detters ovenfor omtalte afhandling 'Die lausavísur der Egilssaga' ser jeg nu, at H. Falk uafhængig af mig er kommen til det resultat (i sine 'Bemerkungen zu den lausavísur der Egils saga' i Beitr. 18), at *horna* bör rettes til *horno*. Men i øvrigt falder hans opfattelse af verset ikke sammen med min.

: *þorna*), men ikke nødvendig (jfr. Háttatal v. 24^{3-4}: *bragna* : *sagnir* &c.).

Hvis vi foreløbig ser bort fra det forvanskede *ár* eller *atti* (*framm* K) i 2. verslinje, ordner halvverset sig nu som af sig selv på følgende måde:

> *"Ǫnundr kveðr mína þorna þornreið þýborna horno; sýsler hann of sína síngirnð."*

Jeg opfatter *þorna* i 1. verslinje med Jón Þorkelsson (Reykjavik-udg. s. 240) som acc. sg. fem. af adj. *þorinn*, altså som attribut til *þornreið*. Det er åbenbart bestemt til at danne en modvægt mod den beskyldning, som ligger i *þýborna horno* ("Ǫnundr kalder min djærve [altså fribårne] hustru for en trælbåren frilledatter"). Mærkelig nok findes det i nyisl. almindelige ord *þor*, n., 'mod', ikke i nogen ordbog over det gamle sprog, og det samme er tilfældet med det usammensatte *þorinn* adj. Men bægge ord må dog sikkert være meget gamle i sproget. Ligesom man stadig har haft *þola*, *þol*, *þolinn*, således har man sikkert også haft *þora*, *þor*, *þorinn*. Desuden er *þorinn* adj. sikret ved sammensætningerne *fólkþorinn*, *gunnþorinn* (se Lex. poët. under *þorinn*).

I stedet for *ár* eller *atti* i 2. verslinje tillader jeg mig at foreslå *at því*, som jeg henfører til sætningen *sýsler hann of sína síngirnð*, eg. "'med hensyn dertil' (d. v. s. 'ved at fremkomme med en sådan beskyldning') har Ǫ. sin egen fordel for öje". Som bekendt forveksles *r* og *t* hyppig i håndskrifterne; mit forslag kan således ikke siges at fjærne sig langt fra den i ϑ overleverede skrivemåde *ár*, når man tager hensyn til, at det af metriske grunde er nødvendigt at tilföje en stavelse. Endnu nærmere slutter mit forslag sig til det i W overleverede *atti*. Formen '*þi*' for *því* er hyppig i håndskrifterne, og ligeledes skrives præpositionerne meget ofte ud i et med deres påfølgende styrelse. Skrivemåden *atþi* vilde således være fuldstændig normal. Derfra er der kun

et kort skridt til forvanskningen *atti*. Måske har afskriveren taget et foreliggende *atþi* for præt. af *etja* (jfr. *vakþi*, senere *vakti*) og derfor ment at være berettiget til at indsætte sin egen udtaleform *atti*. Da *þ* (*ð*) ellers regelmæssig efter *t* går over til *t* (se Noreen, Altisl. und altnorweg. Grammatik[2] § 216 s. 119), kan det endogså være et spörsmål, om ikke formen *atti* ligefrem er en fonetisk gengivelse af *at því* (jfr. *at tŭ*, *attŭ* f. *at þú* Konr. Gislason, Frumpartar s. 234—235, Ágrip, Dahlerups udg., s. 6[15], *þóttŭ* f. *þót þú* [f. eks. *þottv* Lokasenna Bugge 62[3]; *þottu* Hyndl. Bugge 50[9] &c.], *líttat* f. *lítt þat*, se ordbøgerne; jfr. også Wadstein, Fornnorska homiliebokens ljudlära s. 115).

Egils saga v. 29, k. 57. (FJ. udg. s. 199 og 385).

Konr. Gislason har allerede påpeget den — i det mindste fra nyere islandsk standpunkt — påfaldende brug af *sjalfom* i 2. versl. Muligvis bör det rettes til *sjalfan* og henføres til (*bræðra*) *søkkva*. Tanken i halvverset synes at være: 'Mig har kongen jaget i landflygtighed. Ham selv (*sjalfan*) vil hans hustru styrte i fordærvelse ved sine rænker?' Det er let at forstå, at *sjalfan* i den mundtlige tradition næsten uundgåelig måtte forvanskes til *sjalfom* ved tiltrækning til det umiddelbart foregående *mér*.

I 2. verslinje antager jeg med FJ., at der bör læses *lind-* for *land-*. Derimod tror jeg ikke, at rettelsen *-alfs* for *-alfr* er nødvendig; *lind-alfr* kan opfattes som en tiltale i vokativ til en tilstedeværende.

Jeg foreslår altså følgende orden i 1. halvvers:

Lindalfr! Lǫgbrigðer hefr lagða langa vego fyr mér. Sjalfan bræðra søkkva blekker brúðfang.

Egils saga v. 35. k. 61. (FJ. udg. s. 226 og 389):

I sin afhandling om "ældre og nyere böjning af første persons pluralpossessiv" i Årb. f. nord. oldk. og hist. 1889, s. 352, anfører Konr. Gíslason følgende vísufjórđungr af Arnórr jarlaskáld's Hrynhenda som eksempel på, at verbet *vesa* (*vera*) kan optræde som rimord:

vare lá þar valköstr hære
vas þér sigr skapþr grams ens digra [1]),

og han föjer lejlighedsvis til ordet *vare* følgende bemærkning under teksten:

"Dette ord, tillige med varianterne "*vorru*" og "*vaxi*", synes uforståeligt på dette sted. Da en sætning som "*vas þér sigr skapþr grams ens digra*" har en noget usædvanlig og underlig klang, forekommer det mig, at man i "*vare vorru vaxi*" snarest måtte vente at finde en betegnelse for et begreb som sön eller arving eller lignende".

Idet jeg fuldstændig slutter mig til denne bemærkning, mener jeg, at man kan gå et skridt videre og påstå, at der i det gamle sprog har eksisteret et substantiv *váre*, m., af betydningen 'en pårørende'. Dette substantiv forekommer ikke blot her, men også i den hidtil ikke rigtig forklarede kending *hugens vára magnađr* i det her behandlede vers i Egils saga. FJ. tror at *vára* på dette sidste sted er gen. pl. af *várar* "(den) fred og ro (som føden, mættelsen giver, medfører), glæde, fryd". Men *várar* forekommer ellers ikke i denne betydning. Når man sammenligner stedet i Egils saga med det anførte linjepar af Hrynhenda, kan det næppe være tvivlsomt, at vi på bægge steder har at göre med det samme ord, som i Hrynh. står i vokativ sg. (*váre grams ens digra* = du, den tykke konges slægtning!), i Eg. derimod i gen. (sg. eller plur.?). Med hensyn til hovedordet kan kendingen *hugens vára magnađr* sammenlignes med *dólgskára magnandi* i det i øvrigt dunkle halvvers af Einarr Skúlason, som findes

---

[1]) Fms. VI, 68^{5-6}. Flat. udg. III, 281.

anført i Skáldskaparmál Sn. E. I, s. 488[15]. Og bestemmelsesordet er af samme art som *dolgsvǫlo* ⌣ *barme* i kendingen *dolgsvǫlo barma fæðer* i Odds Illugadrápa [1]). På samme måde kaldes også örnen for *arnar* (*ara*) *jóð*, *þrábarn arnar*, *hlýre ara*, ulven for *ylgjar áttbogi*, *ylgjar barn*, slangen for *linns blóðe* o. s. v. Også Ulfr Uggason synes at have brugt ordet *váre* i en lignende betydning, når han i sin Húsdrápa kalder Heimdallr for *ragna* ⌣ *váre* (Sn. E. I, s. 268).

Sikkert står *váre*, m., i etymologisk forbindelse med *várar*, f. pl., "fides, pactum" (Lex. poët.); *váre* forholder sig til *várar* næsten ligesom *eiða*, f., 'moder', forholder sig til *eiðr*, m., 'ed'.

Egils saga v. 53, k. 78. (FJ. udg. s. 290 og 398).

I 7. verslinje er de to sidste ord *með orðom* uforståelige i denne sammenhæng, således som de foreligger (jfr. FJ:s bemærkning til stedet i udg. s. 399). Der bör sikkert skrives *við orðom.* Tanken synes at være til en vis grad humoristisk: "Hvor finder jeg nu folk som dem, der gav mig guld i stedet for — ord". Det turde derfor være tvivlsomt, om verset virkelig, som sagaen beretter, er digtet ved efterretningen om Egils bedste vens død.

Egils saga v. 58, k. 79. (FJ. udg. s. 294 og 402).

Jeg kan slutte mig til FJ:s fortræffelige rettelse *lýðr* for *eiðr* i 4. versl. Derimod tror jeg ikke rettelsen *fúss* i stedet for "*feyrs*" i 1. versl. har truffet det rigtige, da den berøver verslinjen dens fyldige stavelserim (*rs* : *rs*). Jeg tror ikke man behøver at forandre noget. *Feyrs* er kun en mindre korrekt skrivemåde for *fýrs*, gen. sg. af *fýr*, n., 'ild', en sideform til *fúr*, n. 'ild'. Om ordene *fúr* og *fýr* se Konr. Gísl-

[1]) Eyrb. k. 17, 1. v.

ason, Efterladte skrifter I, s. 115 og om forvekslingen af *ey* og *ý* samme forf., Frumpartar s. 195—196. Hvis nogen rettelse skal foretages, bör man efter min mening indsætte *fúrs*.

Jeg opstiller i 1. halvvers følgende ordforbindelse:

Heyre þegn konungs á mína forsa fallhadds stalla-fýrs vinar. Hygge þinn lýðr til þagnar.

Kendingen *stalla-fýrs vinr*, 'alter-ildens (ɔ: offer-ildens) ven' kan i sig selv betegne en hvilken som helst af guderne, men at det er Odin, der menes, viser det tilföjede epitet *fallhaddr*, 'ham med det nedfaldende, lange hår'.

Hǫfođlausn v. 1. (FJ. udg. s. 350 og 406, jfr. 410).

Ordet *vestr* i 1. verslinje sammenlignet med udtalelsen *frétt 's austr of mar Eireks of far* i Hǫfođl. v. 14 viser, at skjalden kom til England ikke fra Island, således som sagaen beretter, men over Norge. Jfr. herom min afhandling "Kvæđi Egils Skallagrímssonar gegn Egils sögu' i det islandske tidsskrift Andvari 1897.

Når FJ. mener at *of* i forbindelsen *svá 's mítt of far* er ekspletivt, tror jeg ikke han har ret. Dette udtryk kan ikke adskilles fra udtrykket *þá skrifađa ek þessa of et sama far* i prologen til Ares Íslendingabók, og der kan man ikke være i nogen tvivl om, at *of* fungerer som præposition. Ligeledes kan sammenlignes Hárbarđsljóđ v. 46: *Svá dœmi ek um slíkt far*, hvor *um* (= *of*) må være præposition, og fremfor alt *Eireks of far* i Hǫfođl. v. 14, som ikke kan adskilles fra det umiddelbart foregående *frétt 's austr of mar*, således som jeg senere vil vise. Også på dette sidste sted er *of* åbenbart præposition. Om tolkningen af *far* i disse forbindelser se min afhandling 'Om Ares Islændingebog' i Årb. f. nord. oldk. og hist. 1885 s. 357. På stedet i Íslbk. og i Hárbarđsljóđ synes det at betyde 'æmne', 'genstand'.

På de to steder i Hǫfoðlausn nærmer det sig derimod mere til den oprindelige betydning 'færd', 'forhold', 'forehavende' [1]). *Svá 's mitt of far* synes at betyde: 'således står det til med min færd, mit forehavende', og *frétt 's austr of mar Eireks of far:* 'man har i Norge hørt om Eriks færd, (hans bedrifter)'.

Hǫfoðlausn v. 7. (FJ. udg. s. 352 og 407, jfr. 352).

Jeg kan slutte mig til Konr. Gíslasons fortræffelige rettelser *æxto* og *funder* i v. 5—6, hvorved man får normalt stavelserim, derimod ikke til *jǫfors of* for håndskrifternes "*við jofurs*". Jeg tror nemlig ikke man uden nødvendighed bör ved konjektur indføre det ekspletive *of* foran substantiver, hvor det er yderst sjældent [2]). Det oprindelige er vistnok:

æxto under
jǫfra funder.

Et møde forudsætter mindst to personer som mødes, og da Eriks modstander sikkert har været en fyrstelig person, synes meningen her at forlange *jǫfra*, gen. plur. Det bliver da ikke nødvendigt at tilföje *of* for versemålets skyld.

Hǫfoðlausn v. 10. (FJ. udg. s. 353 og 408, jfr. 411).

Jeg kan i det hele slutte mig til FJ:s forklaring. Kun forekommer det mig, at den sidste sætning (versl. 7—8):

trað nipt Nara
náttverð ara

[1]) FJ. har oversættelsen 'måde at handle på' (jfr. Fritzner: "måde, hvorpå det går til eller har sig med en ting eller person"), hvilket i det væsentlige stemmer med min forklaring.

[2]) På de steder, hvor det ekspletive *of* foran et substantiv synes at være oprindeligt, står det dog sædvanlig (som det vilde stå her) efter en genitiv, som styres af det følgende substantiv (Arinbjkv. 2[2]: *grepps of æði*; Sig. kv. skamma (Bugge) 28[1]: *hans of dólgr* o. fl. st.). En alsidig kritisk behandling af det ekspletive *of* vilde være i höj grad fortjenstfuld.

vilde vinde i kraft og tillige lyde mere naturlig, hvis man opfatter *ara* som dativ. FJ. betragter det som genitiv, opfatter *náttverðr ara* som kending for 'lig' og oversætter: "Døden [bedre: Hel, dødsgudinden] betrådte ligene, ɔ: døden påkom mændene, så at disse blev til lig". Han synes altså at tage akkusativen *náttverð* i proleptisk betydning, og dette er sikkert det eneste rigtige. Men så er det mere naturligt at opfatte *ara* som dativ. Fuldstændig af samme art er ordforbindelsen *troða sér gadd*, 'ved trampning at frembringe en fast sneflade til bedste for sig selv' [1]), som forekommer på to steder i Hákonar saga Hák. [2]). På samme måde betyder vor sætning: 'Dødsgudinden lavede ved trampning nadver til örnen', eller mere klart udtrykt: 'ved at træde på de kæmpende omformede Hel dem til nadver for örnen'.

Hǫfuðlausn v. 14. (FJ. udg. s. 354 og 409, jfr. 412).

Jeg har allerede (i bemærkningen til v. 1) fremhævet, at jeg ikke tror, at *of* i 8. verslinje er ekspletivt, eller at 5. og 8. verslinje (*þróask hér sem hvar — Eireks of far*) hører sammen til en sætning med *far* som subjekt. Den 8. verslinje er et nødvendigt supplement til tanken i 7. verslinje (*frétt es austr of mar*), som bliver meningsløs, hvis det ikke fremhæves, hvad det er, som man har hørt tale om i Norge. At underforstå *far* fra det følgende som subjekt til *frétt es*, synes ikke at være tilstedeligt. Derimod underforstås subjektet til *þróask*, ɔ: *hann*, *Eirekr*, kongen, let fra det foregående. På samme måde underforstås subjektet til *verpr* i Hǫfuðl. v. 18[5] let fra det foregående (*folkhagi*) eller fra den indskudte sætning (*jǫforr*). At *þróask* kan have et personligt

[1]) Eller klarere udtrykt: 'ved at træde på den løse sne at omforme denne til en fast sneflade til bedste for sig selv (ɔ: for at kunne stå fast)'.

[2]) Fms. IX s. 364 og 490. Konunga sögur ved Unger s. 308 og 371. Ungers udg. udelader den herhen hørende sætning på det første sted. Jfr. også: *Auð mǫlom Fróða* Sn. E. I 380.

subjekt i betydningen 'vokse i magt og anseelse', 'trives', 'blomstre', ses af Ynglingatal Hkr. (FJ.) Har. hárf. k. 49 (I, s. 84 og IV, s. 26), hvor verbet bruges om Ynglingeslægten.

Hǫfoðlausn v. 16. (FJ. udg. s. 355 og 409, jfr. 412).

Jeg tror ikke *skapleikr* kan betyde det samme som *skap*, 'sindelag' (FJ.), 'ingenium' (Svb. Eg., Lex. poët.). De fortolkere, som holder på denne forklaring, synes at opfatte *-leikr* i dette ord som en betydningsløs afledningsendelse af samme art som i *hvatleikr*, *kærleikr*, *sannleikr*, *sætleikr* osv. Men denne afledningsendelse plejer kun at knyttes til adjektiver. I sammensætninger med substantiver har *-leikr* vistnok altid sin sædvanlige betydning 'leg', 'morskab', 'sport', 'tidsfordriv' eller lignende (jfr. *eggleikr*, *hjǫrleikr*, *ísarnleikr* og mange flere).

Man finder i det gamle sprog flere sammensatte ord med *skap-* som første led, hvor *skap-* betyder noget sædvanemæssigt eller retmæssigt, f. eks. *skaparfi*, *skaparfr*, *skaparfuni*, *skaperfingi*, 'retmæssig eller lovlig arving', *skapþing*, 'et ordinært ting', *skapbætandi*, 'retmæssig udreder af bøder', *skapþiggjandi*, 'retmæssig modtager (af bøder)', *skapdróttinn*, 'retmæssig, lovlig herre' o. fl.

Som første betydning i ordet *skap*, n., sætter Fritzner[2] vistnok med rette "skikkelse, form, beskaffenhed, måde"; af denne betydning synes så bemærkelsen 'retsform', 'retssædvane', 'sædvane', som ligger til grund for de anførte sammensætninger, at have udviklet sig.

Jeg tror *skap-* i *skapleikr* bör forstås på en lignende måde. Tanken i de første tre verslinjer:

Enn monk vilja
fyr verom skilja
skapleik skata,

er formodentlig: 'Endnu (endvidere) har jeg lyst til at beskrive

kongens sædvanlige (eller regelmæssige) sport (el. tidsfordriv) for mændene'. Dette forsæt udfører digteren så i det følgende, når han siger, at kongen aldrig lader kampen hvile (v. 16^{5-8}) og uddeler guld til sine mænd (v. 17); det er disse to virksomheder, som skjalden betegner som kongens 'regelmæssige sport eller tidsfordriv'; om en direkte skildring af kongens "sindelag" er der derimod ikke tale i det følgende, skönt det må indrömmes, at kongens stadige beskæftigelse med kampen og guld-uddelingen indirekte giver et bidrag til hans karakteristik.

Hǫfođlausn v. 17. (FJ. udg. s. 346, 355 og 409, jfr. 412. Sn. E. I s. 392).

I 5. versl. er formen *fjǫl* sikret ved stavelserimet og overleveret i Egils sagas håndskrifter. FJ. har derfor med rette foretrukket denne form for *fjolđ*, som findes i Sn. E.-håndskrifterne.

Dette *fjǫl* har Svb. Egilsson opfattet som et substantiv af hunkönnet (se Lex. poët.) af samme betydning som *fjǫlđ*, og dertil synes FJ. også at have sluttet sig, idet han på de to andre steder, hvor ordet forekommer hos Egil i vers, som FJ. anser for ægte, har indsat formen *fjǫl* i stedet for *fjǫlđ* mod håndskrifternes avtoritet (Arinbjarnarkv. 13^5 og 18^6), og ved rettelsen *margre* på det første sted vist, at han anser ordet for at være et femininum.

Efter min mening har et hunkönsord *fjǫl* af betydningen 'mængde' aldrig eksisteret i islandsk. Formen *fjǫl* i Hǫfođl. bör sikkert opfattes som et adjektiv i intetkön = got., oldsax. og oldhöjt. *filu*, ags. *fela* (*feala*), oldfris. *fel*. I det senere isl. sprog er dette *fjǫl* kun bevaret i sammensætninger. Egentlig er det en nominalt flekteret form (sml. Noreen, Geschichte der nordischen sprachen, i Grundriss der germ. philol. (1. ausg.) I, § 185, 1, jfr. samme forf., Altisl. und altnorw.

grammatik (2. udg.) § 354 anm. 2). At dette forholder sig således, bestyrkes ved flere steder af den ældre Edda. Når det således hedder i Hávam. (Bugge) v. 74^{5-7}:

> "*fiolþ vm viðrir*
> *a fimm dǫgom*
> *enn meira á mánaði*",

så viser *meira* tydelig nok, at håndskriftets "*fiolþ*" betyder multum og ikke multitudo. Også Vafþrúðnism. v. 3^{1-2} (jfr. 44^{1-2}): "*Fiolþ ec fór | fiolþ ec freistaþak*", Sigrdrm. 30^{6}: "*fiolþ er þat er fira tregr*" og Hávam. 18^{3}: "*oc hefir fiolþ um farit*" fordrer med nødvendighed betydningen multum. På alle disse steder bör derfor vistnok formen *fiǫl* indsættes. Efter at den var forældet, måtte den naturligvis vige for det lignende *fiǫlð*, og mulig har en analogidannelse **fiǫlt* formidlet overgangen [jfr. (*í-*)*gnóg* og *gnógt*].

Andre former af det samme adjektiv synes at forekomme: acc. plur. neutr. i Vafþrúðnism. 3^{3} (jfr. 44^{3}): "*fiœlþ ec reynda regin* og dat. sg. neutr. i Fáfnism. 34^{3-5}: "*Ǫllo gvlli | þa kna hann einn raþa | fiǫlþ þvi er vnd Fáfni lá*". På bægge disse steder er betydningen multus den eneste mulige, og på bægge steder bruges adjektivet som attribut (henholdsvis til *regin* og *gǫlle*) og ikke som substantiv. Hvis *fiǫlð* på det første sted var et substantiv af hunkönnet, måtte der have stået *ragna* for *regin*, hvilket strider imod versemålet. På det sidste sted er et hunkönsord *fiǫlð* aldeles uforklarligt.

På de steder, hvor "*fiǫlð*" står med en genit. sg. (f. eks. Atlam. 94^{5}, Sn. E. I 380^{7} *fjǫlð fjár*) kan man være i tvivl om, hvilken af de to former *fjǫl* eller *fjǫlð* bör foretrækkes, men betydningen taler dog snarere for den første.

Der er flere steder, hvor *fjǫl* vilde passe ligeså godt som *fjǫlð*, således f. eks. Vǫluspá 44^{5} (FJ. læser *fjǫl*), Vǫlkv. 21^{5} (*fjǫl* FJ.), Þrymskv. 23^{5-6} og 32^{8}, Atlam. 8^{3}, 95^{2}, Sigurðarkv. sk. 2^{2}, Goðrkv. 18^{1-2}, Sn. E. I 374^{12} (= 438^{6}), Fagrsk. 38^{6}, Fms. II 315^{2} (= Flat. I 484^{2}) osv., men overalt hvor betyd-

ningen eller den syntaktiske forbindelse ikke taler for *fjǫl*, gælder regelen: beati possidentes.

Hǫfođlausn v. 18. (FJ. udg. s. 355 og 409—410, jfr. 412).

FJ. skriver:

Stózk folkhage	*Verpr árbrǫndom —*
fyr fjǫrlage.	*en jǫforr lǫndom*
Gall ýboge	*heldr hornklofe —*
at eggtoge.	*hann 's næstr lǫfe.*

De første to verslinjer oversætter FJ.: "Hærens fylker modstod [mere korrekt: holdt stand imod] døden". En besynderlig tanke! Hvis det er meningen dermed at sige, at kongen bjærgede sit liv ud af (eller: kom levende fra) kampen, er det en tvivlsom ros. Hvis tanken derimod er: 'Kongen holdt stand imod døden', lyder det nærmest som spot. Imod døden kan ingen, ikke en gang guden Balder, holde stand.

Jeg tror derfor at burde foreslå følgende sætningsforbindelse: *Stózk folkhage at eggtoge. Gall ýboge fyr fjǫrlage.* 'Kongen holdt stand i kampen. Buen af takstræ gjaldede, varslende (*fyr*) drab'.

Om betydningen af præp. *fyr* se Fritzner[2] under dette ord nr. 31 (I s. 518 a), Lex. poët. under *fyr* 2 a (s. 215) og Vigfússons ordb. under *fyrir* B 2 (s. 180 b). Om en flink bueskytte er det særdeles træffende at sige, at hans bues smæld varsler død, fordi der hengår nogen tid fra det smæld, som ledsager afskydningen af pilen, indtil denne når sit mål.

Man vil måske indvende, at det falder naturligere i følge ordstillingen at forbinde henholdsvis versl. 1—2 og 3—4 til en sætning. Men dertil er at bemærke, at en lignende sammenslyngning af sætninger forekommer også andre steder i Hǫfođlausn f. eks. v. 4^{5-8}, samt at netop i det her behandlede vers hører versl. 6—7 sammen til en sætning (symmetrisk med versl. 2—3).

Hǫfodlausn v. 20. (FJ. udg. s. 356 og 410, jfr. 412).

Jeg tror ikke FJ. har ret, når han forklarer *þagnar rof* ved "*rof* (afbrydelse, ɔ: af talen), som består i folks *þǫgn* (= tavshed)". Tværtimod betyder dette udtryk ganske simpelt: 'afbrydelse af tavshed', d. v. s. tale. *Bera á þagnar rof* synes at betyde næsten det samme som det danske 'bringe på tale', kun er det islandske udtryk mere höjtideligt. Således har også Svb. Egilsson forstået dette udtryk, som han oversætter: 'palam eloqui' [1]).

Arinbjarnarkviða 1. (FJ. udg. s. 347, 357 og 413, jfr. 417).

Verset lyder således:

Emk hraðkveðr
hilme at mæra,
en glapmáll
of gleggvinga,
opensþjallr
of jǫfors dáðom,
en þagmælskr
of þjóðlyge.

Ordet *þjóðlyge* oversætter FJ. — i overensstemmelse med Reykjavík-udgaven s. 270 — ved "stor lögn, usandhed". Men for det første bruges det intensive *þjóð-* ellers aldrig for at forstærke et så negativt begreb som *lyge*, 'lögn'. Man har *þjóðvel,* men ikke noget *þjóðilla*, *þjóðgóðr*, men ikke noget *þjóðillr*, *þjóðsterkr*, men ikke noget *þjóðveikr* osv. Og for det andet danner *þjóðlygi* i betydningen 'grov usandhed' ikke nogen korrekt modsætning til *jǫfors dáðom* i 6. verslinje, hvilket er så meget mere betænkeligt, som verset i øvrigt består af lutter træffende og velvalgte modsætninger. I forhold til Svb. Egilssons forklaring i Lex. poët. under *þjóðlyge* — "mendacium populare, vulgo receptum" — betegner denne opfattelse et tilbageskridt, for så vidt som man nemlig ved at følge Svb. Egilssons tolkning får en modsætning mellem begrebene *þjóð* og *jǫforr*. Og dog er det åbenbart ikke dig-

[1]) Lex. poët. under *rof.*

terens mening at stille begrebene *jǫforr* og *þjóð* alene, men derimod begrebene *jǫfors dáðer* og *þjóðlyge* i deres helhed i modsætningsforhold til hinanden.

Når man i de islandske ordbøger slår op ordet *lygi*, vil man der kun finde opført betydningen 'lögn', 'usandhed'. Oxforder-ordbogen alene gör en undtagelse herfra, idet den som anden betydning opfører "a fable", men ser man bevisstedet [1]) efter, vil man finde, at ordet også der betyder 'usandhed' eller 'lögn'. Men når man betænker, at verbet *ljúga* har to betydninger, nemlig dels 'at lyve', 'sige en usandhed', dels 'at svige', 'skuffe', 'bedrage' [2]), samt at sammensætningerne *arfljúgr*, som forekommer i et af Egils vers [3]), og *þinglogi* forudsætter denne sidste betydning, 'svige', 'svigte' (jfr. *arfsvik*), vil man på forhånd være tilböjelig til at antage, at også det afledede substantiv *lyge* har haft de to tilvarende betydninger, nemlig henholdsvis 'lögn', 'usandhed' og 'svig', 'skuffelse', 'bedrag'. Og virkelig vil man i Fritzner² under *lygi* finde et sted anført, hvor ordet ikke kan betyde 'lögn', men kun 'skuffelse', nemlig Mág. 41³¹: *er þat eigi vánar lygi, at þar er kominn Viggarðr* (*vánar lygi* = 'skuffelse af håb eller forventning'). I Øfjordsbygden på Nordlandet bruges ordet *vonligi* (= oldisl. *vánlygi*), f., i den samme betydning i talemåden: "*honum varð það ekki v.*", 'hans forventning blev ikke skuffet'. I overensstemmelse hermed bör man sikkert i Atlamál (Bugge) v. 93³ skrive *vánlygi* i et ord, idet *vánlygi* der har fuldstændig den samme betydning som i Øfjorden. I håndskriftet står rigtignok *ván lygi* i to ord, hvorfor Svb. Egilsson har opfattet *ván* som subjekt og *lygi* som prædikatsord til *varða* og oversætter "spes non facta est mendacium", en tolkning, som Bugge (se hans anmærkning

---

[1]) Ól. Tr. Kria 1853 s. 2².

[2]) I denne eller lignende betydning bruges ordet af Egill selv i Hǫfuðl. 13: *vas friðr logenn.*

[3]) Egils s. k. 56 (FJ. s. 193).

til stedet) og senere Edda-udgivere og -fortolkere synes at have sluttet sig til. Men det anførte sted af Mág. og brugen af ordet i nyere islandsk taler bestemt imod denne opfattelse, og den kendsgærning, at R skriver *ván lygi* i to ord er uden betydning, da dette håndskrift ligesom andre islandske håndskrifter hyppig skriver et sammensat ord adskilt i sine to dele [1]). Til støtte for sin opfattelse henviser Svb. Egilsson til Fms. X 389: *gafsk vǫn at lygi* og 394: *þá er sú vǫn varð at lygi*; men også på disse steder kan *lygi* betyde 'skuffelse', og selv om man antager, at *lygi* her betyder 'usandhed' eller 'lögn', kan der ikke være tvivl om at talemåderne *gafsk ván at lygi* og *ván varð at lygi* er en senere forvanskning af den oprindelige talemåde (*varð vánlygi*, *gafsk vánlygi*) ved personer, som ikke forstod, at *lygi* i denne sammenhæng betyder — ikke lögn, men — skuffelse. Stedet i Atlamál: *Varða vánlyge, es vér of reyndom* bör altså oversættes: 'Min forventning blev ikke skuffet, da jeg lærte dig nærmere at kende'.

Det således vundne resultat bekræftes end yderligere ved Arinbjarnarkviđas *þjóðlyge*. Her ligesom i *vánlyge* betyder det sidste sammensætningsled 'skuffelse', 'svig', 'bedrag', og det første sammensætningsled fungerer som objekt for det sidste. Ordret betyder *þjóðlyge* altså: 'svigagtig behandling af folket'. Måske bör man dertil underforstå den subjektive genitiv *jǫfors* fra 6. verslinje. Tanken synes at være: 'Jeg forherliger gærne en fyrstes ædle bedrifter, men min sang forstummer, når jeg skal digte om en fyrste, der bedrager sit folk'. Det er dog ikke nødvendigt at underforstå den subjektive genitiv. I så fald betyder det sidste linjepar: 'men om svigagtig behandling af folket tier min sang' (ɔ: vil jeg ikke digte). I bægge tilfælde danner *þjóðlyge* en træffende modsætning til *jǫfors dáðer*.

---

[1]) Se Bugges udg. af Sæm. Edda fortalen s. VI nr. 4.

Arinbjarnarkviða v. 6. (FJ. udg. s. 347, 358 og 413, jfr. 417).

Det første halvvers skrives af FJ., sikkert med rette, således:

þó bólstrverð	*maka hæings*
of bera þorðak	*markar dróttni.*

Svb. Egilssons tolkning, som er lånt fra den Arna-Magnæanske udgave, går ud på, at *bólstr-maka* (ɔ: capitis) *-verð* (pretium) er = Hǫfoðlausn, en kending for kvadets navn, at *hæings mǫrk* er havet og dets *dróttinn* kong Erik ("søkonge"). Denne tolkning, navnlig kendingen *bólstr-maki*, "maritus pulvini", for 'hoved', er altfor søgt. Tillige vilde Erik næppe have følt sig smigret ved benævnelsen "søkonge", da den på en ubehagelig måde vilde have mindet ham om, at han, efter at have mistet sit fædrenerige, i virkeligheden var en konge uden land.

Rektor Jón þorkelsson er vistnok den første, som i *bólstrverð* har set en hentydning til myten om Odins forhold til Gunnlǫð (Hávam. [Bugge] v. 13 og 104—110; Sn. E. I s. 222), og deri har han sikkert ret; *bólstrverð* betyder ganske sikkert 'lön for samleje' og hentyder til skjaldemjøden, som Odin fik, efter at han havde ligget hos Gunnlǫð. Men i øvrigt tror jeg ikke, Jón þorkelssons tolkning er rigtig. Han forbinder *hæings maka* (hanlaksens mages = hunlaksens) *markar* (søens) med *dróttni* (altså *h. m. m. dróttinn* = søkonge, Erik) og opfatter *bólstrverð* uden nogen tilföjelse som en tilstrækkelig kending for 'digterdrikken', in casu = digt. Mod *hæings maka markar dróttinn* som betegnelse for kong Erik gælder den samme indvending som mod *hæings markar dróttinn* = kong Erik. Og *bólstrverð* i og for sig kan ikke betyde noget andet eller mere end 'lön for samleje'; for at fuldstændiggöre kendingen af digtermjøden fordres med nødvendighed et bestemmelsesord i genitiv af betydningen *Gunnlǫð*.

Da *dróttni* i sig selv er en tilstrækkelig betegnelse for kong Erik, tror jeg, at ordene *maka hæings markar* er det søgte bestemmelsesord til hovedordet *bólstrverð*, altså en omskrivning for Gunnlǫð.

Ordet *maki* forekommer hyppig i det gamle sprog i betydningen "lige, som kan anses jævngod med en" (Fritzner); derimod vil man, bortset fra dette sted, ikke i ordbøgerne finde noget eksempel på betydningen 'mage' (= 'elskerinde' eller 'ægtemage'). Og dog har ordet utvivlsomt også i oldislandsk ligesom i alle andre nordiske sprog haft denne betydning. I nyislandsk bruges det hyppig i denne betydning, navnlig om fugle (jfr. Eggert Ólafsson, en digter, der levede i det 18. årh., i hans Búnaðarbálkr II v. 21, 29 og 31, og Jón Þorkelsson, Supplement III under *maki*). Det bör også fremhæves, at det beslægtede ord *mǫk*, n. plur.[1]), som i betydning omtrent svarer til det danske 'omgang' ('intercourse' Oxf.-ordb.), i nyisl. også kan bruges om könslig omgang. Ligeledes bruges *maka sig* i betydningen 'at parre sig', navnlig om fugle, hyppig i nyislandsk. Jeg kan derfor ikke se noget til hinder for, at Egill kan have brugt *maki* i betydningen 'mage', 'elskerinde'.

Hæingr markar er en ganske almindelig kending for 'slange' (jfr. Sn. E. II s. 429²: *Orma er rétt at kalla fiska heitum eða hvala, ef þeir eru kenndir við nǫkkut láð, við* (skov), *hraun, gras eða grjót gljúfr eða heiðar* og Bened. Gröndal, Clavis poëtica s. 249 a).

Maki markar hæings bliver da 'slangens mage eller elskerinde' og må, hvis vor forudsætning er rigtig, være en betegnelse for Gunnlǫð.

Her må vi nu erindre, at i følge den gamle myte, således som den fortælles i Skáldskaparmál, kom Odin netop til Gunnlǫð i skikkelse af en slange: "*Þá brásk Bǫlverkr*

---

[1]) Grág. Staðarhólsbók s. 402⁹.

í ormslíke ok skreið í nafarraufina, en Baugi stakk eptir hánum nafrinum ok misti hans. Fór Bǫlverkr þar til, sem Gunnlǫð var ok lá hjá henni þrjár nætr, ok þá lofaði hon hánum at drekka af miðinum þrjá drykki" [1]).

Den prosaiske ordfølge bliver altså: *þó þorðak of bera dróttni markar-hæings maka bólstrverð.*

Det er ret mærkeligt, at vi i et så gammelt digt som Arinbjarnarkviða finder en bekræftelse af det i Skáldskaparmál overleverede sagn om Odins besøg hos Gunnlǫð i en slanges skikkelse.

Arinbjarnarkviða v. 8. (FJ. udg. s. 348, 358 og 414, jfr. 417. Sn. E. II s. 499).

I stedet for det uforståelige *tiro* tillader jeg mig at foreslå *tvau*, som i grafisk henseende kun ubetydelig fjærner sig fra den i Sn. E. (Wb) overleverede læsemåde "*tirv*". I AM. 132 fol. (M) er teksten her ulæselig. Hvorvidt papirhåndskriftet AM. 146 fol. — en afskrift af M ved Ásgeir Jónsson — her har en lakune ligesom M eller stemmer med Wb, kan ikke ses af FJ:s udgave. I sidste tilfælde har Ásgeir muligvis kendt læsemåden *tirv* fra Wb og optaget den derfra, og så vilde denne læsemåde kun have Wb at støtte sig til.

Tvau bör naturligvis henføres til *sǫkk*; *tvau sǫkk brúna* = 'de (mine) to öjne'.

I stedet for *svartleit* bör måske det mindre almindelige, og netop derfor for forvanskning mere udsatte *sámleit*, som foreligger i Wb, foretrækkes.

Arinbjarnarkviða v. 13. (FJ. udg. s. 348, 359 og 414, jfr. 418).

[1]) Sn. E. I s. 222.

I 3. og 4. verslinje har håndskrifterne: '*bragar fótum* | *bratt stiginn*'. FJ. har af metriske grunde omstillet verslinjerne og tilföjet et ekspletivt *of* foran *bragar*, hvorved han får følgende tekst:

bratt stigenn
of bragar fótom.

Jeg har tidligere påpeget det betænkelige i at indsætte ved konjektur et ekspletivt *of* foran substantiver [1]). FJ. henfører ligesom tidligere tolkere *brattstigenn* til *hróðr* og oversætter det ved 'stejl at bestige'. At *stigenn* bör henføres til *hróðr*, er hævet over al tvivl. Men sammensætningen *brattstigenn* er betænkelig; det første led *bratt-* må, ligesom i *brattgengr*, være et objekt til det i sidste led liggende begreb. I *brattgengr* er denne forbindelse naturlig, da *-gengr* der har aktiv betydning. Men jeg tvivler på, at man til en passiv form af et verbum (*stigenn*) har kunnet föje et sådant objekt. Jeg formoder derfor, at en præposition, *of*, er udfaldet foran *bratt*, altså: *of bratt stigenn* i 3 ord. Hvis man kun tilföjer dette *of*, er omstilling ikke nødvendig. Verslinjen *bragarfótom* er en fuldstændig normal D-type med opløsning af 1. stavelse (jfr. Arinbjarnarkv. 14^{3}: *magar þóres* o. fl. st. anførte af FJ. i hans udg. af Egils saga s. 434) og *of bratt stigenn* en C-type med forkortelse af den anden betonede stavelse (som Arinbjarnarkv. 1^{8}, 12^{6} o. fl. st. anf. af FJ. l. c. s. 435).

Of bratt betyder per ardua. I stedet for det gamle *of* bruger de senere håndskrifter sædvanlig "*um*", som her let kunde bortfalde, fordi det nærmest foregående ord ender på *-um* (*fótum*).

Verbet *stíga* forbindes ofte med *of*, navnlig i talemåden *stíga of ehn. dauðan* (Hkr. Magn. góð. FJ. k. 13, III s. 26.

[1]) I Arinbjarnarkv. v. 21^{8} og 22^{4} har FJ. også indsat et sådant *of* for versemålets skyld (*of sona hvinna; of friðarspjǫllom*). Jeg er mere tilböjelig til at antage, at skjalden på disse to steder har gjort sig skyldig i en metrisk uregelmæssighed.

Sn. E. I s. 258, jfr. FJ:s udg. Kh. 1900 s. 82), hvor c
sikkert fra først af har haft lokal betydning; senere får tal
måden *stíga of* betydningen at 'overvinde', 'besejre' (i d
senere sprog *stíga yfir*, *yfirstíga*).

I øvrigt forstår jeg verset på samme måde som FJ. [1]
kun tror jeg, man bör skrive *mannfjǫlð* i overensstemmels
med håndskrifterne. Ordforbindelsen i verset vilde vinde
klarhed ved at omstille versl. 3—4 og 5—6, hvorved *setj*
kommer nærmere til sin styrelse (*fyr sjóner*) og *stigenn*
umiddelbar berøring med *hróðr*, altså:

Nú's þat sét,
hvar setja skalk
fyr mannfjǫlð
margre sjóner

bragarfótom
of bratt stigenn
hróðr máttogs
hersa kundar.

Men absolut nødvendig er denne omstilling ikke.

Arinbjarnarkviða v. 22. (FJ. udg. s. 349, 361 og 41(
jfr. 419).

Rettelsen *fjǫlháenn* for det overleverede *fjǫljáinn* ha
næppe truffet det rigtige. Der forlanges en acc. sg. masc
svarende til *aldrtęig*; men denne form af ptc. præt. af *heyj*
burde hos en så gammel digter hedde *háðan* ikke *háinn*
Jeg formoder *fjǫlsáinn*, som slutter sig nær til det over
leverede og i forbindelse med *aldrteig* giver et særdeles pass
ende billede.

Om det af FJ. tilföjede ekspletive *of* foran *friðar* ha
jeg talt i det foregående (til v. 13, anm. under teksten)
Hvis *of* indsættes på dette sted, bör det sikkert stå mellem
genitiven *friðar* og *spjǫllom* (jfr. ovenfor til Hǫfoðl. v.
anm. u. t.)

[1]) Dog kan jeg ikke slutte mig til hans bemærkning til *setja* ["(hvem jeg" &c. s. 414], som står i modstrid med oversættelsen s. 418.

Sonatorrek v. 1^{1-4}. (FJ. udg. s. 286—287, 362 og 419). I dette halvvers opstiller FJ. følgende tekst:

Mjǫk esomk tregt
tungo at hrœra
loptvæge
ljóðpundara,

som han oversætter således (s. 426): "Det er mig meget vanskeligt at røre min tunge med sangbismerens luftlod". Ordet *loptvæge* opfatter han som "dat. instr. = den vægt, som luften består af = luftens vægt, kraft til at sætte tungen i bevægelse", *ljóðpundari* forklares som "sangens bismer", d. v. s. "digterævnen, hvorpå de enkelte (digter-)ord vejes". Til forklaring af billedet henvises til følgende sted i 'Den 1. og 2. grammatiske afhandling udg. af V. Dahlerup og F. Jónsson 1886' s. 50 (jfr. fortalen s. XXV): *Hiarta mannz kenner allz ok við hiartat liggr bæði barki ok velendi ok andblasnar æðar renna þar vpp ok rætaz, bæði þær æðar, er bera uind eða blastr, bloð eða lioð. Ok a annan veg horfa þær sva at þær mætaz við tungv rætr med því huerr er þarf. Renn ok rǫdd vpp fyrer hveriv orði.* Endelig anskueliggöres hele billedet ved følgende forklaring: "Digterævnen er bismeren, hvorpå de enkelte digterord vejes, og luften nede fra hjærtet, forstandens sæde, er vægtloddet, der bestemmer kvantiteten af det vejede, som tungen så udleverer".

Jeg må tilstå, at for mig giver det hele, således opfattet, et i höj grad uklart og unaturligt billede. Jeg tror ikke man er berettiget til at forklare et så gammelt digt ved den anførte skolastiske floskel, som både ved form og indhold öjeblikkelig røber sin fremmede oprindelse og hvortil Svb. Egilsson har påvist en slående parallel hos Isidor. Der er i halvverset i følge denne forklaring ikke tale om, at tungen "udleverer" noget, men kun om at "røre" den; der findes heller ikke den mindste antydning af hjærtet som forstandens sæde — denne tanke lægger fortolkeren ind i verset

fra den grammatiske afhandling — ordet *loftvæge*, forklaret som "luftlod", er meget uklart; hvorledes et sådant "luftlod" kan "bestemme kvantiteten af det vejede digterord, som tungen så udleverer", er mig en gåde. Forklaringen "luftlod" stemmer heller ikke med den anden forklaring, fortolkeren giver, nemlig: "luftens vægt, kraft til at sætte tungen i bevægelse"; til denne sidste forklaring må bemærkes, at *loftvægi* vistnok vil kunne betyde 'luftens vægt', men derfra til den 'kraft, der sætter tungen i bevægelse', er et stort spring. Endelig tror jeg ikke, *ljóðpundari*, sangens bismer, kan være en omskrivning for 'digterævne'. Det forekommer mig utænkeligt, at skjalden har forestillet sig et så abstrakt begreb i form af en bismer. Over hovedet mindes jeg ikke fra skjaldedigtningen nogen omskrivning af begrebet 'digterævne', og jeg tvivler på, at man har haft nogen sådan.

Jeg tror derfor, at hele denne tolkning må opgives.

Læsemåden *loptvægi* synes ikke at foreligge i noget håndskrift. Hovedhåndskrifterne har i 3. verslinje følgende læsemåder: *ur loptætt* M, *ur loptatt* W, *edr lopt væi* K [1]). De øvrige håndskrifters varianter synes ikke at have nogen kritisk betydning. Af disse tre læsemåder stammer de to første åbenbart fra en fælles original, som har haft *ur loptætt*, hvilket det archaiserende [2]) W har forandret til *ur loptatt* (ɔ: *loptátt*) i den mening at *átt* var en ældre form end *ætt*. Man har altså kun to selvstændige læsemåder: *ur loptætt* MW og *edr loptvæi* K [3]). Ingen af dem synes imidlertid, således som de foreligger, at give nogen fornuftig mening, og en rettelse er altså nødvendig. Rettelsen *loptvægi*, som allerede fremtræder i Hrappsø-udgaven s. 156, er

[1]) Egils saga FJ. s. 286 anm. til l. 23 u. t. og 362 anm. til l. 3 u. t.

[2]) Egils saga FJ. fortalen s. XIV.

[3]) At FJ. er af samme mening, synes at fremgå af den måde, hvorpå han anfører MW's læsemåder under et s. 362 anm. til l. 3 u. t. Dette stemmer også godt med, hvad han i fortalen til udg. udvikler om håndskrifternes forhold i det hele taget (se navnlig s. XXI—XXII).

sikkert oprindelig foranlediget ved, at *væi* og *vægi* udtales ens i nyislandsk, men den tilfredsstiller ikke de metriske fordringer, med mindre man, som FJ. har gjort, udelader det ord, hvormed verslinjen begynder i alle håndskrifter („*ur*“ eller „*edr*“), og desuden ignorerer denne læsemåde fuldstændig den i MW overleverede tekst. Den sidste indvending gælder også den af Wisén foreslåede ændring: *loptvág*. Efter min mening stammer de to læsemåder *loptætt* og *loptvæi* fra et oprindeligt *loptvætt*. Når man nemlig sammenligner de to læsemåder med hinanden kan man næppe være i tvivl om, at K:s original har haft „*loptvæt*“, som afskriveren, Ketill Jörundsson, har læst som *loptvæi*, idet han, der skrev *i* med prik over, har forvekslet *ṫ* (= tt) med *i*.

Hvis man i 3. verslinje indsætter K:s således rettede læsemåde og i øvrigt holder sig til den af FJ. opstillede tekst, kommer halvverset til at lyde således:

Mjǫk esomk tregt
tungo at hræra
eđr loptvétt
ljóđpundara.

Det bör fremhæves, at denne tekst i 3. verslinje ikke tager noget hensyn til MW's læsemåde „*ur*“, som i denne forbindelse ikke synes at give nogen mening.

Går man ud fra, at den således opstillede tekst er den rigtige, kan den formentlig kun forklares på følgende måde:

Omskrivningen *ljóđpundari*, sangens bismer, betegner sikkert ikke noget abstrakt begreb (som f. eks. 'digterævne'), men derimod et af de organer, hvorved et (mundtlig fremsagt) digt bliver hørligt. Af de organer, som her kommer i betragtning, er tungen det eneste hvorpå billedet *pundare* passer. Skjalden tænker sig tungen under billedet af en bismer, som udvejer eller udreder det mundtlig fremsagte digt til tilhørerne. En lignende tolkning er allerede fremsat af Guđbr. Vigfússon i hans ordbog under *ljóđpundari*. Til

sammenligning kan anføres, at ordet *reiða*, som også betyder 'at veje', 'udrede', bruges af digterne i forbindelsen *reiða lof* (egentlig 'udveje' =) 'udrede', 'fremsige' et æresdigt [1]).

Som man ser af ordbøgerne, betyder ordet *vætt*, ældre *vétt*, f., dels 'vægt' i almindelighed, dels en bestemt vægt, på Island '80 pund'. Her passer kun den sidste betydning, som man dog ikke må tage altfor bogstavelig. Ligesom man i dansk finder adjektivet "centnertung" brugt i betydningen 'meget tung', således bruges *vétt* her i betydningen 'tung vægtmasse' overhovedet. Det sammensatte *loptvétt* betyder da 'tung luftmasse'.

Bindeordet *eðr* synes her, som så ofte ellers, at betegne overgangen til en nærmere forklaring af den i det foregående fremsatte tanke; *loptvétt* er acc. og står parallelt med *tungo* i 2. verslinje som objekt til *hræra*; *ljóðpundara* er instrumental dativ.

Tanken bliver da: 'Det falder mig over al måde svært at røre tungen, eller (rettere) den centnertunge luftmasse (som betager mig mælet) ved hjælp af tungen'.

Den ellers så lette luft forekommer skjalden nu tung, og han har en kvælende fornemmelse af, at den trykker hans tunge ned, så at han ikke kan tale. Sorgen har lammet hans tunge, ligesom kærligheden den lesbiske digterindes (ἀλλὰ κάμ μὲν γλῶσσα ϝέαγε). Til dels kan sammenlignes Arinbjarnarkv. 14 (FJ.): *mærðar efne . . liggja . . . á tungu mér*, skönt stemningen der er helt forskellig [2]).

På denne måde har jeg for flere år siden fortolket dette vers, og jeg tror endnu, at skjaldens tanke i det store og hele er rigtig opfattet. Kun forekommer det mig, at den ved *eðr* betegnede overgang fra 1. til 2. vísufjórðungr ikke

---

[1]) Se Lex. poët. under *reiða* 5.

[2]) Sml. også tanken i Ovids vers (Metam. IX, 584): *Linguaque vix tales icto dedit aëre voces* (hvor adv. *vix* sikkert bör henføres til *dedit* og ikke til *icto*, jfr. Verg. Æn. III, 309).

er rigtig naturlig. Og dette er så meget mere betænkeligt, som det netop er her, at håndskrifterne afviger fra hinanden. Da ingen af de to overleverede læsemåder altså synes at give en fuldt ud tilfredsstillende mening, turde man være berettiget til at antage, at de bægge beror på forvanskning af et bagved liggende oprindeligt ord. Man vænter følgende forbindelse mellem 1. og 2. vísufjórđungr: 'Det falder mig overmåde svært at røre tungen, fordi en centnertung luftmasse trykker den ned (paralyserer den, binder den fast el. lign.)' I skjaldepoesien udtrykkes kausalforbindelsen ('fordi') ofte ved parallele sætninger (se Konr. Gíslason, Skjaldedigtenes beskaffenhed i formel henseende, Vsk. selsk. skr. 5 r., hist.-filos. afd. 4. b. VII, s. 299—301). Hvis man i stedet for de overleverede læsemåder "*ur*", "*eðr*", indsætter en verbalform i 3. person singularis præs. ind. af betydningen 'trykke', 'binde', 'paralysere' el. lignende, får man den forlangte tanke. Det må enten være en enstavelsesform eller dog en tostavelsesform med kort første stavelse. Man har valget mellem en mængde verber (f. eks. *kremr*, *bindr*, *háir*, *lýr*, *lemr*, 'lammer', osv.), men det som synes at slutte sig nærmest i alt fald til den i K. overleverede læsemåde er *treðr*, som også fra meningens side synes at være antageligt. Dette verbum *troða* bruges nemlig netop om mareridt (Ynglingatal v. 5). Indsætter man *treðr* får man følgende tekst:

Mjök esomk tregt
tungo at hræra.
Tređr loptvétt
ljóđpundara.

"Det falder mig over al måde svært at røre min tunge, fordi en centnertung luftmasse ligger som en mare på sangens bismer (ɔ: tungen)".

Jeg tör ikke påstå, at mit forslag (*treðr*) her er det eneste mulige. Man vil kunne indvende derimod, at det billede, der ligger i *troða* ('træde eller stampe på') ikke passer

rigtig hverken til det billede, der ligger i *loptvétt*, eller til det, der ligger i *ljóðpundari*. Jeg har tænkt på *ríðr*, som kan betyde 'balancerer henover' (passende til *vétt* og *pundari*) og også bruges om hekse- eller mareridt. I grafisk henseende ligger *ríðr* omtrent ligeså nær som *treðr*.

Sonatorrek v. 10. (FJ. udg. s. 364 og 422, jfr. 426).

Det er i höj grad påfaldende, at den ubetonede præposition *af* i 8. verslinje er bærer af en rimstav. Det samme er tilfældet med præpositionen *við* i Sonatorr. v. 20. På bægge steder beror denne anomali sikkert på forvanskning. Hvis man skriver *laukr* i stedet for *skjǫldr* i 7. verslinje får man regelmæssigt bogstavrim. Det sidste halvvers lyder da således:

síðans minn	*áttar laukr*
á munvega	*af lífe hvarf.*

Betegnelsen *ættarlaukur* for en mand, som gör sin slægt ære, er almindelig i nyere islandsk og sikkert meget gammel. Derpå tyder følgende sted i Flóam. saga k. 24 s. 146: "*Enn dreymði mik, at ek væra heima í Traðarholti; ek sá á kné mínu enu hægra, þar vóru vaxnir fimm hjálmlaukar saman ok kvísluðusk þar af margir laukar, ok ofarliga yfir höfuð mér bar einn laukinn, en svá var hann fagr sem hann hefði gullslit. Þorleifr svarar ... þar muntu eiga fimm börn ... En hinn fagri laukrinn mun merkja þat, at einhverr maðr mun frá þér koma, sá er ágætr mun verða — ok þat gekk eptir síðan, því frá Þorgilsi er kominn Þorlákr biskup enn helgi.*

Sonatorrek v. 12. (FJ. udg. s. 365 og 422, jfr. 427).

Alle håndskrifter synes at tale for følgende også af FJ. opstillede tekst:

Æ lét flest
þats fader mælte,
þót ǫll þjóð
annat segde.

I det mindste finder man ikke nogen varianter til 1. verslinje i FJ:s udgave. De ældre udgaver har her enstemmig *á* for *æ* (Hrappsøudg.: *alet*), men denne læsemåde (*á*) synes ikke at have støtte i håndskrifterne. Rektor Jón þorkelsson, som går ud fra læsemåden *á*, har ment at burde rette *lét* til *leit* og forklaret *á leit flest* som ensbetydende med "*fjelst á, samþykti flest*" (d. v. s. 'gik ind på eller bifaldt det meste' &c.) [1]). En nöjagtigere oversættelse vilde dog være: 'tog hensyn til'. Men dels indeholder verslinjen, således forstået, kun en betinget ros om sönnen, da den forudsætter, at det undertiden hændte sig, at han ikke tog hensyn til sin faders ord, dels må man gå ud fra den overleverede tekst, hvis den kan forklares på en naturlig måde. Svb. Egilsson, som også skriver *á*, går med urette ud fra, at *á* kan betyde det samme som *æ*, og optager efter den Arna-Magnæanske udg. s. 624 følgende forklaring: "semper consensit plurimis, quae pater dixit, i. e. *lét á flest, þats faðir mælti, (vera svá)*" [2]). Til denne tolkning synes FJ. at have sluttet sig, idet han dog skriver ikke *á*, men *æ*. Han oversætter *lét* ved 'indrömmede og gjorde', jfr. 'consensit' hos Svb. Egilsson. Men *láta* synes aldrig at forekomme i betydningen 'consentire' eller 'indrömme og göre'. Og desuden træffes denne tolkning af den samme indvending, som ovenfor er gjort gældende mod Jón þorkelsson; det er ikke nogen ros om sönnen at sige, at han i de "fleste" tilfælde rettede sig efter sin faders ord eller befalinger.

Fortolkerne har hidtil været enige i at opfatte *flest* som objekt til *lét*. Kun Guðbrandur Vigfússon retter *flest* til

[1]) Egils saga Reykjavík 1856 s. 262.

[2]) Lex. poët. under *á* og *láta* 5 *β*, jfr. Reykjavík-udg. af Egils saga s. 262.

fast, idet han henviser til Hávamál (Bugge) v. 130 (*fǫgro skaltu heita ok láta fast vera*) [1]). Han synes altså at have opfattet relativsætningen *þats faðer mælte* som objekt og "*fast*" som prædikatsord. Til denne opfattelse af ordforbindelsen kan jeg slutte mig, derimod ikke til rettelsen "*fast*". Af det fra Hávamál anførte sted fremgår, at udtrykket *láta* (*eht.*) *vera fast* bruges om løfter i betydningen 'at lade (noget) stå ubrødelig ved magt'. Men da der på vort sted ikke er tale om noget løfte, synes *fast* ikke at passe. Man bör derfor sikkert holde sig til den overleverede læsemåde: *flest*.

Talemåden *láta eht. flest* betyder uden tvivl det samme som det latinske 'plurimi facere'. Ordet *láta* er undertiden omtrent ensbetydende med *meta*, således i forbindelsen *vel látinn* (jfr. Oxf.-ordbogen under *láta* B 4). Beslægtet er betydningen 'erklære (noget) for (at være noget)', se Fritzner[2] under *láta* 9 (II s. 423 a[44]) [2]). Af de hos Fritzner anførte eksempler fremhæves særlig Heilag. I 499[19]: *Allt lætr þú þetta lítit*, hvor betydningen af *láta* (*l. lítit* = 'parvi pendere') og konstruktionen er fuldstændig den samme som på vort sted. Med hensyn til brugen af *flest* kan henvises til Fms. I 141[16]: *fanst mér þá þegar ok æ síðan fleira til hans en annarra ungra manna*, samt over hovedet til talemåderne *finnask mart* (*mikit*, *fátt*) *um* og *láta sér mart* (*mikit*, *fátt*) *um finnask* [3]).

Egill udtaler her altså om sin sön: "Han satte altid sin faders ord höjest, selv om alle mennesker var af en modsat mening". Det er den samme tanke, som Sophokles lader Kreon udtale i Antigone v. 639 til sönnen Haimon:

οὕτω γάρ, ὦ παῖ, χρὴ διὰ στέρνων ἔχειν
γνώμης πατρῴας πάντ' ὄπισθεν ἑστάναι.

---

[1]) Corpus poët. Boreale I s. 551.

[2]) Jfr. Friðþjófs saga, Larssons udg. k. 12, 16, hvor Ingibjörg siger til sin mand: *þar er nú komit, at vér munum þik æztan láta.*

[3]) Jfr. Fritzner[2] I s. 416 a[33].

Sonatorrek v. 20. (FJ. udg. s. 366 og 425, jfr. 427).

Jeg har ovenfor (til Sonat. v. 10) fremhævet den rimfejl, som findes i 7.—8. verslinje, idet den ubetonede præposition *viðr* optræder som bærer af en rimstav. Dertil kommer at *námæli*, som skulde bære rimstaven, er et *ἅπαξ λεγόμενον*. Det skal betyde 'nærgående omtale' (jfr. nyisl. *ganga nærri ehm.*, *nærgöngull*, 'nærgående'). Men man venter her et noget stærkere udtryk. Det er en tvivlsom ros om en mand at sige, at han aldrig 'kom nogen nær' i sin tale.

Jeg tror, der bör skrives *vámæli.* Vel er også dette ord et *ἅπαξ λεγόμενον*, men det støttes ved analogierne *lastmæli*, *illmæli* og ved det beslægtede verbum *vá*, 'at lægge en noget til last' (*ókynnis þess vár þik engi maðr*, *at þú gangir snimma at sofa* Hávam. 19) [1]). Det synes at være noget stærkere end *námæli* (hvis dette ord har eksisteret), men derimod lidt svagere end *illmæli* og passer udmærket i denne sammenhæng. Det svarer i betydning omtrent til det danske ord 'dadlesyge'. Tanken i *varnaði viðr vámæli* er vistnok ikke, som FJ. oversætter (s. 427), 'gav ingen anledning til dårlig omtale', men 'vogtede sig for dadlende udtalelser (om andre)'.

Hvis man skriver *vámæli*, bliver rimstavenes stilling normal. Rettelsen ligger også grafisk snublende nær, da *u* og *n* ofte ikke er til at skille ad i håndskrifterne.

[1]) Jfr. Hkr. Har. hárf. (FJ.) k. 34 (I s. 150): *þat 's vá lítil, at vér síðim* og flere lignende steder (Lokas. 33. Sturl. Oxf. I s. 18), hvor substantivet *vá*, f., synes at kunne betyde 'dadel'.

Reykjavik d. 10. febr. 1902.

Björn M. Ólsen.

Om Fornjótr.

Namnet *Fornjótr* har varit föremål för ett stort antal förklaringsförsök. Det torde inom den germanska mytologien endast vara namnet å den trots allt synnerligen mystiske *Hønir*, som i detta afseende gör det äran stridig.

Det afdelas af Grimm [1]) och Rask [2]) *forn-jótr*. Detta tolkas af den senare som 'för-juten', en af urinvånarna före jutarnas tid. Denna härledning framställes äfven eventuellt af N. M. Petersen [3]), och till densamma synes Mogk [4]) vara böjd att sluta sig af den grund, att mytens hemland enligt hans uppfattning ligger på jutskt område (jfr dock häremot Kock IF 10: 105). Vissa af de forskare, som likaledes afdela *forn-jótr*, hysa emellertid [5]) eller tyckas — att döma af deras öfversättning 'gammal jätte' — hysa den orimliga meningen, att den senare sammansättningsleden kunde vara besläktad med *jǫtunn* 'jätte' [6]).

En annan uppfattning företrädes af Uhland [7]), Keyser [8]), Falk [9]), hvilka läsa *For-njótr* och öfversätta 'vorbesitzer', 'der vormalige inhaber des landes' o. d. [10]) — en åsikt, som dock i realiteten icke mycket skiljer sig från den förra.

---

[1]) Deutsche Mythologie[3] 1: 220.

[2]) Samlede afhandl. 1: 78. Tydningen framställes dock med tvekan.

[3]) Nordisk mythologi s. 78.

[4]) Pauls Grundr.[2] 3: 298.

[5]) Så Thorlacius, Grimm anf. st.

[6]) Jfr Lüning Die Edda s. 39, E. H. Meyer Germanische Mythologie ss. 142, 147.

[7]) Schriften 6: 22.

[8]) Saml. afhandl. s. 46.

[9]) PBB 14: 9.

[10]) Bildadt som t. ex. *formaðr*; jfr Odens binamn *Njótr*.

Helt afvikande från dessa tydningar, fattar Noreen [1]) namnet som ett ursprungligt *fórn-niótr*, hvilket ljudlagsenligt öfvergått till *Forniótr* och betyder 'offernjutare'. Han är enligt N. den vreda stormgud, som vid ett offer skulle blidkas medelst en anpart af det dödade djuret. Mot denna härledning kunde man dock göra gällande, att ett sådant namn väl svagt karakteriserar sitt föremål, då det med lika stort skäl kunnat gifvas åt ett ganska stort antal andra nordiska gudomligheter. Noreens härledning utgår emellertid från det antagandet, att Fornjótr är identisk med Þjazi och denne i sin tur med jätten Hræsvelgr 'likslukaren', men om också sistnämnda identifikation är riktig, synes mig den förra mindre säkert grundad, hvarom nedan.

Slutligen har Kock [2]) härledt namnet ur ett äldre **Forn-þiótr* 'den gamle tjutaren, den gamla stormen', hvars *nþ* öfvergått till *nn* såsom t. ex. i isl. *annarr* af äldre *anþar-* och *Arn(n)orr* af **Arnþórr*. Emellertid må framhållas, att i ags. ett växtnamn förekommer, *Fornéotes* och *Fornetes folme*, hvilket allmänt tolkas som Fornjots hand [3]). Visserligen är det möjligt, att ordet lånats från Skandinavien: i nordiska källor finnes dock ett dylikt namn ingenstädes anfördt. Är däremot växtnamnet inhemskt, tillstädjer naturligtvis dess första led icke den härledning Kock föreslagit. Dessutom synes det mig ovisst, om i ett **Fornþiótr* värkligen *nþ* skolat assimileras till *nn*. Förutsättningen för detta antagande är väl, att stafvelsegränsen mellan *n* och *þ* upphäfts på grund af inträdd accentförsvagning i namnets senare led. Men det förefaller osannolikt, att så skett i ett namn med så enastående slutled som **Fornþjótr*. Ett helt annat är förhållandet med *Arnorr*, då ju *þórr* ingår i flera person-

---

[1]) Uppsalastudier s. 219.

[2]) Indogerm. Forsch. 10: 108 följ.

[3]) Se t. ex. Grimm D. Myth.[3] 1: 220, N. M. Petersen Nord. Myth. s. 78, E. H. Meyer Germ. Myth. s. 147.

namn, så att det slutligen lätteligen kunnat uppfattas som ett slags afledningsändelse.

Emellertid anser jag äfven den reella förutsättningen för Kocks härledning af namnet *Fornjótr* vara omtvistelig. Såväl Kock som Noreen fatta nämligen Fornjótr som en stormgud. Jag vill nu icke bestämdt förneka, att detta är riktigt, men anser antagandet osannolikt.

Hans söner voro enligt Flatöboken som bekant *Hlér*, som rådde för sjö, *Logi* 'lågan' och *Kári* 'kåren, vinden', alltså helt enkelt de tre elementerna, vatten, eld och luft. Är denna myt af gammalt datum, synes det mig icke ligga så synnerligen nära till hands att i fadrens namn se en benämning på vinden. Snarare har man anledning att här söka ett namn af betydligt mindre speciell, mera så att säga indifferent eller neutral karakter: det gäller ju en beteckning på elementernas, alltings upphof.

Myten om Fornjot — åtminstone sådan den i den kända stamtaflan framträder — är, såsom också Uhland säger, egentligen endast en torr genealogisk allegori. Den gör i själfva verket ett så abstrakt intryck, att man snarare är frestad att betrakta den som upprunnen i en hednisk filosofs hjärna än grundad på folkliga eller allmänt kända föreställningar. Det ofvan omtalade ags. växtnamnet synes emellertid förbjuda att anse åtminstone stamfadren själf som en i senare tid uppkommen personifikation. Därtill kommer, att Fornjótr äfven några gånger omnämnes i skaldepoesien, hvarom nedan.

För min del uppfattar jag Fornjótsmyten som en så att säga förädlad, filosoferande parallell till den mera råa och brutala förklaring af världens uppkomst, som föreligger i den säkerligen urgamla Ymirsmyten [1]). Ymir

---

[1]) Kauffmann Deutsche Mythologie s. 109 ser däremot i denna en yngre, på lärd väg uppkommen kosmogoni, som, ytterst beroende på orientaliska spekulationer, spridts med kristendomen.

och Fornjótr sammanställas äfven af Simrock D. Myth. s. 431.

Liksom Grimm, Rask m. fl. afdelar jag namnet *Fornjótr*, men afviker beträffande tolkningen af den senare leden från de författare, som förut yttrat sig i frågan.

Det *jótr*, som där ingår, är formellt sedt utan tvifvel identiskt med det bekanta folkslagsnamnet *Jutar*, men får ej — såsom Rask m. fl. hålla före — anses semasiologiskt identiskt med detta. Det har i stället, antager jag, den äldre betydelsen 'man, varelse', som efter min mening äldst äfven tillkommit det senare ordet. I första rummet har man att jämföra isl. *ýtar* 'män' (*ýta kyn*, *ýta synir* Hávamál), hvilket äfven Erdmann Antiqvarisk tidskr. f. Sv. XI. 4: 21 förbinder med folknamnet *Jutar* [1]). Namnet betyder alltså enligt min mening hvarken urbesittaren, den gamle juten eller jätten, offernjutaren eller den gamle *þjótr* 'tjutaren (stormen)', utan kunde lämpligast öfversättas med 'urmänniskan, urvarelsen', hvilket i en myt med så abstrakt prägel som Fornjótsmyten måste betraktas som en passande beteckning för den, som säges vara själfva elementernas upphof.

En osökt analogi för denna tolkning erbjuder det från Taciti Germania kända mytiska namnet på germanernas stamfader *Mannus*, hvilket som bekant är etymologiskt identiskt med sskr. *Manu*, stamfader för människorna efter syndafloden = sskr. *manu* 'människa'. Om *Mannus* och *Manu* se senast Kluge Zeitschr. f. d. Wortf. 2: 43 följ. Kanske är t. o. m. *Fornjótr* att betrakta som en skandinavisk-anglosaxisk pendant till tyskarnes *Mannus*?

Den här framställda etymologien af *-jótr* blir dock mera osäker, om Erdmann skulle ha rätt i sin tolkning af *Jutar*,

[1]) Ordet *ýtar* har naturligtvis äldst varit en *i*- (eller *ja*-)stam; se Erdmann anf. st. Hvad folkslagsnamnet *Jutar* beträffar, har man visserligen äfven att räkna med den möjligheten, att det kan utgå från en germ. stam med begynnande *j*; se Möller och Kossinna IF 7: 293; jfr dock häremot Much PBB 17: 209.

Göter och *Goter* som 'de djärfva, modiga' (: lat. *audax*, *audere*). Men isl. *Gautar*, ags. *Géatas* osv. (jfr. isl. gudanamnet *Gautr*) å ena sidan och isl. *Gotar*, lat. *Gutones* (jfr fsv. mansnamnet *Guti*) å den andra synas mig osöktast böra förklaras som fullt regelrätta bildningar till stammen i germ. verbet **ʒeutan-*, sv. *gjuta* med betydelsen 'män' [1]) (jfr isl. *gotnar* 'män, krigare'), alltså med samma betydelseutveckling som sskr. *vr̥ṣan* (: *várṣati* eg. 'flyter' af √*vers* 'väta, utgjuta') eller som gr. *ἄρσην* 'manlig', albanesiska *arṣan* 'man' till den likabetydande roten *ers*. Dock är det säkerligen omotiveradt att med Lottner KZ 5: 153 följ. antaga en mellanled i utvecklingen med betydelsen 'hingst' [2]). En analog förklaring föredrager jag äfven för vårt *-jótr*, isl. *ýtar* och folkslagsnamnet *Jutar*.

Dessa ord kunna nämligen föras till den rot, som föreligger i sskr. *ódatī* 'quellend, wallend', *ud-*, *udán* n. 'vatten' osv. osv. och som till betydelsen är att jämställa med de förutnämnda *ers*, *vers*; jfr särskildt sskr. *unad* i *unátti* 'benetzt, quillt'. En enklare bas *au̯*, *eu̯* synes böra förutsättas för gr. *οὖθαρ* 'jufver' [3]) och säkerligen äfven för isl. *jóð* 'dibarn' [4]). Detta kan emellertid naturligtvis blott gälla som en gissning, på hvilken ingalunda min uppfattning af namnet *Fornjótr* i första rummet baserar sig. Denna synes mig hafva tillräckligt stöd i mytens natur samt i isl. ordet *ýtar* 'män' och mindre vara beroende af stammens vidare släktskapsförhållanden.

I orden *Götar* och *Jutar* skulle alltså föreligga tvänne urgamla, etymologiskt skilda beteckningar för 'man', som

[1]) Jfr Much PBB 17: 179.

[2]) Se närmare Erdmann anf. arb. s. 6, Much anf. arb.

[3]) Se Persson Zur Lehre v. d. Wurzelerweiterung s. 47.

[4]) Jfr förf. hos Noreen Upps.-stud. s. 218. Detta ord ställes annars i allmänhet mindre lyckligt till isl. *auðinn*. Torp Sproglig-historiske Studier tilegnede Prof. C. R. Unger s. 172 anser det möjligen kunna höra till sskr. *yáuti* 'förbinda', alltså ett ie. **jeutom* 'det med Moderen (i Moderliv) forbundne' (?).

öfvergått till folknamn, och af hvilka den ena bibehållit sin appellativa betydelse i isl. *ýtar* och i den senare leden af namnet *Fornjótr*.

Mot min uppfattning, att Fornjótr icke är eller åtminstone behöfver fattas som en stormgud, kan nu invändas, att — såsom också Noreen och Kock framhållit — vinden stundom kallas *Fornjóts sonr* [1]) eller *burr*. Men dylika benämningar kunna väl vara på sin plats, då ju Fornjótr var fader till bl. a. Kári, utan att han själf behöfver vara en vindgud. Härtill kommer emellertid det af dessa författare icke framhållna faktum, att äfven elden kallas *sunr Fornjóts*, nämligen som bekant i Ynglingatal 41. Att här föreligger en omskrifning för elden, som löste rustningen från Sveahöfdingen Óláfr, har, så vidt jag vet, icke af någon bestridts [2]).

Äfvenledes förefaller mig Noreens sammanställning af Fornjótr med stormdemonen Þjazi alltför osäker för att den bör kunna anses utgöra en allvarligare instans mot min tolkning. Den grundar sig nämligen till en icke ringa del på uppgiften i Þórsdrápa 1, att Tor är 'fellir Fornjóts'. Det är emellertid ganska ovisst, om orden *fellir* och *Fornjóts* verkligen böra förbindas med hvarandra. Uhland [3]) läser 'flug stalla fellir Forniotz goða' = 'der Fäller der luftigen Götterstühle Forniots' = 'er ist durch Berge gefahren und hat Felsen gebrochen'. Äfven andra tydningar äro tänkbara. Dikten har nyligen behandlats af F. Jónsson Oversigt over k. da. Videnskabernes Selskabs Forhandl. 1900, nr 5, s. 370, som efter Gíslason insatt *fjǫrnets*. Denna läsning förordar äfven Björn M. Ólsen, hvilken i Ark. 18: 201 framställer en ny förslagsmening till samma ställes tolkning. Handskrifterna ha *fiorniotz*, *fiormotz* och *fiornatz*. Men äfven om här bör läsas

[1]) Jfr 'Tóku fyrst til fjúka | Fornjóts sønir ljótir' (Norðrsetudrapa).

[2]) Se senast Wadstein Aarb. f. n. Oldk. 1891, 2 R. 6: 379.

[3]) Schriften 6: 24.

'fellir Fornjóts', så synes mig detta uttryck snarast syfta på Tor som fiende till jättesläktet i allmänhet, för hvilket då själfva urjätten Fornjótr, en annan upplaga af Ymir, fungerar som representant [1]. Någon þjazimyt behöfver sålunda ej ligga till grund för detta uttryck. Beträffande Noreens öfriga skäl att förbinda Fornjótr med þjazi är det osäkert, om Káris epitet i Sn. E., kenningen '*skaði* viðar', står i något direkt sammanhang med þjazis dotter *Skaði*. Är nu emellertid icke Fornjótr identisk med þjazi, så finnes det icke heller någon anledning att sammanställa honom med Hræsvelgr, och då faller det skäl, som föranledt Noreen att tolka hans namn som 'offernjutaren'.

[1] Jfr Uhland Schriften 6: 25.

Lund i Oktober 1901.

Elof Hellquist.

Lydovergangen a > o (å) i middelnedertyske laaneord i dansk [1]).

Efter at have behandlet den middelnedertyske omlyd i Ark. f. n. F. XVIII (N. F. XIV) vil jeg i det fölgende undersöge nogle andre lydforhold ved de middelnedertyske laaneord i dansk indtil ca. 1500, med benyttelse af væsentlig det samme materiale som i foregaaende artikel. Ved de hyppigere forekommende ord er dog ikke alle exx. medtaget, men forhaabentlig alligevel nok til at kaste noget mere lys over enkelte punkter af lydhistorien.

De to lyd *a* og *o* staar hverandre nær i alle perioder af nedertysken, og til forskjellige tider og i forskjellige dialekter ser man snart, at paa den ene side oprindeligt *a* gaar over til *o*, snart at undertiden ogsaa *a* udvikler sig af et *o* [2]). Forholdet er for middelnedertyskens vedkommende imidlertid noget dunkelt paa dette punkt, som paa saa mange andre, paa grund af den mangelfulde lydbetegnelse, og vi vil derfor ved hjælp af de danske laaneord söge at bringe mere klarhed i sagen. Desuden kan det ogsaa for dansken have sin interesse at se, hvor langt laaneordene var kommet i sin udvikling ved slutningen af det tidsrum, vi behandler.

Naar vi betragter de nyere nt. dialekter, er det straks paafaldende, hvilke forandringer oprindeligt *a* har undergaaet, saavel i lang, som i kort stavelse. Det er særlig det lange *a*'s skjæbne, som her har sin interesse. Medens det paa sine steder, som i Mecklenburg, foran *r* endog gaar over

---

[1]) Dann. = Danneil, Wb. d. altmärk.-plattd. Mundart, 1859. Söd. = Söderwall Ordbok öfver sv. medeltidsspråket, 1884 ff. Tingsv. = Gamle jydske Tingsvidner, v. O. Nielsen, 1882. isl. = islandsk, anfört efter Fritzners ordbog. Om andre forkortelser se Ark. XVIII (N. F. XIV) s. 210.

[2]) Lübben, Mnd. Gr. p. 15. — Nerger, Meckl. Gr. p. 24 og 128.

til rent *o* [1]), faar det nemlig i alle nt. dialekter overhovedet, undtagen westfalsk [2]), i alle forbindelser en eiendommelig *o*-agtig lyd [2]), vel nærmest lig *a* i engl. *awe.* Af nt. forfattere betegnes lyden forskjellig: *a*, *aa*, *ae*, *oa*, *oo* etc. [3]), men er dog temmelig ensartet overalt paa nt. gebet. Naar det nu, efter dette, selv i nutiden, hvor dog sprogöret skulde være mere opövet, falder vanskeligt at finde en passende betegnelse for lyden, er det ikke at undres over, at man heller ikke i middelalderen fandt et fast udtryk derfor. Thi det var vel den samme overgangslyd, som ogsaa dengang bragte forvirring ind i lydbetegnelsen, hvilket nærmere skal undersöges nedenfor.

I mnt. foreligger udviklingen *ă* > *ŏ* ved forbindelsen *ld* (*lt*), samt efter *w* [4]). I de samme tilfælde gaar *ă* over til *ŏ* ogsaa i gammeldansk [5]), her desuden ogsaa foran *rth* [5]), en forandring, som först foregaar senere i mnt. [6]) og ikke vedkommer os her. De to sprogs tendens falder altsaa paa det nærmeste sammen. I gld. gaar imidlertid ogsaa det lange *a* efterhaanden over til *o* (eller rettere *å*) [7]), medens denne udvikling for mnt.'s vedkommende först tilhörer en senere periode [8]).

Ved disse ligheder i udvikling mellem dansk og mnt., i forbindelse med de store overensstemmelser i de to sprogs ordforraad blir undersögelsen noget vanskeliggjort. Det er nemlig ikke altid let at afgjöre, hvilket af sprogene et ord tilhörer, d. v. s., hvilket sprogs lydlove det maa regnes for at fölge. Dette vil nærmere vises nedenfor, hvor mange ord

---

[1]) Nerger, p. 30
[2]) Jellinghaus, Z. Einteilung d. nd. Mundarten, p. 2.
[3]) Nerger, p. 131. — Danneil, Wb., fortalen VIII.
[4]) Lübben, p. 9. — Nerger, p. 12.
[5]) Dahlerup, Det d. Sprogs Hist., p. 81.
[6]) i alfald i Mecklbg., s. Nerger, p. 115.
[7]) Dahlerup, anförte sted.
[8]) Nerger, p. 130.

blir medtaget, som er ligesaa meget nordiske som mnt., saa man af dem ikke med sikkerhed kan slutte noget for mnt.'s vedkommende. Naar de alligevel ikke er udeladt, er det altsaa ikke, fordi de skal betragtes som laaneord, men dels, fordi indbyrdes analogier kan have gjort sig gjældende mellem dem og de ligelydende danske ord, og dels, fordi det kan være lærerigt at undersöge deres forhold til nyere nt.

I dansken er overgangen *a* > *o* (*å*) i fuld udvikling i det tidsrum, vi behandler (1300—1500), d. v. s., endnu ikke i provinslovene og lægebögerne (som derfor saa godt som ikke er benyttet), men i de derpaa fölgende texter. Ogsaa i de nyere danske dialekter gaar *a* ofte over til *å* (eller en dermed beslægtet lyd), saavel i Jylland som på öerne [1]), og af den usikre lydbetegnelse i vore texter kan sluttes, at en tilsvarende lyd maa have existeret ogsaa i middelalderen, om end de nærmere betingelser for dens indtræden er vanskelige at angive.

A. mnt. *ă*.

1) *ă* > *ŏ* foran *ld* (*lt*).

Denne udvikling er kjendt fra forskjellige sprog og maa uden tvil tilskrives en særegen kvalitet ved det efterfölgende *l*, en guttural klang, som meddeler sig til vokalen. Det tyske *l* har ogsaa i det hele et noget gutturalt præg, i alfald i forhold til det nordiske *l*. I det med nt. saa nært beslægtede hollandske sprog, hvis *l* staar det engelske nærmere, er *l* i denne forbindelse endog gaaet over til *u* efter at have bevirket fordunkling af vokalen (*ald* > *oud*). Hvad dansken angaar, saa har *l* i rigssproget for tiden ingen saadan klang, derimod kan den höres i jyske dialekter og har sandsynligvis været mere udbredt för i tiden.

---

[1]) Dyrlund, Udsigt over de d. Sprogarter, p. 9. — slgn. ogsaa Thorsen, Bidr. t. nörrejydsk Lydlære og Sprogarten paa Sejerö.

beholde, v. Kb. Dipl. 140, 1416. behollæ Mand. 88. beholler P. Lolle 766. beholeth, pt. Rom. Digtn. I. 213. etc. etc.

Ordet, hvis sidste led selvfölgelig maa regnes som nordisk, forekommer med *o* i en mængde texter, som det her er overflödigt at opregne. Ogsaa i mnt. har det *o*: ***beholden***, ved siden af ***a***: ***behalden*** (s. Sch.-L.), ligesom de övrige sammensætninger med ***halden***. I nyere nt. er *o* raadende: Br. Wb., Dähn. *beholden*, Danneil *holl'n*, v.

bold, adj. (smuk) Rkr. 2599. baaldhe (klædher) P. Lolle 176. bolth (god, om et sværd) Rkr. 689.

Sch. L. bolt, balt, adj. (kühn). isl. ballr, adj. (farlig, skadelig). Efter betydningen passer maaske det mnt. ord bedre.

bollæ kin (et slags töi fra Bagdad, s. ordbögerne) Ribe Old. 114. bollæ kienæ Rom. Digtn. I. 145. boldæ kindh R. Digtn. I. 151.

Sch. L. bal-, boldeke. Br. Wb. boldek. isl. baldikin, n.

Ordet behöver ikke at være optaget netop fra mnt., da det er et i middelalderen almindelig udbredt kulturord, men det er alligevel her medtaget, da det frembyder et ex. paa overgangen $a > o$, og jo desuden mnt. var den nærmeste kilde at optage fremmedord fra.

enfollæligh, adj. Mand. 31. enfollelighet Suso 1. enfoldughet Bibl. 1 Ms. 20, 5. trefollughet Kemp. 3. mannefolhet Suso 155. — vtfollet, 3 pl. præt. Suso 131.

Sch. L. ein(t)valt, -volt, adj. Br. Wb. (Nachtrag) envald, eenvolt, eenvoldig, eenvöldig. — isl. einfaldr, margfaldr etc.

Ordet existerede uafhængig i nordisk, men er ogsaa meget almindeligt i nt. (og holl.), hvor det overalt har *o*.

oldermænnen, pl. Kb. Dipl. II, 34, 1403. allermæn Suso 8. oldefadher M. P. 359, 1408. oldemoder Tingsv. 1, 1444. oldeleffue (= nedarvet gods) Kb. Dipl. I, 181, 1443. older Dueh. 23, 1454. oller Suso 161. 'oldhers, gen. Bibl. Josv.

13, 1. olleres (= seniorum) Kb. Dipl. II, 154, 1486. alderdom Mich. 29 og Bibl. 5. Ms. 8, 4.

Sch.-L. olt, alt, adj. olderman, m. oldermoder, -vader. olderdôm, m. u. n. Br. Wb. oold, adj., older, n., olderman, m. Dähn. olld, oll, adj.

Sammensætningerne med *old* er for det meste af nt. oprindelse, men stammen hörer dog derfor lige meget begge sprog til. Desuden kan ogsaa en nord. form med *u*-omlyd, svarende til det isl. *ǫld* (gen. *aldar*) have havt inflydelse ved siden af den mnt.

Exx. paa denne lydovergang i mnt. er saaledes ikke talrige, men de anförte former fra de nyere dialekter viser dog i regelen, at *o* i denne forbindelse maa gaa tilbage paa et tilsvarende *o* (eller begyndelsen til et saadant) i nedertysk.

I denne forbindelse kan ogsaa anföres nogle ord med *-ll*, hvor ogsaa en overgang til *o* viser sig i enkelte tilfælde:

bestollit (= beleiret), part. Mand. 147. bestolleth, 3. sg. præt. Rom. Digtn. III, 12. bestallet, part. Rkr. 4534.

Sch. L. bestallen, v. Dähn. bestallen.

Sch. L. har her kun exx. med *a* (ligesom Söderwall), saa at *o* vel kun har havt en meget begrænset udbredelse.

stolbrödhre Bibl. 1 Ms. 33, 15. stolbrödher Rom. Digtn. I, 227 og Suso 50. stoldbrödræ Mich. 173. stalbrodher Bibl. 1 Ms. 35, 3 og Tingsv. 50, 1486. stolbrodherscap Suso 111. — slgn. stoldh (= stald) Rkr. 516.

Sch.-L. stalbroder, m. Br. Wb. stallbroder. isl. stallbroeđralag (i et ex. hos Fritzner).

Overgangen til *o* (eller vekselen mellem *a* og *o*) kunde her maaske skyldes en sammenblandning med et andet ord, det mnt. ***stôlbroder*** (= medlem af raadet), hvis det da ikke

snarere er en dialektisk indflydelse, som har gjort sig gjældende, baade her og i det foregaaende ord. (Slgn. Thorsen, Bidrag t. nörrejydsk Lydlære, p. 18, hvorefter *ă* gaar over til *o* (*å*) foran *ll* i enkelte egne af Jylland).

2) mnt. *ă* > *ŏ* efter foregaaende *v*.

Ogsaa i andre sprog har *v* en labialiserende indflydelse paa den fölgende vokal, saaledes baade i engl. (slgn. udtalen af *what*) og i höitysk (*wā* > *wo*). At det samme er tilfældet baade i dansk og mnt., saa vi ovenfor (p. 142), hvorfor ogsaa her, som ved *l*-forbindelserne, mange danske og mnt. ord maa falde sammen.

andwordhet, part. M. P. 23, 1392 (afskr.). antworthet Kb. Dipl. II, 26, 1397. antwordher Mand. 162. antwordhet, part. Esr. 193, 1396. antwordethe Hell. Kv. 59. andwordsdag (= overdragelsesdag) Dueh. 4, 1442. anwardhædhe Post. 23.

Sch. L. andworden, -warden. Br. Wb. antwoorden. Dähn. antwoorden, -werden. isl. andvarđa (i sene texter).

a er her sjældent, men forekommer dog, f. ex. hyppig i Post., maaske ved svensk indflydelse? (s. Söderwall, som har mange exx. paa *a*).

forwandlis, v. Kb. Dipl. I, 195, 1458.

Sch. L. vorwandelen. — Formodentlig et sent indfört ord, der vel aldrig har havt *o*.

qwarter Kb. Dipl. II, 153, 1486. kortter Kb. D. II, 101, 1452.

Sch. L. quartêr, m. Dähn. qwarteer. — slgn. korteer hos Aasen, hvilken form ogsaa Kalk. anförer talrige exx. paa, saa den maa have været sterkt udbredt.

swalgh (= fraadseri) Post. 31. swalghfulder ib. 96.

Sch. L. swalch, swelch, m. (Schwelgerei). Br. Wb. swalgen, v. swalg, subst. slughals, (Schwelger). — slgn. isl. svelgr, m.

Et i dansk sjældent ord, mere udbredt i svensk (s. Söd.).

swomp Hell. Kv. 18 og Mand. 8.

Sch. L. swam(p), m. Br. Wb. swamm, swamp. Dähn. swamm. isl. svǫppr, m.

o kan her dog hidröre fra en, sandsynligvis jysk, dialekt, slgn. Thorsen, Bidr. t. nörrej. Lydlære, p. 17 og 23 (om *a* > *å* foran *mp*).

swantz (= kjoleslæb) Mich. 31. swandzæ, pl. (= lange kjoler) Rom. D. III, 78.

wan-, won-. Dette præfix forekommer ligesaa ofte med *o*, som med *a*, og exx. herpaa er saa talrige, at de kan slöifes. Ogsaa her kan *o* skyldes indflydelse fra en jysk dialekt, s. Thorsen, p. 23: wonhel (= vanheld). Skjönt vistnok ogsaa et uafhængigt nord. ord, skylder det vel mnt. en del af den store udbredelse, det fik.

wandræ, v. Kb. Dipl. II, 34, 1403. wandredhe Bibl. 1 Ms. 48, 15. vandrædæ Mand. 16. wandre Kemp. 179.

Sch. L. wanderen, v.

wanckæ, v. Rkr. 2126.

Sch. L., Br. Wb. wanken.

voktæ (sek), v. Mand. 177. wockthe P. Lolle 261. tornwoctheren Rkr. 2688. atwokteligh e, adv. Bibl. Josv. 22, 5. wactæ Harp. 55.

Sch. L. wachten. Br. Wb., Dähn. wachten. isl. vakta.

Ordet har i nt. altid beholdt *a*.

wol (= 80 stykker) Cod. Esrom. 270, 1497. volle, pl. Dueh. 125, 1443.

Sch. L. wal (= eine Zahl v. 80). Dähn. wal(l).

wolde, v. Rom. Digtn. I, 41. wol (= magt) Mand. 97. woldh Mich. 28. woldugh Kemp. 21. offuerwoldh Rkr. 1604. wald Esrom. 247, 1482 og Post. 27. waldugh Harp. 137 waldugher Post. 64.

Ordet er selvfölgelig ligesaa meget nord. som nt.

wort-klocken Kb. D. I, 178, 1443.

slgn. Sch. L. wartorn (= wardetorn), wartman (= wardesman). Br. Wb. waar-toorn.

Efter *v* er overgangen til *o* efter dette langtfra saa hyppig, som foran *l*. De fleste nyere nt. former af de anförte ord har endog *a*, af hvilket man skulde kunne slutte, at udviklingen *wa* > *wo* kun optraadte dialektisk i mnt. Det samme er jo ogsaa tilfældet med dansken den dag i dag, hvorfor det ved hvert enkelt *o* er tvilsomt, hvorvidt det skyldes dansk eller mnt. indflydelse.

3) *ă* > *ŏ* foran *n* + konsonant.

I dansken foreligger der i dette tidsrum en overgang fra *a* til *o* ogsaa foran *n*, særlig i forbindelserne *n* + *d* og *n* + *g*, vel ogsaa ved jysk indflydelse (s. Thorsen, p. 17 og 19). Men ikke mange nt. ord afficeres deraf, og selv da kun i forbigaaende.

Det er væsentlig kun i sammensætninger med verberne *fange*, *gange* og *stande*, at fænomenet viser sig:

a) *wnfongelsæ* Bibl. 1 Ms. 3, 15. vntfongilsæ Kemp. 214. vnfongels Suso 173. vndfongett, part. Esrom. 232, 1514.

Sch. L. entvangen, -vân, v.

forfong (= skade) Rom. Digtn. II, 12. Tingsv. 61, 1461.

Sch. L. vorvank, m.

a er dog her det langt almindeligere.

b) *begongelsæn* (exequiae) Bibl. 1 Ms. 50, 10. forgong (= forrang) Suso 181. tilgong ib. 61. ingongh Kemp. 53. affgongh (= död) ib. 31. owergongels Suso 50.

Sch. L. begenknisse, f. — vórgank, m. (Vorzug, Vortritt) etc.

c) *bestonnæ*, v. Mand. 108. bestondelsæ (= gavn). M. P. 28, 1393 (afskr.) opstonnelssæ Mand. 48. vnnerstondilsæ ib. 142.

Sch. L. bestân, v. — bestantnisse, f. — upstantnisse, f.

I det hele taget findes *o* i denne forbindelse vel kun i ord, hvis andet led hörer begge sprog til, og i de rent nt. ord forekommer vel kun *a*. Medens saaledes det danske *hand* (= haand) har *o* i en række af exx., hentet fra alle texter, finder man *a* overalt i de ord, som er sammensat med det mnt. *hant* (eller opfattet som sammensætninger dermed):

hantere, v. Suso 42 og Kb. Dipl. I, 149, 1422, samt Kemp. 13. hantering Kb. Dipl. I, 149, 1422 og Mand. 116. handteringe Kb. Dipl. II, 186, 1509.

Sch. L. hanteren, v. (af det franske *hanter*).

hanlæ, v. (= beröre) Hell. Kv. 78. halnæ Post. 70. hanlnær ib. 92. hannels Suso 135. — handler (= forhandler), 3. sg. Kb. D. I, 224, 1490.

Sch. L. handelen, v. 1) berühren, 2) verhandeln. — handelinge, f. Ogsaa Fritzner har handla, v., men kun i sene texter.

Hele denne lydovergang har saaledes intet med mnt. at gjöre.

B. mnt. forlænget ("tonelangt")[1] *a*.

Da *v*-forbindelserne her ikke adskiller sig fra de övrige konsonant-forbindelser, er der ikke mere nogen grund til at behandle dem for sig.

baad (= nytte) Suso 91. badhe, pl. ib. 138. baadhe P. Lolle 806. bodhe Kemp. 64. badeth, part. Kemp. 61.

Sch. L. bate, m. (vorteil). baten, v. Dähn. bate, bott, subst, baten, v. — isl. bati, m.

Vel tvilsomt, om det nydanske *både* er af nord. eller af mnt. opr., s. ndfr. p. 154.

befaler, 1. sg. Rkr. fort. 47. befaledæ ib. 4124. befalit, pt. Kb. Dipl. I, 138, 1416. befall, imp. Suso 99. be-

[1]) s. Lübben, mnd. gr., p. 9.

faling Kb. D. I, 139, 1416. befalinghe Dueh. 124, 1471. befalningh Cod. Esr. 277, 1492.

Sch. L. bevelen, bevalen, v.

Formen med *a* er sikkert opstaaet under indflydelse af participet, s. Torp og Falk, Dansk-norskens lydhist., p. 167.

beflaadhen, pt. Rkr. 1094.

Sch. L. bevleten (= befliessen), v., med part. bevlaten, -vloten. Br. Wb. bevleten (part. bevlaten).

Formen forekommer ogsaa ellers i litteraturen (s. de hos Kalk. I, 125 anf. exx.) og er vel direkte optaget fra mnt., dog maaske fra en form med *o*.

behawer, 3. sg. Kb. Dipl. II, 26, 1397. behaghethe M. P. 316, 1407. behagh Kb. D. I, 152, 1422. behafuelig Suso 48. behaffueligheth Kemp. 99. mishages Kemp. 48. mishagelige ib. 151. vanhawes Suso 90.

Br. Wb., Dähn. behagen.

I dansk altid med *a*, ligesom i nt.

beskade, v. Rkr. 4750. – s. skade ndfr.

betaler, 2. sg. Suso 58. betalet, pt. Dueh. 55 1427. betallingh Cod. Esr. 216, 1491. betalning Suso 83.

Sch. L. betalen, v. – betalnige, f. Br. Wb. betalen.

beware, v. (= bevare) Kb. Dipl. I, 138, 1416. bewarnige Kb. D. I, 141, 1416. bewarelse Kemp. 31. — bewore Rkr. 2102.

Sch. L. bewaren, v. Br. Wb., Dähn. bewaren.

Dette ord har gjennemgaaende *a*.

[*beware*, v. refl., med sideformen *bewære*, f. ex. Mand. 201 (= befatte sig med), hörer ikke hid, men til det mnt. bewer(r)en, s. Sch. L. — Et particip til dette verbum er:

wbeuoret (= uhindret, jur. udtryk) M. P. 72, 1397. wmbeworne, pt. pl. ib. 140, 1401. umbeworit Kb. Dipl. I, 139, 1416. wbeuaret Tingsv. 99, 1479 etc.

I de talrige dokumenter, hvor ordet anvendes, bruges *a* og *o* om hverandre. Formen "ubewaret" er vel kun opstaaet

ved mekanisk indflydelse fra verbet 'bevare'. Den mnt. form af participet er bewor(r)en, s. Sch. L. I, 320—21.]

drabelig, adj. Rkr. 2075 og 2308.

Sch. L. draplik, adj.

forfare, v. Dueh. 124, 1471. forfaret, pt. Kb. Dipl. I, 195, 1458.

Sch. L. vervaren, v.

forware, v. Tingsv. 111, 1475. forwarelse Cod. Esr. 195, 1396. forwaring Kb. D. I, 138, 1416 etc.

Sch. L. verwaren, v. — verwaring, f. Dähn. verwaren, verwaring.

a er her det almindelige, dog forekommer ogsaa *o* (jysk indflydelse?), f. ex. Mand. 136: *forworingh*. — *forworst* Rkr. fort. 7 og 4883 er maaske ogsaa at forbinde hermed (s. dog Kalk. I, 740, hvorefter oprindelsen er tvilsom, ligesom heller ikke mnt. eier noget tilsvarende ord).

haffue (= eiendele) Rkr. 1318. = varetægt ib. 4562.

Sch. L. have, f.

klawe, subst. (: dawe) Rom. Digtn. I, 282. beclaget, 3. pl. præt. Dueh. 126, 1528.

Sch. L. klagen, v. — klage, f.

magh (= fred, ro) Rkr. 3427. maagh (= fordel) Dueh. 11, 1430. magh (= hus) Dueh. 87, 1472. vmagh (molestiae) Kemp. 97. vmaghes Suso 56. machlek (= jevn) Harp. 125. vmagheligh Bibl. Ruth. 2, 9.

Sch. L. mak, adj. — mak, ungemak, n. — isl. makindi, n. pl., makr, adj.

Ordet er vel mnt., med vokalen hentet fra den forlængede form i de afhængige kasus.

dynemaghere Kb. D. I, 109, 1375—89. skomager M. P. 326, 1407. salighetzmagære Mand. 38, m. flere exx., som alle har *a*.

Sch. L. maken, v.

maner, 1 sg. Hell. Kv. 15. manædhæ Post. 4. maning Kb. D. II, 27, 1397. namaning Cod. Esr. 235, 1475. — moner, 1. sg. Suso 125. pomone, monels ib. 135 og 91.

Her kan muligens *m* have havt indflydelse og bevirket en delvis (lokal?) forskyvning til *å*. For antagelsen af en mnt. sideform med *o* taler forövrig det. gl. fries. monia og det angelsax. monjan (ved siden af manjan).

muxæn, adv. Harp. 130. moxæn Krön. 20. moxen Rkr. 2146 og 2590. mogsen ib. 4620. — maaskee Bibl. 1. Ms. 3, 3. moskæ Bibl. 4. Ms. 16, 34. mosskæ Rkr. 3782. mowelske Suso 11 og 107. mawelske ib. 72.

Sch. L. mach (wol) schên, adv. Br. Wb. (Ntr.) mag scheen. — slgn Söderwall maxan, sv. dial. maksa, moksa.

Ordet hörer vel egentlig ikke hid, da vokalen i mnt. er kort og ikke forlænget, men det behandles alligevel her, da *a* ikke kunde blive til *å*(*ŏ*), uden at en forlængelse först havde fundet sted. Dette maa være skeet meget tidlig, da exx. paa et allerede igjen forkortet *o* findes i Harp. og Krön. Maaske har dog ogsaa en analogisk indflydelse fra former af det gld. verbum *muge*, *move* fremskyndet vokalens forandring.

nalkas, v. Post. 10. nalkedis Rom. D. I, 173. nalædhe Bibl. 1. Ms. 33, 3. nælkæs Post. 14.

Sch. L. naleken, v. Br. Wb. (Ntr.) nalen. Dähn. benalen. isl. nálgast.

k i det danske vb. taler vel nærmest for mnt. opr., men spörsmaalet er tvilsomt.

skade, subst. Rkr. 4474. beskade ib. 4750. skathælikæ Harp. 6. skathelek A. M. 187, 89. skadelig Rkr. 147. skadelöst Esr. 188, 1497.

Sch. L. schade, m. Br. Wb., Dähn. schade. — isl. skaði, m.

Ordet, der aldrig har *o*, maa regnes som ogsaa nordisk, at dömme efter dets hyppige forekomst i isl. texter og den

række af sammensætninger, det der danner (s. de hos Fritzner opförte ord).

skaræ Suso 8.

Sch. L. schar, m. — schare, f. — isl. skari, m.

smaghe, v. P. Lolle 689. smag, v. Lucid. 22. smakadhe Post. 20. smaghit, part. Kb. Dipl. I, 199, 1461. wansmakande Post. 114. vansmaghen, pt. Suso 59. smaglöse, adj. pl. ib. 129.

Sch. L. smaken, v. Br. Wb. smakken, en sideform med forkortet vokal.

swaffuel Kemp. 44.

Sch. L. swavel, m. — slgn. holl. zwavel og sv. svafvel, hvorefter der vel ogsaa i gld. har existeret en form med *a*, bevaret i jysk *swawl*, s. Thorsen, Nörrej. Lydlære, p. 5, note. Den nuværende danske form svovl (med ŏ) skriver sig saa fra en dialekt, hvor *a* er blevet *o* ved indflydelse af de to *v*-lyd.

swag, adj. Mich. 88.

Sch. L. swack, adj. Br. Wb. swakk.

I dansk med den forlængede vokal, der hörer hjemme i de afhængige kasus.

waghe, v. (= vaage) Kb. D. II, 34, 1403. woge Kb. D. II, 190, 1512. beuoogæ Mand. 110. wogelsæ (vigiliae) Bibl. Dom. 7, 11.

Br. Wb. waken, v. Dähn. waken. — isl. vaka.

warer, 3. sg. (= vare) Kemp. 149. warigh, adj. ib. 132. varich Kb. Dipl. II, 136, 1477. varelig, adj. Suso 184.

Sch. L. waren, v. Br. Wb., Dähn. waren.

wragæ, v. (= undslaa sig for) Rkr. 3144. vragh (= udskud) Suso 83. vtvrag ib. 185.

Sch. L. wraken, v. wra(c)k, subst. Br. Wb., wraken, wroken, v. — wrak, subst.

Resultatet af denne undersögelse blir da, at tonelangt *a* i laaneordene bevares som *a*, med meget faa undtagelser. Hvor *o* leilighedsvis forekommer (som i *bewore*, *forworingh*),

synes det at skyldes indflydelse fra danske dialekter. Det samme kan vel ogsaa være tilfældet i de ord, hvor *å* (*o*) er blevet herskende, som i *både* (= gavn) og *vaage*, uden at det blir nödvendigt, med Torp og Falk [1]) at antage saadanne ord som tidligere indfört end de, der har bevaret *a*.

C. mnt. etymologisk *ā*.

aname, v. Kb. Dipl. I, 139, 1416. anamet, part. Cod. Esr. 80, 1444. anameligh Suso 23. annammelsæ Post. 2.

Sch. L. annamen, -nomen v. Dähn. annam, adj.

Paa dansk blev vokalen efterhaanden forkortet og forblev vel derfor *a*.

baar (= baare) Rkr. 236 og 1467. bar Mich. 180.

Sch. L. bore, bare, f. Br. Wb. baar. – isl. barar, f. pl.

dyrebaar, adj. Kemp. 109. — Sch. L. dûrbar, adj. Suffixet -bār (der er vestgerm., s. Kluge, Stammbildungslehre, p. 102) har i dansk altid *a*, vel paa grund af dets ubetonede stilling (slgn. om -dan nedenfor). Et andet ex. er:

owenbare, adj. pl. Cod. Esrom. 279, 1492. offuenbare, adv. Rkr. 2482. obenbarligh Dueh. 106, 1474. vppenbarels Suso 3. opænbaræs, v. Harp. 7. abenbarer Kb. D. I, 170, 1443. openbaret, 3. sg. præt. Suso 1.

Sch. L. openbar, adj. — isl. opinberr, adj.

begauet, 3. sg. præt. Suso 26. begauet, pt. Suso 52.

Sch. L. begaven, v. Br. Wb. begaven.

Dansk har her altid *a*, medens svensk har *å*: *begåfva*. Slgn. hermed det isl. *gáfa*, f., der imidlertid kun forekommer i et par sene texter og stammer fra det mnt. *gāve*, f. — Det danske *a* er maaske overfört fra former af verbet *give*?

benodhæ, v. Rkr. 2442. benathe Kb. D. I, 151, 1422.

---

[1]) Dansk-Norskens lydhist., p. 165 og Etym. Ordb. under *baade*.

Sch. L. benaden, v. Br. Wb. gnaden.

S. nedenfor under *naade.*

berodh, subst. Kemp. 105. beraath Kb. Dipl. II, 166, 1492. berodh, pt. Dueh. 53, 1452. berode, v. refl. Rkr. 371. beradelsse M. P. 36, 1396 (afskr.).

Sch. L. beraden, v., berât, n.

S. nedenfor under *raadichet.*

swodan, adj. M. P. 52, 1396. suadanike, adj. pl. M. P. 96, 1400 etc. — De forskjellige texter har altid *a*, vel paa grund af suffixets ubetonede stilling (slgn. ovfr. om suffixet *-bar*), ligesaa i:

hwredan Bibl. 1. Ms. 13, 19. huordant Mand. 72, — samt i:

underdan Suso 132. underdanæ, pl. Krön. 8. unnerdanikæ, adj. pl. Mand. 13. vnderdanelse Kemp. 52. wnderdanigheth ib. 49.

Dähn. dusdan, wodan, wodanigheit. Sch. L. underdanich, adj. Dähn. underdaan. — isl. undirdáni, m. (i ét ex.).

faræ, subst. Rkr. 295 og 2546. faare, pl. Kemp. 35 og 49. faerligh, adj. Rkr. 4042. farligere Kemp. 41.

Sch. L. våre, f. Br. Wb., Dähn. vare. — slgn. isl. fár, n., med adj. fárligr (= skadelig), der dog i betydningen ikke ganske stemmer med det mnt. ord og vel er nord. Det gjenfindes maaske i *faar*, n. Lucid. 6, s. Kalk. I, s. 11.

Det mnt. ord, der hyppig forekommer i dansk, dels i betydningen frygt, dels i betydn. fare (svarende til den mnt. brug), har almindelig *a*, som nu, ligesom ogsaa *a* findes hos Söd. i alle exx. Ogsaa nysvensk har *fara* og *befara*, v. (= befrygte). Det hos Kemp. forekommende *faare* (s. ovfr.) taler maaske for, at ogsaa en form med *å* har foreligget i dansk. Men da vi nedenfor ser, at en hel række ord med *ā* beholder dette (uden nogen anden paaviselig grund), som *klar*, *malet*, *plage*, er det rimeligt at antage disse, og altsaa ogsaa *fare*, for yngre laaneord, i modsætning til de övrige, som

har *å*. Det etym. *ā* har altsaa efter dette en anden udvikling end det tonelange (s. ovfr. p. 28—29).

forrodhe, v. Rkr. 5016. forrodh, pt. Rom. Digtn. III, 50. forrodæ, 3. sg. præt. Mand. 50. — s. raadichet ndfr.

Sammensætningen er af mnt. oprindelse og forekommer i isl. kun i senere texter (s. Fritzner under *forráða*).

forsmaa, v. P. Lolle 646. forsmos Suso 24. forsmoar, 2. sg. Hell. Kv. 76. forsmoth, pt. Bibl. 3. Ms. 6, 1. forsmaadh, pt. Rkr. 2559. smodh R. Digtn. I, 39. forsmoels Suso 56 etc.

Sch. L. vorsmaden, vorsmân. Br. Wb. versmaden. isl. forsmá, fyrirsmá, v. forsmán, f.

frotzer P. Lolle 50. fraatzer ib. 571. fraatzer Suso 75. frazzara, pl. Post. 19. froz (= fraadseri) Bibl. 5. Ms. 21, 20. fraseri Suso 11.

Sch. L. vrâs (vrâtz), m. vraser, m. Br. Wb. vrat.

iammer Suso 123 og 136. iamerlig Rkr. 2439. iemerligæ, adv. ib. 2832.

Sch. L. jamer, jammer, m. jamerich etc., adj.

Allerede i mnt. optræder en form med *ă*, som er gaaet over i dansk.

claar, adj. Harp. 101. klarth Rkr. 1041. klarlige, adv. Kb. Dipl. II, 130, 1473. klarheet Post. 191. clarhet Kemp. 213. forclarlighet Suso 46. klarer, 3. sg. ib. 164. forclare, v. Kemp. 197.

Sch. L. klâr, adj. isl. klárr, adj.

Merk, at dansk her har *a* (dog maaske Harp.'s *claar* = *klår*?), i modsætning til isl. Ogsaa norske og svenske dial. har *klår*, medens sv. rigssprog igjen har *a*.

kompaner, pl. Rkr. 2349. kompani (= skare) Rom. Digtn. III, 256. compæn Lucid. 34. weykompene Bibl. 1. Ms. 24, 58.

Sch. L. kumpân, kumpên, m. Br. Wb. kumpaan isl. kumpánn, m.

Norske dial. har ogsaa her *å* (Aasen: *kompaan*), svarende til det isl. *á*.

modæ (= maade) Kb. Dipl. II, 27, 1397. modhe Cod. Esrom. 193, 1395. modhe Rkr. 1046. maade ib. 4404. matelik, adj. Harp. 42. modhes, v. Suso 24. modes Kemp. 8. etc., med talrige exx. paa *o* (= *å*).

Sch. L. mate, f. Br. Wb., Dähn. mate. isl. máti, m.

Dette laaneord er saa almindeligt og forekommer saa ofte skrevet med *o*, at det maa være meget tidlig indfört, hvis det da ikke maa regnes som nordisk, hvad der ogsaa kunde være muligt.

malet, pt. (billed) Suso 13. maling (pictura) ib. 129.

Sch. L. malen, v. isl. mála (slgn. sv. måla og Aasen: maala).

moltid Kemp. 208, Mand. 47. maltid Mand. 131.

Sch. L. mâltît, f. Br. Wb. (Nachtr.) maaltied. Dähn. maaltijd. isl. máltið, f. (i temmelig sene texter).

node, Bibl. Dom. 6, 17 og Rkr. 2830. noodhæ Mand. 94. nodæ ib. 36. naadhæ Mich. 12. node Bibl. Dom. 6, 17. nodæ Rom. D. I, 8. noduge, adj. pl. Rom. Digtn. I, 8. nadighe M. P. 16, 1388. benodhe, v. Rkr. 2442. benathe Kb. Dipl. I, 151, 1422. nathe, v. Kb. Dipl. II, 122, 1465. nadær, 2. sg. Hell. Kv. 33.

Sch. L. gnaden, v. isl. náð, f.

Vel et af de tidligst indförte laaneord, som i nord. optræder uden præfixet *ge-*, svarende til en mnt. form **nāde*, der maa have existeret ved siden af den af Sch. L. citerede form. Slgn. ogsaa hermed det gl. sax. *nâtha* (Heliand) og gl. fries *nâthe*, hvilke i forbindelse med vort *naade* taler for antagelsen af en almen-nedertysk, præfix-lös, form *nāde*, i modsætning til den höityske med *ge-*, der senere er trængt ind paa nt. gebet.

offuerdadigh (= overmodig), adj. Rkr. 3818. ouerdadigh

Rom. Digtn. III, 88. offuerdadughet Rom. D. III, 156. owærdadighet Mich. 168.

Sch. L. overdadich, adj. Br. Wb. averdadig.

Ordet maa være tidlig optaget, da det jo i nydansk (om end ikke i vore texter) har *å*, hvis da ikke en dansk form, svarende til det isl. *dáð*, f., har havt indflydelse paa vokalen.

plaue (= plage), subst. Rkr. 2436. plaffue, v. ib. 2918. plaghes Suso 74 og Post. 9.

Sch. L. plagen, v. plage, f. isl. plága, v. plága, f.

Slgn. hermed sv. plåga og Aasen: plaaga.

pofowel Suso 55. pohöns Mand. 132. pohane ib. 28.

Sch. L. pawe, m. isl. pái, m. Gammelt laaneord.

poskæ P. Lolle 1096, Mand. 41. poskæ M. P. 23, 1392 (afskr.) og 182, 1404. poske Kb. Dipl. I, 155, 1425, Cod. Esrom. 194, 1396, Dueh. 74, 1404.

Br. Wb. paasken. isl páskar, m. pl. — Gammelt kirkeligt laaneord.

raadichet (= raadsnarhed) Rkr. 4158. rathgiuære M. P. 5, 1377 (afskr.) (slgn. isl. ráđgjafi). rathmen Kb. D. I, 138, 1416. ratherum Hell. Kv. 13. — berodh, s. ofvr. p. 155. forrodhe, s. p. 156.

Verbet *raade* er selvfölgelig ogsaa nord., men mange sammensætninger dermed er af mnt. oprindelse, som de ovennævnte.

stol (= staal) Rom. Digtn. I, 105. staal Kb. Dipl. I, 149, 1422.

Sch. L. stâl, m. isl. stál, n. — Gammelt laan.

stroolæ (= pile), pl. Hell. Kv. 51. strale Rom. Digtn. I, 70.

Sch. L. stral(e).

strafer (bebreider), 3. sg. Suso 150. straffer P. Lolle 68. straffedæ Rkr. 3379. strafels Suso 90. straffels ib. 20. straff Rkr. 99 og 2786. vstraflig Suso 166.

Sch. L. strafen (alm. straffen), v. strafinge, f.

Maaske har dansk havt en form med *ā* (slgn. enkelte af de anförte exx.), men den allerede i mnt. brugelige forkortede sideform er blevet den herskende.

swawær M. P. 21, 1390. suagero (dativ i latinsk text) Kb. D. I, 148, 1419. swaghers, gen. Kb. D. I, 203, 1471. swaawre, pl. P. Lolle 378. swawerskap Bibl. 3. Ms. 18, 14. swawerskab (H. Nielsens udg. swowerskab) Rkr. 4473.

a er paa den tid endnu det almindelige, ligesom i nyere nt.: Dähn. swager, Schamb. swâger.

Ogsaa jysk har *a: swawer*, s. Thorsen, Nörrej. Lydlære, p. 5, noten.

toknamlig, adj. Suso 145. taknamlig ib. 157. vthacknemmelich Rkr. 138. taknæmeligheth Kemp. 59.

Sch. L. danknamelik, -namich, adj

I dansk er en omlydt og forkortet sideform blevet herskende.

vforwontz, adv. Suso 93. wforwandes Rom. Digtn. III, 51.

Sch. L. unvorwân(d)es (= absichtslos), adv. Dähn. unverwanns.

wndersatthæ, pl. Rom. D. III, 154. vndersaatere, pl. Kb. Dipl. I, 212, 1477 (afskr.). vndersate, pl. Kb. D. I, 224, 1490. vndersathe, pl. Kb. D. II, 181, 1509. vndersatthers, gen. pl. Tingsv. 95, 1535.

Br. Wb. (Nachtr.) undersate.

Ordet er maaske temmelig tidlig optaget og vokalen först senere forkortet (nydansk: undersåt).

wopn Cod. Esrom. 195, 1396. vobn Mand. 104. wopn Kb. Dipl. II, 145, 1481. — *a* er dog ligesaa almindeligt.

Br. Wb., Dähn. wapen. isl. vápn, n.

Ordet er dog nord. ligesaa meget som mnt.

wowæ, v. (= vove) Rom. Digtn. I, 2 og 144. woffue Rkr. 2724. wawær, 3. sg. P. Lolle 505. waagheth, pt. Rkr. 1481.

Sch. L. wagen, v. Dähn. wagen. isl. vága betegnes af Fritzner som et nyere ord, hvilket ogsaa stemmer med de af ham anförte exx., saa det maa regnes som et laaneord (og det af de ældre, paa grund af dets *å*).

Oprindeligt mnt. *ā* gaar efter dette over til *å*, undtagen:

1) hvor vokalen er forkortet,

a) i betonet stilling (som annamme, jammer, straffe o. a.)

b) i ubetonet stilling i suffixer (-bar, -dan).

2) i andre ord (som fare, klar, male etc.), der da maa regnes som senere indfört end de, hvori *a* er blevet *å*.

Slutning.

Naar vi saa skal sammendrage resultatet af den hele undersögelse, faar vi:

1) mnt. *ă*(*ŏ*) foran *ld*(*lt*) optræder i laaneordene i regelen som *ŏ*, hvad enten dette nu skyldes dansk eller mnt. indflydelse, da samme lov gjælder i begge sprog.

2) mnt. *ă*(*ŏ*) med foregaaende *v* er undertiden blevet *ŏ*, men ligesaa ofte ikke, uden at det i ethvert tilfælde bestemt kan siges, om forskjellen hænger sammen med laaneordenes kronologi. Thi *ă* kan efter *v* udvikle sig til *ŏ* i begge sprog, uden at regelen er gjennemfört i noget af dem. Der er en mulighed for, at det er de ældre ord, som har *ŏ*, medens de yngre har beholdt *ă* (som ved *ā* nedenfor), men uregelmæssighederne beror vel snarere paa dialektiske forskjelle i dansk eller nedertysk.

3) mnt. forlænget *a* er i laaneordene forblevet *a*, med nogle faa undtagelser, der formodentlig skyldes indflydelse fra danske dialekter.

4) mnt. oprindeligt *ā* er i de tidligst indförte laaneord blevet til *å*, medens det i de yngre forbliver *a*.

Torp og Falk [1]) slaar forlænget og langt *a* sammen, saaledes at ogsaa det forlængede *a* i de ældste·ord skulde gaa over til *å*. Men af en nöiere undersögelse af ordenes kvantitet synes at fremgaa, at det forlængede *a* maa stilles for sig, da det vel neppe kan være tilfældigt, at saa godt som alle herhen hörende ord har beholdt *a*. Sandsynligvis beror denne forskjellige udvikling af de to *a*-lyd paa deres forskjellige kvalitet: forlænget *a* med en mere palatal klang, og *ā* allerede dengang paa overgangen til *o*(*å*), hvorfor det saa meget lettere kom under den danske lydlovs indflydelse.

Nerger anförer rigtignok [2]), at de to lyd bruges sammen i rim, men dette er neppe afgjörende, naar man tager hensyn til den mnt. poesis mange unöiagtigheder. Desuden gjælder det jo kun for den meckl. dialekt og behöver derfor ikke at staa i strid med det ovenfor sagte.

Om *ā* siger Nerger endvidere [3]), at det oprindelig maa have havt en "ren" (= mere palatal) klang (da dets omlyd er *ē*). Man kan da antage, at ogsaa det forlængede *a* har havt en saadan lyd [4]), som saa senere er blevet fordunklet, undertiden samtidig med, andetsteds senere end det oprindelige *ā*.

Ialfald nogle af de nt. dialekter, som ydede laaneord til dansken, har vel altsaa holdt forlænget *a* og etym. *ā* adskilt fra hverandre paa den tid, da den nt. invasion begyndte (omkr. 1250—1300), og forholdet blev vel endnu en tid uforandret, siden regelen er saa gjennemgaaende i alle ord, hvoraf dog nogle maa være temmelig sent indfört.

[1]) Dansk-norskens lydhist., p. 165.
[2]) Gramm. p. 28.
[3]) Gramm. p. 31.
[4]) Slgn. Lübben, Mnd. gr., p. 8—9, hvorefter westfalsk endnu har bevaret kort vokal i tonelang stavelse, med en „spids" udtale af *a*.

Kristiania, marts 1902.

Clara Holst.

Bidrag till tolkningen af Guta-saga.

1.

I femte kapitlet af *Guta-saga* (se Schlyters edition s. 100 f.) lämnas bl. a. en redogörelse för de förmåner, som tillkommo Linköpingsbiskopen, då denne — hvart tredje år — företog sin ämbetsresa till Gotland, hvilken ö slutit sig till hans stift. Han skulle — heter det [1]) — "taga sina gengärder, tre måltider och ej mera vid hvar kyrkinvigning, jämte tre marker; vid altares invigning en måltid jämte tolf öre, om altare ensamt skall invigas; men om båda tillsamman äro ovigda, altare och kyrka, då skola båda invigas för tre måltider och tre marker penningar". Sedan står följande passus: "Af presti andrum huerium a biscupr gingerþ taka vm tilquemda siþ þry borþ Oc ai maira af andrum huerium prestj sum ai gierþi gingerþ a þy ari. taki biscupr af huerium lausn So sum kirchiur iru til scuraþar. þair sum ai gingerþ gierþu at þy bragþi. þair sculu gingerþ giera þegar biscupr cumbr atr at þriþia ari. En hinir aigu loysa sum fyrra bragþi gingerþ gierþu." Af det nu anförda lämnar Schlyter följande öfversättning (jag kursiverar de ord, som jag sedan skall diskutera): "Af *hvarje annan* prest *(der ej invigning sker)* skall biskopen taga gengärd vid sin tillkomst [2]), tre måltider och ej mera. Af *hvarje annan* prest, som ej gjorde gengärd i det året (derför att biskopen ej kom till stället), tage biskopen lösen, af hvar och en så, som kyrkorna äro bestämda till (d. ä. som för hvar kyrka är bestämdt). De som ej gjorde gengärd den gången, de skola

[1]) Jag citerar här efter Schlyters öfversättning.

[2]) Schlyter ändrar *tilquemda siþ* til *tilquemd sina*. Se om dessa ord längre fram.

göra gengärd då biskopen kommer åter tredje året (derefter), men de ega (då) lösa, som förra gången gjorde gengärd."

De ord, hvarmed ifrågavarande passus börjar, *af presti andrum huerium*, öfversättas alltså af Schlyter med "af hvarje annan prest". Då intet ord, betydande präst, hvartill "hvarje annan prest" enligt öfversättningen skulle stå i motsatsförhållande, förekommer i det föregående, måste Schlyter för att åstadkomma sammanhang tillgripa den utvägen att inom parentes tillägga de enligt hans mening i originalet underförstådda orden "der ej invigning sker" — i det föregående har det ju, såsom citatet härofvan visar, talats om hvad biskopen fick vid invigning af kyrka och altare. De måltider m. m., som biskopen enligt det föregående borde erhålla, skulle alltså, något som texten ej uttryckligen säger, gifvas af prästerna vid de kyrkor, där invigning ägde rum.

Åtskilligt synes mig tala emot den uppfattning och tolkning af texten, som föranledt Schlyter till den omtalade suppleringen af de inom parentes satta orden.

Hvad denna sistnämnda angår, må först i allmänhet anmärkas, att, äfven om det ingalunda är ovanligt, att i det ordknappa, koncisa lagspråket något måste "läsas mellan raderna", antagandet af underförstådda ord dock blott för den händelse torde vara berättigadt, att sammanhanget i den öfverlämnade texten nödvändigt kräfver ett kompletterande tillägg. Såsom nedan skall visas, är detta här ingalunda fallet.

Mot Schlyters tolkning af de anförda orden talar, att enligt densamma en viss disproportion tyckes vara för handen mellan de förmåner, som biskopen skulle åtnjuta vid en vanlig kyrkovisitation (utan invigning), och det som tillkom honom, då han under sitt besök invigde kyrkans altare: i förra fallet skulle prästen vara skyldig att anskaffa tre måltider åt biskopen och hans följe (12 män); i senare fallet skulle blott en måltid presteras jämte 12 öre. Äfven om

man uppskattar de tolf örenas värde ganska högt, tyckes dock biskopens extra besvär med altarets invigning hafva blifvit väl klent honoreradt — i fall Schlyters uppfattning är riktig.

Vidare kan anmärkas, att den pronominella förbindelsen *annar huer*, om den, som Schlyter vill, skall betyda "hvarje annan", nyttjats på ett synnerligen klumpigt, ja, nästan vilseledande sätt på de båda ställen, där den förekommer. På det första stället borde ju, kan man tycka, "hvarje annan präst", användt som det är utan någon inskränkande bestämning, syfta på alla Gotlands präster, med undantag af de kyrkors, där invigning skulle äga rum. Man finner emellertid af sammanhanget, att det blott är fråga om de präster, som biskopen besöker under visitationsåret. På det senare stället skulle man ju närmast vänta, att med orden "hvarje annan präst" betecknades alla andra af Gotlands prästerskap än de, som omedelbart förut omtalats såsom skyldiga att göra biskopen tre måltider. Man finner emellertid af den tillfogade, inskränkande relativsatsen "sum ai gierþi gingerþ", att uttrycket i fråga ej kan åsyfta prästerna vid de kyrkor, där invigning skulle äga rum och som följaktligen — enligt Schlyters uppfattning — skulle vara förpliktade att, om kyrka skulle invigas, gifva *tre* måltider (och tre marker), om altare skulle vigas, *en* måltid (och tolf öre). Det talas här blott om de präster, som biskopen ej besöker under visitationsåret.

De svårigheter, hvilka, såsom ofvan påpekats, medfölja Schlyters tolkning af uttrycket "af presti andrum huerium", bortfalla, om man låter det betyda "af hvarannan präst". I så fall slipper man att antaga ett underförstådt "där ej invigning sker". Hvad som yttras i det föregående om det som tillkom biskopen för invigning af kyrka och af altare, blir en särskild bestämmelse, som ej bör sammanknippas med den allmänna hvarje kyrko-präst gällande stadgan i de båda

med "af presti andrum huerium" och "af andrum huerium prestj" begynnande meningarna. Till bestämmelsen: "Af hvarannan präst [den som biskopen besöker under visitationsåret] skall biskopen taga gengärd, af hvarannan [den som han ej besöker under detta år] skall han taga lösen", passar det ju förträffligt, att det i det följande heter: "De som ej gjorde gengärd den gången, de skola göra gengärd, då biskopen kommer åter tredje året, men de äga då lösa, som förra gången gjorde gengärd."

Men det finns äfven ett rent positivt bevis för riktigheten däraf, att *andrum huerium* på de anförda ställena betyder "hvarannan" (och ej "hvarje annan"). Man finner det i det bekanta utaf ärkebiskop Andreas Sunesson i Lund samt biskoparna Carl och Bengt i Linköping (någon gång under årsföljden 1216—1223) utfärdade, af påflige legaten Wilhelm af Sabina år 1226 bekräftade latinska bref, hvari det gamla stadgandet om biskopsvisitationer på Gotland stadfästes. Se Diplomatarium Suecanum 1: 690 f. (1829) [1]).

Det heter i detta bref: "Tempore quo primum hæc terra [Gothlandia] sponte iugum fidei suscepit, Ecclesiæ Lingacopensi se nullo cogente subiecit, tali conditione, vt Episcopus illi præsidens, ad hanc insulam pro Episcopali officio visitandam, non nisi tertio quolibet anno debeat et ius habeat accedere, Sed cum intra insulam et episcopalia faciendi venerit, *dimidiam partem* [2]) ecclesiarum, quæ sunt in tribus terræ trientibus corporali præsentia visitabit, vbi a singulis sacerdotibus, qui sunt eisdem trium refectionum, mensarum, subterpositarum habeat procuratores [procurationes] [3])... *Dimidia* [2]) vero *pars* [2]) Ecclesiarum reliqua quas tunc visitare non debet, eodem tamen anno persoluat Episcopo quod de-

---

[1]) Wilhelm af Sabinas stadfästelsebref finnes tryckt därs. s. 698.

[2]) Kursiveradt af mig.

[3]) Så rättadt af J. H. Schröder och C. A. Weström, De visitationibus episcoporum lincopensium olim per Gothlandiam habitis s. 2.

bent in numerata pecunia, secundum conuentionem pro varia ecclesiarum facultate factam, et comuni consensu conscriptam. Illi vero sacerdotes, qui sic solutis præsunt Ecclesijs, alio visitationis anno apparatur [apparatus] [1]) procurent et exhibeant Episcopo. Reliqui vero, qui priori vice visitationis onus sustinuerunt, sicuti alij prius fecerunt, iuxta præscriptum Conuentionis tenorem sese humiliter alsoluat [!] [2]). Sicque tantum Sexto quolibet anno cuilibet Ecclesiæ præsidens ex necessitate cogitur apparatum administrare. Nam alternis vicibus quisque procurationes debet exhibere, et certam numeratæ pecuniæ summam exoluere."

I öfversättning [3]): "På den tid, då detta land [Gotland] först antog tron, lades det utan tvång under Linköpings kyrka, på det villkor, att biskopen öfver denna hade skyldighet och rätt att hvart tredje år på ämbetets vägnar företaga en visitationsresa till ön. Då han anländt till ön i ämbetsärenden, skall han personligen besöka hälften af kyrkorna, som äro fördelade i trenne tredingar, vid hvilka han af hvarje präst, som vid dem är tillsatt, skall hafva försörjning med tre måltider ... Men den andra hälften af kyrkorna, hvilken han då ej är skyldig att besöka, skall detta år i reda penningar betala till biskopen hvad dem åligger betala, enligt den öfverenskommelse, som är gjord och med allmänt bifall sammanskrifven, i enlighet med kyrkornas olika förmögenhet. Men de präster, som förestå de kyrkor, som hafva betalt, skola det nästa visitationsåret ombesörja och framskaffa gengärd. Och de andra, som förra gången drogo visitationsbördan, löse sig vördnadsfullt enligt öfverenskommelsens innehåll. Och sålunda är hvarje präst, som förestår en kyrka, blott tvungen att hvart sjätte år ombe-

---

[1]) Rättadt af Schröder och Weström, anf. arb. s. 8.

[2]) Schröder och Weström läsa *persoluant*.

[3]) Jag har delvis begagnat en hos Snöbohm, Gotlands land och folk s. 103 förekommande tolkning.

sörja gengärd. Ty hvarannan gång bör hvar och en präst anskaffa gengärd, hvarannan gång betala en viss summa i reda penningar."

Då det uti det nu citerade brefvet uttryckligen heter, att Linköpingsbiskopen hvartannat visitationsår skulle gästa *hälften* af Gotlands kyrkor, och att prästerna i de församlingar han gästade skulle tillhandahålla honom tre måltider, men prästerna i de icke visiterade pastoraten skulle i stället för måltiden erlägga en lösesumma, synes mig detta ovedersägligen bevisa, att Schlyters tolkning af uttrycket "af presti andrum huerium" är oriktig och måste ändras så som ofvan föreslagits [1]). Egendomligt nog tyckes ingen, fastän det latinska brefvets öfverensstämmelse med *Guta-sagan* naturligtvis uppmärksammats [2]), hafva observerat det nu påpekade öfversättningsfelet [3]).

Som bekant, heter *hvarannan* på fornsvenska *hwar annar* (se Söderwall, Ordbok 1: 531). Att man här, på det enda ställe i den forngutniska litteraturen, där motsvarande ord förekommer, träffar på ordföljden *annar huer*, kan ej förvåna. Jfr *þriþia huert ar* (= hvart tredje år) Guta-sagan kap. 5 (Schlyters uppl. s. 101). Då äfven ordföljden *huer þriþi* förekommer ("huert þriþia þiauþ", se Schlyters uppl. s. 94), har *hvarannan* sannolikt kunnat på forngutniska också heta *huer annar*.

---

[1]) Att det i den forngutniska urkunden talas om hvarannan präst och icke om hälften af prästerna eller kyrkorna, tyckes ju tyda på, att biskopen vid sina visitationsresor ej tog hälften af ön åt gången utan besökte alla öns delar.

[2]) Redan af C. A. Weström i en under J. H. Schröders præsidium år 1848 [fyra år före Schlyters edition af Gotlandslagen] i Uppsala försvarad afhandling: „De visitationibus episcoporum lincopensium olim per Gothlandiam habitis", i hvilken å sidorna 2 och 3 de mot hvarandra svarande partierna af Gutasagan och det latinska brefvet tryckts parallelt, utan bifogande af svensk tolkning.

[3]) Snöbohm, som i sitt arbete Gotlands land och folk, sammanfört Guta-sagans och brefvets framställningar, har öfversättningen "hvarje annan prest". Så ock Wadstein i Nordisk Tidsskrift for Filologi III: 3: 10.

Annar huer i forngutniskan motsvarar *annarrhuerr* i fornnorskan och fornisländskan (se Fritzners och Vigfussons ordböcker samt Noreen, Altisländische und altnorwegische Grammatik (2 uppl.) § 407). Jfr det redan af Schlyter (se Företalet till Gotlandslagen s. VI) konstaterade faktum, att forngutniskan särskildt i fråga om ordförråd och fraseologi röjer vissa öfverensstämmelser med västnordiska språk.

Till sist må påpekas, att den tolkning utaf *andrum huerium*, som jag här sökt visa vara den riktiga, redan lämnats såväl af den gamla tyska öfversättningen [1]) som sannolikt äfven af Hadorph. I den förra heter det (se Schlyters edition s. 167): "Jo czu dem anderen prister czu liggende geboret dem bischoue syne czu bereitunge czu vntfande III tafelen vnde nicht mer." Huru man än vill tolka de något dunkla orden *czu liggende* (Schlyter medger s. 345, att han ej vet hvad de betyda) [2]), torde — jfr Schlyters glossar s. 341 — *jo czu dem anderen prister* efter orden betyda till hvarannan präst [3]). Hadorph, Gothlaudz-Laghen 51 f. (1687) har följande öfversättning: "Af hvar annor Präst äger Biskopen Maatskott taga vthi rättan tijdh [*tilquemda* har af Hadorph påtagligen satts i samband med *tillkomma* i betydelsen höfvas], nembl: try Måltijder och icke mehra... Aff hwar ander Präst som icke vtgifwer Maatskått på dhet åhret, tager Biskoper af hwar och en betalning såsom Kyrckior äre skattade til." Det ligger, synes mig, närmast till hands att fatta den Hadorphska öfversättningens *hvar annor*, *hwar ander* = "hvarannan", äfven om tolkningen "hvarje annan" ej är absolut omöjlig.

Då Schlyter öfversätter *andrum huerium* med "hvarje annan", har han haft en föregångare i den af honom (se Före-

---

[1]) Det i Cod. Holm. D 2 befintliga fragmentet af en "medelsvensk" transskription af *Guta-saga* slutar före här behandlade ställe.

[2]) Quid significent verba: *czu liggende* me non intelligere fateor.

[3]) I det följande heter det däremot: "Dy anderen prister".

talet XXII ff.) bl. a. som öfversättare af forngutniska skrifter så skarpt bedömde Schildener, hvars tolkning tyckes ha influerat på den berömde svenske lagutgifvarens. Det heter hos Schildener (Guta-Lagh s. 112): "Von jedem andern Priester (dessen Kirche, oder Altar nicht geweiht werden), hat der Bischof seine Gebühr entgegen zu nehmen, nemlich bei der Ankunft daselbst seine drei Mahlzeiten und nicht mehr... Von jedem andern Priester, der die Gebühr (in natura) in dem Jahre nicht reichte, bekommt der Bischof ein Lösungsgeld, jenachdem die Kirchen (im Abgabenverzeichnisse) angesetzt sind."

2.

Orden *vm tilquemda siþ* i förut anförda sammanhang ändras af Schlyter (se hans edition s. 101; jfr glossaret s. 301), emedan *siþ* ej tyckes ge någon antaglig mening, till *vm tilquemd sina* (vid sin ankomst). Låt vara att de af Schlyter företagna ändringarna icke äro af det mest ingripande slaget [1]), äro de dock så pass stora, att man ej kan undra öfver att E. Wadstein (se Nordisk Tidsskrift for Filologi, Tredie Række 3: 9), velat restituera texten genom en mindre våldsam emendation. Han föreslår, att man i stället för *tilquemda* bör läsa *tilquemd a* (såsom två ord); *a* skulle vara preposition = å, på, och *siþ*, som styres däraf, skulle fattas såsom ack. (eller dat.) af ett maskulint **siþr*, forngutnisk motsvarighet till got. *sinþs*, gång, ags *síð*, gång, resa. (Wadstein jämför äfven det fsv. *sin* [2]), gång, isl.

[1]) *Tilquemda* skulle ju kunnat få sitt *a* på grund af inflytande från det följande *sina;* huru detta kunnat förvanskas til *siþ* är däremot svårare att förstå. Inverkan från *þ* i *þry* och *borþ* — hvilka ord följa — synes mindre antaglig.

[2]) Detta är, som bekant, af växlande kön, vanligen neutrum, men, liksom *sinni*, i yngre medeltidsskrifter äfven maskulinum. Se Rydqvist 6: 397, Söderwall, Ordbok 2: 338. Fsv. *sin*'s maskulina kön är väl sannolikt sekundärt.

sinn(i), n. gång, resa). *A siþ* skulle alltså betyda "under resan".

Detta Wadsteins fyndiga emendationsförslag tyckes vid första anblicken endast kräfva *en* — ytterst obetydlig — ändring af den öfverlämnade texten: två hopskrifna ord ha förts i sär.

Granskar man förslaget närmare, vill det emellertid synas, som om enligt detsamma textändringarna sannolikt måste blifva två: *tilquemda* måste ändras till *tilquemd a*, men också *siþ* till *sin*.

Wadstein anmärker visserligen, att formen *siþ*, i hvars ställe man väntat *sin*, skulle kunnat få sitt *þ* för *n* på grund af analogi från nom. *siþr*. Då emellertid **siþr*, resa, färd, oftast torde förekommit i kasus obliqui (jfr att i nysv. "göra en resa", "på resan" äro mycket vanligare än sådana uttryck, där *resa* är subjekt), vill det synas, som om inflytande från nom. ej skulle haft så lätt att göra sig gällande. Att en gen. *maz* bildats af fsv. *maþer*, något som Wadstein åberopat såsom en parallel utveckling [1]), är ej fullt likartadt: nom. *maþer* har säkerligen varit vanligare i förhållande till kasus obliqui än **siþr*. På grund af hvad som nu blifvit anfördt tror jag, att, om Wadsteins emendation skall fasthållas, man bör — i enlighet med ett förslag som han själf alternativt framställer — förklara *þ* i *siþ* såsom beroende på dittografisk inverkan från *þ* i det omedelbart därefter följande *þry*. I så fall bli ändringarna två; en äldre textform har haft *sin*, som naturligtvis minst sagdt lika gärna kan föras till det neutrala *sin*, hvilket enligt Schlyter förekommer i Gutalagen 13: 5 [2]), som till ett maskulint, äljes ej uppvisadt **siþr*.

---

[1]) Han hänvisar äfven till runspråkets *miþa*, gen. plur. af *maþer*.

[2]) Här står dat. *sinnj*, som äfven kan föras till den längre, med dativen likalydande nom. Enligt Rydqvist 2: 588 har nygutniskan *annsin*, *tridsin*.

Men äfven om Wadsteins textförbättring skulle kräfva två ändringar, äro ju dessa hvar för sig ytterst obetydliga. Att jag dock ej kan känna mig öfvertygad af hans emendationsförslag — fastän jag erkänner, att den text det giffver är formellt möjlig — beror på följande skäl.

För det första må anmärkas, att uttrycket "under resan" förefaller vara en skäligen öfverflödig tilläggsbestämning till "vid ankomsten", i synnerhet då — något som framgår af hvad jag ofvan sökt utveckla — den resa, som här skulle kunna omtalas, icke (såsom Wadstein i öfverensstämmelse med Schlyters af mig bemötta tolkning tänker sig) kan ha varit "resan till och från stället för invigningen" utan visitationsresan i dess helhet.

Vidare må påpekas såsom något som åtminstone i viss mån talar emot Wadsteins emendation, att den betydelse, "resa, färd", som *siþ* (*sin*) här skulle ha, visserligen tillkommer det ags. *síð* och det isl. *sinni*, men däremot ej det got. *sinþs*, ej heller — något som framför allt må betonas — fornsvenskans eller forngutniskans motsvarande ord, ej heller är uppvisad från nysvenskan eller nygutniskan.

Enligt det ändringsförslag, som jag nu vill framställa, skulle blott en bokstaf i den öfverlämnade texten behöfva ändras för att mening skall åstadkommas: *siþ* bör rättas till *tiþ*. Öfversättningen af "vm tilquemda tiþ" blir "vid ankomsttiden", d. v. s. vid tiden för biskopens ankomst till visitationen.

En blick på det facsimile af texten i Cod. Holm. B 64, som bifogats Schlyters edition, visar, att i denna olikheten mellan (långt) *s* och *t* i början af ord är ganska ringa. Då efter all sannolikhet olikheten mellan dessa bokstäfver ej varit större i den handskrift, som ligger till grund för nämnda kodex, bör en afskrifvare ha kunnat taga miste. Han kunde ju, då han skref *siþ* för *tiþ*, ha tänkt på ordet *siþr*, sed: *vm tilquemda siþ* skulle, kan han ha tänkt, betyda:

"hvad beträffar ankomst- eller visitationsseden" [1]) (eller kanske, ehuru mindre troligt: "hvad beträffar den sedvanliga visitationstributen") [2]).

Att *tilquemda* och *tiþ* äro skrifna som två ord, öfverensstämmer med bruket i handskriften i fråga. Jfr t. ex. *dailu mal* och *walborga messur* i samma stycke, vidare t. ex. *lima lytj* Gutalagen 16: 1, *varþa laust* därs. 18: 1 o. s. v. Att *r* i *tilquemdar* är utelämnadt, är fullt regelbundet; se Noreen, Altschwedische Grammatik s. 249. Jfr med afseende på bruket af prepositionen *um* Upplandslagens *vm aptænsanxtimæ* (se Schlyters glossar) [3]).

Hvad meningen och sammanhanget beträffar, kan som ett skäl för den föreslagna ändringen anföras, att genom den vinnes en tidsbestämning, svarande mot *a þy ari* i närmast följande meningen.

Mot densamma synes ej med fog kunna anmärkas, att den ger ett mycket knappt uttryck. Framställningen för öfrigt visar ju, att "vid ankomsttiden" måste betyda vid tiden för biskopens ankomst [till honom], d. v. s. det år, då biskopen kommer till honom.

Öfversättningen i sitt sammanhang blir alltså: "Af hvarannan präst skall biskopen — vid den tiden, då han ankommer [till honom] — taga gengärd, tre måltider och ej mera. Af hvarannan präst, den som ej gjorde gengärd det året [emedan biskopen ej besökte honom], tage biskopen lösen."

---

[1]) Att den öfverlämnade texten ej kan bibehållas och tolkas som ofvan, synes mig bl. a. framgå af ordföljden: "Hvad beträffar visitationsseden" borde ha stått först.

[2]) Jfr fsv. *siþer*, som enligt hvad Söderwall, Ordbok 2: 328 med tvekan förmodar, två gånger skulle påträffas i betydelsen "(efter sedvana utgående) skatt". Jfr att enligt Du Cange (2: 523 (1883), 5: 529 (1885)) medeltidslatinets *consuetudo* och *mos* stundom brukas i betydelsen "pensitatio, quæ ex more præstatur, cujus initium ignoratur et a quo inducta".

[3]) Den gamla tyska öfversättningen tyckes sakna motsvarighet till här behandlade uttryck, så vida ej en sådan skulle dölja sig i det dunkla "czu liggende" (Schlyters edition s. 167).

Mot den rättelse, som föreslagits, kan måhända invändas, att ordet *tiþ* ej påträffas uti singularis i de forngutniska skrifterna (däremot väl i pluralis: *tiþir*, kanoniska timmar) [1]). Häraf kan dock ej slutas, att singularformen varit obrukbar, låt vara att den förekommit mindre ofta. Jfr att sing. *tæid* finnes i nygutniskan (se t. ex. Klintberg i Landsm. VI. 1: 9) [2]). Kanske den omständigheten, att ordet *tiþ* i sing. var sällsynt, underlättat uppkomsten af förvanskningen. Jag kan alltså ej finna, att frånvaron af sing. *tiþ* i de forngutniska urkunderna bör hindra antagandet af den föreslagna rättelsen.

Lund i Augusti 1902.

Theodor Hjelmqvist.

Notes on the Norse-Irish Question.

In a recent number of the Danish *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* (XV. 4) there appeared an article by Dr A. Bugge, entitled *Nordisk Sprog og nordisk Nationalitet i Irland*, which has no doubt been read with great interest by all northern scholars who are interested in the question. In the course of this article Dr Bugge has taken occasion to cite some statements of mine, and to express his disagreement with them. As some of his remarks seem to me to be based on a misunderstanding, I take this opportunity to state my views more clearly, in the hope that by doing so our knowledge of the subject may be made a little more precise.

---

[1]) "Tid" uttryckes genom *timi*.

[2]) Jfr äfven att det lågtyska *tid*, "Zeit", nyttjas i Visby Stadslag, se Schlyters glossar.

The passage with which I am chiefly concerned begins on p. 297. After stating his own conclusions as to the relations between the Northmen in Ireland and the native Irish, about the year 1000, Dr Bugge continues thus [1]: "Many scholars are of opinion that there can be no talk about any influence either of the Northmen upon the Irish, or conversely of the Irish upon the Northmen, during the viking-period. Mr Craigie says, for example," etc. In thus taking me as a representative of the scholars who hold such views, Dr Bugge has surely overlooked the fact that in this *Arkiv* (X. 151) I once published an article, in which I endeavoured to prove that the Northmen did strongly influence the Irish in one respect at least. I there brought together considerable evidence to show that a large number of Old Norse words had become a real part of the vocabulary of the Gael, both in Scotland and Ireland. That this could have taken place without close intercourse between the two races is not to be supposed; nor could the fact of such intercourse be disputed by any one who has really studied the subject. The very passage which Dr Bugge cites from my article in the *Zeitschrift für celtische Philologie* (I. 439) begins with these words: "Despite the close connection of the invaders with the natives which existed at various times and places (e. g. the reign of Olaf Kvaran at Dublin)..." So far Dr Bugge and myself are in agreement, for all the earlier part of his article is devoted to giving proofs of this "close connection". I then go on to say: "the general mass of the people on both sides could have known but little of each other". It is here that Dr. Bugge appears to have misunderstood me, and perhaps I have not expressed my meaning with sufficient clearness. In speaking of 'the general mass of the people on both sides', I do not

[1]) I translate this, and other passages cited, to avoid constant interchange of Danish and English throughout the article.

refer exclusively to Northmen and Irish *in Ireland*, but to the Irish people as a whole contrasted with the Norse people (in Norway or Iceland) as a whole; and I still believe my statement to be fairly correct. There is therefore no real ground for Dr Bugge's criticism, which is as follows: "Nothing is more unhistorical than the view of which Mr Craigie makes himself the spokesman. That two peoples should for more than two hundred years be able to live side by side in a country like Ireland, which was separated by the sea from other lands and formed (so to speak) a world by itself, seems incredible. In the foregoing I have tried to show that about the year 1000 there must have been an intimate connection between Irish and Northmen." I grant the fact, and have myself insisted on it; but the important question is: how far did this 'intime forbindelse mellem Irer og Nordboer' affect the rest of the Scandinavian world? Dr Bugge continues: "Neither is it the case, as Mr Craigie maintains, that the old work *Cogadh Gaedhel* shows little knowledge of northern affairs. Its author must even, as my father Prof. S. Bugge tries to show, have drawn from northern sources". As a matter of fact, I have not maintained this at all. My words (cited by Dr. Bugge) are these: "If we consider the *tone* of works like the "War of the Gaedhil with the Gaill", it will not surprise us, that the Irish historians show so little real acquaintance with the men who were constantly with them for more than two centuries". It would be surprising, indeed, if the author of a work specially dealing with the Northmen in Ireland did not know a good deal about their affairs; but it is the hatred and contempt of the Gaill which he constantly displays that I had in mind in expressing myself as above. At the same time, Dr. Bugge perhaps gives too much credit to the statements made in this work and in the *Three Fragments* as to matters of which we have no independent knowledge. What Irish tradition

did not know, it was quite capable of inventing. With regard to the *Three Fragments*, moreover, Dr. Bugge has made one mistake which shows how important it is that scholars in dealing with this subject should be able to read the annals in the original Irish. He says: "The author of this work even maintains, that he has precise knowledge about Olaf the White's expedition to Norway in 871, and about what happened on this expedition." Even on the basis of O'Donovan's translation this statement is inaccurate, as the author speaks only of 'the cause of the war', and says nothing about the events of the expedition. It so happens, however, that O'Donovan has made some strange blunders in his version, which runs thus: "Amhlaeibh went from Erin to Lochlann to wage war on the Lochlanns, and to aid his father Goffridh, for the Lochlanns had made war against him, his father having *come* for him; but as it would be tedious to relate the cause of the war, and besides it appertains but little to us, though we *have* a knowledge of it, we forbear writing it, for our business is *not* to write whatever may belong to Erin, nor even all these." The words I have made prominent are incorrect: *come* should be *sent*, *not* should be deleted, and, most important of all, *have* should be *had* (the Irish being *cid againn no beith a fhios*). Thus in place of the 'nøie Kjendskab' with which Dr Bugge credits the author, the latter does not even claim to have any knowledge at all.

Somewhat lower on the same page (299) Dr Bugge begs the question in a remarkable manner. "It is said that there are few Irish loanwords in Old Norse and Icelandic. On closer investigation more may undoubtedly be found". In view of the poor success which has hitherto attended all such investigation, this assertion ought to be supported by some kind of evidence. In my article in this *Arkiv* I used the following words: "One thing is certain, that it would be

very difficult, if not impossible, to collect from Icelandic as many loanwords from Gaelic as the third part of the loan-words from Old Norse (in Gaelic) here brought together". It would be interesting to see whether 'nærmere undersøgelse' can at all affect this statement; until it has been tried, Dr Bugge has no right to assume a probable success. It is quite possible, as Prof. Bugge says, that Gaelic loan-words may have been more numerous in the speech of those Northmen whose home was in Ireland or the Hebrides. I have made the same suggestion in the article just referred to (*Arkiv* X. 153), but as we really know nothing about the matter, it has no practical bearing on the points at issue.

On p. 297 Dr. Bugge, as mentioned above, briefly sums up 'the result of the foregoing inquiry'. Some of the statements in this summary are so sweeping, that it may be worth while to draw attention to the fact that the evidence for them is of the very slightest character. This is the more necessary because such general statements are very apt to be repeated by others as if they were well-established facts. Thus Dr Bugge says: "The kings of Dublin went on pilgrimages to the shrines of Erin". All the evidence he has produced for this is that Olaf Kvaran went as a pilgrim to Iona (which is not in Erin). "The Irish annals say nothing about him being (as one otherwise might suppose) the first Norse king or chief who thus went to Iona. On the contrary, they represent it as an every-day occurrence" (p. 290). From the mere entry of the fact in the annals it is quite impossible to draw any conclusions of this kind; after all is said, we only know that Olaf went to Iona. Again Dr. Bugge says: "Men of Northern race were priests, and Northmen studied at the Irish monastic schools in Clonmacnois and Cell Belaig." The whole of this sentence is based upon the meagrest of evidence. There is a single case of a priest at Clonmacnois called *Connmhach ua Tomhrair*, who died

in 1012. Connmhach's grandfather Thorer may very well have been a Northman, but we know nothing further of the family history. For all we can tell, Thorer's son may have been brought up from childhood among purely Irish surroundings. Connmhach himself has a Gaelic name: how can we tell that he knew a word of Norse? That Northmen studied at Clonmacnois is a pure inference from the occurrence of two place-names there, of which the Norse word *garðr* seems to form part. I do not say that Dr. Bugge's reasoning is utterly unfounded here, but the fact remains that we have no clear proof for his statement, which must therefore be received with all caution. As to Cell Belaig, Dr. Bugge has here followed Prof. Zimmer in accepting as historical the story of Rumund mac Colmain, which speaks of 'seven streets of Galls' in Cell Belaig. While admitting that the 'seven streets' may be an exaggeration, Dr. Bugge thinks it safe to assume "that about the year 1000 Northmen were found in Cell Belaig." To show how very slippery the ground is here, I need only cite the words of Prof. Kuno Meyer (in *Otia Mersiana* II. 78) about this story of Rumund: "It is curious to find both Petrie and Zimmer believing in the authenticity of this late, confused, and on the face of it spurious account, and trying to reconcile its statements with historical facts." Until Irish scholars are agreed as to the character of the tale, it is obviously unsafe to base any argument upon it. Yet it is entirely on this suspicious text that Dr. Bugge's next statement is founded: "Irish bards appeared at the court of the King of Dublin, and repeated their Irish poems, which were understood by the danish- and norse-speaking vikings." Apart altogether from the trustworthiness of this story of Rumund, such a statement is extremely bold, in view of the difficulties of old Irish poetry, and would require the strongest of evidence to prove it. I am not aware of any proof that the North-

men showed greater readiness or capacity for acquiring a knowledge of Irish than the later English settlers did. It is indeed a fact which must be carefully remembered that both in Ireland and Scotland the English-speaking population has never shown any disposition to learn even the rudiments of Gaelic, although they have had centuries in which to do it. The old Northmen may have been different, but we cannot assume that they were, without some clearer proof than has yet been adduced. If the character of the two languages is considered, there can be little doubt, I think, that it was easier for the Irishman to learn a little Norse, than for the Northman to learn even a little Irish. As I have elsewhere pointed out, even the Irish names of their thralls were often discarded by Northmen in favour of Norse ones.

It is not only in this passage that Dr. Bugge has made his statements much more sweeping and positive than the evidence warrants. On p. 283 he writes as follows: "Among the colonists who came to Iceland between 870 and 900 there is, as is well known, a large percentage who are said to have come from the British Islands, especially from the Hebrides and Ireland. Among these again there are many who bear Irish names, e. g. *Bekan, Helgi bjóla, Óláfr feilan, Áskell hnokkan, Kalman* and his brother *Kýlan*, or who have Irish mothers and kinsfolk". This use of *large percentage* and *many* is quite misleading, as a brief glance at the facts will show. First, as to the actual number who came from 'west the sea', I may cite the words of Prof. Finnur Jónsson (*Den oldno. og oldisl. Litteraturs Hist.* II. 188). "In all, this" (i. e. the number of colonists who came direct from Norway) "amounts to a good 300, to whom must be added 5 Swedish and Danish emigrants. In contrast to this there are only 36 in all, who are said to have come from the Hebrides, Ireland, Caithness and England; of these, however,

some were quite accidental vikings. It is thus only about $^1/_9$ of the total number, which can be proved to have come in contact with the western lands before settling in Iceland." Next, as to the prevalence of Gaelic names among this small company, Dr. Bugge has actually given them all in his list, except *Kjallakr*, *Þorgeirr meldun* and *Þorkell þjálfi* [1]). It will be observed that only four (*Bekan*, *Kalman*, *Kýlan* and *Kjallakr*) have purely Gaelic names; in the case of the others only the 'to-name' is of Gaelic origin. From all this it is obvious that Dr. Bugge's *many* must not be taken too seriously. It is true that several of these colonists figure largely in *Landnámabók*, but that has nothing to do with their number. Some of them belonged to families who were prominent in Norway itself, and their experiences in the western lands would naturally make them superior in several ways to others who had come straight from their native country.

There are various other points in Dr. Bugge's article which I might dwell upon, but it is not my purpose here to discuss the subject as a whole. In the foregoing I trust that I have made my own position somewhat clearer, and that I have shown reasons why scholars should not accept all Dr. Bugge's conclusions without examining for themselves the evidence on which they are based. That during the viking period Northmen and Irish were often brought into close contact with each other cannot for a moment be denied; but whether this contact really had any serious influence on the legends, mythology, poetry, etc., of Scandinavia, is a question that must be settled on its own merits. Irish influence was undoubtedly possible, but what is wanted is evidence that this possibility was ever realised.

[1]) Even this is doubtful, as there is a variant *bjálfi*.

W. A. Craigie.

Skilfingar eða Skjöldungar vestan fjalls í Noregi.

Í ættartölum fornkonunga frá "Halfdani gamla" í "Hversu Noregr bygðist" (Fas.[2] II. 8) stendur þessi grein: "Skelfir var konungr á Vörs; hans son var Skjöldr, faðir Eireks, föður Alreks, föður Eireks hins málspaka, föður Alreks hins frækna, föður Víkars, föður Vatnars, föður þeirra Imalds [1]) ok Eireks, föður Gyðu, er átti Haraldr enn hárfagri; þat heitir Skilfinga-ætt eðr Skjöldunga-ætt". Þetta er hin eina ættkvísl frá Hálfdani gamla, sem "Hv. N. b." lætur komast til ríkis vestan fjalls í Noregi. Ættartalan virðist vera sett saman nokkuð af handahófi, og mun það varla eiga við nein rök að styðjast, að láta Eirík Hörða-konung († 872) vera af ætt Víkars, eða að setja þá ætt í samband við Eirík málspaka, en þó hafa forn minni vakað fyrir höfundinum, sem sjá má af Hálfs sögu (Fas.[2] II. 23), þar sem faðir Víkars konungs er kallaður "*Alrekr* konungr á *Hörðalandi*" ("hann átti Signýju, dóttur konungs af *Vörs*"). Annars er faðir Víkars nefndur "Haraldr konungr á Ögðum" (Gautr. s. III k., Fas.[2] III. 11, sbr. Ldn. viðb.). "Alrekr enn frækni" er talinn meðal ýmissa annara fornkonunga í vísu í Herv. XII. k. (Fas. I) og látinn þar vera Englakonungur (fyrir Egðakonungur eða konungur í Álfheimum??). "Eiríkr hinn málspaki" er talinn Ynglinga-ættar í ættartölum frá Hálfdani gamla í Sn. E. (Skm. 73), en um Skilfinga segir þar (Skm. 74): "Skelfir hét einn herkonungr, ok er hans ætt kölluð Skilfinga ætt; sú kynslóð er í austrvegum". Saxi (V. 205) lætur Eirík málspaka (sem kemst til ríkis í Svíþjóð eftir fall Alreks) vera frá Rennisey við Rogaland. Sams

[1]) Hér er eitthvað aflagað og vantar líklega liði í. Synir Vatnars eru annars nefndir Snjallr og Hjaldr (Ldn. viðb., Fas.[2] II. 25), en "Ímaldr" er ótíðkanlegt nafn. "Gautr. s." kallar son Víkars "Harald" (Fas.[2] III 18), eins og föður hans, sbr. Yngl. 58 k. um Harald granrauða, konung á Ögðum.

konar sagnir virðist höf. "Hv. N. b." hafa haft fyrir sér, þar sem hann lætur "Eirík hinn málspaka" vera af Skilfingaætt og ættmenn hans ráða ríkjum vestan fjalls í Noregi, því að Skilfingar og Ynglingar eru sama ættin, sem sjá má af Yngl. og Beov. (sbr. A. Kock í Sv. hist. Tidskr. 1895, 169. bls); réðu þeir fyrir Svíum og eru kallaðir "austrkonungar" í Ynglingatali, en eignuðust síðan ríki á Upplöndum í Noregi, og þaðan lætur "Hv. N. b." "Skilfinga eðr Skjöldunga" komast til ríkis fyrir vestan fjall, og telur meðal niðja Eiríks málspaka Eirík konung á Hörðalandi, er fell fyrir Haraldi hárfagra í Hafrsfirði. Þessi sögn styðst af ýmsu, er nú skal greina.

Í Sv. hist. Tidskr. 1896 hefir E. H. Lind ritað um ættnöfn Noregskonunga (237—254. bls.), og talið líkur til þess, að ýmsar fylkiskonunga-ættir í Noregi sunnanverðum, og sérstaklega ætt Haralds hárfagra, hafi verið kynjaðar frá Danmörku, eða komnar af sama ættstofni og Danakonungar (Skjöldungar), og kemur það að nokkru leyti heim við það sem sögur vorar segja (t. d. um Eirík Agnarsson og Helga hvassa Yngl. 51. k., Hálfd. sv. 5. k., sbr. Fas.[1] I. 357), og þótt Hálfdan hvítbeinn Upplendinga-konungur sé talinn Ynglinga-ættar að langfeðgatali, og G. Storm hafi réttilega bent á það, að erfðanöfn *geti* eins vel verið komin úr móðurætt sem föðurætt (Ark. XV), og að sú sögn Snorra megi vel rétt vera, að forfeður Haralds hárfagra hafi verið Ynglingar frá Svíþjóð, er mægst hafi við konunga í Noregi (af dönskum ættum [1])), — þá benda ættnöfnin samt ótvíræðlega til þess, að ætt Haralds hárfagra hafi líka verið frá Skjöldungum komin, enda láta fornrit vor Harald eiga kyn sitt að rekja bæði til Skjöldunga og fleiri fornkonunga-ætta (sbr. "Hv. N. b." og Skm. 73). Nú má finna ýms dæmi

[1]) **Móðurfaðir Hálfdanar hvítbeins er nefndur "Hálfdan gulltönn", og látinn vera höfðingi í Sóleyjum (Yngl. 46 k.), en nafnið minnir greinilega á Danakonunga ("Hálfdan gamla" og Harald hilditönn).**

til þess, að sömu ættnöfn komi fram á 9. öld hjá konungum vestan fjalls í Noregi (sunnanverðum) og hjá Upplendinga-konungum. Fyrir norðan Sogn virðast alt önnur og frábrugðin nöfn hafa tíðkast hjá fylkiskonungum: Vémundr, Auðbjörn, Arnviðr, Nökkvi, Húnþjófr, Sölvi, (Grýtingr[1]), Herlaugr, Hrollaugr (Har. hárf. 5—12 k.), en í Sogni og þar fyrir sunnan bregður sumstaðar fyrir hinum dönsku konunganöfnum, eða ættnöfnum, sem tíð eru hjá Danakonungum á víkinga-öldinni, þótt annarleg nöfn sé þar innan um (svo sem Súlki og Kjötvi Har. hárf. 19 k.). Frá þessum fylkjum í suðvesturhluta Noregs eru miklar fornsögur af Hálfi konungi og Víkari og ættmönnum þeirra. Ætt Víkars virðist hafa veltst úr konungdómi, áður en sannar sögur hefjast (sbr. viðb. Ldn.) og ætt Hálfs að eins haldið litlu ríki á Rogalandi (Ldn. II. 19) eða Hörðalandi (Grett. 2), og er þó sá af niðjum Hálfs, er konungsnafn bar um 870—80 (Geirmundr heljarskinn), kominn vestur um haf fyrir Hafrsfjarðarorustu (872). En um þær mundir er konungur á Hörðalandi nefndur Eiríkr, sem er fornt ættnafn Ynglinga (Skilfinga) og kemur líka fyrir hjá Danakonungum á 9. öld (Yngl. 23. k., H. hárf. 21. k.), og löngu áður en Haraldr hárfagri hefst til ríkis, er konungur í Sogni nefndur "Haraldr gullskeggr" (Hálfd. sv. 3. k.). Nú er Haraldr eitt af nöfnum þeim, er tíðkast hafa hjá Danakonungum á 9. öld, og viðurnefnið "gullskeggr" bendir sömuleiðis til Skjöldunga[2]), sem munu hafa verið taldir nákomnir Heimdalli (Gullintanna, eiganda Gulltopps), eins og Gísli Brynjúlfsson hefir tekið fram (N. Fél. XIII. 144. bls). Dóttir þessa konungs

[1]) Nafn þetta er líklega leitt af bæjarnafninu "Grjót(ar)", og vafi á tilveru konungs þessa, enda alt óljóst um innlenda konunga í Þrándheimi fyrir daga Haralds.

[2]) Það er sagt um Harald hilditönn, að gullslitur hafi verið á tönnum hans (Sögubrot 1 k.); ætti þá "hilditönn" að vera sömu merkingar og "gulltönn", og bendir það á goðsagnasamband milli *gullsins* og *Hildinga* (ættar Haralds granrauða, Skm. 78).

er nefnd Ragnhildr, og vísar það nafn líka til ættar Danakonunga (sbr. Ark. XI. 361. A. n. O. 1900. 302 bls). Og þegar þess er gætt, að Hálfdan svarti mægist við Harald konung gullskegg, þá styrkir það heldur þá tilgátu, að þeir hafi skyldir verið, og Haraldr gullskeggr verið af ætt Upplendinga konunga, en þeir hafa staðið í nánasta sambandi við Danakonunga, er yfirráð höfðu yfir Vestfold (Einhard: Ann. 813), og að öllum líkindum verið sömu ættar (Sv. hist. Tidskr. 1896. 249. bls.).

Eftir Yngl. (og Íslb.) hefir "Hálfdan hvítbeinn Upplendingakonungr" verið kominn frá Ynglingum að langfeðgatali, dóttursonur "Hálfdanar gulltannar" og tengdasonur Eysteins ríka Upplendingakonungs (af Skjöldunga- og Skilfinga-ætt?), og eru nafngreindir 2 synir hans: Eysteinn og Guðröðr. Frá Eysteini var Hálfdan svarti kominn að langfeðgatali, en frá Guðröði þeir Ólafr hvíti og Ívarr, herkonungar fyrir vestan haf (í Dyflinni). Það hafa að eins verið óljósar sögur um niðja Guðröðar og forfeður Ólafs hvíta [1]), og er þess hvergi getið, hvar þeir áttu ríki, en ekkert er á móti því að hugsa sér, að þeir hafi eignast ríki vestan fjalls í Noregi, svo sem í Sogni, á Hörðalandi eða Rogalandi, og farið þaðan í vesturvíking, enda styrkist það af þeirri frásögn írskra árbóka, að Ólafr hvíti hafi farið heim til ættjarðar sinnar 871 [2]), til að veita föður sínum lið gegn óvinum hans, því að þetta sýnist eiga við orustuna í Hafrsfirði, þar sem Hörðar og Rygir o. fl. börðust gegn ofríki Haralds hárfagra. Að vísu er Ólafs ekki getið við þá orustu í sögum vorum, enda má líklegt telja, að hann hafi aldrei komist austur til Noregs,

[1]) Ari fróði nefnir son Guðröðar Ólaf, föður Helga, föður Ingjalds, föður Ólafs hvíta, en írsk samtíðarrit telja ættina nokkuð öðruvísi, en kalla þó langafaföður Ólafs Guðröð, eins og Ari. Líkindi eru til þess, að nöfnin Ingjaldr og Helgi sé komin inn í langfeðgatalið hjá Ara fyrir gleymsku og missagnir (sbr. ritgjörð mína í Tím. Bmf. XI. 26—29. bls.).

[2]) Steenstrup: Norm. II. 139; Schück: Sv. hist. Tidskr. 1895: 74 bls; sbr. Storm: Krit. Bidr. I. 70; Skene: Chron. Pict. (8 bls.).

heldur fallið á leiðinni (á Skotlandi, sbr. Ldn. II. 15: "Óleifr fell á *Írlandi* í orrostu" og Skene: Chron. Pict. 8 bls: "Tertio iterum anno (872?) Amlaib, trahens centum, a *Constantino* occisus est"). Föður Ólafs nefna írskar árbækur Guðröð (Godfraidh) en afa hans Rögnvald (Raghnaill), og langafa hans Guðröð (Guðröðar son). Af sömu ætt er líklegt að verið hafi Rögnvaldr Hálfdanarson (Raghnall mac Albdan), sem írskar árbækur geta um fyrir vestan haf um 860 [1]), og sömuleiðis þeir Þorgisl (Turges) og Fróði, sem Snorri telur sonu Haralds hárfagra (þótt þeir hafi verið uppi fyrir daga Haralds), og segir að eignast hafi "fyrst Norðmanna" Dyflinni (Hkr. 73—74. bls, H. hárf. 35. k.), því að Ólafr virðist koma fram á Írlandi sem erfingi Þorgils fyrir hönd föður síns, og hefir ef til vill gengið að eiga ekkju hans, því að kona Þorgils er nefnd "Otta" í írskum ritum, en kona Ólafs Auðr (hin djúpúðga) í sögum vorum. Sé "Otta" hin sama og Auðr dóttir Ketils flatnefs, sem átti ætt og óðal í Sogni (sbr. Ldn. I. 10—11 og Eyrb. 1—2. k.), bendir það helst til Sogns sem ættleifðar Þorgils, og með því að hann er talinn Haralds son, má jafnvel hugsa sér, að hann hafi verið sonur Haralds gullskeggs, og það sem sagt er um móðerni Haralds hárfagra í öðru handriti "Fagrskinnu" [2]) eigi að réttu lagi við Harald gullskegg [3]), enda má vera, að hann hafi átt Rögnu Aðilsdóttur fyrir konu [4]),

[1]) Sbr. G. Storm: Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie (I. 68 bls.): "Kong Raghnall har altsaa været en norsk Konge (o: Fylkeskonge), rimeligvis fra et af de vestlandske Fylker."

[2]) Þar er móðir Haralds kölluð Helga, dóttir Dags *fróða*, sem minnir á *Fróða* Haraldsson bróður Þorgils.

[3]) Dóttursonur *Fróða* Haraldssonar hefir getað verið sá *Fróði* jarl, sem getið er um í Kormakssögu (1 k.), faðir *Helgu*, er Ögmundr átti, faðir Kormaks skálds og *Þorgils*, sem Guðbrandur Vigfússon (Safn I. 378) ætlar að verið hafi sömu ættar og þeir Fróði og Þorgisl konungur á Írlandi.

[4]) Sölvör Hundólfsdóttir jarls, systir Atla jarls ens mjóva (Ldn. V. 9), hefir líklega verið seinni kona Haralds gullskeggs, og eigi móðir Ragnhildar drotningar, því að Atli jarl lifði fram til loka 9. aldar, og virðist hafa verið yngri en Ragnhildr.

og hafi seinni tíma munnmæli blandað honum saman við Harald hárfagra (sbr. Tím. Bmf. XI. 7. bls.). Bræður Haralds gullskeggs hafa getað verið þeir Guðröðr Rögnvaldsson, faðir Ólafs hvíta og Ívars í Dyflinni, og Hálfdan, faðir Rögnvalds þess, sem getið er í írskum árbókum um 860. Má ætla, að þeir Guðröðr og Hálfdan hafi átt ríki á Hörðalandi (og Rogalandi?) [1]), og "Eiríkr Hörðakonungr" faðir Gyðu, er Haraldr hárfagri átti, hafi verið sonur annarshvors þeirra. Írskar árbækur segja um Rögnvald Hálfdanarson (Raghnall mac Albdan), að yngri bræður hans hafi rekið hann frá ríki (ɔ: ættleifð þeirra), og hafi hann þá farið vestur um haf. Má vera, að Eiríkr hafi verið einn þessara bræðra (hafi hann ekki verið bróðir Ólafs hvíta). Eins geta írskar árbækur um ríki Guðröðar, föður Ólafs hvíta, eða gjöra ráð fyrir því, en það sýnist ekkert rúm vera fyrir konunga þessa á Upplöndum eða í Víkinni um daga Hálfdanar svarta og Haralds hárfagra, og er því líklegt, að þeir hafi átt ríki vestan fjalls, enda bendir það til hins sama, að þeir hafa annan fótinn fyrir vestan haf, og Ólafr hvíti virðist hafa viljað styðja uppreist Hörða og Rygja gegn Haraldi hárfagra, svo sem fyr var á minst. Guðröðr faðir Ólafs hefir þá verið orðinn gamall maður, og mun eigi hafa tekið sjálfur þátt í Hafrsfjarðarorustu, svo að skiljanlegt er, að hann komi ekki við frásögnina um þá orustu, þótt þar sé getið um Eirík Hörðakonung og fall hans.

Það má enn finna ýmislegt til stuðnings þeirri ætlun, að Eiríkr, konungur á Hörðalandi, er fell í Hafrsfirði, hafi verið náfrændi Ólafs hvíta, og báðir komnir af Skilfingum og Skjöldungum. Eiríkr og Ólafr eru ættgeng nöfn hjá Svíakonungum á 9. öld og síðar. Það er sagt, að Gyða Eiríksdóttir væri "at fóstri á Valdresi", þá er Haraldr konungur vildi fá hennar, og bendir það til þess, að hún hafi

[1]) Bæði Saxi (VII. 351) og "Hv. N. b." nefna Rögnvald konung á Rogalandi, en lítið mun vera að marka það, sem um hann er sagt.

átt frændur austan fjalls. Synir Haralds hárfagra og Gyðu eru ýmist nefndir: Guthormr, Hrærekr, Guðröðr (Fms. I. 4) eða: Hrærekr, Sigtryggr, Fróði, Þorgisl (Hkr. 63. bls., H. hf. 21. k.), og vísa nöfn þessi bæði til skyldleika við Danakonunga og konunga fyrir vestan haf, enda kemur Gyðunafnið síðar fram bæði í ætt Danakonunga (Gyða dóttir Sveins tjúguskeggs; Hkr. 200. bls., Ól. s. Tr. 97. k.) og konunga í Dyflinni (Gyða "systir" — réttara: dóttir — Ólafs kvárans: Hkr. 149. bls., Ól. s. Tr. 33. k.). Einn af bræðrum Ólafs hvíta er nefndur (af Írum) "Auisle" (Oisle) ɔ: Auð*gisl* = Aðisl, og kemur þar fram sama nafn og hjá föður Rögnu *Aðils*dóttur og fyrrum í ætt Ynglinga ("Aðisl at Uppsölum" Íslb. 12. k.), og tilbreyting af því gæti verið Þór*gisl*, þar sem viðliðurinn er hinn sami [1]). Fróði er frægt nafn meðal fornkonunga Dana og finst líka hjá Upplendingakonungum (Har. hf. 1. k., Fas.[1] I. 358). Haraldr, Guðröðr, Hálfdan og Rögnvaldr eru öll algeng nöfn í konungsætt Dana á 9. öld, og hjá dönskum herkonungum fyrir sunnan og vestan haf á víkinga-öldinni, og jafnframt í ætt Haralds hárfagra og hinni norrænu konungsætt í Dyflinni. Eftir ættnöfnunum að dæma hafa konungar þeir, sem hér er um að ræða (Haraldr gullskeggr, Fróði og Þorgisl, Ólafr hvíti, Eiríkr, Rögnvaldr Hálfdanarson), verið kynjaðir austan af Upplöndum, eins og "Hv. N. b." segir um "Skilfinga eða Skjöldunga", og ættin flutst snemma vestur yfir fjall, eins og fleiri ættir [2]), svo sem Gísli Brynjúlfsson hefir tekið fram (í N. Fél. XIII. 101).

---

[1]) Þótt Þór- sé algengur forliður nafna á víkinga-öldinni, er hann fágætur í konunganöfnum. — Þorgisl hefir fallið árið 845, og mun Haraldr gullskeggr hafa lifað lengur en hann, sbr. Hkr. 43 bls: Hálfd. sv. 8 k.: "En er Haraldr (gullskeggr) var orðinn örvasi, var hann sonlauss, þá gaf hann dóttursyni sínum ríki sitt ok lét hann taka til konungs".

[2]) Auk Mærajarla (Ldn. III 16, IV 8) má nefna ætt Hörða-Kára og Böðvars hvíta (Ldn. IV 7), Víkinga-Kára (Ldn. III 1, 16, V 12), Vémundar gamla (Ldn. V. 8, 12) o. fl., (sbr. Safn I 270, 274).

Þannig lúta margar líkur að því, að ættarsamband hafi verið á 8—9. öld milli Skjöldunga (Danakonunga) og Skilfinga = Ynglinga (Upplendingakonunga í Noregi), og hafi ýmsir fylkiskonungar í sunnanverðum Noregi vestan fjalls verið af sama bergi brotnir. Þessar frægu fornkonunga-ættir (Skjöldungar og Skilfingar) virðast hafa runnið saman hjá Austur-Dönum (á Skáni, sbr. sögurnar um Ingjald illráða, Guðröð konung á Skáni — föður Eysteins ríka Upplendingakonungs? — Hálfdan snjalla og Ívar víðfaðma, Yngl. 43—45. k.), og frá þeim komið forkólfar hinna helstu víkingaferða og landnámsferða suður og vestur um haf, en seinni tíma munnmæli hafa gjört úr þeim öllum "ætt Ragnars loðbrókar" [1]). Nú hefir próf. S. Bugge tekið það réttilega fram (Bidrag til den ældste Skalded. Hist. 85. bls.), að bak við "Ragnar loðbrók" felist ýmsir fornir kappar og konungar, enda er það vel skiljanlegt, að með því að sama ættin var jafnan fremst í flokki alstaðar, þar sem víkingar fóru herskildi um "Vesturlönd" og "Suðrríki" og brutu lönd undir sig, þá hafi afreksverk hennar í munnmælum safnast á fáa menn, og hinir upphaflegu Ragnarssynir, sem ætla má að hafi setið að löndum (sbr. Ark. XVII. 64—65.), blandast saman við sonu Rögnvalds Hálfdanarsonar, sem herjuðu suður til Afríku árið 859, og við "Loðbrókarsonu" þá, sem unnu mikinn hluta Englands um 870.

Það má ráða af fornenskum árbókum (A. S. Chron.), að hin fyrstu víkingaskip frá Norðurlöndum, sem til Englands komu (793), hafi verið frá Hörðalandi, og er ekki ólíklegt, að konungsættin upplenzka, sem fyr var á minst, (forfeður Ólafs hvíta og Eiríks Hörðakonungs) hafi þá verið komin til ríkis vestan fjalls. og átt einhvern þátt í víkinga-

———

[1]) Sbr. Eg [2] 51 k.: "Óláfr rauði hét konungr á Skotlandi. Hann var skozkr at föðurkyni, en danskr at móðurkyni, ok kominn af ætt Ragnars loðbrókar". — Fms. XI 407: "Í Danaliði váru þar konungar Sigfreðr ok Guðfreðr ok synir Ragnars loðbrókar".

ferðum þeim vestur um haf, sem hófust og urðu alltíðar á seinasta áratug 8. aldar (sbr. G. Storm: Krit. Bidr. I. 13). Þá er víkingaferðir vestur og suður um haf hefjast í algleymingi um og eftir miðja 9. öld, og farið er að nafngreina höfðingjana í útlendum ritum, vísa nöfn þeirra, er að löndum settust, yfirleitt til sömu ættar (Skilfinga eða Skjöldunga). Víkingahöfðingjar þeir, er eignuðust ríki á Írlandi, eru nefndir Þorgisl, (Fróði), Ólafr, Ívarr, Auðgisl, (Sigtryggr) [1], og síðan eru Guðröðr, Rögnvaldr og Haraldr algeng nöfn í ætt þeirra. Á Norðimbralandi eru nefndir þessir höfðingjar Dana: Hálfdan, Guðröðr, Sigfröðr (jarl, sbr. Norm. III. 32), á Austur-Öngli: Gormr og Eiríkr, á Fríslandi: Haraldr, Hrærekr, Guðröðr, Hrólfr [2]. Fyrir "hernum mikla" í Frakkaveldi um 880 ráða fyrst Guðröðr og Sigfröðr, og sá sem loks eignast ríki í Norðmandí (Hrólfr) hefir enn verið af sömu ætt, þar sem hann er talinn sonur Rögnvalds Mærajarls, sem ættaður var af Upplöndum (Ldn. IV. 8), því að ættnöfn Mærajarla (Hálfdan, Ívarr, Eysteinn, Rögnvaldr, Sigurðr, Guthormr) sýna, að þeir hafa verið náskyldir Upplendingakonungum (ætt Ólafs hvíta og Haralds hárfagra) [3], enda gekk Rögnvaldr jarl þegar í lið með Haraldi konungi, er hann kom vestur yfir fjall og tók að leggja þar land

---

[1]) Það má ætla, að Auðr, dóttir Ketils flatnefs, hafi fengið kenningarnafn sitt (eftir að hún giftist) frá Auði djúpúðgu, dóttur Ívars víðfaðma, sem mun hafa verið talin ættmóðir manns hennar og þeirra frænda (sbr S. Bugge: Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland, 182 bls. nm.)

[2]) Enn er þar getið Hemings Hálfdanarsonar († 837), er ætla má að verið hafi sonur Hálfdanar þess, er kom til Karls mikla árið 807 (Norm. I. 115). Hálfdan er fornt og frægt nafn Danakonunga, sbr. Beov. ("héah Healfdene") og Hyndl. 14 ("Hálfdan... hæstr Skjöldunga") og mun "Hálfdan gamli" hafa fyr verið talinn Danakonungur en konungur á Hringaríki (Fas.[2] II. 7). Konungsættin í Dyflinni var kölluð *ætt Þórs* (Norm. II. 359) og minnir það á sögn Saxa (VII 324) um Hálfdan "bjargramma" (forföður Noregskonunga Sax. VII. 329), að hann hafi verið haldinn *sonur Þórs*.

[3]) Að forfaðir Mærajarla er kallaður "Hálfdan *gamli*", og talinn sonur Sveiða sækonungs (Fd. Nor.: Fas.[2] II. 20. sbr. "ættstafr Endils" "Heita konr"), gæti stafað frá óljósri sögusögn um uppruna Mærajarla frá Skjöldungum og sækonungum, eða skyldleika þeirra við mikla víkingahöfðingja.

undir sig. Sögusögn Dúdós um skyldleika Hrólfs við Danakonunga er því eigi tilhæfulaus, þótt Hrólfr væri frá Noregi, og með því að Dúdó hefir sjálfsagt eigi kunnað að gjöra neinn greinarmun á Danakonungi og Noregskonungi, má vel vera, að frásögn hans um útför Hrólfs og fall bróður hans stafi frá óglöggvum endurminningum um viðskifti Haralds hárfagra við þá frændur, og útflutninginn á dögum Haralds (Sbr. Krit. Bidr. I. 155—157).

Niðurstaða þessarar rannsóknar verður sú, sem hér greinir:

1. Forfeður Haralds hárfagra hafa bæði verið komnir frá Skilfingum (Ynglingum) og Skjöldungum, og sama ættin hefir ráðið ríkjum í Danmörku á 9. öld [1]), og komist þaðan til valda á Fríslandi og Englandi.

2. Fyrir daga Haralds hárfagra hefir ein kvísl af ætt hans verið komin til ríkis fyrir vestan fjall í Noregi, og þaðan hafa þeir frændur rutt sér til landa fyrir vestan haf (fyrst og fremst á Írlandi).

3. Allir þessir dönsku og norrænu herkonungar hafa líka oft verið taldir í munnmælum til sömu ættar, sem kend hefir verið við Ívar víðfaðma og "Ragnar lodbrók".

Stafafelli 20. d. jan. 1902.

Jón Jónsson.

Chr. Vidsteen: Ordbog over bygdemaalene i Söndhordland. Med en kortfattet lydlære og böiningslære samt sprogpröver. Bergen 1901. 238 sid. 3 kr.

Chr. Vidsteen hev vore distriktslækjar i Sunnhordland i Bergens bispedöme, og er ikkje filolog etter sitt studium. Men han er vel kjend med nyislandsk og Færöy-maal, hev havt ein uvanleg hug til aa sysla med folkemaalet i dei bergenske (vestlandske) byg-

[1]) Sumt bendir til þess, að konungsættin í Garðaríki sé einnig runnin af sama ættstofni, en vér vitum of lítið um hana til að geta fullyrt neitt um það efni.

der, og hev skrive ikkje so lite um dei forvitnelege maalföri derburte. Soleis hev han fyrr gjeve ut: Oplysninger om bygdemaalene i Söndhordland (1882), Oplysninger om Vossemaalet (1884), Oplysninger om bygdemaalene i Hardanger, med et anhang om færöisk (1885). I dei fyrstnemnde "oplysninger" rettar han seg i skrivemaaten av ordi i maalföri vel mykje etter Ivar Aasens mynsterform, so det ofte vert vandt for deim som ikkje elles er kjende med dei fonetiske tilstandi eller ljodhövi paa Vestlandet i Norig aa faa fullt gagn av upplysningarne. Men alt i boki um Vossemaalet vert dette likare, um han enn ikkje der heller fullnögjer dei kravi maalvitskapen i vaare dagar set til tydeleg framsyning av uttalen, som ein berre kann naa med serskild ljodskrift. Vidsteen brukar ikkje i nokor bok serskild ljodskrift, men nyttar dei vanlege bokstavar i bokmaalet, stundom med aksentar og eit par merke. I den ordboki som her er i umröda, vert ordi skrivne paa lag sameleis som i maalföreformerne i Norsk ordbog av Hans Ross. Det er sjölvsagt at ei meir grannvar ljodmerkjing hadde vore ynskjeleg, helst for framande granskarar, som kann vanta kjennskap til dei serlege vestlandske ljodhövi. Norske lesarar vil fulla nokolunde lett finna seg til rette, i alle fall naar dei tek "fortalen" og innleidingi til hjelp.

Som alt namnet paa ordboki syner, er der fleire bygdemaal i Sunnhordland. Um dette gjev Vidsteen serskild upplysning i ei innleiding, som inneheld "lydlære", "böiningsformer" og ei inndeiling av bygdemaali med dei vigtugaste skilmerki. Der er tvo större avdeilder, den nordlege og den sudlege. Den nordlege klöyver han i 6, og den sudlege i 4 greiner. Nokon stor skilnad er der elles ikkje millom desse maalgreiner; dei största avviki er i Etne (i den sudl. avd.), der maalet nærmar seg mykje til maali i Ryfylke. Innleidingi endar med 4 maalprövor; imillom deim er der ogso nokre visestubbar — fraa Tysnes (nordl. avd.). Til pröva paa maalet og til aa syna korleis Vidsteen skriv det, tek eg her med det fyrste verset av desse stubbarne:

Aa denna viisoo hev gjennje lennje,
huu hev begjynndels, menn innjen ennde.
Aa denna viisoo hev gjoort seg sjöl,
huu köbbm noo rekande paa ei fjöl.

Vidsteens formaal hev vore aa taka upp alle ord som er i bruk, og ordboki inneheld etter eit laust skyn kringum 14000 ord. Uppslagsordi er uppförde i parentes i den vanlege nynorske form (Ivar Aasens landsmaalsform); deretter kjem uttalen av ordet i Sunnhordland med dansk tydning eller tilvisning til Aasen og Ross, um ordet fyrr er kjent av desse med same bruk. Ofte hev han upplysande eksempel paa bruket av ordet. For nye ord (ɔ: ord som ikkje fyrr er uppteikna) hev Vidsteen sjölv sett upp mynsterform etter Ivar Aasens fyredöme. Denne framgangsmaaten gjer det lettvint aa finna fram i boki; det er berre noko meinslegt at

dei **nye** ordi ikkje ber serskilt merke, so det kostar arbeid aa skilja ut det nye fraa det gamle. Um uttalen av ordi i dei ymse bygder er stundom upplysningi knapp, like eins um kor utbreidt ordet er i desse bygdemaali.

Av ord som ikkje fyrr er innkomne i norske ordböker, er der ikkje so faa, kann henda burtimot 1000. Sume av desse er samansetningar av ord som fyrr er velkjende og so sjölvsagde at det er rimelegt at Ivar Aasen etter sin plan (sjaa fortalen til Aasens Norsk ordbog, sid. VI ned.) berre av den grunn ikkje tok deim med, til eks. *arrvagooss, aakerfettlinngg, baatabyggjar, bakfesst* subst. f., *beistabaat, silldabaat* og fleire samansetningar med *silld-, ror-, vinnd-* og dilikt. Mykje godt det same gjeld dei mange adjektiv paa *-en,* som er laga av verb med tydning: tilhuga til det som verbet nemner, til eks. *luuren* ɔ: slög, som gjerne vil lura eller narra; soleis *apen, ellten, klaaen, prakken, tigglen* o. m. fl. Ord av desse slag veks i norsk fram til kvar tid etter som ein hev bruk for deim, so det er uraad aa faa samla inn alle slike. Merkelegare er det at ikkje ord som: *arrmooskap* (armodskap), *atteraarder* (kontra-order), *augnafesste, augnakasst, blokka* v. (blokka ut ein sko), *blysökkje, soolvenndinng* (dsk. solhverv) o. fl. som me finn i denne ordboki og som fulla er gamle kjenningar for dei fleste nordmenner, ikkje fyrr hev vorte innskrivne i ordböker.

Av andre nye ord i Vidsteens ordbok er der ikkje so faa som er forvitnelege paa grunn av sitt samhöve med gamalnorsk og nyislandsk. Eg nemner fyrst nokre samansetningar: *draapsveer* (gn. *drápveðr,* isl.[1]) *drápsveðr*), *dekkleitt* (isl. *dökkleitr*), *elldevee* m. (gn. & isl. *eldiviðr*), *fisskjebaat* (gn. & isl. *fiskibátr*), *forraa* n. (gn. *forað,* isl. *foræði*), *foorfrek* adj. (isl. *fóðrfrekr*), *gaannggestav* m. (isl. *göngustafr*), *grannleitt* (gn. & isl. *grannleitr*), *haarsveip* m. (isl. *hársveipr*), *höyloona* f. (= heidlo; isl. *heylóa*), *huussjoddn* (isl. *hússtjórn*), *usjoddn* (gn. & isl. *ústjórn*), *kneeleist* m. (gap, styving; isl. *knéleistr* = *kollar* hjaa Aasen), *løvadrykk* m. (medisin; jmf. isl. *lyfja-* i samansetn.), *mathaak* (isl. *mathákr*), *mooröggd* (isl. *móeygðr*), *sjooheit* (isl. *sjóðheitr*), *skoogahogg* (isl. *skógarhögg*), *unyytinngg* (gn. & isl. *únytjungr*), *stövatt'n* n. (gn. & isl. *stöðuvatn*). Maalföret hev trufast halde uppe det gamle namnet paa ein sjökonge i formi *sævar-koonngje* (ogso hjaa Ross i tillegget) = gn. & isl. *sækonungr,* medan den moderne "kystfarer" (skjemtande) vert kalla *taraskjipper.* Eldegamle ord er vel ogso: *aannggersdö* m. (= *harmdauði*), *biiatol* n. (= *biðlund*), *matsjoddn, öyrnadaallk* (öyredupp), og fleire samansetningar med *reese-* (gn. & isl. *risi,* kjempa): *reesaseggn, -haug, -tak, -sterrk;* like eins dei mange ord paa *-vætte: leiavætte* n. (*leidvette,* leid person; finst hjaa Ross), *mövætte* (mödesam person), *naugavætte, naavætte* o. fl. (smlk. fær. *lygivætti* og shetl. *sedvite,* Low.). Av dei ordi som i denne samanheng er nemnde, er

[1]) gn. (gamalnorsk) tyder her berre at ordet finst hjaa Fritzner; isl. at ordet ikkje finst der, men er i bruk paa Island.

det fulla nokre (kanskje dei fleste), som er i bruk ogso paa andre stader; soleis er *grannleitt* bruka i Sunnfjord og venteleg vidare, *haarsveip* i Sætesdal, truleg ogso *sjooheit*, av di ordet for "koka" i Sætesdalen enno er berre det gamle *sjóđa* (utt. *sjoue*), (so nær som i bannskap). Eit forvitnelegt ord er *sjoonarhaug* (umtala ogso hjaa Ross i tillegget), som Vidsteen umset med "udsigtshöide" og samanliknar med isl. *sjónarhóll*; fyrste leden *sjonar-* finn me fleire stader paa Vestlandet samansett med eit ord, som tyder högd, men heile ordet hev elles vorte proprium, soleis *sjønakletten* i Vevring prestegjeld i Sunnfjord, som er ei högd med god utsyn (smlk. gn. *sjónarvǫrđr*). Fyrr eg endar umröda um samansette ord av dette slaget, vil eg endaa nemna ordet *anndyy* v. med tydning mæla mot, trætta; dette ser ut til aa vera eit gamalt *and-ýfa* (maalföret kastar burt *v* i ord som *hu*(*v*)*a tu*(*v*)*a* og dilike) av gn. *ýfa*, til eks. i *ýfa mál* (ɔ: bera upp eit maalemne).

Ordboki hev ogso nokre usamansette ord som er merkande. Soleis *bar*, n. alle korni paa eit aks (gn. *barr* Alv. 32 i den eldre Edda, Bugges utg.), *beitel* m. munnbit i eit *beitsl* (isl. *bitill*; smlk. *bitull* — *beizl* hjaa Fritzner), *bugda* v. (böygja), *farlast* v. — gn. & isl. *farast*, lida skipbrot, *fasa* v. (skjera av), *flein* (skamfull), *haal* n. (skraal), *kjiise* m. (mage), *kjellk* m. (kinn; gn. *kjalki*), og hertil *kjellkaröe, kjellkaskjegg* (isl. *kjálkaskegg*).

Ikkje so faa gamle personnamn som enno er i bruk, er medtekne. Umfram mange som er aalkjende, finn me ogso nokre som er meir sjeldhöyrde elles i landet: *Allvall, Assgaut, Dag, Gjisslaug, Gottskalk* (!), *Hallstein, Ingjemaar, Næl* (*Njaal?*), *Siggfuss, Steinvor, Sæbjöddn,* mange med *Torr-* som fyrsteled, og millom deim *Torrmoon, Viiar, Øllvar.*

I det heile er ordboki ein sterk vitnesburd um at det gamle norske ordforraad hev halde seg godt til denne tid i Sunnhordland. Her ovanfor er berre medteke [1]) noko av det gamle ordfang som boki inneheld og som ikkje fyrr hev vore uppteikna. Umfram dette inneheld boki tusunder av gamle norske ord som er kjende fraa ordbökerne aat Aasen og Ross, og som difor her ikkje vert umrödde.

Forfattaren hev som fyrr nemnt sett seg fyre aa samla inn alle ord som er i bruk i talen i vedkomande bygder [2]). Det er difor rimelegt at me maa finna merke etter dansken som i so lange tider hev vore det einaste bokmaalet her som elles i landet. For den som er mindre kjend med norske maaltilstand, vil det fulla likevel vera heller uventande aa finna so faa ord fraa bokmaalet i eit norsk maalföre i vaar tid som denne ordsamlingi er vitne um. Umfram ymse framande ord og ordformer som hev trengt seg inn

---

[1]) Eit par andre ord er ogso medtekne, men med serleg merknad um at dei er kjende fyrr.

[2]) Dette er no ei vand sak, og baade Aasen og Ross hev ord fraa Sunnhordland, som Vidsteen ikkje förer upp, soleis *orr* adj. og *seim* m.

her og der utyver landet, ofte for lang tid sidan (*forderva, betala, behalda, bevisa, undervisa*), og som me finn upplysning um i dei ordböker me fyrr hev, finn me i heile denne boki knapt eit par sneiser ord av dette slaget. I ljodvegen hev dei fleste av desse skipa seg inn i maalföret i samhöve med ljodlogerne her. Sume av dette slags ord [1]) hev den same eller mest den same tydning som i dansk eller norsk-dansk, soleis *attraa, dattla* (tysk tadeln), *dreiestol, respiit* (frest), *spanndera, ballberstokk* (nynorsk: barberstell, skrin til barberkniv etc.). Men dei fleste hev vorte ute for den vanlege uheppa med framande ord: aa verta vanskapningar. Folket hev höyrt og etterhermt det framande ord, men lagt same tydning i det som i eitkvart ord med dilikt ljodfang i sitt eige maal; dei hev teke den framande ham, men halde uppe det gamle innehald. Naar me soleis i ordboki finn *behagele*, er dette tvillaust den danske ordform *behagelig*, men i tydning er det likt dansk "bekvem, passende", det vil segja norsk *hagleg* (gn. *hagligr*), som *behagele* soleis hev avlöyst; *talennt* tyder her (som mange andre stader) talegaavor; *brumle* hev vorte *broommla* og tyder rumla, braaka; *vindskibelig* er *vennskjibele*, men tyder vensæl, skipeleg (dsk. venlig, omgjængelig); *adskillig* hev fenge formi *asskjilli*, men tyder underleg (burtimot *háskaligr*, *ǫskurlegr* og dilikt); *berömmele* tyder hög, velvaksen (smlk. gn. *raumr* m. hjaa Fritzner); *föredrag* (dsk. *foredrag*) er her det same som bön, bönstad; *motsatt* er lik dsk. ubehageligt; *oppeneera seg* er: svara seg (*upp og nêr?*), *spekulannt* er "spasmager", *ugunst* er "uenighed", *væsen* er "udvei". Gamalt framandord er *krannk*, som i dette maalföre tyder halt, vanför; kanskje ogso *kontennte* pl. med tydning samde, forlikte, og *ooras'* n. "snak, omtale", som forfattaren steller saman med fr. *orage* eller tenkjer seg framkome av *ord-as*, men som kanskje heller er det latinske ordet *oratio*, som ikkje er so lite bruka i gamle norröne skrifter, soleis i Thom. erkeb. saga, sid. 35 [2]): *Var ok sva i fyrstunne sætt ok samet, at sva sem æinn er pistill oc æitt guđspiall, sva mynde oc æin oratio vera.* Her stend *oratio* saman med *pistill* og *guđspiall*; smlk. *præk, preik* med sine tydningar, av *prædicare*.

At der er mykje i ordsamlingi som hev verd for ljodgranskaren, er sjölvsagt. Av dissimilationer hev eg vorte var *reil* n. (gn. *reiđr*), *neelannd* n. (for *leland*, sj. Aasen). Ei sterk samandraging og ljodumsetning er der i *pøsel*, *pøsedl* m. "liden arrig tingest, f. eks. en liden stud, en liden hund (jf. bystel, Ross)"; *bystel* hev Ross funne i Shland og Ryfylke med uttalen *bystedl*, som han umset med: "arrig liden magtlös tingest"; ordet er fulla det gamle *burstigull* (pinnsvin), no paa Austlandet *bustyvel*; so vidt

[1]) Eg hev her til betre utgreiding teke med nokre faa ord som fyrr er uppteikna.

[2]) Ungers utgaava. Kristiania 1869. Den norske soga er etter mange merke skrivi i det sudvestlege Norig.

eg veit finst dette dyret ikkje i vaar tid paa Vestlandet. I den nemnde Thom. saga vert det kalla *burstigull*. Same ordet *igull* hev me vel i sunnhordsk *iiskjeereboddle* (nynorsk og isl. *igulkjer*, Echinus), der fyrste leden *iis-* vel er eit samandrege *iguls-*. Adjektivet *ill* hev i dette maalföre (liksom i Tröndemaalet) lang *i* (*iidl*, i smstningar *īl-*).

Aasens "umhender" (barna, adj., fremmeleg, fr. enceinte) vert i Sunnhordland uttala *oomm hennd'e(r)*; i dette ordet, som Aasen kalder "dunkelt" og som eg ikkje hev sét forklaara, trur eg at *n* er upphavleg *m*, som hev vorte *n* framfor tannljod (jfr. *henta* f. *he(i)mta*, ofl.), soleis at *vera* (ell. *verta*) *um hender* eigenleg er: "*vera* (ell. *verta*) *um hemder*" ɔ: koma i trivelegt tilstand (gn. *vera um eitt* Fritzn. og nyn. *vera um inkje, verta um inkje* ɔ: verta upp i ingen ting, — og *hemd* f. = trivnad, lukka (Ivar Aasen); smlkn. *hema seg*, v. (trivast, taka seg fram, leggja paa seg), hjaa Ross, og gn. *hǫfn*, nyn. *homn* = foster). Med umsyn paa pluralisformi smlkn. tysk: "*in gesegneten umständen*", gn. *verða at þrifum* (ɔ: faa lukka), nyn. Telemark: *vera i trivo* (vera triveleg; sjaa Ross under *triv*, n.). Endingi *-r* forbyd vel aa taka ordet som particip.

Vidsteens ordbok hev sitt störste verd i det at ho gjev oss eit heilt bilæte av ordforraadet i eit livande norsk maalföre. Det er det fyrste arbeid av dette slaget som er prenta her i landet, og me er skyldige mykje takk til den trottuge gamle embætsmann, som med sin kjærleik til folkemaalet hev vore fyregangsmann paa dette umkvervet. Det vilde vera vel um han i denne vegen kunde faa etterfylgjarar, og det noko snart, for med den stigande samferdsl vert skilnaden millom maalföri meir og meir utjamna, gamle ord vert avlagde, eller fer vidare til andre bygder, og nye ord fraa andre maalföre, dansken og landsmaalet trengjer seg inn, so maaltilstandet i bygderne brigdest sterkare og snarare enn nokosinne fyrr.

Kristiania, januar 1902.

Marius Hægstad.

Karl Weinhold

† 15 August 1901.

Dem Verfasser des 'Altnordischen Lebens' gebührt auch im Arkiv ein Wort des Gedenkens.

Karl Weinhold (geb. 1823) war unter den Germanisten der letzten Jahrzehnte einer der vielseitigsten. Deutsche Mundartenkunde und Volkskunde stehn im Mittelpunkte seines schriftstellerischen Schaffens. Von den andern Gebieten hat er kaum eines öfter und mit mehr Neigung betreten als das der altnordischen Gesittung. Schon in seiner Erstlingsschrift, dem 'Spicilegium formularum', fand der eddische Teil der altn. Poesie seinen angemessenen Platz [1]. In den nächsten Jahren bezeugten Aufsätze über die Vǫluspá und über Loki Weinholds Vertrautheit nicht nur mit der alten Dichtung sondern auch mit jüngerer Volksüberlieferung. Das erste seiner grossen Werke, die 'Deutschen Frauen', beherbergt auch die nordischen Schwestern. 1856 erschien das 'Altnordische Leben'.

Von dieser Zeit ab bis um 1890 traten die nordischen Studien bei Weinhold mehr zurück. Die sehr eingehende Behandlung der 'Riesen des germanischen Mythus' und die Arbeit über die 'Polargegenden Europas nach den Vorstellungen des deutschen Mittelalters' sind aus diesem Zeitraum hervorzuheben. In seinem letzten Jahrzehnt hat Weinhold wieder öfter aus der Kammer seiner nordischen Kenntnisse geschöpft. In der Studie über den Wanenkrieg (1890) sucht er einen der dunkelsten Gegenstände der eddischen Götterlehre aufzuhellen, indem er die verbreitete Ansicht von dem Kampf zweier Religionen combiniert mit der naturmythischen Deutung (der Unterweltsgott Wodan im Streit mit den Sonnengottheiten), wobei sich besonders für die Person der Gullveig eine beachtenswerte Hypothese ergiebt. Auch die Darstellung der 'deutschen Kriegsaltertümer' (1891) baut sich zum grösseren Teile aus nordischen Zeugnissen auf. Ebenso kommen in den übrigen Akademieschriften, namentlich den 'Verwünschungsformeln' (1895) und der 'mystischen Neunzahl' (1897), an gegebener Stelle die Edden und die Sǫgur zu Worte. Den ruhigen Gang durch die sauber aufgespeicherten Stoffmassen unterbricht Weinhold einmal durch einen lebhafteren Excurs zum Schutze germanischen Ursprungs der *níu heimar* (Neunzahl S. 53 f.).

Als ganzes immer noch nicht ersetzt, wenn auch in den meisten Einzelstücken durch neuere Monographien überholt, steht das 'Altnordische Leben' als schönes Denkmal Weinholds, des Gelehrten wie des Menschen, da. Mit reger Arbeitskraft hatte der 32-

[1] Die Titel von Weinholds Schriften findet man durch Rödiger zusammengestellt in der Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 11, 364—376.

jährige die Aufgabe bewältigt; ohne eigentliche Vorgänger. In der Methode folgt er am meisten Jacob Grimms kulturgeschichtlichen Werken. Doch neigt er weniger zum Stellen von Problemen und zu genetischen Herleitungen. Auch geht die Absicht entschiedener dahin, die besondern Züge des einen germanischen Stammes herauszubringen. Dabei sollte es doch nicht, was die Quellen nahe legten, eine Schilderung Islands werden. Zumal Schweden ist ausgiebig berücksichtigt; die Rechtsbücher hat W. hier wie für die übrigen Länder gut im Auge behalten. Auch die vorgeschichtlichen Funde gehören zu dem breit angelegten Bilde, und nicht als blosser Zuschauer konnte W. hier mitreden, da er an der archäologischen Forschung der 1850er Jahre lebhaften Anteil nahm. In den allgemeinen Plan des Buches fügen sich die zeitlich und örtlich so weit auseinanderliegenden Baustücke gut ein: W. täuscht sich kein einheitliches Skandinavien vor: auch ohne die Citate unterm Text erfährt der Leser, wo und wann etwas gegolten hat. Nachteiliger ist der Umstand, dass Dichtungen wie die abenteuerlicheren Fornaldarsǫgur in éinen Rang mit den ächten Abbildern der Kultur gestellt werden.

Mit bewundernswerter Weite des sachlichen Verständnisses handelt W. von den höchst ungleichartigen Gegenständen des äussern und innern Daseins. Man könnte fast bei jedem einzelnen Abschnitt glauben, dass ihm gerade dieser besonders am Herzen liege. Und oft trifft er mit sicherem Spürsinn das Richtige, wofür erst spätere Forschung den exacten Beweis erbringen konnte. Beispielsweise sieht er klar, dass das alte Gehöft, wie die Sǫgur es schildern, aus einer Mehrheit von bewohnbaren Gebäuden besteht (S. 223. 226 f.). In den Abschnitten über das Seelenleben und die Sittlichkeit wird das Werk am ehesten einen altertümlichen Eindruck machen. Die Masstäbe sind nicht die der anthropologischen Sachlichkeit. Für W. war damals das nordische Altertum 'die starke und mannhafte Welt': 'man kann sich daran stärken und Heilmittel für faule heutige Zustände daraus entnemen' (S. II). Nicht als schwärmender Romantiker färbt er sein Bild; man lese seine Worte über die Vikinge S. 104. 116: sie idealisieren weniger, als es spätere Gelehrte, von dem einen oder andern Vorurteil aus, getan haben. Aber des Verfassers vaterländisches Gefühl erwarmt dabei, in dem ächten nordischen Germanen den ächten Deutschen zu sehen. Und der konservativ gestimmte, für staatliche Satzungen und 'strenge Zucht' eingenommene Betrachter fühlt sich angezogen von einer Gesellschaft, der so viel Ursprüngliches, Derbes anhaftet, 'die in den Rechtsbegriffen beneidenswert fest stund', und bei welcher Sinnenlust und Weichlichkeit so entschieden zurücktreten. Dadurch erhält seine Beschreibung apologetische Klänge, und die Zeichnung dieser merkwürdigen, in klassischen Exemplaren ausgewachsenen Menschenspecies kommt mit gemildertem Umriss heraus.

Das Buch ist von einer gebildeten und in sich geschlossenen Persönlichkeit getragen und von ächter Empfindung belebt. Seine Sprache ist selbstgeprägt, geschaut und verrät auch da, wo sie einfach herzählt, die künstlerische Liebe des Verfassers. Man wird das Buch immer wieder zur Hand nehmen, auch wenn sich die Zahl seiner Nachfolger vermehrt hat, und es kann diesen Nachfolgern unbeschämt Raum geben, nachdem es so lange das beste Werk vom altnordischen Leben war.

Berlin 19. August 1902.

Andreas Heusler.

Sivard den digre,

en vikingesaga fra de danske i Nordengland.

I.

Det er fattigt med mindesmærker fra det åndelige og literære liv i Danmark under kristningstiden. Fra de danske nybygder i udlandet kendes der om muligt endnu mindre; ti hvad der ikke faldt ind under det religiøse liv, havde svært ved at bevares ad boglig vej, og Normannernes erobring af England afbrød mange gamle traditioner. Kun ganske særlige forhold har gjort, at en enkelt sagngruppe fra vikingetiden er bleven nedskreven.

En munk i klosteret Crowland, William Ramsey (senere abbed i samme kloster, død 1180), skrev kort efter midten af 12te årh. en skildring af jarle- eller greveslægten i Huntingdon, hvis berömteste medlem var den i klosterkirken begravne og som helgen dyrkede jarl Waltheow. Förste del af dette skrift handler om slægtens danske stamfader, Sivard den digre, og indeholder en tradition, der i overraskende grad minder om den nordiske sagaverden. Skriftet foreligger ikke i selve William Ramseys affattelse, men i et par forkortende gengivelser, aftrykte i Langebeks Scriptores III 288 ff. Muligvis kunde man få en fuldstændigere tekst ud ved at lede i engelske håndskriftsamlinger; men da nyere engelske historikere ikke kender anden kilde end vore Scriptores, må de foreløbig være gode nok. Jeg betegner i det følgende de to redaktioner som A (anonym; s. 288) og B (Bromton; s. 300).

Begyndelsen findes fyldigst og bedst i B: Der var i Danernes rige en jarl af kongelig æt, som havde en eneste

datter. En dag gik hun med sine møer ud i skoven, men mødte der en bjørn (i A: hvidbjørn); alle pigerne flygtede, og bjørnen greb jarledatteren og førte hende bort med sig; han fik med hende en sön, der fik navnet Beorn, og som til minde om sit sælsomme ophav havde bjørneører. Han fik senere jarledömmet efter sin morfader og blev en stærk kæmpe. Han blev kaldt med tilnavnet Beresun, "d. v. s. bjørnesön" [1]).

Bjørn udførte mange bedrifter, og han fik en sön, der lignede ham i mod og manddom. Han kaldtes Sivard med tilnavnet digre ɔ: den svære [2]). Han var så storsindet på grund af sin manddom, at han ikke nöjedes med sit hjemland og at kunne arve jarledömmet, men lod sig ruste et stort og stærkt skib med fuld rede både af føde og våben, og drog til søs med 50 djærve og udvalgte stridsmænd [3]). Han satte sejl for vinden og kom til Orkenøerne, til en tryg havn. Men på øen boede der en drage, der dræbte ikke blot kvæg, men også mennesker i mængde. Da Sivard hørte herom, gik han ene i kamp mod den, ikke som de holmgangskæmper, der lader sig leje til arbejdet, men for at vise sin styrke og sit mod. Han overvandt dragen og drev den

---

[1]) Således A, hvor hele det förste stykke lyder:

"De gamles fortælling beretter, at en höjbyrdig mand, hvem Herren imod sædvanlig menneskelig måde at fødes på havde ladet avles af en hvidbjørn som fader og en höjbyrdig kvinde som moder, ved navn Ursus fik sönnen Sprakling, Sprakling atter Ulsius og denne atter Beorn med tilnavnet Beresun (var. Boresun) d. v. s. bjørnesön. Denne Beorn var dansk, en fornem jarl og berömt kriger. Men til tegn på det sælsomme ved hans byrd havde han fået sin faders ører, nemlig bjørnens". Den forvirrede skildring af, hvem der er bjørnesön ("Ursus" eller Beorn), stammer fra, at forfatteren af udtoget har sammenarbejdet Williams skrift med et "Vita Gualdevi" fra samme kloster (s. 299), der giver Sivard digre en ganske anden (historisk urigtig) stamtavle.

[2]) Siwardus cogn. Diere i. e. grossus, A; jf. Vita: quem Diera Danico vocabulo, id est fortem cognominabant.

[3]) socii; dette udtryk bruges stadig i det følgende om Sivards skibsmandskab, medens f. eks. Tosti jarls følge stadig kaldes: homines Tostii.

bort fra øen [1]. Så gik han ned til skibet, og de roede derfra. Han kom til Nordhumberland og hørte, at dér var en anden drage; han gik da op i landet for at dræbe den eller drive den derfra. Han så da en gammel mand sidde oppe på en stejl bakke; han udspurgte manden, hvad han vidste at sige om dragen. Men den gamle nævnte ham med hans eget navn og sagde: "Jeg véd vel, hvorfor du er kommen her, nemlig for at prøve dine kræfter mod dragen; men du kan ikke finde den; gå tilbage til dine mænd og forkynd, hvad der er bestemt som din skæbne: Når du kommer om bord, skal du straks få bør, og når du har hejst sejl, vil du snart finde havn i en flod, der hedder Tems; når du sejler op ad den, kommer du til en stad, hvor du skal gå i land; den hedder London. Der finder du kongen i riget, han skal tage dig i sin tjæneste, og inden længe giver han dig land". Sivard svarede, at han ikke satte lid til hans udsagn, og om han gik til skibet, vilde hans mænd tro, at det var digt. Oldingen tog da en fane frem fra sit bryst og gav ham den, at han skulde sætte tro til hans ord; og den gamle kaldte fanen Ravenlandeye, hvad der betyder: ravnen landets skræk. Da vendte Sivard tilbage til sine mænd og gik om bord, og han kom — som oldingen havde spået — efter omtumlinger på havet til London, og kong Edvard var der netop. Kongen fik straks at høre, hvem der var kommen; og han sendte bud til ham om at komme til sig i Westminster. Sivard lovede det skyldigst, og efter kort samtale beholdt kongen ham i sin tjæneste og lovede ham den förste værdighedsplads, der blev ledig i riget. Derefter tog Sivard farvel og gav sig med sine mænd på vej tilbage til London. På en bro ikke langt fra klosteret (Westminster) mødte han jarlen af Huntingdon, der hed Tosti og var dansk af byrd; han var hadet af kongen, fordi

[1]) non operas locans arenariorum more, sed robor corporis et animi virtutem in hoc declarans, illum devicit et ab insula effugavit. A.

han havde ægtet Godvin jarls datter, en søster til dronningen. Denne jarl gik på spangebroen så nær ved Sivard, at han tilsølede hans kappe med sine smudsige fødder; ti den gang brugte de fornemme at gå med kappe uden nogen snor til at stramme den op med. Da strömmede blodet ham til hjærte; men han holdt sig dog fra hævn i öjeblikket, fordi skammen var tilföjet ham af en, der var på vej til kongens hal. Men han blev med sine mænd stående ved den samme spange, indtil Tosti kom fra kongen; da drog han sit sværd og hug Tostis hoved af, og gik med det under sin kappe tilbage til kongehallen. Her bad han kongen, om at han efter sit løfte vilde give ham jarledömmet af Huntingdon. Men da jarlen lige nylig havde været hos ham, troede kongen, at det blot var hans spög. Da mældte Sivard hans drab, og til sandt vartegn derpå kastede han det afhugne hoved hen for kongens fødder. Kongen holdt da sit ord, og udnævnte ham straks til jarl af Huntingdon, og iklædte ham siden hans nye værdighed. Sivard jarl kom nu fra kongehallen tilbage til sine mænd, der endnu stod og kæmpede med den dræbtes folk. Ved hans tilbagekomst blussede kampen stærkere op; Tostis mænd blev nedhuggede, og blev begravne på en mark nærved London. Til minde om dåden blev der bygget en kirke dér på stedet, som endnu til den dag i dag kaldes de danskes kirke.

En del år senere begyndte Nordmændene at angribe riget [1]). Kongen var da i uvished og rådslog med sit riges stormænd om, hvad råd de skulde tage; og da overdrog de med enig beslutning Nordhumberland, Cumberland og Westmoreland til Sivard jarl, og han iklædte ham jarleværdigheden derover. Han skaffede da overalt fred, og de krænkelser og uret, der var tilföjet kongen, hævnede han mangfoldig, så at det skete, som den gamle Anglerkrønike varslede,

[1]) accidit quod Norrenses guerram moverent regi (A); rege tandem a Danis infestato (B).

at ved det naturliges og det unaturliges blanding, nemlig af bjørn och kvinde, skulde fødes den mand, der med hæder skulde hævde Englands konge imod hans fjender. Alt dette blev opfyldt på Sivard jarl, som hævnede angreb og vold imod den hellige kong Edvard [1]).

Senere, efter at Sivard jarl havde vist sin styrke og manddom ved mange lejligheder, hændte det, at Skotternes konge Dunwal blev uddreven af sit rige og bad Sivard at hjælpe sig imod sine avindsmænd. Han samlede da en hær, og drog for at støtte kongen frem indtil Dundee. Der fik han bud, at hans egne mænd i Nordhumberland havde rejst sig imod ham og hans æt, og at de havde dræbt hans sön, der hed Esbjørn boløkse (Osbernus Bulax). Jarlen måtte da vende om, men i sin harme huggede han den stridsøkse, han havde i hånden, så hårdt i en stenblok, at der endnu ses spor. Han gengav da kongen det stykke land, han havde vundet fra hans fjender; derfrå vendte han hjem til sit eget og tog sine fjender og avindsmænd af dage med sværd og alskens midler.

Mange år derefter, da alderen begyndte at tage på ham, blev han i York syg af bugflodd, og da skænkede han sin fane, den förnævnte Ravenlandeye, til borgerne i York, og den blev da gemt i den gamle Mariakirke. Men da sygdommen fik magt med ham, sagde han, at det var skændsel, at en tapper stridsmand skulde dø som en liggende ko; og han bød de omstående at rejse ham op og iføre ham hans brynje og den øvrige krigsrustning. Da de havde fået ham rejst og iklædt den, udåndede han. Han blev begravet — tilföjer B — i Mariaklosteret ved York [2]).

---

[1]) Intet om denne spådom i B, der i det hele er kortfattet. Historia Anglorum er navnet på Henrik af Huntingdons krønike, som også lidt senere har foresvævet forfatteren. Men det er vel næppe den, der sigtes til som "antiqua Anglorum historia".

[2]) I skildringen af hans sidste stund har både den oprindelige tekst og atter udtoget B gjort brug af Henrik af Huntingdons Historia Anglo-

Den lidt ældre Henrik af Huntingdon fortæller i sin Historia Anglorum, forfattet 1129 [1]): "Ved denne tid sendte Sivard — den tapre jarl af Nordhumberland, næsten en jætte af vækst, hård af hånd og af sind, — sin sön for at indtage Skotland. Da man mældte faderen, at han var falden i kampen, spurgte han: "Fik han sit banesår på brystsiden eller på bagsiden". Og de svarede: "På brystsiden". Da sagde han: "Jeg er glad, ti hverken jeg eller min sön fortjæner anden død". Sivard drog straks mod Skotland, overvandt dets konge i slag, ødelagde og underlagde sig dernæst det hele rige. — Det næste år fik den strænge jarl Sivard bugflodd og mærkede døden nærme sig; han sagde da: "Hvad skam er det dog, at jeg ikke har kunnet falde i så mange slag, for nu at være tilbage til at dø som en ko! ifør mig min ugennemtrængelige brynje, spænd sværdet om mig, hjælmen på hovedet, skjoldet i venstre hånd, giv mig min guldlagte økse i höjre, at jeg kække kæmpe dog kan dø som en stridsmand". Og da han havde sagt det, udåndede han."

II.

Det mærkelige ved fortællingen er dens ejendommelige præg af nordisk liv. Skönt hundrede år er gået hen siden Sivards død og den snart påfølgende Nordmanner-erobring, spores den nye tankeverden næsten ikke. Skönt optegneren er munk, er der intet religiøst træk i den hele fortælling. Den nævner ikke engang, — hvad vi véd fra andre kilder, — at det gamle Mariekloster udenfor byen York, hvor ravnebannet gemtes, var en kirkelig stiftelse oprettet af selve jarlen Sivard. Hvad der er blevet optegnet, er en ren og skær krigertradition. Det eneste træk, der kan kaldes unor-

---

rum (jf. næste note). Jeg har gengivet de udtryk i A og B, der ligger fjærnest fra Henriks.

[1]) Henry of Huntingdon, Historia Anglorum (Rolls series) s. 194—96.

disk, er spådommen om manden af den sælsomme byrd, der skal overvinde Englands fjender; men **den** synes forfatteren at have fra en "antiqua Anglorum historia", og dens plads i den mundtlige tradition er mildest talt tvivlsom.

Hvad der giver Sivardsagnene interesse, er ikke blot det friske præg af nordisk liv, men også den underlige samklang med nordisk sagafortælling. Sivards fantastiske ungdom er som en æventyrlig "fornaldarsaga", den sidste del som en historisk "Islændingesaga" med sine kamp- og hævnscener. Tagen som helhed er denne række sagn en saga, halvt fantastisk, halvt historisk, om en vikings oplevelser. Den er værdifuld, fordi den viser, hvordan sådant et sagnstof formedes udenfor den særlig islandske verden. Derfor lönner det sig at prøve dens enkelte optrin.

Allerförst er der fortællingen om Beorn Beresun som sön af hvidbjørnen og den røvede jarledatter. Han var dansk jarl, og motivet fører os til Danmark. Sakse har (S. 512) en lignende fortælling om Svend Estridsöns forfædre: En bonde i Sverig havde en meget fager datter. En dag var hun gået ud at lege med sine møer; da kom en stor bjørn og skræmmede dem bort, greb bondedatteren i sine labber og bar hende varsomt til sin hule i krattet. Her fattede den elskov til hende, og hun levede i hulen, næret ved dens rov af kvæg, indtil bjørnen blev opsporet af jægere og hunde, og gennemboret med mange spyd. Lidt senere fødte bondedatteren en sön, som hun efter hans fader kaldte Bjørn. Då han voksede til og fik sin byrd at vide, tog han hævn over sin faders drabsmænd. Hans sön var Thurgils Spragelegg, der lignede sin fader i manddom; og han blev atter fader til Ulf jarl, der ved sit væsen røbede sin vilddyrs-byrd.

Det sagn, der her optræder som knyttet til historiske eller rettere halvhistoriske personer, findes også rundt omkring i Europas æventyr som indledning til fortællingen om

den stærke kæmpe, der hentede de bortførte kongedøtre tilbage fra troldene. Overalt har helten, ligesom her i sagnet, navn efter den bjørn, der har bortført hans moder: Jean de l'ours, Peter Bär osv. osv.; han minder altid om den ved sin overmenneskelige styrke, undertiden også ved at være mer eller mindre lodden på legemet el. desl.

Et ganske mærkeligt træk er det, at Beorn Beresun har bjørneører til minde om sin byrd. Også dette fører os til danske overleveringer. I en opskrift fra Østjylland af det nysnævnte æventyr om de tre kongedøtre hedder helten Bjørnøre, uden at fortællingen er istand at give nogen rimelig grund for dette usædvanlige navn [1]). Det gamle sagn forklarer os det. Det er sin bjørnefødsel, han skylder både denne lyde og sin usædvanlige styrke. Hvis vi kunde være i tvivl herom, vilde den blive afgjort ved et æventyr fra Avarerne i Kaukasus, hvor helten også bærer navnet "Bjørneøre", fordi han er sön af en bjørn og en kongedatter, og på ørerne bærer vidne om sin byrd [2]). Hermed er det da givet, at dette træk ikke er historisk hos den danske vikingehövding, men at det hører med til det gamle sagn- eller æventyrmotiv, bjørnefødselen. — Således har vi på dansk grund fuldt op af tilknytning til bjørnesagnet.

Men også i den islandske sagaverden har vi tilknytning. Beorn Beresuns fødsel genfindes som Bødvar Bjarkes. Bødvars forældre er den til bjørn omskabte kongesön Bjørn og bondedatteren Bera. Foruden ved navnene røbes sammenhængen ved at bjørnen — ligesom i Sakses sagn — bliver jaget og dræbt, og sönnen senere tager hævn. Men samtidig er motivet udviklet langt rigere, idet omskabelse og stemoder er blandet ind, og arven efter vilddyret fordeles

[1]) K. Berntsen, Folkeæventyr I (1873) nr 12; i en utrykt dansk opskrift er dette navn forvansket til Bjørnø (S. Grundtvigs utr. æv. 5 p).

[2]) The hero is the offspring of a kings daughter by a bear and is called Bear's Ears from a pecularity, which he owes to his parentage (Hartland, Legend of Perseus [1896] II 24).

på tre sönner: dels bjørneagtigt ydre, dels styrke og "hamram"-hed. Således er de danske og de (norsk-)islandske tilknytninger af forskellig art; de danske giver os de æventyragtige elementer, hvoraf sagnet opstår. Den islandske Hrólfssaga og Bjarkarímur viser os dets videre udvikling til æventyrsaga. Selve den nordengelske Sivardssaga står i midten som et mærkeligt mellemled i udviklingen.

Og nu Sivards historie. Dens förste optrin, det eneste der virkelig skildrer hans vikingeliv, er dragekampen på Orkenø. Saga-sammenhængen er let at se. Også Ragnar Lodbrok, vikingelivets særlige helt, har dragekampen som sin förste dåd. Endnu nærmere ligger i visse måder et par af de norske æventyrsagaer hos Sakse; også Frode (i 2den bog) begynder sit vikingeliv med at fælde en drage på en afsides ø under Norges kyst; og i 6te bog fortælles der noget lignende ved Fridleifs tog til Norge. Det falder ganske vist lidt for brystet at se sådan dragekamp fortalt om Sivard digre — en mand, hvis virkelige historie vi kender af mange samtidige optegnelser —; men ellers er det da ikke mærkeligere end, hvad der fortælles om den samtidige Islænding Bjørn Hitdølekæmpe, at han på sine vikingetog kom til England og der dræbte en drage, der angreb skibet [1]); ikke at tale om Harald hårdrådes underjordiske dragekamp i Konstantinopel. Det er kun en af de allerhöjest stående Islændingesagaer, der omtaler dragekampe med kendelig ironi over de personer, hvem de tilskrives (Njála k. 119). "Sivard digres saga" står her på det almene norröne standpunkt.

I én henseende har Sivard den digres kamp dog noget eget. De almindelige norröne dragekampe lige fra Sigurds drab på Fåvne har stadig til mål at vinde dragens guld. For Sivard digre eksisterer dette motiv ikke; han vil frelse de hjemsøgte mennesker. Af alle de islandske dragekampe

[1]) Sagan af Birni hítdœlakappa (1847) s. 12.

har kun Bjørn Hitdølekæmpes noget tilsvarende, og her er det næppe tilfældigt, at også den er henlagt til de engelske farvande. Det er det engelske dragekamps-motiv; det er Beowulf, der åndelig behersker sagnverdenen; vi træffer også dens spor i senere nordhumberske sagn om ridderens og dragens kamp.

På et andet punkt står Sivardsagnet i endnu skarpere modsætning til det norröne sagnstof. De andre optrin skildrer uden undtagelse, at ormen eller dragen bliver dræbt; Sivard nöjes med at fordrive den af landet. Som heroisk optrin er dette ganske utilfredsstillende; målet er for lille, den rent stedlige fordel har så lidt at sige for heltebegrebet. En anden sag er det med den egenlige folketro; her er stedligheden alt. Atter og atter drejer det sig ikke om at dræbe, men om at fordrive troldene. Lad mig som typisk eksempel nævne den sællandske legende om pave Lucius, der fordriver havtrolden fra Storebelt. Ved sådan stedlig folketro står Sivard langt nærmere end nogen af de andre sagahelte. Således har vi atter fået udsigt til to sider. På den ene side hænger sagnet sammen med almindelig literær skik i de norsk-islandske æventyrsagaer; på den anden side har det rod i engelsk jordbund: kamp imod den menneskefjendske drage og udyrets fordrivelse af land. Forholdet er, ligesom det var med bjørnefødselen: Sivardsagnen optager og bearbejder nye elementer, der snart går over i "fornaldarsagaernes" almindelige stil.

Dragekampen er kun indledning til Sivards bedrifter. Det motiv, der spænder over hans hele liv, er mødet med den gamle på fjældet. Her spås hans livsveje, tjænesteforholdet til kongen, og det hurtig vundne jarledömme; derhos får han det banner, der var berömt ved hans talrige sejre. Hvem er da denne gamle, der giver råd og spådom? Selve sagaen svarer blot, at det er en mand i Nordhumberland, der møder ham på vejen, da han opsøger dragen. Det

er allerede mere oplysning, at en af de norske æventyrsagaer, der står Sivards dragekamp nærmest, kender en lignende skikkelse. Frode (i Sakses 2den bog) begynder sit vikingeliv med at "møde en indfødt", der giver ham anvisning på, hvorledes han skal fælde ormen og vinde dens guld. Det er uvist, om Frodesagaen har gjort sig nöjere rede for, hvem denne vejleder egenlig var. Men går vi til bunds i spörsmålet, kan der ikke være tvivl om svaret: denne scene er en svagere gentagelse af heltedigtningens optrin, hvor Odin giver Sigurd råd om at fælde Fåvne. Prøver vi denne mulighed på Sivardsagaen, viser alle træk sig at passe. Overalt i heltesagaerne er Odin den mødende ukendte olding. Han taler fra toppen af en stejl höj eller bakke, ligesom Odin råber "fra bjærget" til den forbisejlende Sigurd Fåvnesbane. At Sivard tiltales med sit eget navn, skönt han er fremmed i landet, er et fælles træk for alle overnaturlige væsner (og er for resten ligegyldigt for handlingens gang). Den omstændelige måde, hvorpå oldingen underviser ham om alt, hvad han skal foretage sig, har sit sidestykke i Haddings møde med den enöjede gubbe. Endelig er ravnebanneret (der må tænkes at føre sejr med sig) sidestykke til Odins våbengave: Sigmund får sværdet Gram; "han gav Hermod hjælm og brynje", og han tilbyder Rolf Krake gode våben ved deres afsked. Alt dette viser, at den olding, der taler fra bakken til Sivard, er selve Odin. Lad os prøve, hvad der kan indvendes imod denne tanke. Man vil måske sige, at en sådan hedensk tanke ikke var bleven optaget i et klosterskrift. Men der er heller ikke mindste grund til at formode, at forfatteren (William Ramsey) har opdaget, at det var den hedenske krigsgud, der mentes. Når selve Sakse ingenlunde altid har kendt den hedenske gud i hans mummeskikkelse, kan man endnu mindre vente det af en samtidig engelsk gejstlig. Eller man kan indvende, at Nordenglands dansk-norske befolkning i 11te årh. var så rod-

fæstet i kristendommen, at den ikke kunde skabe en sådan fortælling for alvor. Men når man endnu i begyndelsen af det 13de årh. (ved Lenaslaget 1208) kunde lave nye Odinsoptrin, var det meget lettere midt i 11te. Her må da selve sagnstoffet være dommer. Den eneste indvending, som her synes at kunne rejses, er den, at Odin ellers aldrig sidder på fjældkanten, men altid står. Dog dette træk (som er fuldstændig ligegyldigt for handlingen) kan jo være tilföjet af en senere fortæller.

Netop fra nordengelsk standpunkt synes en sådan optræden ikke at være enestående. Vikingesagaen om Ragnar Lodbrok og hans sönner, der ved sit udspring er nöje knyttet til England, indeholder i sin ældste form en utvivlsom Odinsskikkelse midt iblandt historiske personer fra vikingetiden, nemlig den Rostar der helbreder Sigurd orm-i-öjes sår og til lön kræver de i kampen faldne kæmper (norsk overlevering hos Sakse S. 449). En endnu bestemtere levning af tro på Odins magt har vi i en gammel slagsang fra byen Hawick: *Teeryebus ye Teer ye Odin*, Tir hjælp os! hjælp Tir, hjælp Odin! (Årb. 1875, 114).

Der kan da næppe rejses grundet indvending mod, at sagnet har opfattet sin gamle mand som selve Odin. På den anden side må det dog indrömmes, at helt tvingende kendemærker findes ikke. Vel stemmer alle de enkelte træk i sagnet med Odins optræden i heltesagaerne og stammer sikkert fra dem; men forholdet kan være ligesom i den norske Frodesaga, at de oprindelige Odinstræk blot anvendes på en overnaturlig hjælper i almindelighed. Vi er da ikke på mytens grund, men på æventyrets, hvor den "gamle mand" (der har afströget de altfor bestemte religiøse kendemærker) optræder som heltens hjælper og rådgiver. Sådanne æventyrsskikkelser, der svagt minder om Odin, træffes jo også andensteds i de nordiske fornaldarsagaer, f. eks. den Jolf, der giver Orvarodd hans bedste pile.

Hertil kommer et andet hensyn. Vi har hidtil betragtet dette optrin under synspunkt af norsk fornaldarsaga; men vi må huske, at ikke blot sagaens helt er en dansk mand, men at flertallet af dem, hos hvem sagaen er bleven til, er af dansk byrd. Vi kommer derved en kende mere på afstand fra de mytisk-religiøse Odinsforestillinger; ti for så vidt vi kender de danske helteoverleveringer, lader de ikke Odin åbenbare sig i forklædning, men i sin vælde [1]). Fra dansk standpunkt må da denne olding, der skænker Sivard banneret, i endnu lidt höjere grad have æventyrskær over sig. Derfor holder jeg den opfattelse for den rigtigste, at han er en Odin, men at de religiøs-mytiske træk er så flygtige som muligt.

Literært set er det betydningsfuldt, at det er den norröne heltedigtning, der kan opvise sidestykke til alle de enkelte træk, medens de danske kvad og sagn står fjærnere. Det tyder på, at der her i Nordhumberland gör sig en norsk indflydelse gældende ved sagaens dannelse.

I jarledrabet møder vi den historiske sagastil. I mødet på spangebroen griber fortællingen det flygtige sammenstød, der sætter fjendskab mellem de to stormænd, medens den ikke indlader sig på at oprede politiske modsætninger eller på andre udramatiske motiver. Netop de halvt tilfældige legemlige krænkelser er sagaernes yndlingsæmne; og de lader helten blive harmfuld, men beherske sig, indtil det heldige öjeblik kommer til at sætte et våben i modstanderens hoved. Hele sceneriet ved kongsgården, med den smalle spangebro (ponticulus) og trængselen på den, er ganske i sagastil; ligeså bemærkningen om de tiders klædedragt, der gav anledning til at tilsmudse den andens kappe. — Således knytter sagafortællingen sin årsagskæde, hvor spörsmålet om skyld og uskyld er tilstrækkelig blandet.

[1]) Se min Sakses oldhistorie I 81, og Danmarks heltedigtning I (1903) § 11.

Også det sagn, som Henrik af Huntingdon har bevaret os, om sönnens (Esbjørn boløkses) død, minder om sagaer. En lignende scene findes i Egils saga, hvor den gamle Kveldulf modtager budskabet om sin sön Thorolfs fald, og nöje spörger ud, om han faldt på bryst eller på ryg, — men ganske vist med den endnu mere udtryksfulde replik: Man siger, at den der falder forover, vil blive hævnet. (Også i Sivards mund vilde denne vending have passet langt bedre til forholdene; men det vil vel være for dristigt at gætte, at den også fra först har lydt sådan og senere er bleven gjort mere almindelig og ridderlig.)

Hævnen for Esbjørn boløkses fald, således som den berettes i sagaen, lyder mere nordisk; og den stærke ytring af kraftudfoldelse, hans hugg i stenen, da han får drabet at vide, minder om den berömte scene i Ragnars saga, hvor virkningen af dødsbuddet til sönnerne udmales for hver enkelt af dem.

Fuld af nordisk væsen er også det sidste optrin, hvor den døende jarl lader sig iføre sine våben, for ikke at dø "som en liggende ko". Et egenlig tilsvarende optrin kender jeg dog ikke fra literaturen; og jarl Sivards død har snarest været sidste brug af en gammel skik. Fra islandsk tradition kendes en lidt afvigende sæd, at den, der er ved at dø af sot, rister sig med spydsodd for at tilhøre Odin (Ynglingasaga k. 10); men den i sagnet skildrede dødsmåde er snarere, med sin mangel på religiøs indvielse, en dansk skik.

Tagen som helhed er Sivards saga den mærkelige forening af æventyrlig og historisk sagastil. Sin nærmeste åndsfrænde har den i Ragnars saga, der også begynder heroisk-fantastisk med ormekamp og ender i mere virkelighedsfarvede optrin, og hvor ligeledes Odin blander sig i begivenhedernes gang. Kun går Sivards saga så meget videre i stedfaste og historisk farvede optrin eller småtraditioner.

Den byder — ligesom Ragnarsagaen — et ejendommeligt literært problem. Den handler om en dansk kæmpe, og den er fortalt i egne, hvor danske nybyggere i hvert fald var talrigere end norske; men den afviger fra grundkarakteren i hele den danske tradition, således som vi kender den hos Sakse og hans samtid. Tilböjeligheden til at spinde forenende tråde imellem begivenhederne er större, og især er der en forkærlighed for de overnaturlige elementer, hvortil vi ikke har sidestykke i dansk. Netop på disse punkter, især i dragekampene og i Odinskikkelsen, er der nær tilslutning til norrön tradition; her må de i Nordengland bosatte Nordmænd have gjort sig gældende med et berigende og udviklende element. Dette gælder da ikke blot for Sivards saga, men også for Ragnar Lodbroks historie, for så vidt den fra först er bleven til i England. På den anden side må vi ikke alene regne med, at Nordengland er en aflægger af norsk sagakultur; den er tillige en banebryder for dens rigere udvikling. Vi har set det med dragekampen, der optages væsenlig fra engelske forestillinger, og som vistnok ad den vej finder ind i de norsk-islandske æventyrsagaer og historiske traditioner; og på samme måde med bjørnefødselen, der har sin rod i dansk æventyrstof, men bliver rigere udviklet som norsk-islandsk æventyrsaga. I det hele viser Nordboernes nybygder i England sig som et mærkeligt bindeled imellem dansk og norsk åndsliv, og særlig spiller den en rolle i sagafortællingens udvikling.

III.

Sivard jarl af Nordhumberland er en historisk skikkelse. Vi kender både hans dødsår 1055 og mange andre data af hans liv. Allerede i begyndelsen af Knuds regering, eller vel rettere i følge med selve Knud, var han kommen til England. 1019 forekommer "Sivard minister" sidst i rækken af kongens nordiske thegner, 1032 som den fornemste;

et brev af 1026, der omtaler ham som jarl, er sikkert uægte. Under Hardeknud spiller han en mere fremtrædende rolle. Han var jarl af Nordhumberland 1041, da Hardeknud sendte sine jarler ud i spidsen for de kongelige huskarle for at straffe det urolige Worcester. Samme år dræbte Sivard efter kongens tilskyndelse jarlen af Nordhumberland (Bernikia) Eadwulf, og fik til lön hans jarledömme. Ligeledes fik han omtrent samtidig jarledömmet i Huntingdon [1]). Straks fra Edvard Bekenderens tronbestigelse af var han en af kongens vigtigste støtter; han hjalp ham at sætte sig i besiddelse af dronning Emmas skatte (straks 1043), og han stod ham bi i striden med Godvin jarl 1051. Han ledede angrebet på Skotland 1054 som hævn for hans frænde kong Malcolms død, og han dræbte kong Macbeth i det blodige slag den 27de juli. Næste forår døde han selv og blev begraven i den af ham byggede Olafskirke ved York [2]).

Man lægger mærke til, at hvad sagnet sammentrænger til få dages begivenheder: hans komme til England, jarledrabet og hans tjæneste hos kong Edvard, i virkeligheden fordeler sig over tre kongers regeringstid. Traditionen har öjensynlig tabt ethvert minde om Sivards ungdomsliv, lige til jarledrabet, og har udfyldt det manglende med æventyrlige træk. Ungdomsoplevelsen på Orkenøerne har intet med den danske jarl Sivard at göre; formodenlig er den overført fra hans navne, jarlen Sigurðr digri på Orkenøerne, der faldt i det store Clontarfslag 1014.

På den anden side har sagnberetningen forstörret afstanden ved det, der ikke hænger episk sammen. Den tænker sig Skotlandstoget i Sivards kraftige alder, og hans død

[1]) Som jarl i Huntingdon shire tiltales han i et kongebrev af Edvard (Kemble, Codex dipl. Sax. IV nr. 792); det skal være fra begyndelsen af Edvards kongetid ifølge Freeman, Norman conquest, 3. ed. I 792, der ikke har været mig tilgængelig.

[2]) Om Sivards levned se Dictionary of National Biography, LII; Freeman, Norman conquest, I 586—88, II 363—65, 618—19.

"mange år derefter"; i virkeligheden lå der mindre end et år derimellem.

Mærkeligst er dog forandringerne med sagnets hovedoptrin, jarledrabet. Der er lige så megen lighed i handlingen, at vi kan kende, det er den samme begivenhed, der omtales. Eadwulf, Nordhumberlands jarl, kommer til Hardeknud for at udsone sig med ham, og han bliver da dræbt af Sivard, som derefter får jarledömmet af kongen; "da sveg Hardeknud Eadwulf i 'grid' og blev niding", som det hedder i en af kilderne. De nærmere omstændigheder ved overfaldet kendes derimod ikke af ældre optegnelser. — Her er da foregået en mærkelig ombytning af personer og forhold. Drabet fandt ikke sted i Edvards kongetid, men år 1041 under Hardeknud; den dræbte jarls navn var ikke Tosti, men Eadwulf, og hans jarledömme var ikke Huntingdon, men Nordhumberland. Så lidt kan sagnoverleveringen holde fast på konkrete enkeltheder; Tosti, der var Sivards efterfølger som jarl i Nordhumberland, er bleven flyttet om til at være hans formand; og jarledömmet er flyttet til det sted, der senere gik i arv blandt Sivards efterkommere. Også den efterretning, at "de danskes kirke" blev rejst der hvor Tostis mænd blev begravne, som et minde om dåden, er urigtig. Kirken S. Clement Danes udenfor London var de danske borgeres kirkegård, og her blev allerede år 1040 Harald Harefods mishandlede lig stedt til jorden (Freeman I 572).

Endvidere giver krønikerne en videre sammenhæng, som sagnet slet ikke kender. Sivard havde ægtet den nordhumberske jarl Ealdreds datter; da Ealdred var bleven myrdet, blev hans broder Eadwulf hans efterfølger som jarl i landets nordlige del; men Sivard, der regnede sin og sin söns arvekrav for at være tilsidesatte, dræbte Eadwulf, da han kom til kongen med lejde for at udsone sig med Hardeknud; og Hardeknud gjorde kæmpen til jarl i den afdødes sted,

og tilkendegav derved sin tilfredshed med dåden; kongens grund til had mod jarlen kan da ikke være den i sagnet berettede; men Eadwulf har rimeligvis været af Harald Harefods tilhængere, som Hardeknud var gram. — Dette udelukker ikke sagnets fortælling, at et tilfældigt møde på broen og en forbigående krænkelse har været Sivards anledning til at søge hævn; men det giver den rette, i sagnet manglende baggrund af familiepolitik og ærgerrige planer. Muligt er det, at mødet på broen med sin virkelighedsfarve og sin faste stedlæggelse gemmer på historiske træk, vi ellers ikke kender, fra Eadwulfs drab eller måske fra andre optrin i Sivards liv.

Om Skotlandstoget hedder det i et håndskrift af Anglo-saxon Chronicle: "1054. Da drog Sivard jarl med stor hær mod Skotland, både med flåde og landhær, og stred med Skotterne og fældte kong Makbeth og nedhug alt det bedste, der var i landet, og førte så stort hærfang derfra, som ingen mand för har taget; og hans sön Osbeorn, og hans søstersön Sivard, og (nogle) af hans huskarle, og ligeså af kongens, blev slagne der, på dagen Septem Dormientium (27 juli)." Heraf ser vi, at sagnet om sönnens død er en omdannelse af det virkelige. Han faldt i slaget; men sagnet lader det være hans død hjemme i Nordhumberland, der hindrer Sivard i at forfølge sin sejr. Den anden sagnopskrift, hos Henrik af Huntingdon, er for så vidt mere pålidelig, som den lader sönnen falde imod Skotterne. Men begge overleveringer fejler i beretningen om et hævntog for Osberns død; dette var et motiv, som sagnet ikke kunde undvære. Endnu skal blot bemærkes, at også Skottekongens navn "Duneval" er en sammenblanding af den myrdede Dunkan og hans hævner Malkolm.

Kun efterretningen om hans død i York er helt pålidelig. "1055. I dette år døde Sivard jarl i York, og han ligger begraven i Galmanho i den kirke, han selv lod rejse og vie

i Guds og Olafs navn; Tosti fik det jarledömme, som han havde", hedder det i krøniken. —

Noget af det mærkeligste ved fortællingen er det, at den senere sagnoverlevering viser en stærkere nordisk farve end den virkelige historie. Alle dens personer, med undtagelse af kong Edvard, er "af dansk byrd". Den kender intet til de Englændere, der spillede en rolle i Sivards liv, hans svigerfader Ealdred, jarl af Nordhumberland, og dennes datter Æthelflæd, så lidt som navnet på hans anden hustru; af Sivards sönner nævnes kun Osbern boløkse (Bulax), men ikke den angelsaksisk nævnte Waltheow, der som yngre var opdraget til kirkelig tjæneste; navnet på den dræbte nordhumberske jarl Eadwulf er ombyttet med det nordiske Tosti. De angelsaksiske navne, der spillede så stor en rolle i hans liv, er udelukte fra hans saga. Alle tilnavnene er nordiske: Beresun, digri, bulax; ligeså navnet på hans banner Ravenlandeye (id est corvus terræ terror = oldd. *Rafn *landógir), der spiller så stor en rolle i hans liv og blandt hans efterladenskaber. Af londonske stedligheder nævnes kun "de danskes kirke". Hermed stemmer sagatonen i de mere historiske optrin, og heltesagns-motiverne i den förste del af sagaen. Dette nordiske præg over traditionen synes os en gåde; vi ventede snarere, at den skulde være bleven angliceret eller normanniseret.

Beretningen er nedskreven i klosteret Crowland i Mellem-Angelens frodige sletter, hvor man ikke havde personlig interesse for den digre Sivard, men vel for hans sön, den jarl Waltheow, der, henrettet af Vilhelm Erobreren, fandt sin grav i klosteret og blev dyrket som folkehelgen. Forfatteren William var fra det endnu sydligere Ramsey. I Nottingham og Huntingdon sad den normanniske greveslægt, der nedstammede fra Sivards sönnedatter. Men til ingen af disse står sagaen i noget nærmere forhold. Dens interesse samler sig om to punkter, om det drab, hvorved han vandt sit

jarledömme (hvilket i historisk sammenhæng vil sige: det nordhumberske), og hans ravnebanner, der ved hans død blev skænket til Yorks borgere; sagaen nævner os endogså, hvor det blev opbevaret. Desuden træder grænsekampene frem med en vis fylde, og en sten med mærke af hans hug nævnes som det nordligste punkt han nåede. Alt dette viser, at sagaens synskres er den nordhumberske; på Nordhumberlands kyst foregår også den opdigtede del af sagaen, mødet med den overnaturlige hjælper. Særlig spiller York en vis rolle, og dens borgere havde jo en sammenknytning med ham ved det skænkede banner. Her i det nordligste England, særlig i York, må sagaen have dannet sig. Og her må da have været så ren en nordisk befolkning, at den kunde frembringe et værk af så nordisk farve.

Det er ganske interessant at sammenligne sagaen med Huntingdon-traditionen, således som den foreligger hos den lidt ældre Henrik af Huntingdon (ovfor s. 204). Den har de almindelige krigsheltetræk: hans død i våben og hans spörsmål om sönnens fald. Men den mangler navne, enkeltheder, stedligheder, kombination af optrinnene, og overnaturlige træk, — alt det der giver sagaen dens liv og dens nordiske farve. —

Endnu har vi spörsmålet om Sivard den digres forfædre. Vor saga opgiver navnet på hans fader, Beorn Beresun. Når den fortæller, at han var sön af en jarledatter og en bjørn, kan det ikke være rigtigt; zoologerne benægter muligheden af et sådant svangerskab. At han havde bjørnelignende ører, er for rationalistisk historieskrivning en virkelig begivenhed og årsag til sagnet. Efter sagnforskningens vidnesbyrd er det blot et vidt udbredt æventyrtræk. Det vilde jo også være mærkeligt, om en pålidelig historisk detalje var bleven husket om en mand, hvis bedrifter er gåede fuldstændig i glemme. Det eneste, der kan være historisk ved ham, er da navnet Beorn Beresun. Hans tilnavn kan

dog ikke, således som sagnet opgiver, betyde "bjørnesön". Det må være et oldn. Bjǫrn Beruson el. Berason; han har altså haft en moder Bera eller en fader Beri. Men et mandsnavn *Beri* kan næppe påvises i nordisk [1]; og det er så meget sandsynligere, at hans moder hedder *Bera*, fordi også i Bødvarsagnet den af bjørnen bortførte bondedatter hedder Bera. Det er i det gamle Norden ikke så sjældent, at sönnen nævnes efter sin moder, især hvis faderen er død. I dette navn Bjørn Beresun har vi da sagnets udspring. Det er et velkendt træk af sagndannelse, at når en berömt helt eller slægt kun kan føres tilbage til kvindeligt udspring, danner der sig sagn om overnaturlig fødsel. Her måtte navnene Bjǫrn og Bera (hunbjørn) lede tanken i bestemt retning; og det gamle æventyrmotiv knyttede sig til ætten, fordi jarl Sivards umådelige kræfter og tapperhed på denne måde fik sin begrundelse. Forfædresagn dannes jo i reglen til forklaring af de ejendommeligheder, efterslægten frembyder.

Endnu må jeg omtale Sivard den digres antagne slægtskab med Sprakalegg-slægten. Det eneste, hvorpå det grunder sig, er stamtavlen i Vita Gualdevi (s. 299; og i A): Gualdevus, filius Siwardi ducis Northanumbriæ, filii Beorn, filii Ulsii, filii Spratlingii, filii Ursi. For Bjørn jarl, Svend Estridsöns broder, opgiver Florentius af Worcester følgende stamtavle: Beorn comes, filius ... Danici comitis Ulfi, filii Spraclingi, filii Ursi [2]. For den sidstnævnte er stamtavlen i det væsenlige historisk rigtig, da den støttes ved den danske overlevering hos Sakse: Svend, sön af Ulf jarl, sön af Thrugils Špragelegg, sön af Bjørn, sön af bondedatteren og bjørnen, og af de islandske kilders: Sveinn og Bjǫrn, sönner

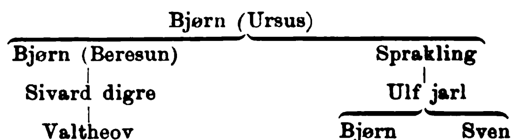
---

[1]) Et mandsnavn *Beri* kendes kun fra det vestlige Sønderjylland og er formodenlig frisisk. Den tilsvarende danske form er *Bjari* (O. Nielsen, Oldd. personnavne 12). *Bero* hos Sakse o. fl. er — overalt hvor man kan kontrollere det — latiniseret form af *Bjørn*. Om kvindenavnet *Bera* jfr. O. Rygh, Gamle personnavne i norske stedsnavne, s. 88.

[2]) Florentius Wigornensis, Chronicon, år 1049 (ed. Thorpe, I 202).

af Ulfr jarl, sön af þorkell sprakaleggr. For Sivard den digre er stamtavlen ganske umulig; den "Ulsius" der göres til hans bedstefader, er hans egen jævnaldrende Ulf jarl, og Sprakling kan altså ikke have været hans oldefader; herom er historikerne enige. Løsningen af problemet synes man derimod ikke at have fundet, skönt den er så nærliggende. Det er ordret den samme stamtavle, der gives for Bjørn jarl Ulfsön og Bjørn jarl Beresun; for Bjørn Ulfsön er den rigtig, for den anden er den gal; det er da Bjørn Ulfsöns stamtavle, man har overført på Bjørn Beresun, idet man forvekslede de to jarler af navnet Bjørn. Overførelsen er ikke sket i mundtlig overlevering, men skriftlig; ti vi finder i begge stamtavler Ursus som oversættelse af nordisk Bjørn; og småforskellighederne i navnene beror alene på skriftlige forvanskninger [1]). Altså er det kun forfatter-skødesløshed, der sætter Sivard jarl i forbindelse med Spraklingslægten; der findes ikke nogen kilde for det.

Der er anledning til at omtale dette, inden et historisk "resultat" helt er gået over i den almindelige fremstilling. Steenstrup har (Normannerne III 439) konstrueret en stamtavle, der ser således ud:

Men den har jo — foruden andre fejl — også den, at den eneste "kilde", hvorpå den støtter sig, slet ikke er nogen kilde. Om Sivards forfædre véd vi da kun, at traditionen opgav som navn på hans fader: Beorn Beresun. Netop det, at navnet Bera er misforstået i traditionen, tyder på at det ikke er vilkårlig opdigtet.

[1]) "filii Ulsii filii Spratlingii" (*f* er læst som langt *ſ*, *c* som *t*; *ii* er vel trængt ind fra *filii*). [*Ulsi*(*us*) er en sen omdannelse af ags. *Wulfsige*; se Searle, Onomasticon.]

Spörsmålet fører os tilbage til bjørnefødselen. For de ældre rationalistiske historieskrivere, Langebek og hans samtid, er det det sikre udgangspunkt, at når sagnet fortalte, at en bjørn var hans fader, var det i virkeligheden en mand, der hed Bjørn. Således var det jo heller ikke en lindorm, Ragnar Lodbrok dræbte foran Thora Borgarhjorts bur; men hun havde en opsynsmand, der hed Orm [1]). Endnu Steenstrup mener, at Bjørn Beresuns fader bjørnen er den samme som Ursus eller Bjørn i andre kilder. Med vor tids kendskab til den folkelige forestillingsverden er denne faktor mindre sikker at regne med; vi løser problemet sikrere ad anden vej.

Det er ikke bjørnemotivets forekomst, der i sig selv volder nogen vanskelighed; vi har jo set, hvorledes både navne og bjørneører går tilbage til æventyroverlevering. Men det er den omstændighed, at to forskellige personer gör krav på bjørnefødsel, Thrugils Sprakeleggs fader Bjørn og Sivard digres fader Bjørn. Det heldigste vilde jo være, hvis de kunde være samme person, men der er netop en menneskealders forskel imellem dem. Sagnet må være overført fra den ene til den anden. Men i så fald kan der ikke være tvivl om, at Bjørn Beresun er den rette ejermand. Hos ham findes det med bjørnefødselen sammenhængende tilnavn; hos ham findes det fra æventyret udgåede kendemærke bjørneørerne; og fremfor alt findes der den berömte sön, Sivard den digre, hvis usædvanlige störrelse, styrke og hensynsløshed får sin forklaring igennem denne overnaturlige fødsel. Derimod mældes der intet om noget usædvanligt ved Ulf jarls eller hans sönners fremtræden. Sagnet må være blevet overført til denne slægt i Danmark og på en tid, da man ikke huskede mere om den kæmpestærke jarl Sivard.

[1]) Laurids Engelstofts Skrifter, I 26. — For øvrigt har Langebek ved siden af denne mening også haft en anden; han udtaler s. 800, at tilnavnet Beresun sikkert er årsag til bjørnesagnet. Desværre havde hans eftermænd blandt historikerne ikke vid eller sprogsans nok til at følge denne antydning.

Som nyt problem møder vi det spörsmål: hvad kan der alt i alt vides om Sivard digres forfædre i Danmark?

Allerede Langebek (s. 281) har udtalt, at den oftnævnte bjørn eller Bjørn, der sættes i spidsen for de to slægter, må være Svenskeren Styrbjørn; ti bjørnens jomfrurov foregik ifølge Sakse i Sverig, og Styrbjørn betyder "den vilde bjørn", et navn der altså er givet ham på grund af hans karakter. Denne mening er senere tiltrådt af Munch og Steenstrup; men den er så slet begrundet som muligt. Det var ganske utroligt, at efterkommerne skulde have glemt, at de gennem ham nedstammede fra den svenske kongeæt og igennem hans hustru fra den danske; dette var så meget mærkeligere, som Styrbjørn og hans arvekrav var velkendt for senere historisk overlevering. Heller ikke træffer man i de pågældende slægter navne, der tyder på opkaldelse fra kongeætterne [1]). Endelig er navnet Styrbjørn ikke, således som historikerne af den ældre skole antog, noget opfundet kendingsnavn, men et ganske naturligt døbenavn (i lighed med Styr og Styrkar).

Lidt mere historisk værdi er der måske i den anden hypotese af de nævnte historikere, at Sivard den digres og Ulf jarls slægt er grene af samme stamtræ. Rigtignok har den overlevering, hvorpå de byggede deres mening, vist sig ikke at være til. Men der bliver da tilbage bjørnesagnet, navnet Bjørn og jarleværdigheden i begge slægter. Men af disse punkter står det sidste på svage fødder. Sivardsagaen er så slet underrettet om sin helts danske forfædre, at man næppe tör lægge for stor vægt på, at den tænker sig dem alle som jarler i Danmark; sligt kan let være overført på dem fra deres berömte ætling. Ved den anden gruppe hører vi ikke det mindste om, at den var jarleæt för Ulf jarls tid. Både Ulf og den digre Sivard kan være krigere, der svang

[1]) [Allerede Gustav Storm (Arkiv IX 218) har vist hypotesens uholdbarhed.]

sig op på Knud den stores hærtog. Deres fattigdom på aner er da netop bleven erstattet ved sagnet om den overnaturlige fødsel.

Det eneste sikre er da navnet på Sivards fader Bjørn Beresun. Med en vis sandsynlighed kan man slutte til andre forfædre ud fra datidens faste skik, at opkalde de afdøde slægtninge. Når både jarlen og hans søstersön bærer navnet Sivard, har det vel været ført af en fælles stamfader (snarest Bjørn Beresuns fader). Navnet Esbjørn for Sivards sön synes også at være gammel slægtsarv, da Sivards egen hustru var engelsk; snarest hører det sammen med Bjørn som levning af oprindelig navnevariation (jf. f. eks. Gudfred og Regnfred ved siden af hinanden i den danske kongeæt). Herved åbner sig mulighed for ad en anden vej at påvise ættens slægtskab med Sprakelegg-ætten. Ganske vist ligger dennes förste sikre navne Thrugils og Ulf ganske fjærnt; men når vi går til de senere slægtled og ser bort fra de navne, der peger mod Skjoldungætten, træffer vi netop en række navne, der hører herhen: Esbjørn og Bjørn som sönner af Ulf jarl, Bjørn og Sivard som sönnesönner [1]. Det synes da det rimeligste, at de to ætter enten ved selve deres udspring eller ved giftermål hænger nærmere eller fjærnere sammen.

Dette er et yderst beskedent resultat og lidet egnet til at sættes i stamtavle. Ser vi hen til den digre Sivards eget levnedsløb, hvorledes han gennem en lang krigersk løbebane arbejder sig frem til sin magtstilling, men tjæner i mange år för han får jarlenavn, tyder intet på at han er nået frem i kraft af sin höjbyrdige slægt. Langt snarere har den stærke kæmpe selv måttet bane sig sin vej; — og netop derved var han vel det bedste æmne for sagndigtning.

[1] Königsfeldt, Genealogiske tabeller, pl. 2 nr. 2—26.

Axel Olrik.

Gubbe ock gumma II.

Mot min härledning av nsv. *gubbe* ur fsv. *gōþer bonde* ock *gumma* ur fsv. *gōþ moþir* i Arkiv f. nord. fil. 16, s. 162 f. har dosänten O. v. Friesen i Arkiv f. nord. fil. 18, s. 53 f. sökt taga den förklaring av *gubbe* i försvar, som han själv framställt i sin avhandling Om de germanska mediageminatorna s. 41 f., enligt vilken *gubbe* skall återgå på en stam **ʒubban-*, förekåmmande t. eks. i nlt. (Estland) *gubbe* f. 'kleiner Heuhaufen', ä. ne. *gub* 'a lump' m. fl.

Dos. v. Friesen anför s. 56 särsjilt mot mig den i ä. nsv. mötande betydelsen 'gammal uthlefwat man', uppenbarligen ock grundbetydelsen i det älsta tjännda sitatet från 1568: *sterhusgubben*, ock framhåller, att denna betydelse långt ifrån äger något av glansen hos "hedersnamnet på husbonden i det fornsvenska bondehemmet", vilket enligt mig *gubbe* en gång varit. Sannt är, att en betydelseutveckling ägt rum, den fornsvenske husfadern var åfta en gammal man, det ord, som betecknade honom som husfader, blev därför åfta liktydigt med 'åldring'. Betydelseutvecklingen från 'husbonde' till 'åldring' synes mig åtminstone vida naturligare ock förklarligare än den av v. Friesen antagna betydelseutvecklingen från 'en bred, satt, hopsjunken gestalt; afrundad, böjd figur' (Med. gem. s. 43) till 'åldring'; den primära betydelsen säges lysa ganska klart ijenom i nsv. *gubbe* 'rund sädesskyl, frukt' etc. Den betydelseutveckling, jag antager, är samma företeelse, som då *gubbe* i sin nya betydelse 'åldring' användes av sjeppsfålk om deras kapten, hur ung han än må vara; benämningen har sin grund i att kaptenen jemenligen är till åren kåmmen. Då *bonde* i fornnordiska språk också betyder 'äkta man', är detta en jämförlig betydelseutveckling ur en annan synpunkt av beteckningen för husfadern, vilken betydelse som bekant ännu lever i e. *hus-*

band, ock ett fullkåmligt motstycke till denna föreligger, med min uppfattning, i ordet *gubbe*, då en hustru använder ordet om ock till sin man.

För den, som håller betydelseutvecklingen *god bonde* till *gubbe* sannolik, bör utvecklingen *god moder* till *gumma* ävenledes synas antaglig. Dos. v. Friesen anser Kocks förklaring sannolikare, att *gumma* helt enkelt är det regelbundet bildade femininet till fsv. *gumi*, *gumme* 'gammal man', påpekar förekåmsten af *guma* bland 'tröllkvenna heiti' i Snorres Edda ock håller den färjning av betydelsen, som träffas i fsv. *hedherligh gumma* (i Söderwalls citat från 1487: *talade til vilkin olsson oc hederlik gumma hans hustrw agneta* D. D. 1: 138), "ingalunda oförenlig med antikens uppfattning af trollkvinnor och vǫlvor". Någon vördnad för tråll-kvinnor tyckas dåck icke övriga *heiti* tyda på; de etymologiskt jenomsjinliga i samma halvstrof: *Glumra Geitla* — *Grima*, *Bakrauf* — *Guma*, *Gestilja* — *Grottintanna*, röja snarare förakt; skall någon slutsats dragas av förekåmsten av *guma* bland dessa *tröllkvenna heiti*, bör det väl vara den, att ordet var omöjligt som benämning på en fornsvensk husmoder ock icke kann ingå i förbindelsen: *hederlik gumma*. Att ordet utjör en dylik äretitel vid sitt första uppträdande, talar ock starkt emot Kocks uppfattning, att det är fem. till fsv. *gumi* 'gammal man', vilket utlevade ords fem. däremot icke överraskar bland trållkvinnors benämningar; mot samma uppfattning talar saknaden av ordet i äldre tid.

I fråga om min förklaring, huru nsv. *gubbe*, *gumma* uppkåmmit ur fsv. *gōþer bōndi*, *gōþ mōþir* förevitar mig dos. v. Friesen, att de judlagar jag åberopar, äro för många ock hava för liten lokal utsträckning, om jag annars sålunda riktigt tålkar de uttryck av tadel mot mig: "denna ljudlagarnes hexbrygd" ock "liberalt begagnar sig af petitesser i den fsv. grammatiken", som han finner lämpligt att använda. Båda dessa förebråelser måste jag tillbakavisa. Mångfalden

av judlagar, som jag åberopat, är blått sjenbar. Övergången försiggår utom jenom assim. *ðb* > *bb* jenom en enda judlag, nämligen under inflytande av trycksvaghet, men då trycksvaghetens inflytande har olika värkningar på olika delar av de ord, som äro utsatta därför, ock i en framställning av förlåppet dessa olika värkningar måste anjivas den ena efter den andra, kann för en ytlig betraktelse enheten kåmma att te sig som en förvirrande mångfald. I avseende på lokal utbredning åter finnes väl ingen judlag, som kann mäta sig i vidsträckthet med trycksvagheten.

Dos. v. Friesen påstår, att utvecklingen av *gōþ moþir* till *gumma* skulle hindrats av "det faktum, att i alla språkets dialekter stodo de välbekanta *goþ* och *moþir* lifs lefvande och oundvikligt associerade". I samma uppsats anför emellertid dos. v. Friesen nsv. *sta får* av *söta far*, *mjuka tjänare* av *ödmjuka tjänare*, ock dessa jämte flera andra fall, såsom *bevars* av *bevare oss*, *vafalls* av *vad befalles*, da. *hvaba* av *hvad behager*, synas mig visa, att denna invändning mot min härledning är utan betydelse. Det är icke utvecklingen av *gubbe*, *gumma*, som måste antagas hindrad av att *god*, *bonde* ock *moder* därjämte funnos i språket, enär under utvecklingstiden fålk alltjämt trodde sig uttala orden i fråga koräkt. Så länge man sålunda bevarade hågkåmsten av den trycksvaga fårmens etymoloji, fanns visserligen möjlighet, att dess uttal kunde påvärkas av det tryckstarka uttalet av dessa ord. Om emellertid så icke sjedde, kunde det åter inträffa, att minnet av den trycksvaga fårmens härledning för nya jeneratsjoner jick förlorat, ock språket ägde då två nya ord, *gubbe* ock *gumma*, ej blått i betydelse utan även i fårm sjilda från *god bonde* ock *god moder*. Däremot bör medvetandet om den trycksvaga fårmens upprinnelse både under utvecklingstiden ock långt därefter hava hindrat det trycksvaga uttalet att kåmma till synes i skrift, enär därvid den tryckstarka fårmen jorde sig jällande, vilket för-

hållande även kunde förklara den sena förekåmsten av *gubbe* ock *gumma*.

Nyligen har emellertid ett sitat kåmmit i dagen, som synes mig visa, att visserligen min härledning av *gubbe* är riktig men min förklaring av dess uppkåmst oriktig, om också icke på de själ, dos. v. Friesen anfört. Ordet *gubbe* förekåmmer nämligen på runstenen i Adelsö kyrka, Färentuna hd., Uppl., B. 276, L. 331, D. II 54, vars ristning jag undersökte såmmaren 1901. Inskriften lyder: **askil** : **lit** : **rita** : **stin** : **þana** : **ifti** : **at** . **ulmui** : **faþur** : **sin** : **kuba** : **kuþan**, varav dåck orden **ifti** : **at** : **ulmui** äro osäkra, vilket emellertid icke invärkar på förevarande fråga. Ordet **kuba** läses i B. 276 **iuþi**; om dess uppfattning som **kuba** är emellertid icke jag ensam, det läses **kubi** redan hos Sjöborg, Saml. f. nordens fornälskare III: 24, pl. 36, fig. 123; vid min undersökning har jag blått bekräftat denna läsning ock varsnat ett tjännestreck på den sista runan. Det är uppenbart, att **kuba kuþan** fullständigt motsvarar **buanta kuþan** ock dess väkselfårmer i så många andra inskrifter, att alltså **kuba** är en synonym med *bonde* i denna användning ock således dåck "hedersnamnet på husbonden i det fornsvenska bondehemmet". Identiteten av **kuba** med ordet *gubbe*, vilken redan Sjöborg antager, kann knappt häller betvivlas; åtminstone tjänner jag intet annat ord, varmed det kann tydas. Att antaga förkårtad ristning, som ju stundom förekåmmer, så att **kuba** stode för t. eks. **kuþan buanta**, är ock omöjligt, då ju **kuþan** finnes tillagt; allt synes sålunda tala för att denna inskrift uti **kuba** uppvisar ordet *gubbe*. Då nu *bonde* ock *god* i andra inskrifter utjöra den beteckning, varmed den avlidne hedras, synes det mig icke vara synnerligen järvt att för *gubbe* antaga upprinnelsen av *god* ock *bonde*, då det ingår i just samma äretittel, men att medvetandet om denna härledning gått förlorad för ristaren, som därför till **kuba** tillfogat **kuþan**. Att inskriftens **kuba**

skulle betyda "en bred, satt, hopsjunken gestalt; afrundad, böjd figur" eller hava någon av dessa grundbetydelser, alltså av en viss yttre jestalt avledd bemärkelse, som dos. v. Friesen antager om *gubbe*, anser jag oantagligt, emedan det uti inskriften är ställföreträdaren för *bonde*.

Förekåmmer sålunda *gubbe* redan på runstenen i Adelsö kyrka, vilken antagligen har samma ålder, som runstenen vid Hofgården, strakst bredvid, B. 277, 1136, L. 333, vilken, efter vad som visats av Bugge, Runverser s. 78, sannolikt ristats omkring år 1070, så kann icke den förklaring av utvecklingen från *gōðr bō(a)ndi* till *gubbe* vara riktig, som jag jivit Arkiv f. nord. fil. 16, s. 167 f., ty på en så tidig tid äro svårligen alla där antagna judutvecklingar tillämpliga ock abstraksjonen av *gubbe* ur *gubben*, missuppfattat som best. fårm, är för denna tid oantaglig.

Gubbe, så tidigt utvecklat ur *gōðr bō(a)ndi*, ock *gumma* ur *gōð mōðir*, ställa sig vid sidan av namnen *Gubbe*, kårtnamn till *Guðbiǫrn*, ock *Gumme* till *Guðmundr*, vilka stympningar icke vanliga judlagar kunna förklara. Det synes vara en mycket lycklig förklaring av dylika våldsamma förändringar av namnen, att med O. Rygh, Norske gaardnavne, forord og indledning s. 37 antaga dem uppkåmna i barnens språk, innan dessas oövade talorgan ännu mäktade uttala de vuksnes namnfårmer, ock jag misstänker, att *gubbe* ock *gumma* ävenledes hava barnspråket att tacka för sin uppkåmst. Voro *gōðr bōandi*, *gōð mōðir* de benämningar, varmed husfadern ock husmodern tilltalades av tjänare ock främlingar, liksom i nyare tid *husbon(d)*, *tjära mor* o. a., kunde det icke undgås, at även barnen använde dessa benämningar omväkslande med *faðir* ock *mōðir*. Det är ju allbekant, vilken möda nedlägges på att hindra barn från att använda andra benämningar till föräldrar ock släktingar än de i barnets mun berättigade, i det de vuksne för den skull åfta begangna de benämningar, som blått äro riktiga

från barnets synpunkt, *pappa*, *mamma*, *moster* o. s. v. Sedan nu *gubbe*, *gumma* gång på gång uppkåmmit i barnens språk, hava orden kunnat kåmma att upptagas av de vuksna, emedan de syntes dem näpna, ock slutligen blivit stående beteckningar utan bibetydelse av smekord. Det förefaller möjligt, att släktskapsordens förkårtade fårmer *far*, *mor*, *bror* med smsg. kunna hava haft samma upprinnelse.

Det ligger i sakens natur, att få fall skola kunna uppvisas, i vilka barnen använt en benämning, som blått från de vuksnes synpunkt är berättigad, såsom skulle sjett med *gubbe*, *gumma*. Eng. *governor* 'farsgubben' i slangspråket tyckes dock vara ett dylikt fall.

Denna karaktär av hemmets ord hos *gubbe* ock *gumma* bör naturligtvis också länge hindrat deras framträdande i normalprosa, ock på Adelsö runsten har väl ristaren jenom bruket av *gubbe* av en tillfällighet låtit vardagsspråket kåmma till uttryck.

Det är möjligtvis också i barnspråket, som *gōðr son* förvandlats till **gopsen*, **gupsen*, varur sedan sv. *gosse*, no. *gut* utvecklat sig, såsom jag antagit Arkiv f. nord. fil. 16 s. 168.

Rörande de ord, med vilka dos. v. Friesen sammanställer *gubbe*, framhåller jag Arkiv 16 s. 171, dels att vissa av dem kunna vara betydelseutvecklingar ur *gubbe* i stället för grundbetydelser till detsamma, dels att såmliga kunna härröra från något annat ord med mera passande betydelse, som "jenom fålketymoloji äller av något annat själ ombildats till *gubbe*", ock föreslår som en möjlighet, att särsjilt *jordgubbe*, *snorgubbe* kunna härstamma från en lågtysk fårm **-kopp* av det t. *kopf*, som ingår i en massa väkstbeteckningar, t. eks. *mohnkopf*, *distelkopf*. Arkiv f. nord. fil. 18, s. 57 noten påstår dos. v. Friesen mot detta förslag, att ett lågt. *kopp* är otjännt, åtminstone utan framgång sökt av honom. I Schiller-Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch II finnes dåck *kop*, m. kopf, gen. *koppes*, ock i Grimm

Deutsches Wb. Leipzig 1873 siteras under 'kopf' mnd. *vlaskopp* 'Flachsknotte', vilka uppjifter visa, både att lågt. *kop(p)* funnits ock att det liksom t. *kopf* använts för att beteckna väkstdelar, som därtill gåvo anledning; även i holl. finnas *distel-kop*, *maan-kop*. Med dessa fakta för ögonen, kann man knappt undgå att från samma lt. *kop(p)* härleda det ord *kopp*, som av Ross, Norsk Ordbog från dialäkter anföres dels i bet. 'Fingerspids' dels 'første Spire af Sæd (Lin, Kaal, Gulerod og fl.)', varav kann läras, att även dialäkter understundom kunna äga lågtyska lånord för företeelser, som funnits före det lågtyska inflytandet. Huruvida åter v. Friesen med rätta jör jordgubbar äldre i vårt land än det lågtyska inflytandet, synes mig högst tvivelaktigt, sannolikare utjör väl jordgubbsodlingen just en yttring av lågtyskt inflytande; redan i äldre tider voro de s. k. Vierlande kring Hamburg bekanta för sin jordgubbsodling enl. Uppfinningarnas bok[2] IV s. 225. Då v. Friesen förebrår mig, att jag icke visat, varför vid övergången lt. *kop(p)* till sv. *-gubbe* i *jord-gubbe* lt. *k-* skall bli sv. *g-* ock lt. *-pp-* sv. *-bb-*, förbiser han, att jag åberopat fålketymoloji som förklaring. Måhända härrör dåck blått *bb* från fålketymolojien; har ordet hetat lt. **ert-kop(p)* såsom *ert-dunk*, *ert-rīke*, kann *g* hava samma upprinnelse som i *rotgel* (uttal: *rot·gel'* el. *rot·kel'* med oaspirerat k-jud, äv. *rωt:gel* Lyttkens-Wulff, Svensk uttalsordbok), där *g* motsvarar *k* i t. *Rot-kehlchen*. För att vinna visshet om denna upprinnelse av *gubbe* i *jordgubbe* är nu anförda material otillräckligt, men sannolikheten synes dåck stor nog för att jöra ordet odugligt som stöd för dos. v. Friesens uppfattning.

I sin uppsats *Om gubbe ock gumma* i Arkiv f. nord. fil. 18, s. 53 f. anför dos. v. Friesen s. 54 f. en del andra ord som eksämpel på att "ord, som beteckna lefvande varelser af viss egenskap, ålder, kön, tillstånd m. m., vid närmare granskning visa sig ursprungligen beteckna ett föremål

hvilket som helst af en viss form, en viss yttre gestalt". Dessa ord utjöra alltså stöd för betydelseutvecklingen i *gubbe* enligt dos. v. Friesens uppfattning.

Det synes möjligt, att de av dessa härledningar äro riktiga, där betydelseutvecklingen blått består i jämförelse av den yttre jestalten hos livlöst ock levande t. eks. nno. dial. *tapp* 'kort, tjock pinne, träkloss": *tapp* 'liten, satt oxe', fvn. *bagge* 'packe, bylte', me. *bagge* 'Sack, Beutel': nsv. *-bagge* i *skal-bagge*, *tor(d)-bagge* 'insekter (coleoptera) av en genomgående, rundad, satt ock klumpig kroppsbyggnad' m. fl. Men i fråga om de eksämpel, som skola utjöra det ejäntliga motstycket till betydelseutvecklingen i *gubbe*, såsom dos. v. Friesen fattar den, sådana i vilka betydelsen försjutits från att beteckna den yttre jestaltens egenskaper till att uttrycka "inre själiska egenskaper, ålder, kön, tillstånd o. s. v.", synes riktigheten av dos. v. Friesens etymolojier kunna bestridas eller betvivlas.

Om *bagge* 'gumse' är samma ord som fvn. *bagge* 'packe, bylte', me. *bagge* 'Sack, Beutel', grundar sig betydelseutvecklingen säkert icke på att "gumsen är gröfre och klumpigare bygd än tackorna", ty sjillnaden i detta avseende är för obetydlig för att vara utgångspunkt vid namnjivningen. Fast hällre bör utgångspunkten sökas i den kråppsdel, som utjör den huvudsakliga åtsjillnaden, enär denna även annars visar sig hava ådragit sig uppmärksamhet, i det Rietz anjer för *bagge-punga(r)* dels betydelsen 1) testiculi arietis, dels 2) Geum rivale ock för *bagga-taska* 1) eg. baggpung, 2) felslaget plommon. Är *bagge* alltså sannolikare 'fåret med byltet' än 'fåret som ser ut som ett bylte', utjör det intet stöd för v. Friesens härledning av *gubbe*.

Att nno. dial. *lurk* 'tyk Stav' är grundbetydelsen för *lurk* 'tung, grov, svær Person', synes sannolikt nog, ock den betydelseutveckling på det andliga området till 'tölp', som finnes i nsv. *bondlurk*, *lurk*, stödes redan av Schlyter med

flera paraläller. Bet. 'en oduglig människa, stackare', som v. Friesen s. 55 uppjiver för fsv. ock nsv., är mig för nsv. obekant ock för fsv. ganska tvivelaktig, om den ock anjives av Schlyter. Fsv. *lurker* tyckes blått förekåmma Ögl. L. Dr. B. 18 pr. *Nu uarþær dræpin lurkær landafæghi. þæt æ þæn maþær sum gangær mæþ pik ok ringaþum bulla. han ær gilder at þrim markum.* Att en förklaring av uttrycket i detta lagrum ansetts nödig, visar, att *lurker landafæghi* var ett i tidens språk föråldrat uttryck, som lagspråket ännu bevarade; uttryckets aliteratsjon talar ock för dess ålder. Att *lurker landafæghi* betyder 'tiggare', är klart nog, men härav följer äj omedelbart, att *lurker* betyder 'en oduglig människa'. Då *stafkarl* annars är benämningen för tiggare, ligger det nära att antaga, det också i detta uttryck 'vandringsstaven' kan hava avjivit namnet ock att *lurker* står i en betydelse, helt obetydligt utvecklad ur grundbetydelsen, samt poetiskt betecknar tiggaren som 'mannen med knölpåken'. Jämför, huru samma Ögl. L. med ett poetiskt uttryck säger: *þa gangær æ hattær til ok huua fran* för vad som på vanlig prosa äfteråt uttryckes med: *þa takær maþrin aruit ok kona gangær fran.* Det synes sålunda åtminstone osäkert, att fsv. *lurker* innehåller en sådan betydelseutveckling, som dos. v. Friesen antager.

Vid fvn. *stútr* 'Stud, Tyr' synes det ligga närmare att tänka på sammanhang med *stöta*, isl. *stauta* än med nisl. *stútr* 'a stumpy thing'. Att t. *Knabe* skulle sammanhänga med nht. dial. *knabe* 'Stift, Bolze', nsv. dial. **knave* 'sköt-knape', låter icke synnerligen övertygande; Kluge EDWb sammanställer början av *knabe* med *Knecht* ock tänker på roten i l. *gigno*, vilket synes mig vida rimligare. Det finnes ju häller ingen bårjen för att bet. 'Stift, Bolze' även tillhört fornspråket, varemot betydelserna 'Knabe, Jüngling, Diener' äro styrkta för de västjerm. fornspråken.

Då v. Friesen antager samma ord föreligga uti fvn. *drengr* 'tyk Stok' ock fvn. *drengr* 'reslig, fyllig man, ung man', fsv. *drænger* 'man, tapper ock duglig man; ung man; tjänare', äro förutsättningarne för sammanställningen jynnsammare, emedan alla orden finnas på samma gamla språkstadium, vilket åter icke är fallet med den sista sammanställningen av detta slag: ostfr. *stubbe* 'alter abgelebter Greis', nsv. dial. *stubbe* 'gammal gubbe' ock nsv. *stubbe* 'stamända af ett träd'. Grundbetydelsen till isl. *drengr*, som vars första betydelse Fritzner[2] anjiver "Menneske der er som det bør være', innehålles enligt dos. v. Friesen med säkerhet i fvn. *drangr* 'Steen som rager høit op af Jorden', *drange* 'Bjergspids l. Tange, som stikker ud i Søen'; Tamm, Etym. svensk ordb. *dräng* är tveksam men lutar åt samma uppfattning. Om ock möjlig, måste sammanställningen dåck betraktas som osäker; det är lika möjligt, att isl. *drengr* 'Menneske der er som det bør være' är av helt annan upprinnelse än isl. *drengr* 'tyk Stok', ehuru visserligen judlikheten talar för sammanhang.

Stockholm den 3 april 1902.

Erik Brate.

Om *u*-brytningen i fornnordiska språk.

I Arkiv nf. XIII, 161 ff. har jag behandlat frågan om den samnordiska yngre *a*-brytningen. Mitt resultat var i all korthet följande (jmf. s. 196 ff.). Under en viss samnordisk period hade ändelsevokalen *a*, efter hvilken en på urnordisk tid kvarstående nasal konsonant gått förlorad, mistat sin nasalitet i stavelser med svag levis (*gelda* < **geldan*), men bibehöll ännu sin nasalitet i stavelser med stark levis (*etą* < **etan*).

På samnordisk tid värkade blott ett onasalerat (icke ett nasalerat) *a* den yngre brytningen; därför *gelda* > isl. *gialda*, nom. sg. **eta* > *iata* "krubba", men däremot infin. *etą* > isl. *eta* "äta".

S. 193 ff. diskuterade jag frågan, huruvida på samnordisk tid ett *a*-ljud, som efterföljdes av en ännu alltjämt kvarstående nasal konsonant (såsom i isl. *sialdan*, fsv. *sialdan*, *sældan*) värkade brytning eller icke, men utan att kunna avgöra detta spörsmål.

Dessutom framhölls s. 195 f. noten 2, att jag ej kunde ådagalägga, att ändelsevokalernas nasalitet spelat någon roll vid den yngre *u*-brytningen.

Efter att hava å nyo granskat dessa frågor skall jag emellertid här nedan söka visa, att på samnordisk tid den yngre *u*-brytningen icke inträdde i tvåstaviga ord med kort rotstavelse, efter hvilkas ändelsevokal *u* ett *n*-ljud tidigare förlorats. Därigenom får man fullkomlig överensstämmelse mellan reglerna för den yngre *a*-brytningen och för den yngre *u*-brytningen. Vidare skall jag söka utreda, huruvida ett *a*- och ett *u*-ljud, som omedelbart efterföljdes av en kvar-

stående nasal konsonant, värkade brytning (i isl. *sialdan*, fsv. *siældan sældan* — isl. *iotunn* etc.).

Vi granska först ord av typen (obl. kasus) *beru*, pl. *berur* (till nom. *bera* "björnhona"; *stiornu*, pl. *stiornur* (till nom. *stiarna* "stjärna"), d. v. s. sådana ord med urgerm. *e* i rotstavelsen, hvilka på samnordisk tid förlorat en nasal konsonant efter ändelsevokalen *u* (urnord. nom. **berō*: oblik kasus i sg. **berōn*, pl. **berōn* [1]), jmf. got. *tuggō* : pl. *tuggōns*). Orden av denna grupp äro icke talrika, och stundom hava på analogisk väg brutna former införts i stället för de ljudlagsenliga obrutna formerna.

Då emellertid det långstaviga *gelda* (< **geldan*) ljudlagsenligt blir *gialda*, under det att det kortstaviga *eta*[*n*] (infin.) ljudlagsenligt blir *eta*, så är det självklart, att all sannolikhet talar för att en motsvarande regel tillämpats vid *u*-brytningen.

Detta har ock varit fallet, och de skenbara undantagen kunna lätt förklaras.

U-brytning inträder ljudlagsenligt i *långstaviga* ord med germ. *e* i rotstavelsen, hvilka på samnordisk tid förlorat en nasal konsonant efter ändelsevokalen *u*. Däremot inträder *u*-brytningen ljudlagsenligt icke i *kortstaviga* ord med germ. *e* i rotstavelsen, hvilka på samnordisk tid förlorat en nasal konsonant efter ändelsevokalen *u*.

Enligt denna regel har man *u*-brytning i oblika kasus i sing. samt i pluralis av långstaviga feminina *ōn*-stammar:

oblik kas. i sg. *stiornu*, pl. *stiornur* till *stiarna* "stjärna" — obl. kas. *iofnu* till *iafna* "slätt" — obl. kas. *ioldu* till *ialda* "sto" — obl. kas. *kioltu* till *kialta* "det mellem brystet og den ved beltet opløftede *kyrtill* dannede rum, der tjente

[1]) Se om dessa former Kock i Beitr. XXIII, 528 noten.

til opbevaringssted for hvad man lagde deri" — obl. kas. *þiorku* till *þiarka* "kiv" — obl. kas. *biollu*, pl. *biollur* till *bialla* "klocka" — pl. *tiosnur* till *tiasna* "et slags nagle"; jmf. ock *tiosnu-blót* "a kind of sacrifice or rite to be performed at a wager of battle".

Hit höra ock de fordom långstaviga obl. kas. *tioru* till *tiara* "tjära", som lånats till finskan under formen *terva*, samt obl. kas. *fioru* till *fiara* "ebb", lånat till lappskan under formen *fjervva*. Vid den urnord. resp. samnordiska böjningen nom. **terwō* : obl. kasus **terwōn* (**terwa* : obl. kasus **terwun*) behandlades det långstaviga **terwōn* (**terwun*) på alldeles samma sätt i detta avseende som oblik kasus **sternōn* (**sternun*) till *stiarna*. I oblik kasus fick man därför ljudlagsenligt **tiorwu* yngre *tioru* (med förlust av *w* framför *u*). Nom. sg. **terwa* blev genom den yngre *a*-brytningen till **tiarwa*, som senare genom inflytande från de oblika kasus *tioru* förlorade *w* (*tiara*). Utvecklingen av *fiara* : *fioru* var härmed likartad [1]).

I fall Noreen Aschw. gramm. § 100 har rätt i att fsv. ortnamnet *Yrwa* har *y* från oblika kasus *Yrwu* < **Iurwu* (jmf. Kock i Ark. nf. VII, 321, 324): nom. *Iærwa*, så hör även detta långstaviga ord hit.

Däremot finnes ljudlagsenligt ingen *u*-brytning i oblika kasus i sg. och i nom. ack. pluralis av följande kortstaviga feminina *ōn*-stammar:

oblik kasus i sg. *beru* till *bera* "björnhona"; *beru-* ingår ock i talrika ortnamn: *Beru-fiorþr*, *Beru-vík* etc.

oblik kasus i sg. *setu*, pl. *setur* till *seta* "sidden; sæde".

---

[1]) Jag kan icke dela Noreens uppfattning Aisl. gr.[3] § 79 anm. 2, enligt hvilken nom. sg. **terwa*, **ferwa* genom *w* ljudlagsenligt skulle brytas till **tiorwa*, **fiorwa*. Enligt min åsikt värkar på samnordisk ståndpunkt blott *u* (icke *w*) *u*-brytning, en mening, som även Söderberg: *U*-omljudet i fornsvenskan hyllade.

Isl. *spelka* f. "spile som bruges til at udspile noget" (= *spialk*) har *e* från verbet *spelkia* "støtte med spiler".

Även fornsvenskan har obl. kasus *sætu* till *sæta* "sittande", och formen ingår i åtskilliga komposita såsom *sætugarþer*, *sætunæmd*, *sætustuwa*.

oblik kasus i sg. *getu*, pl. *getur* till *geta* "omtale, formodning".

oblik kasus i sg. *etu* till *eta* "krubba"; också pl. *etur* i betydelsen "cancer". Även på Rökstenen anträffas itu dvs. *etu* "foder". Ordböckerna upptaga från fornspråket formen *iotu* blott från *ett* ställe, nämligen i ordspråket *Nú þykkiz þú standa ǫllum fótum í iotu* (Saga af Gísla Súrssyni 131 27). Nyisländskan har *jata*: obl. kasus *jötu*.

Den fullt ljudlagsenliga böjningen av dessa ord skulle vara nom. **biara* (< urnord. **berō* utan *-n*): oblik kasus *beru* pl. *berur*. Då de allra flästa kasus ljudlagsenligt hade obrutten vokal, är det ytterst naturligt, att *e* i fornisländskan inträngt även i nom. sg. *bera*, *seta*, *geta*, *eta*. Den ljudlagsenliga nom.-formen finnes däremot i nyisl. *jata*, fsv. *iata*.

Men då man vid sidan av de fåtaliga kortstaviga orden av typen *iata* hade många långstaviga ord med *ia* i nom. sg. och *io* i oblika kasus i sg. och i pl. (*stiarna* : *stiornu*, *iafna* : *iofnu*, *ialda* : *ioldu*, *kialta* : *kioltu*, *þiarka* : *þiorku*, *bialla* : *biollu*, *tiasna* : *tiosnu*, *tiar*[*w*]*a* : *tior*[*w*]*u*, *fiar*[*w*]*a* : *fior*[*w*]*u*), så nybildade man efter dessa mönster i det något senare språket till nom. *iata* oblik kasus *iotu* (*jötu*). Redan i fornisländskan har man på enahanda sätt till det blott i skaldespråket brukliga *iara* "strid" analogiskt nybildat oblik kasus *ioru*.

Ack. pl. av de långstaviga maskulina *u*-stammarna hava ljudlagsenligt brytning: *fiorþu* (< **ferðun*(*n*) < **ferðunʀ*, jmf. got. ack. pl. *sununs*) till *fiorþr*, *hiortu* till *hiortr*, *skioldu* till *skioldr*, *biornu* till *biorn*.

I motsats till förhållandet i dessa långstaviga ord finnes ingen brytning i den kortstaviga ack. pl. *tegu* till *tøgr* "dekad".

Böjningen av detta ord kan även för övrigt behöva någon belysning. Bugge har i Ark. II, 252 framhållit, att det i Kod. 1812 från omkring år 1200 har formerna nom. *teógr* och *tégr*, gen. *tegar*, dat. *tige*, nom. pl. *tiger* och *tigir* (jmf. L. Larsson: Ordförrådet). Han förmodar, att den ursprungliga böjningen varit nom. *tøgr*, ack. *tøg*, gen. *tegar*, dat. *tigi*, pl. *tigir*, *tøgo*, *tega*, *tøgom*, och att *tøgr* har *u*-omljud av *e*, hvilket omljud uppstått i ställningar, där ordet ej hade fortis. Från andra skrifter anför Larssons Ordförråd dat. pl. *tegom*. Skalden Sigvat brukar en gång *tiogo* "20" i en vers. Dessutom förekommer i något yngre isl. handskrifter nom. sg. *tigr* med gen. *tigar* (dat. *tigi*), ack. *tig* etc. Fsv. använder nom. sg. *tiugher*, nom. pl. *tighir*, dat. pl. *tiughum*, ack. pl. *tiughu* "20", *tighi*; dessutom ett neutralt *tiugh*. Även dat. pl. *tighiom* förekommer i vissa yngre handskrifter av UL.

Uttalat med fortis, borde ordet ljudlagsenligt hava följande böjning: nom. *tiugr* (*tiogr*, < **teguʀ*), gen. **tiagar* (< **tegaʀ*), dat. *tigi*, ack. *tiug* (*tiog*, < **tegu*), pl. nom. *tigir*, gen. **tiaga* (< **tega*), dat. *tiugum* (< **tegum*; jmf. nedan s. 243), ack. *tegu* (< **tegun*(*n*)). När isländskan, om också icke i de älsta handskrifterna, använder nom. *tigr*, gen. *tigar* etc. med *i* i alla kasus, så har detta ljud naturligtvis på analogisk väg överförts från dat. sg. och nom. pl. (*tigi*, *tigir*), där det var ljudlagsenligt [1]).

I ack. pl. *tegu* hade man enligt ovan uppställda regel ljudlagsenligt *e*. Delvis från denna mycket använda form har *e* spritt sig till nom. sg. *tegr*, ack. sg. *teg*, gen. sg. *tegar*, dat. pl. *tegum*. Men till bruket av *e*-ljud i dessa senare former har även en annan omständighet kraftigt bidragit. I

[1]) I harmoni härmed förklaras fsv. *tighiom*, men då fsv. även använder ack. pl. *tighi*, böjd såsom *i*-stam, kan *i* i *tighiom* hava överförts även från sistnämnda form. Då man har *tighiom* (icke **tighom*), har för övrigt kanske *i̯* analogiskt överförts från *tighir*, *tighi* (uttalade *tiʒi̯iʀ tiʒi̯i*), till **teghum* **teghi̯um*, som sedan blev *tighiom*.

Beitr. XXVII, 166 ff. har jag visat, att något germanskt *i*-omljud på *e* icke existerat, utan att *i*-omljudet på *e* genomförts i de skilda germanska språken efter den tid, då det urgermanska språket klyvts i dialekter. I Norden har man havt två perioder för *i*-omljudet av *e*, liksom för *i*-omljudet av andra vokaler, en äldre och en yngre period. Under dessa förhållanden har utvecklingen *e* > *i* i dat. sg. **tegi* > *tigi* och i nom. pl. **tegiʀ* > *tigir* inträtt i ganska sen (samnordisk) tid och först efter den äldre brytningsperioden. Sedan nom. sg. **teguʀ* blivit *tiugr* (*tiogr*) och ack. sg. **tegu* blivit *tiug* (*tiog*), kvarstod alltså tillsvidare *e*-ljudet i dat. sg. **tegi* och i nom. pl. **tegiʀ*. Under denna tid överfördes *e* icke blott från ack. pl. *tegu*, utan också från **tegi* och **tegiʀ* till nom. och ack. sg., så att man fick *tegʀ* (*tegr*), *teg* [1]). I isl. *tøgr*, *tøg* ser jag icke *u*-omljud av *e*, utan när *teugr*, *teug* användes i relativt oakcentuerad ställning, övergick under en period *eu* ljudlagsenligt till *ø*, såsom jag framhållit i Beitr. XVIII, 430.

Från nom. sg. *tiugher*, ack. sg. *tiugh*, dat. pl. *tiughum* samt ordinaltalet *tiughunde*, alla med ljudlagsenligt *iu* i rotstavelsen (se s. 243), överfördes denna diftong i fsv. till ack. pl., så att man fick *tiughu*. Så förklaras väsentligen ock det *en* gång anträffade isl. *tiogo*.

---

[1]) I harmoni härmed förklaras, att fsv. ortnamn, i hvilka (det långstaviga) gudanamnet *Niorþr* ingår såsom sammansättningsled, oftare hava former på *Nærdha-* (utan brytning) än former på *Niærdha-* (med brytning), ett förhållande, som Noreen i Aschw. gr. § 318 anm. 2 finner "unklar". Så har man visserligen *Nierdhatunum* (1298) men *Nerthetunum* (1291) i Uppland, *Nyærdhawi* (1355, nu *Mjärdevid*, Slaka) men *Nærdhawi* (1374, nu *Mjärdevi*, Hagelstad) i Östergötland; dessa och andra exempel på *Nærdha-* hos Lundgren: Hednisk gudatro i Sverige s. 74 f. Ordet har en gång böjts nom. **Nerþuʀ*, gen. **Nerþaʀ*, dat. **Nerþi*, ack. **Nerþu*. Den äldre *u*-brytningen genomfördes tidigare än den yngre *a*-brytningen och tidigare än det yngre *i*-omljudet av *ĕ*. Sedan man därför fått *Niorđʀ*, *Nerđaʀ*, **Nerđi*, *Niorđ*, överfördes *e* fakultativt från genitivus och dativus till nominativus och ackus. Vid böjningen **Nerđʀ*, *Nerđaʀ*, **Nerđ* vållade invärkan från nom. och ack. **Nerđʀ*, **Nerđ*, att brytningen i *Nerđaʀ* > *Niarþaʀ* blott fakultativt genomfördes.

Av de kortstaviga orden *kiolr* "köl" och *stiolr* "bakdel" (hvilket senare icke i grammatikerna upptages såsom *u*-stam) anträffas de sällsynta ack. pl. *kiolu* (*Kjölu* FMS. VI, 128 r. 14), *stiolu* (i en vers av Þorbiorn Hornklofi; Wisén: Carmina norrœna I s. 12 v. 10; Heimskr. ed. Finnur Jónsson, I, 124). Formerna äro lätta att förklara. Ordet "köl" skulle ljudlagsenligt böjas: nom. sg. *kiolr*, ack. sg. *kiol*, dat. pl. *kiolum* (se s. 243), ack. pl. **kelu*. De talrikare långstaviga orden böjdes ljudlagsenligt nom. sg. *fiorþr*, ack. sg. *fiorþ*, dat. pl. *fiorþum*, ack. pl. *fiorþu*; så ock *hiortr*, *skioldr*, *biorn*. Från *kiolr*, *kiol*, *kiolum* och under inflytande från de långstaviga *fiorþu* etc. erhöll ack. pl. *kiolu* diftongen *io*. Såsom ack. pl. *kiolu* förklaras ack. pl. *stiolu*. — När ack. *tegu*, i motsats till *kiolu*, *stiolu*, kunde bibehålla den ljudlagsenliga formen, beror detta på ordets betydelse; dess bruk såsom räkneord vållade, att det i viss mån intog en isolerad ställning.

I de långstaviga fsv. preteriti-formerna 3 pl. *hioldo* (till *halda*), *fiollo* (till *falla*) har brytning ljudlagsenligt inträtt. **heldun* (jmf. beträffande ändelsen got. *haíhaldun*), senare *heldu* blev till *hioldo* etc. Då isländskan använder de obrutna formerna *heldu*, *fellu*, beror detta på invärkan från sg. *helt*, *fell*.

Den kortstaviga 3 pl. presens isl. *eru*, fsv. *æru* (av *vesa*, *væra*) utan brytning av äldre **erun* bör nämnas i detta sammanhang såsom en motsats till de långstaviga fsv. *hioldo*, *fiollo*. Då emellertid *eru* mycket ofta i satssammanhanget hade infortis, kan den obrutna vokalen i detta ord förklaras så väl av denna omständighet som därav, att det är kortstavigt och efter ändelsevokalen *u* förlorat ett *n*-ljud. Beträffande vokalisationen av detta ord hänvisar jag för övrigt till mina anmärkningar i Ark. nf. XI, 355 f., Beitr. XXVII, 174 f.

I motsats till den obrutna vokalen i de kortstaviga isl. orden obl. kasus *beru*, *setu*, *getu*, *etu*, pl. *berur* etc., ack. pl. *tegu*, 3 pl. pres. *eru*, som alla förlorat ett *-n* efter ändelsevokalen *u*, har man brytning i sådana kortstaviga ord som *fioturr*, *iofurr*, *iokull* etc., i hvilka ändelsevokalen *u* aldrig efterföljts av något *n*-ljud.

Växlingen obl. kasus *biollu* (av nom. sg. *bialla* "klocka") med *u*-brytning men obl. kasus *beru* (av nom. sg. *bera* "björnhona") utan brytning är naturligtvis att förklara liksom växlingen obl. kasus *bialka* (av nom. sg. *bialki* "bjälke") med *a*-brytning men obl. kasus *sefa* (av nom. sg. *sefi* "sinne") utan brytning. Härom vidare nedan [1]).

---

[1]) I detta sammanhang böra några ord yttras om fsv. *ælliuwu* "elva", fnorska *elliupti* (Dipl. norv.), fsv. *æl(l)iupti* "elfte". Formen *ælliuwu* finnes i VGL. IV och i UL. (i den senare urkunden skrivet *ælliuw*), fsv. *æl l)iupti* i VGL. IV. I Værdalen i Norge brukas *oljov* "11" enligt Noreen i Ark. I, 164; i Sætesdal *eddjug*, i Sætesdal och Mandal *øddjug* enligt Ross, i Sætesdal *eggjuge* enligt Aasen. Den av Noreen a. st. och ännu i Aschw. gramm. § 243 givna förklaringen av fsv. *ælliuwu*, nyno. *oljov* kan enligt min åsikt ej vara riktig. Han menar nämligen, att vid en ursprunglig böjning nom. **ellifa* : obl. kasus **elli(w)u* (se härom Läffler i TfF. N. R. IV, 285 f.) man "genom kompromiss mellan båda formerna skapat en böjning **elli(u)fa* : **elliufu*". Detta är väl att fatta sålunda, att först *elliwu* ljudlagsenligt skulle ha blivit **elliu*; senare *iu* från **elliu* införts till **ellifa*, så att detta blev **elliufa*; därefter *iu* överförts från **elliufa* till **ellifu* (som på analogisk väg fått *f* från **ellifa*), så att man fick *elliufu* (*ælliuwu*). Denna utveckling är dock allt för komplicerad. Särskilt osannolikt är det, att ändelsen *-iu* skulle hava överförts från **elliu* till penultima av **ellifa* (**elliufa*).

Jag fattar därför *ælliuwu*, *elliupti* på ett av följande två sätt.

Ordets etymologi är, hvad senare leden beträffar, dunkel. Då emellertid ags. har *endlufan* med *u* i penultima, så är det möjligt, att *iu* i *ælliuwu*, *elliupti* står i avljudsförhållande därtill.

Men även följande uppfattning är möjlig. På urnord. tid kan ordet '11' hava hetat **ainlefōn* med *e* (åtminstone fakultativt) i penultima, och ordet hade på urnord. och samnordisk tid fortis åtminstone fakultativt på andra stavelsen (Kock: Alt- u. nschw. acc. 217). Vid akcentueringen **áinlèfōn* med fortis på första, och semifortis på andra stavelsen hade ultima levissimus. Vid akcentueringen **ainléfōn* hade ordet akc. 1 och således även då levissimus på ultima. Då levissimus är svagare än så väl stark som svag levis, är alltså ultima i **ainlefōn* **æinlefun* i detta avseende närmast att likställa med ultima i långstaviga ord av typen **bellu(n)* (obl. kasus till isl. *bialla*). Genom brytning blev därför **æinlébu* (*ellébu*) till *ælliuwu* (och även

I Ark. nf. XIII, 176 ff. hade jag tillfälle visa, att reglerna för den yngre *a*-brytningen voro i forngutniskan väsentligen andra än i den normala isländskan och fornnorskan samt i den egentliga fornsvenskan och i forndanskan. I forngutniskan finnes nämligen brytning även i ord av typen *biera* "bära", *ieta* "äta", alltså även i kortstaviga ord, i hvilka ett *n*-ljud förlorats efter ändelsevokalen *a*.

Man har därför anledning förmoda, att forngutniskan på enahanda sätt avvek från det nordiska fornspråket i de flästa bygderna, hvad *u*-brytningen beträffar. De forngutniska orden, som komma med i räkningen, äro dock i de till oss komna forngutniska texterna så få, att saken ej kan med visshet avgöras. Dock tala de snarare för än emot en dylik förmodan.

Brytningsdiftongen *iu* synes i forngutn. kvarstå såsom *iu* blott framför *-ghu-* (*tiughu*, *fiug*(*g*)*ur*, *fiugura*), men annars hava blivit till *io* (*iorþ*, **biorn*, **ioru* "äro"); jmf. att man dialektiskt i fsv. har *Iorundus* (med *Io-*) jämte *Iurundus*

**ǽinlèƀu* med semifortis på andra stavelsen till *ælliuwu*, ifall nämligen den yngre brytningen ljudlagsenligt inträdde även i semifortisstavelser).

Fsv. *ælluwu*, *ællowo* kan naturligtvis innehålla samma avljudsstadium som ags. *endlufan*. Men då *i̯* förlorats i fsv. *Abiorn* : *Abornsson*, **Arnbiurn* : *Anburn* etc. (jmf. Kock i Ark. nf. V, 146 f.), så finnes intet hinder för det antagandet, att *ælliuwu* ljudlagsenligt blivit *ælluwa*, *ællowo*, sedan semifortis på andra stavelsen (liksom i *Anburn* etc.) försvagats till infortis (svag levis eller kanske levissimus, om nämligen dylika komposita hade akc. 1). Då hänsyn ej tages till ord med ljudförbindelserna *ki̯*, *kki̯*, *ȝi̯*, *ggi̯*, har nämligen i fsv. den regeln tillämpats, att postkonsonantiskt *i̯* förlorats i stavelser med levissimus (dat. pl. *syndrunæsum* men *næsium*) och kanske även i stavelser med svag levis i ord, som, *i̯*-ljudet oberäknat, voro långstaviga.

Isl. *ellefo* (så i Larssons Ordförrådet) kan utgöra den omedelbara fortsättningen av samnord. **elleƀu*, ty när fortis låg på första stavelsen, har detta ord tidigt fakultativt blivit formellt enkelt (jmf. synkoperingen i nysv. *el*(*lo*)*va* med infortis på andra stavelsen), och då inträdde ingen brytning (kanske ej häller, när andra stavelsen hade semifortis). Detta gäller ock isl. *ellifu* i skrifter, där *e* — *i* i infortisstavelser sammanfallit i ändelsevokalen *i*. Det förtjenar nämnas, att enligt Björn Haldorsen och IED nyisländskan använder *ellefu*, *ellefti* med *e* (ej *i*) i andra stavelsen. Å andra sidan tyder Aasens uppgift, att man i nynorskan har *ellive* med *i*-ljud, jämte *elleve*, kanske på att man på urnord. tid fakultativt brukat en form **ainlifōn*, och isl. *ellefo*, *ellifu* kunna även återgå på en dylik.

och Hägerstadstenen i Uppland ioruntr, ävensom det fda. *Biørund*. Detta fgutn. *io* övergick senare i vissa ställningar till (*iø* >)*ie*: **biorn* > *biern* "björn" etc. (Kock i Beitr. XX, 123 f., Ark. nf. XI, 356 not 1; 211).

Forngutniskan har alltså brytning icke blott i det långstaviga pret. pl. *hieldu* "höllo" (motsvarande fsv. *hioldo*; jmf. Kock i Beitr. XX, 124 not 2) och i det kortstaviga *tiughu* "20" (överensstämmande med *tiughu* i den egentliga fornsvenskan), utan också i det kortstaviga 3 pl. pres. *ieru* "sunt" (jämte *iru*).

I detta kortstaviga *ieru* (< **ioru* < **eru*[*n*]) "äro" har brytning inträtt, ehuru ett *n* förlorats efter ändelsevokalen *u* (**erun*), och detta i motsats till isl. *eru* fsv. *æru æro* [1]).

Vi övergå till ord med germanskt *e* i rotstavelsen, hvilka i följande stavelse hava *u*, åtföljt av en alltjämt kvarstående nasal konsonant.

I dylika ord har *u*-brytning ljudlagsenligt inträtt, vare sig att orden voro lång- eller kortstaviga. Jag anför exempel:

a) långstaviga:

isl. *diorfung* "dristighed", *fiorsungr* "fjæsing, fjærsing, et slags fisk", *gioldungr* "eunuk", *kioltunq* f. "det mellem brystet og den ved beltet opløftede *kyrtill* dannede rum, der tjente til opbevaringssted"; de fsv. namnen *Skioldunge*, *Skioldungstadhum* (anförda hos Lundgren: Personnamn på *-ing* s. 15),

---

[1]) Om åter *iu* alltid kvarstod i forngutn., när följande stavelse hade *u*-ljud, så förklaras *ieru*, *hieldu* sålunda: från pl. **iuru*, **hiuldu* fingo sg. **iur*, **hiult iu*, och sedan **iur*, **hiult* blivit *ier*, **hielt*, lånade pl. *ieru*, *hieldu ie* från dem (jmf. Kock i Ark. nf. XI, 356 not 1).

Även i den egentliga fornsvenskan finnes såsom en relativt sällsynt form *iær* "är", särskilt i Dalalagen och Västmannalagen. Dessa lagar innehålla även annars åtskilliga dialektdrag; se Kock: Fsv. ljudl. II, 519 ff. Jag lämnar oavgjort, huruvida detta *iær* bör förklaras såsom fgutn. *ier*.

siulunt ("Seland" på Rökstenen; < **Selhund*, jfr. *selr*, "själhund").

isl. *iormungandr* (= *miþgarþsormr*), *iormungrund* "jorden", (*fiorgyn*).

nyisl. *björkun*, pl. till *bjarkan* "björkträdets frukt".

isl. dat. pl. sådana som *fiorþum* (till *fiorþr*), *hiortum* (till *hiortr*) etc. — *spiorrum* (till *spiorr* f. "strimmel, klud af sønderrevet tøj") etc. — dat. sg. mask. och dat. pl. sådana som *siolfum* (till *sialfr*), *sniollum* (till *sniallr*), *þiorfum* (till *þiarfr*) etc.

de talrika 1 pl. pres. sådana som *gioldum* (till *gialda*), *hiolpum* (till *hialpa*) etc. Om former av typen *etum* se Ark. nf. XIII, 196 noten.

Med ovanstående ord med kvarstående nasal konsonant är nom. ack. pl. *hiortu* (av sg. *hiarta*), historiskt sett, likställig, hvad brytningen beträffar. Såsom jag i Beitr. XV, 244 ff. visat, har nämligen (det i got. *augōna* kvarstående) -*n* i isl. *hiortu*, *augu* etc. förlorats efter den samnordiska *n*-förlusten i infin. **bītan* > *bīta* etc.; jmf. fsv. *ǿghon* med kvarstående *n*. Utvecklingen har alltså varit **hertun* > **hiortun* > *hiortu*.

b) kortstaviga:

isl. *Iorundr*, fsv. *Iurunder*, *Iorunder*, fda. *Biørund*.

isl. *iotunn* "jätte".

fsv. *tiughunde*.

isl. dat. pl. av typen *giofum* (till *giof* f.) etc. — *kiolum* (till *kiolr*) etc., fsv. *tiughum* (till *tiugher*).

Särskilt förtjenar det framhållas, att Rökstenen har **siulunt** "Seland" med brytning och kvarstående *n*-ljud, men däremot **itu** (dvs. *etu*) "foder" utan brytning och förlorat -*n* (äldre **etun*).

Denna omständighet, att den yngre *u*-brytningen värkats av ett *u*-ljud i ändelsen, hvilket efterföljes av en ännu

kvarstående nasal konsonant, är av vikt även för bedömmandet av den yngre *a*-brytningen.

I Arkiv nf. XIII, 193 ff. lämnade jag, såsom nämnt, oavgjort, om ord av typen isl. *sialdan*, fsv. *sialdan sældan* ljudlagsenligt hava eller icke hava brytning.

Den ljudlagsenliga *u*-brytningen i ord av typen *iotunn* lär oss nu, att ord sådana som *sialdan* ljudlagsenligt hava brytning.

Vi hava nämligen ovan funnit, att samma regel tilllämpats för *a*- och för *u*-brytningen i sådana ord, som efter ändelsevokalerna *a*, *u* förlorat en nasal. Man har sålunda ljudlagsenligt fått brytning

så väl i oblik kasus i sg. *biollu* "klocka" (< **bellun*)
som i oblik kasus i sg. *bialka* "bjälke" (< **belkan*).
Men däremot ljudlagsenligt ingen brytning
hvarken i oblik kasus i sg. *beru* "björnhona" (< **berun*)
eller i oblik kasus i sg. *sefa* "sinne" (< **seƀan*).

Då man nu ljudlagsenligt har *u*-brytning i isl. *iotunn* etc. med kvarstående nasal konsonant, så fordrar konsekvensen, att man ljudlagsenligt har *a*-brytning i ord med kvarstående nasal konsonant: adverb på *-an* sådana som isl. *iąfnan*, *giarnan*, *sialdan*, fsv. *sialdan*, *fiarran*, isl. subst. *biarkan* "björkris".

I Arkiv nf. XIII, 193 f. har jag redan visat, att det föreliggande ordmaterialet icke strider mot denna uppfattning, att brytningen i *sialdan* etc. är ljudlagsenlig; jag har där även visat, huru skenbart obrutna former, sådana som fsv. *sældan*, *færrun* är att förklara.

Då alltså alldeles samma regler gälla för den yngre *u*-brytningen och för den yngre *a*-brytningen, så äro naturligtvis dessa brytningar att förklara på samma sätt.

Akcentueringen i samband med nasalförhållandena hava varit bestämmande, men man kan dock tänka sig saken på två, i någon mindre mån olika sätt.

I Ark. nf. XIII, 177 ff. satte jag, såsom nämnt, växlingen *gialda*: *eta* i samband med akcentueringen, på så sätt, att det långstaviga *geldą* med svag levis på ultima tidigare förlorade ultimas nasalitet (> *gelda*) än det kortstaviga *etą* med stark levis på ultima. Därför bröts *gelda* till *gialda* liksom nom. *eta* "krubba" till *iata*, som icke förlorat någon nasal konsonant efter ändelsevokalen; infin. *etą* förblev däremot obruten. Då ord av typen *sialdan* med kvarstående nasal konsonant ljudlagsenligt få brytning, så kan detta i harmoni härmed förklaras sålunda, att ultimas *a*-ljud i *seldan* ännu icke var nasalerat under den yngre brytningsperioden.

I överensstämmelse härmed kan växlingen obl. kasus *biollu*: *beru* ävensom brytningen i ord av typerna *iofurr* och *iotunn* förklaras. Till följe av den nyss nämnda olika akcentueringen förlorades ultimus nasalitet tidigare i det långstaviga **bellų* > **bellu*, än i det kortstaviga *berų*. Liksom **eƀurʀ* > *iofurr*, som i ultima ej förlorat någon nasal konsonant, bröts därför **bellu* till *biollu*, under det att *berų* förblev obrutet. Under den yngre brytningsperioden var liksom i *seldan* ultima-vokalen ännu onasalerad i **etunʀ* > *iotunn*, och därför inträdde brytning.

Detta kan uppfattas sålunda. När *gelda* blev **ge^{a}lda*, och när **bellu* blev **be^{u}llu*, så inträngde från ändelsevokalen till rotstavelsen ett till en början minimalt vokalljud, hvilket vidfogades rotstavelsen. Detta helt korta vokaliska efterslag var naturligtvis till en början kvalitativt alldeles likartat med ändelsevokalen, så att det minimala *a*-ljudet i penultima av **ge^{a}lda* var alldeles likt *a*-ljudet i ultima, och det minimala *u*-ljudet i penultima av **be^{u}llu* var alldeles likt *u*-ljudet i ultima. Om nu brytning skulle hava inträtt i

infin. *etą* och i obl. kasus *berų* med nasalerade ändelsevokaler, så skulle man i harmoni med ovanstående hava fått *e^a*tą*, *be^u*rų* med de minimala efterslags-vokalerna ^{a} och ^{u} i penultima nasalerade, liksom ändelsevokalerna *ą* och *ų* voro nasalerade. Det var emellertid — hvilket ljudfysiologiskt är lätt begripligt — ytterst svårt att uttala ljudförbindelserna e^a, e^u med *e* onasalerat och med blott de minimala efterslagsljuden ^{a} och ^{u} nasalerade. När ändelsevokalerna voro nasalerade, inträdde därför ingen brytning [1]).

Emellertid har jag alternativt tänkt mig även en annan möjlighet än nasalitets-förhållandena för att förklara växlingen *gialda*, *sialdan*, subst. *iata* : *eta* [2]) och *biollu*, *iotunn*, *iofurr* : *beru*, men i alla händelser har den ovan framhållna akcentueringen varit den egentligen avgörande faktorn för växlingen *gialda* : *eta*, *biollu* : *beru*.

På samnordisk tid var andra stavelsens vokal halvlång i kortstaviga ord, t. ex. i nom. pl. *sunĭʀ "söner", nom. sg. *etă* "krubba", nom. sg. *eƀŭrʀ (isl. *iofurr*); se särskilt Kock: Alt- u. neuschw. accent. s. 91 ff. Vidare har jag havt tillfälle visa, att blott ett icke långt (d. v. s. ett kort eller halvlångt) *i* och *u* värkade det yngre *i*- och *u*-omljudet, hvilket däremot icke värkades av ett (fullt) långt *i* eller *u*. Härav förklaras t. ex. *i*-omljudet i nom. pl. *sunĭʀ > *synĭr* och frånvaron av *i*-omljud i fsv. *þolĭker* "dylik", isl. *máttigr* (äldre *măttĭgr; jmf. got. *mahteigs*) etc. Kock i Sv. landsm.

---

[1]) Konsekvenserna av ovanstående förklaring har jag antytt redan i Ark. nf. XIII, 194 f. med noten 1 s. 195, att nämligen på urgermansk, urnordisk och samnordisk tid en kvarstående nasal konsonant ej ännu nasalerat en föregående vokal, under det att däremot vid förlust av en nasal konsonant dess nasalitet redan i urgermansk (och även i senare) tid överförts till föregående vokal.

[2]) Oberoende av mig har (enligt meddelande av biblioteksaman. B. Sjöros i en till Arkivet inlämnad, men ännu icke publicerad uppsats) D:r Hugo Pipping tänkt sig väsentligen samma förklaring av växlingen *gialda* : *eta*, som jag här nedan framställer, och som jag oberoende av D:r Pipping tänkt mig.

XII, n:r 7 s. 25 ff., Ark. nf. VI, 326 ff.; X, 223; XI, 209 f., Alt- u. neuschw. accent. s. 95.

Då nu på samnordisk tid ultima-vokalen var halvlång i kortstaviga ord av typen *etă* "krubba", **eƀŭrʀ*, hvilka efter ultima-vokalen icke förlorat någon nasal konsonant, så bör ultima-vokalen i t. ex. de kortstaviga infin. *etą* (< **etan*) obl. kasus *berų* (< **berun *berōn*) hava varit mera än halvlång, eftersom vid konsonantförlusten i **etan*, **berun* med redan halvlånga ändelsevokaler *n*-ljudets kvantitet bör hava övergått till den omedelbart föregående vokalen. Även om ultimas kvantitet i *etą*, *berų* på samnordisk tid icke var fullt lång (utan blott mera än halvlång), betecknar jag dock ordens uttal *etą̄*, *berų̄*.

Även vid förlusten av *n*-ljudet i de långstaviga **geldan*, **bellun* blev i *geldą*, **bellų* ultima-vokalerna delvis förlängda, men då ultima av dessa långstaviga ord hade svag (ej stark) levis, måste deras ultima-vokaler redan på samnordisk tid hava varit på sin höjd halvlånga, kanske redan alldeles korta.

Om nu den yngre brytningen värkades endast av ett kort eller ett blott halvlångt *a* och *u*, så inträdde den ljudlagsenligt i *gelda* > *gialda*, *seldan* > *sialdan*, nom. sg. *etă* > *iata*; vidare i **bellu* > *biollu*, **etŭnʀ* > *iotunn*, **berkun* > nyisl. *björkun*, **eƀurʀ* > *iofurr*. Däremot inträdde ingen brytning i infin. *etą̄*, obl. kasus *berų̄* med ultima-vokalen mera än halvlång. Jmf. *i*-omljudet i pl. **bōniʀ* > *bønir*, **sunĭʀ* > *synĭr*, men *þolīker*, *máttigr* (< **māttīgr*) utan omljud.

Även om man föredrager denna senare alternativt föreslagna förklaringen av växlingen *gialda* : *eta*, *biollu* : *beru*, är man berättigad till det antagandet, att under en viss samnordisk period de åtminstone inemot långa, med stark levis akcentuerade ultima-vokalerna i de kortstaviga *etą̄*, *berų̄* med tidigare förlorat *-n* voro nasalerade, ehuru nasaliteten

redan förlorats hos de korta eller på sin höjd halvlånga, med svag levis akcentuerade ändelsevokalerna i de långstaviga *gelda* (*gialda*), **bellu* (*biollu*). Ty som bekant [1]) kvarstår i allmänhet nasaliteten längre hos långa än hos korta vokaler och längre, ju starkare stavelsen är akcentuerad. Redan i Rökinskriften har dock **kuta** (obl. kasus *guta* eller *gota*) med stark levis förlorat ultima-vokalens nasalitet i motsats till **knuą**, **fluą** med semifortis (möjligen fortis); se Kock i Ark. nf. XIII, 178 f.

En omständighet, som under någon tid vållade, att jag ansåg denna nu senast framställda förklaring vara oantaglig, är förhållandet i Dalmålet, som därför med ett par ord må belysas. Där har man nämligen *a*-brytning även i kortstaviga ord, som efter ultimavokalen förlorat ett *n*-ljud: *iätå* "äta", *mietå* "mäta", *biärå* "bära", *stjärå* "skära", *djävå* "giva", *djätå* "gissa" (Ark. nf. XIII, 175), och detta, ehuru ultimavokalen *a* i dessa ord utvecklats till *å*, liksom i denna dialekt (och även i riksspråket) fallet är med långt *a*-ljud (t. ex. *igår* < fsv. *ī gār*). Den skenbara motsägelsen förklaras därav, att i Dalmålet helt visst ej blott ett (fullt) långt, utan också ett halvlångt *a*-ljud utvecklats till *å*. Utvecklingen av t. ex. infin. **etan* kan alltså i Dalmålet hava varit följande. Sedan **etan* blivit *etą̄*, förkortades dialektiskt (i Dalarna) redan före brytningsperioden ultima-vokalen delvis, så att den blev halvlång; därefter bröts *etă* eller *etą̆* till *iată*, som senare gav *iätå*.

I överensstämmelse härmed kan över huvud den dialektiskt mötande yngre *a*- (och *u*-)brytningen i kortstaviga ord uppfattas; så t. ex. i fgutn. *ieta* "äta", *ieru* "äro" (jmf. Ark. nf. XIII, 169, 174, 176; nf. XV, 243). I de flästa bygder — och särskilt i dem, hvarifrån de fornnordiska literaturspråken utgått — var alltså ändelsevokalen i t. ex. *etą̄* "äta" mera än halvlång vid den yngre brytningens in-

[1]) Jfr Noreen: Aschw. gr. s. 120.

trädande, och då förblev *etą* (*eta*) obrutet. I sådana trakter däremot, där ultima-vokalen i *etą̄* redan blivit delvis förkortad (halvlång) vid den yngre brytningens genomförande, bröts *etă* eller *etą̆* till *iata.*

Man har ock att överväga, huruvida *a*-brytningen framför supradentalt *l* i östnordiska språk (fsv. *stiala*, *fiala*, obl. kasus *þiala* etc. Ark. nf. XIII, 172) måhända står i samband härmed, så att det supradentala *l*-ljudet var halvlångt i *stela* > *stiala* etc. och därför ultima-vokalen blivit delvis förkortad (halvlång).

Såsom resultat av ovanstående undersökning anser jag mig kunna anteckna följande.

Den yngre *u*-brytningen inträdde

1) i ord, hvars ändelsevokal *u* aldrig efterföljts av någon nasal konsonant (**eƀurʀ* > *iofurr* etc.) —

2) i ord, hvars ändelsevokal *u* efterföljes av en alltjämt kvarstående nasal konsonant (**etunʀ* > *iotunn* etc.) —

3) i långstaviga ord, hvilkas ändelsevokal *u* på urnord. tid efterföljdes av en nasal konsonant, som senare förlorats (obl. kasus **bellun*, **bellu* > *biollu* till nom. *bialla* "klocka").

Däremot har *u*-brytning icke inträtt i kortstaviga ord, hvilkas ändelsevokal *u* på urnordisk tid efterföljdes av en nasal konsonant, som senare förlorats (obl. kasus **berun* > *beru* till nom. *bera* "björnhona").

Forngutniskan synes utgöra ett undantag härifrån, i det att *u*-brytning torde hava inträtt i fgutn. *ieru* "sunt" < *eru* < **erun* (s. 243).

Reglerna för den samnordiska yngre *u*-brytningen äro alltså desamma som för den samnordiska yngre *a*-brytningen. Även den yngre *a*-brytningen har nämligen ljudlagsenligt inträtt i ord, hvilkas ändelsevokal *a* efterföljdes av en alltjämt kvarstående nasal konsonant (*seldan* > *sialdan* etc.)

Den samnordiska akcentueringen i samband med nasalförhållandena hava varit bestämmande för den samnordiska *a*- och *u*-brytningen; se s. 245 ff. [1]).

[1]) Då växlingen *gialda* : *eta*, *biollu* : *beru* är att återföra på balanslagarnas inflytande på ändelsevokalerna, så må här meddelas, att man även i den älsta fornfrisiskan finner vokalbalansen *i* : *e*, *u* : *o* genomförd. I Riostringerrätten, hvars handskrift är från omkring 1300, och som återgiver den Weser-frisiska dialekten, är nämligen följande regel tillämpad: "såsom ändelsevokaler i infortisstavelser brukas *i*, *u* omedelbart efter *kort* rotstavelse; annars *e*, *o*" (alltså *e*, *o* omedelbart efter lång rotstavelse och i stavelser, som skiljas från rotstavelsen av någon mellanliggande stavelse). Ex. dat. sg. *godi* "Gud", partic. *eferin* "faren", *megitha* (av *megith* "flicka"), *clagire* "anklagare" — men dat. sg. *gōde* "egendom", gen. sg. *scrīueres* "skrivares", *kyninges* "konungs", *louade* etc. etc. Vidare: *skilu wi* "skola vi", *sikur* "säker", *hauun* (dat. pl. av *haua* "egendom") — men *haluon* (dat. pl. av *halue* "sida"), *fīror* "avlägsnare", dat. pl. *hēligon* etc. etc. Regeln kan även så formuleras: "stavelser med stark levis hava *i*, *u*; stavelser med svagare akcent (svag levis, levissimus) hava *e*, *o*". Denna vokalisation visar, att man på ett något äldre stadium i fornfrisiskan (liksom i det samnordiska språket) havt genomgående *i* och *u* i infortisstavelser. I fornfrisiskan hava ändelser med semifortis (t. ex. *-ing*, *-ung* i *panning* "pänning" etc.) *i*, *u* liksom i fornsvenskan. I strid med balanslagarna hava dock i fornfrisiskan kortstaviga ord med *e* i rotstavelsen i näst följande stavelse oftare *e* än *i* (t. ex. *tele* "tal") och kortstaviga ord med *e*, *o* i rotstavelsen i näst följande stavelse *o* (t. ex. *fretho* "fred", dat. pl. *bodon* "bud") — detta enligt vokalharmoni. (Enstaka gånger användes *-is* för väntat *-es*: gen. *kindis* etc.)

W. Heuser har i sin nyligen utgivna Altfriesiches lesebuch (1903) s. 36 f. iakttagit en viss regelbundenhet i växlingen av *i* : *e*, *u* : *o* i fornfrisiskan, men han fattar orätt denna växling i sin helhet såsom vokalharmoni. Han synes icke hava funnit huvudregeln för växlingen; ej häller ställer han den i samband med akcentueringen.

Jag hoppas annorstädes återkomma till behandlingen av de fornfrisiska ändelsevokalerna.

Lund. **Axel Kock.**

Textkritiske Bemærkninger til Ynglingasaga.

Ved Prof. Finnur Jónssons grundige og fuldstændige Udgave af Snorre Sturlasons Kongesagaer efter alle bevarede Haandskrifter er der lagt et nyt Grundlag under Texten af dette Hovedværk i den islandske Litteratur. Man maa også i det hele erkjende Udgiverens Skjönsomhed i Bestemmelsen af den bedste Text, idet han med Rette lægger det ældste og bedste Haandskrift "Kringla" til Grund og kun afviger fra dette, hvor der foreligger aabenbare Feil i Kringlas Afskrifter eller Feil i denne selv, som kunde berigtiges fra de samstemmende andre Hovedhaandskrifter. Udgiveren indrömmer selv, at han paa enkelte Steder maaske har været for tilböielig til at fastholde Kringlas Læsemaade, hvor den burde været ændret, men tröster sig med at den skjönsomme Læser selv kan konstruere den Text, Varianterne forudsætter. Jeg skal i det nedenfor leverede fölge dette Vink i enkelte Tilfælde i Ynglingasaga, hvor Kringla, skjönt delvis stöttet af Codex Frisianus, maa vige for det tredie Hovedhaandskrift, Jöfraskinna. Jeg citerer i det fölgende de tre Haandskrifter som Udgiveren under Bogstaverne K, F og J.

1. Tidsregningen for Kong Auns Levetid (Cap. 25).

Om Kong Aun har Snorre neppe havt andre Kilder end Tjodolvs Vers om, at Kongen levede saa længe, at han tilsidst blev anden Gang som et Barn og drak af et Horn, samt et etymologisk Sagn, som forklarede navnet Tiundaland som den tiendes (d. e. 10:de Söns) Land. Men deraf har Snorre konstrueret Kong Auns Historie saaledes, at Kong Aun, da han var 60 Aar gammel, ofrede sin ældste Sön til Odin og fik det Löfte af Odin, at han skulde atter leve i 60 Aar; da han havde fyldt dette Maal (altsaa var 120 Aar gammel), ofrede han sin 2:den Sön, og da svarede Odin, at

han skulde leve fremdeles, saalænge han hvert tiende Aar ofrede en Sön til Odin, men saa gav et "Herred" i Sverige Navn efter Tallet paa de Sönner, han ofrede. Saaledes ofrede han fra 3:die til og med 9:de Sön — altsaa da han selv var 130 o. s. v. indtil 190 Aar gammel; men da han saa efter 10 Aars Forlöb vilde ofre den 10:de og sidste Sön "og kalde de Herreder, som ligge til Upsaler, Tiundaland"[1]), forböd Svenskerne ham det, og derfor döde Kong Aun, altsaa 200 Aar gammel. Denne lange Tid maatte udfyldes med Begivender, og dertil laante Snorre Sagn fra Skjoldungernes Historie, saaledes at Kong Aun i sin förste 60-aarige Levetid blev for en Tid fordrevet fra Svithjod til Vestergötland af Skjoldungen Halvdan og i sin 2:den 60-aarige Periode fordrevet sammestedshen af Halvdans Brodersön Aale den frøkne. Her er det nu, at Afvigelsen indtræder mellem Haandskrifterne. Efter K og F var Aun förat Konge i 25 Aar, derpaa Halvdan i 25 Aar, og Aun kom tilbage i sit 60:de Aar; han er altsaa bleven Konge, da han var kun 10 Aar gammel, — uden at dette nævnes i Texten. Derimod herskede efter J begge Konger 20 Aar hver indtil Auns 60:de Aar, saa at efter denne Beregning Aun har tiltraadt Regeringen 20 Aar gammel. Hvilket af Membranerne her har Ret, kan ikke paa Forhaand siges; men man vil kanske bedre kunne dömme derom, naar Auns 2:den Periode studeres. Her staar nemlig, efter at Aun havde ofret sin Sön og faaet Löfte paa at leve endnu i 60 Aar, i K kun at Aun "var da atter Konge i Upsala", at saa Aale fordrev ham og herskede i Upsala 25 Aar, og derpaa Aun regjerede i 25 Aar, indtil han maatte ofre sin 2:den Sön (og altsaa var 120 Aar gammel). Ogsaa her synes K at forudsætte,

---

[1]) Det etymologiske Forsög er, som det vil ses, temmelig uheldigt, thi der findes ingen andre Navne end for den fjerde (Fjadrundaland) og for den 8:de (Attundaland), medens Tiundaland jo egentlig ikke skulde have faaet Navn, da den tiende Sön netop ikke blev ofret.

at Aun först hersker i ti Aar, thi ellers fremkommer jo ikke Regneresultatet 60 (10 + 25 + 25). De to andre Membraner forsöger Regnestykket anderledes, men hver paa sin Maade. F siger, at Aun "var da atter Konge i Upsala i 25 Aar, derpaa Aale i 25 Aar og saa atter Aun i 25 Aar". Dette er nu aabenbart urigtigt, thi Auns 2:den Periode vilde da strække sig gjennem 75 (25 + 25 + 25) Aar, uagtet Odin kun havde givit ham 60 Aars Levetid. Ikke destomindre har Finnur Jónsson efter Ungers Exempel paa det förste Sted indsat det umulige 25 Aar efter F, skjönt K's Læse- og Regnemaade da ialfald kunde lade sig höre. Her giver imidlertid J den rigtige Lösning: Aun regjerer i sin 2:den 60-aars-periode 20 Aar i Fred, derpaa Aale i 20 Aar og atter Aun i 20 Aar; Sum: 60. Parallelismen med den förste Periode viser dog aabenbart, at J's Læsemaade er den rette: Aun blir Konge 20 Aar gammel, bliver efter 20 Aars Regjering fordrevet til Vestergötland, Halvdan hersker de fölgende 20 Aar, og saa kommer Aun hjem 60 Aar gammel og faar ved sit 1:ste Sönneoffer atter 60 Aars Levetid. Nu hersker han atter i 20 Aar, Aale den frökne i 20 Aar og han selv atter i 20 Aar, indtil han bliver 120 Aar og atter optager Sönneofringerne igjen.

2. Om Svipdag den Blinde (Cap. 34).

Efter alle Udgaver (Peringskiölds, Schönings, Ungers og nu Finnur Jónssons) var Svipdag den Blinde, som fostrede Upsalakongen Anunds Sön Ingjald (illraade), Konge i Tiundaland, uagtet dette er Landet om Upsaler. K har nemlig: "viđa um Sviþjođ váru í þann tima herađskonungar Braut-Ǫnundar okređ fyrir Tiundalandi Svipdagr blindi. þar eru Upsalir; þar er allra Svía þing; váru þar þá blót mikil"; den samme Læsemaade har ogsaa F, undtagen at den efter Ǫnundar har "firi Tiundalandređ Svipdagr blindi". Derimod har J istedenfor de spærrede Ord: "herazkonungsar

(ɔ: -konungar). Braut-aununndr ređ firi Tiundalandi", hvorved Meningen bliver, at Brautanund bliver Konge i Upsaler og i Tiundaland – og saaledes Sveriges Overkonge, medens Svipdag ikke er Konge, men kun, som det fölgende oplyser, Anunds Söns Fosterfader og saaledes en af Kong Anunds Mænd. Det synes mig ikke tvilsomt, at denne Fremstilling er den rette, thi den stemmer med det fölgende. Ligesom der i Cap. 34 efter J siges "viđa um Svíþjóđ váru í þann tíma herađskonungar", gjentages dette i Cap. 36: "þá er Ingjaldr tók ríkit ok konungdóm, váru margir herađskonungar, som fyrr er ritat". Paa begge steder er der Tale om en Institution inden Riget, medens K og F paa det förste sted har det mistænkelige "herađskonungar Qnundar". Og værre er det, at efter samme Læsning her Navnet "Svipdagr blindi" indskydes, hvorved denne bliver Konge i Tiundaland og saaledes fortrænger Kong Anund fra hans Residens Upsaler, hvor dog efter Anunds Död hans Sön Ingjald regjerer. I Cap. 36 o. fl. er der heller ikke Tale om nogen Herredskonge i Tiundaland; derimod opregnes de andre Herredskonger, som kommer til Mödet i Upsaler, nemlig 3 Konger i Fjadrundaland (=Vestmanland), 1 i Aattundaland, 1 i Nærike og 1 i Vestergötland (tilsammen 6), og for disse samt Overkongen i Upsaler bygges der en "Syvkonge-Sal". Og saa langt fra, at Svipdag her optræder som Herredskonge, er det hans egne Sönner, som i Ingjalds Tjeneste udrydder alle Herredskonger. Naar derimod, som i J, Anund selv er Konge i Tiundaland og i Upsaler ved Midvintersofringerne modtager Herredskongerne, bliver der god Sammenhæng i det hele; ved Ofringerne er selvfölgeligt Anunds Mænd tilstede, og blandt dem hans Söns Fosterfader og dennes unge Sönner, som er Kongesönnens Legekamerater. "Herredskongen" Svipdag maa saaledes gaa ud af Sagaen.

Jeg har her ikke dvælet ved, hvad F. J. oplyser i Noterne, at ogsaa Asgeir Jónsson i sin Afskrift af K læser

(som J og F) "Brautaun reð firir Tiundalandi" (uden at nævne Svipdag Blinde), thi baade Helgi Olafssöns Afskrift og Arne Magnussons Rettelse har som Udgaverne. Men det synes dog her, som ogsaa Asgeir Jónsson har havt Fölelsen af, at "Svipdagr blindi" her er en Feil; dette maa vistnok ogsaa ansees som en Randnote eller Overskrift, som urigtigt er gledet ind i Texten.

3. Tilnavnet *mikilláti* (Cap. 48).

Om Kong Gudröd af Vestfold siger K og F, at "hann var kallaðr Guðrøðr hinn mikilláti, en sumir kǫlluðu hann veiðikonung", medens J for det förste Tilnavn har Formen *gǫfugláti.* En Undersögelse om, hvem der her har Ret, vil vistnok falde ud til Fordel for J, thi det stöttes ikke alene af Tjodolvs Vers (*gǫfugláti*), som her ligesom ellers er Snorres Kilde; men dette Tilnavn har Gudröd ogsaa i alle Exemplarer af Ynglingernes Stamtavle, ikke alene hos Hauk Erlendsson i Hauksbók (p. 457), men ogsaa i begge Opskrifter af Langfedgatal i AM. 415 qv., i Resens tabte Haandskrift og i Magnus Thorhallssöns Stamtavle foran Flatøbogens Sverressaga. Kun paa dette sted i K og F findes Tilnavnet *mikilláti*, der ellers tilhörer den bekjendte Dan mikilláti; her maa det derfor visselig ansees indkommet ved en vilkaarlig Ændring i K:s og F:s fælles Kilde.

Jeg kan ikke slutte disse korte Bemærkninger uden at gjöre opmærksam paa, at jeg er bleven ledet til denne Paavisning ved Studiet af de ældre Oversættelser fra 16:de Aarhundrede, som hviler paa de samme Membranhaandskrifter; det er for det förste Christiern Pedersens Udtog fra c. 1520 (trykte af Brandt) og Mattis Störssöns Oversættelse fra c. 1560 (trykt i Jens Mortensens Udgave 1594), begge efter Kringla, som dengang fandtes i eller ved Bergen; dernæst kommer Laurents Hanssöns Oversættelse efter Codex Fri-

sianus fra c. 1550, og endelig Peder Claussön Friis' Oversættelse fra 1599 (trykt i Ole Worms Udgave 1633) efter Jǫfraskinna. Paa Grund af de to Hovedhaandskrifters Skjæbne, idet de nu kun repræsenteres af Afskrifter, er det klart, at de ældre Oversættelser har Betydning ved Redaktionen af en kritisk Text, og navnlig er det Tilfælde, hvor der nu er Lakuner i Afskrifterne. Det er nemlig tydeligt, at det ene tabte Blad i Kringla endnu fandtes, da Mattis Störssön benyttede den, samt at der ingen Lakuner var i Jǫfraskinna, da Peder Claussön oversatte den. Det synes mig, som Finnur Jónsson ikke tilstrækkeligt har udnyttet disse ældre Oversættelser; dog skal det villigt erkjendes, at de maa benyttes med Forsigtighed, da de ofte laaner ogsaa fra andre Haandskrifter.

27 Nov. 1902.

Gustav Storm.

Norske Gaardnavne, Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelns Revision efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer af O. Rygh I–IV 1, XIV. Kristiania 1897–1901.

Det arbete, som vi här gå att med några ord anmäla, är, så vidt jag vet, med afseende på planen ensamt i sitt slag inom den nordiska litteraturen och torde äfven — må det genast vara sagdt — i fråga om noggrann och grundlig, kritisk och metodisk forskning söka sin like inom den litteraturgren, till hvilken det hör. Rec. vågar uttala ett så kategoriskt omdöme på den grund, att han dels under de senare åren af särskilda grunder kommit att formera närmare bekantskap med en icke oväsentlig del af den hithörande litteraturen, speciellt den, som rör germanska förhållanden, och dels under flera år dagligen anlitat och studerat verket i fråga.

För den, som något känner prof. Ryghs förarbeten på detta område, kan icke häller ett dylikt omdöme vara ägnadt att väcka någon öfverraskning. Här erinras blott om hans mönstergilla afhandlingar om Norske Fjordnavne (i Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger, Kristiania 1896, ss. 30—86 [1]) och

[1]) Anmälda i denna tidskrift (16: 202 f.) af E. Mogk.

Trondhjemske Gaardnavne i Trondhjemske Videnskabsselskabs Skrifter (1882, 1891) samt hänvisas i öfrigt till prof. Gustaf Storms nekrolog i denna tidskrifts 16:de band s. 390 följ.

Å samma ställe meddelas också (s. 392) upplysningar om de omständigheter, under hvilka det föreliggande arbetet uppstått, hvadan här äfven detta kan förbigås. Det må blott nämnas, att f. n. utom inledningshäftet fyra fullständiga band (1–3, 14) föreligga samt dessutom första hälften af det fjärde bandet. Vid sin död ($^{20}/_{8}$ 99) hade förf. i korrektur genomgått tredje bandet t. o. m. ark 21 (se 3: v) och återstoden förelåg i manuskript, som var färdigt till tryckning. Dessutom hade han efterlämnat renskrifvet manuskript till Nordre og Søndre Gudbrandsdalens Fogderier, hvilket nu är tryckt som IV. 1. Dessa båda band ha med obetydliga ändringar utgifvits af prof. Sophus Bugge och A. Kjær. Det förra af dem (III) inledes med ett — som det förefaller — synnerligen vällyckadt porträtt af förf. Fjortonde bandet, Søndre Trondhjems Amt, har nyligen utgifvits af K. Rygh: äfven detta är baseradt på af prof. O. Rygh gjorda förarbeten.

Inledningshäftet (94 s.) innehåller, förutom det läsvärda förordet, där förf. redogör för arbetets plan, och en inledning om de med undersökningen förbundna vanskligheterna och svårigheterna, en serie grundliga uppsatser af öfversiktlig natur, t. ex. om hur gårdnamnen försvinna, om hur namnförrådet förökas — särskildt må framhållas de i allmänhet från senare tider härstammande "opkaldelsenavne" såsom *New-York, Chicago, Gimle, Breidablik, Jena, Vagram* —, om bestämmandet af namnens ålder, hvarvid naturligtvis de olika lagren af nyss nämnda 'opkaldelsenavne' vålla minsta svårigheter, vidare om namnens grammatiska former, om sammansatta och osammansatta namn — märk den intressanta, ytterst talrika gruppen af "imperativnavne" såsom *Vendom, Hævop* (s. 19) [1]) —, om namnens ljudliga förändringar (t. ex. 'tiljevning' s. 22, 'halvemaal' s. 23), om namnens förklaring med hänsyn til betydelsen, i hvilket afsnitt bl. a. förekommer en efter olika betydelsekategorier ordnad öfversikt af de ord, som ingå i de norska gårdnamnen, och där för öfrigt uppmärksamheten fästes vid de två märkliga klasser af gårdnamn, som författaren kallar "sammenligningsnavne" samt "rosende og nedsættende navne" (fno. *Himinríki, Paradís, Beztató*; no. *Brødløs, Nøa, Hungerholt* o. d. [2])). Häftet afslutas med tvenne tillägg. Det första anför i alfabetisk ordning en mängd af de i norska gårdnamn förekommande ord med upplysningar om deras betydelse och bruk. Språkmannen finner här bl. a. åtskilliga ord i mycket gamla betydelser, som ej bevarats vare sig i litteraturen eller dialekterna.

---

[1]) Jfr. *Vändom*, mindre lägenhet i Västerg., belägen vid yttersta kanten af en stor mosse.

[2]) Jfr. från Sverige: *Svälte*(*s*)*torp*, binamn på Göljaryd, Hultsjö s:n, Småland.

Det är sålunda ofantligt mycket, som bjudes läsaren inom det lilla inledningshäftets trånga ram. Icke minst torde det kunna anbefallas till studium åt personer, som själfva icke sysslat med ortnamnsundersökningar: det skall utan tvifvel hos dem inskärpa den sanningen, att ortnamnsforskningen icke endast är en — hittills alltför mycket försummad — gren af lingvistiken, utan äfven tjänar vidsträcktare syften. I själfva verket utgör ett folks ortnamnsskatt, systematiskt ordnad och historiskt samt lingvistiskt belyst, helt enkelt dess kulturhistoria i smått — eller kanske rättare i stort. Det torde icke finnas många viktigare skeden i dess andliga och materiella utveckling, som där icke afspeglas, icke många af dess mera framträdande karaktärsdrag, som icke där tagit sig uttryck. Vi lära t. ex. i de nordiska ortnamnen känna de gudaväsen, som i uräldsta tider ansågos värdiga att gifva namn åt sjö och skog, medeltidens populäraste helgon träda oss till mötes i en stor grupp af de med personnamn sammansatta gårdnamnen, några erinra oss om det under 1800-talets första hälft vaknande intresset för vår forntida mytologi och kultur eller om den hemvändande emigrantens irrfärder i den fjärran Västern, och i andra tycka vi oss förnimma det aflägsna dånet af de världshistoriska händelser, som under det gångna seklet afgjorde vår världsdels öde. Med ortnamnens tillhjälp kunna vi skapa oss en ungefärlig föreställning om vårt lands äldsta och allt sedermera gradvis fortgående bebyggande [1]), och denna bild erhåller stundom färg och lif genom namn, som ofta mycket drastiskt uttrycka egarens tillfredsställelse eller missbelåtenhet med den torfva, som blifvit hans. Ja, nordbon låter icke sällan i sina gårdnamn den humoristiska ådran spela, liksom han också många gånger anslår idylliska eller känslosamma strängar [2]). Om det vakna natursinne och den skarpa iakttagelseförmåga, som utmärkt våra nordiska folk och än i dag frappera oss hos vår allmoge, bära ortnamnen äfvenledes ett talande och länge erkändt vittnesbörd. Och slutligen må vi icke förglömma, att äfven deras struktur, deras utveckling från enkla (numera oftast) enstafviga ord, som kort och godt angifva det för platsen mest utmärkande naturförhållandet, till allt större rikhaltighet och omväxling [3]), klart och tydligt reflektera nationens fortskridande genom allt mera komplicerade kulturstadier. Mellan sådana urgamla namn som *Ås, Back, Lid, Ed* och sådana som *Karenslyst* [4]), *Solferino, Balaklava, Lidarende* ligga årtusenden af ett sakta, men säkert fortgående kulturarbete.

---

[1]) Jfr äfven t. ex. K. H. Karlsson Sv. fornm.-för. tidskr. 10: 38, Steenstrup D. hist. Tidsskr. 6 R 5: 313.

[2]) Jfr Noreens uppsats i Nord. tidskr. 1900, s. 135.

[3]) Jfr Rygh Indl. s. 9, K. H. Karlsson anf. afh. s. 38.

[4]) Inom parentes må påpekas, att det sv. vanliga gårdnamnet *Rosendal*, som klingar i våra öron som en visa från 1830-talet, i själfva verket har anor från medeltiden. Jag har antecknat det 3 ggr från 1400-talet ur Vadstena klosters jordebok.

Själfva hufvudarbetet är uppdeladt efter härader och socknar. Af gårdnamnen anföres först den vanliga skriftspråksformen, kommer så uttalsformen från bygden, de äldre skriftformerna, namnets fornnorska (normaliserade) gestalt, därefter ofta upplysningar om gårdens uppkomst — dess egenskap att vara hufvudgård eller en från densamma afskild del — samt slutligen ordets etymologi, där sådan kunnat angifvas. Ofta meddelas äfven motsvarande eller likartade eller besläktade namn från andra delar af landet, eller från Island, stundom äfven — särskildt i fråga om vattendragsnamn — från Sverige, däremot icke från andra germanska länder [1]).

Vid namnförklaringarna, där ofta prof. Bugge bistått med råd och dåd, har författaren förfarit med stor försiktighet, takt och urskillning. I regeln ha vid desamma endast inhemska ord och ordstammar anlitats. Naturligtvis måste med en sådan plan åtskilliga namn lämnas utan försök till förklaring eller också i ett och annat fall tolkningarna blifva mindre lyckade: det får väl nämligen betraktas som afgjordt, att namn finnas, som numera etymologiskt stå alldeles isolerade inom språket och som först från ordskatten i ett annat besläktadt språk kunna erhålla en tillfredsställande tolkning. Hvad jag beträffande denna del af arbetet har att meddela, särskildt i fråga om vattendragens namn — dels motsvarigheter från det svenska namnförrådet eller därifrån hämtade betydelseanalogier, som stödja prof. Ryghs uppfattning, dels, men mindre ofta, afvikande meningar — får jag tillfälle att å annat ställe publicera.

Efter hvarje härad följa ”försvunna namn”, upptecknade efter äldre källor, och upplysningar om gamla ”bygdenamn”.

Hvarje del afslutas med utmärkt omsorgsfulla och nyttiga register öfver gård- och bygdenamnen, öfver i det föregående behandlade namn på vattendrag, öar o. d., öfver i sammansättningarna ingående person- och gudanamn, samt slutligen en förteckning på sammansättningarna, ordnade efter den andra sammansättningsleden.

Priset är rent af oerhördt billigt. Den tredje delen t. ex., 500 sidor stark, kostar 3: 20. Köpare af något af banden erhåller inledningshäftet gratis.

Recenscenten anser sig icke lämpligare kunna afsluta dessa rader än med att uttrycka den förhoppningen, att det omfattande undersökningsarbete, som enligt tidningarnas uppgifter nu börjat planeras äfven af de svenska ortnamnen, måtte komma att utmärkas af samma gedigna egenskaper som det Ryghska arbetet och besjälas af samma nobla anda som den, hvilken här öfverallt träder oss till mötes.

[1]) Om författarens uppfattning rörande denna punkt se Indl. s. XII.

Lund i December 1901.

Elof Hellquist.

Theodor Hjelmqvist: Bibliska personers namn med sekundär användning i Nysvenskan. Samlingar och studier. Lund. Gleerup 1901. XVIII + 252 ss. Pris 3 kr. 75 öre.

Allerede tidligere har dosent Hjelmqvist været inde på studier over personnavne i overført betydning, særlig i den lille opsats *Petter, Per och Pelle* (Från Filol. Fören. i Lund 1897), delvis også i *Gös* (Ark. XVI, 191), og utvivlsomt er studiet af denne art af sprogforøgelse frugtbart. Et arbejde, som bl. a. viser, hvor stor en rolle egennavnene spiller i det almindelige ordstofs udvikling, er Oluf Thomsens lille bog *Egennavne som Sprogrødder i Fransk* (1895), og en særlig interesse knytter sig for os til denne udvikling inden for de nordiske sprog. Men dette er ikke den eneste side af sagen, som dosent Hjelmqvist har fået fræm. Endnu mere turde hans bog være et vidnesbyrd om hans forståelse af den betydning, som den kirkelige, på bibelen byggede, sprogbrug har fået for hele sprogets udvikling. Det er jo en kendsgærning, at kirkelivet til tider har været den aller vigtigste, og til alle tider en vigtig side af folkets åndelige liv, og så sandt som åndslivet må sætte sit præg på sit vigtigste udtryksmiddel, sproget, så sandt må også kirkens sprogbrug have præget det almindelige sprog.

Det vilde være en stor, men også en taknæmmelig opgave i sin helhed at undersøge disse forhold, bl. a. for at se, hvor mange af vort sprogs dybeste udtryk der har fået deres præg netop gennem det bibelske sprog. Det er nok ikke blot i religiøs henseende — eller i alt fald ikke blot i kristelig henseende, at "Jafet bor i Sems pauluner". Mangt et udtryk, som *kald* og *talent (pund)*, der nu bruges af alle og med fuld tilegnelse, også af dem, der intet som helst har med kirken at göre, vidner derom.

Men denne undersøgelse, der måtte udstrække sig til ikke blot enkelte ord, men også talemåder som *ånden og bogstaven, det daglige brød, klinten bland hveden, en forloren sön* og lignende, er det vel tid at vænte på endnu. Som en begyndelse, og en smuk begyndelse, til en sådan undersøgelse må vi foreløbig hilse det foreliggende værk velkommen. Det behandler en enkelt side af sagen, de bibelske personnavne, en af de mere overfladiske sider, men så til gengæld også en af dem, hvor forholdene er klarest. Medens man for appellativernes vedkommende kan komme til tvivlsomme punkter, er egennavnene klare og gennemsigtige, og klarhed er da også en af de egenskaber, som udmærker bogen.

Dærnæst må man påskönne den rige materialsamling, som gör, at bogen også i en anden henseende får kulturhistorisk betydning. Det fræmgår næmlig, som også forf. selv gör opmærksom på, af sitaterne, at brugen af bibelske udtryk har været underkastet en skiften i tidernes løb; efter at talrigheden af de bibelske hentydninger har kulmineret i den lutherske kirkes stortid

og pietismens tid, er der i det 18:de årh. en bestemt nedgang, og ved år 1800 er vel omtrent lavpunktet nået, så det sidste hundredår igen kan vise en, om end mindre, forøgelse i benyttelsen af bibelske navne i overført brug. Et enkelt eksempel kan jeg föje til s. 126. Udtrykket *Hamans träd* i bet. galge forekommer i en vise fra 1738 (Fehr, Frihetstidens polit. visa s. 23). I forbindelse med Rudbecks *Hamans grift* danner det jo en påfaldende parallel til Ynglingatals *svalan hest Signýiar vers* eller Háleygiatals *Sigars jó*.

Man kunde ønske, at der noget skarpere havde været skelnet mellem, hvad der altid er brugt med bestemt hentydning på bibelske forhold (som f. eks. *Hamans träd*), og hvad der er gået i den grad over i den almindelige bevidsthed, at man bruger det uden straks at tænke over hjemstedet (f. eks. *Nimrod* — jæger). Men den ordning, som er fulgt i bogen (den historiske) har også sine fordele, og den har naturligtvis været lettere at gennemføre. Et alfabetisk register letter desuden brugen af bogen meget.

Når man har gjort sig kendt med dosent Hjelmqvists værk, er man blevet styrket i troen på, at kristendommens og kirkens indflydelse på sprogets udvikling har været og er stor og gennemgribende, og man lægger den fra sig med ønsket om, at forf. må føre sine undersøgelser videre og påvise også andre sider af denne indflydelse, samtidig med, at man er taknæmmelig för den gode begyndelse.

Askov, oktober 1901.

Marius Kristensen.

Konrad Maurer [1]).

Den 16:de September er et af vort Selskabs mest udmærkede udenlandske, et af dets os alle kjæreste Medlemmer, Professor emeritus ved Münchens Universitet, Geheimeraad *Konrad von Maurer*, gaaet bort, i en Alder af henved 79 $^1/_2$ Aar.

Döden gjorde imidlertid denne Gang intet grumt Skaar i Arbeiderrækken. Til sin egen dybtfölte Sorg havde den Afdöde for flere Aar tilbage maattet indstille sin hidtil saa uafbrudt flittige Forskervirksomhed, og, ganske uvant til Otium, formaaede han ikke at finde sig tilrette deri. Med Længsel imödesaa han den Stund, der for ham var Befrielsens. Som han engang sagde mig: a non posse ad non esse valet consequentia.

Livet var for Konrad Maurer Arbeide og Evnen til at arbeide enstydig med dens yderste Udnyttelse. Saameget stærkere

[1]) Mindetale holdt i Videnskabsselskabet i Kristiania den 10 Oktober 1902.

bör dette fremhæves, som han ikke lagde Skjul paa, at det Værk, han med saa stor Fremgang viede sine Kræfter, ikke var den Livsgjerning, han selv vilde have valgt sig. Han ansaa sig selv bedst anlagt for den praktiske Jurists Hverv. Heri tog han feil. De, der fortroligst kjendte ham og hans Aands Retning, var ikke i Tvivl om, at hans höit begavede Fader havde seet rigtigt, da han bestemte Sönnen for Universitetsvirket. Men det hörer med til den forstaaelsesfulde Vurdering af Konrad Maurers Arbeidsvilkaar at vide, at han med personlig Ulyst, ja med oprindelig Modvillie kastede sig ind i de energiske Forskninger, der skulde gjöre ham til Mester paa et indtil da saagodtsom uryddet Omraade.

Det indre Brud, som hans Sind saaledes kom til at lide under, udfyldte han med en Flid, der gik til det muliges Grændser. I de förste 10 Aar af sin Professorvirksomhed arbeidede han fra Klokken 4 Morgen til sen Aften. Men saa opnaaede han ogsaa — ved Siden af at holde Forelæsninger over saa svære Fag som tydsk Privat- og Handelsret, tydsk Retshistorie og med Tilknytning hertil endog over Tacitus's Germania — at blive Tydsklands og dermed overhovedet Udlandets uden Sammenligning betydeligste Kjender af den nordiske Oldtids ligesaa kvalitativt som kvantitativt vigtige Andel i det fællesgermaniske Liv og Væsen.

Her maa der da spörges: hvorfor blev det netop Maurer, som förtes ind paa disse skandinaviske Studier? Til Svar herpaa vilde det visselig være utilstrækkeligt at pege paa den Omstændighed, at Tydsklands fremvoxende Germanistik just i Maurers Studentertid, d. e. i 40-aarene, var blevet mere almindelig opmærksom paa de overraskende rige Bidrag, den kunde hente fra Norden. Vistnok havde Maurers egen höilærde Fader fremhævet dette for ham, og den geniale Hovedleder af de germanistiske Studier, den gamle *Jacob Grimm,* hvis Forelæsninger over det tydske Sprogs Lydlære Maurer i Berlin fulgte, havde gjort det samme. I 1842 udkom desuden *Wilda's* for sin Tid næsten epokegjörende "Strafrecht der Germanen", der i höi Grad tilgodegjorde ogsaa de oldnordiske Retskilder i den tarvelige Skikkelse de fleste af dem dengang forelaa. Men omend ydre Impulser saaledes ikke manglede, griber man neppe feil, om man i Konrad Maurers eget Indre söger den Klangbund, som for ham blev det endelig bestemmende. I Virkeligheden hörte der til hans Karakter Træk, som var i nær Slægt med uformidlet Oprindelighed og Sagatid.

I Aarene efter, at hans syttiaarige Födselsdag med stor Tilslutning var bleven feiret, havde man heroppe i Norge mærket sig, at Maurer med en höi bayersk Dekoration tillige var bleven meddelt personligt Adelskab, og flere var i den Anledning begyndt i private Breve at give ham hans officielle Navn *von Maurer.* Men herover blev han mægtig forarget. Mig sendte han en Epistel, hvori han stærkt beklagede sig over en saadan Misbrug af, hvad han kaldte sin "Værgelöshed". Ligeoverfor sin Fyrste havde han

ikke uden Uhöflighed kunnet undslaa sig for at modtage en velment Æresbevisning; men af sine Venner fordrede han, at de skulde forstaa hans Fölelse. Hans Farfader, Præsten, var en Bondesön fra Pfalz, og alle hans Forfædre höiere op tilhörte Bondestanden. Det Navn, som havde været godt nok for dem, var ogsaa godt nok for ham, og hin anden Skrivemaade, som han officielt maatte finde sig i, var ham derfor forhadt og modbydelig. Det var, som om jeg hörte Erling Skjalgssöns Röst dirre, da han tilbageviste Jarletitelen, fordi hans Forfædre alle havde været Herser.

Overhovedet underkastede sig Konrad Maurer det konventionelle Selskabslivs Regler kun med det Forbehold, at han gjorde det i den Udstrækning, han dertil ansaa sig nödt og tvungen, og han holdt sig mest muligt borte fra Kredse, hvor saadanne Regler er eneste Lov. Da han Vinteren 1876 opholdt sig her i Kristiania og meget uformodet saa sig indspundet i vor gode Bys Selskabelighed, der jo i Aandlöshed neppe staar synderlig tilbage for andre Hovedstæders, fik jeg, som dengang var udenlands, Breve fra ham, hvori han formelig jamrede sig over det Liv, han saaledes maatte före. Et desto venligere Blik havde han for alt, hvad der i Folkelivet var oprindeligt, uafslebet eller endog ubehersket, og navnlig var Bonden med sin ligefremme Selvbevidsthed og stolte Uafhængighedsaand ham en Gjenstand for inderlig Forstaaelse. Hans kjæreste Bog i nyere tydsk Literatur var Immermann's "Oberhof", der skildrer Storbonden paa Westphalens "rothe Erde". Ligeledes var det ham en stor Tilfredsstillelse, at han gjennem en Aarrække som Medlem af Overbayerns Kredsregjering havde Anledning til at komme i nær Berörelse med de staute Repræsentanter for den bayerske Höislette og Alpedalene, hvad enten de nu var Bönder eller Præster. Ikke lidet betegnende var det ogsaa, at den blandt hans mange skandinaviske Venner, som han i Grunden fölte sig personlig mest tiltrukken af, og hvis Eiendommeligheder han umiskjendelig omfattede med en rent instinktiv Sympathi, var *Frederik Brandt*. Man læse hans ypperlige Karaktertegning af Brandt i "Kritische Vierteljahresschrift", og man vil ane, med hvilken spögefuld Fryd han engang kunde yttre, at Brandt mere end noget andet Menneske, han havde kjendt, lignede et ægte nationalt norsk Trold, saaledes som Asbjörnsen skildrer os dem. For *Asbjörnsen* selv saavelsom for *Björnstjerne Björnson* nærede han ligeledes megen personlig Interesse.

Men saa stak da ogsaa undertiden Troldet frem bag Maurer selv. Et enkelt lidet Exempel maa det være tilladt at berette, fordi Maurer personlig nöd det med megen Humor. Vor afdöde Professor *Caspari*, som i theologiske Studieöiemed gjentagne Gange besögte München og da drog Fordel af Maurers hjælpsomme Venskab — de to Mænd satte overhovedet megen Pris paa hinanden — havde ytret Önske om at lære at kjende den berömte "gammelkatholske" Schismatiker, Professor *Döllinger*. Til Imödekom-

melse heraf indböd Maurer Caspari og Döllinger til en fortrolig Middag. Men som Mellemled i Underholdningen mellem den orthodoxe Lutheraner og den hæretiske Katholik bragte han som tredie Gjæst tilstede en höit anseet og meget skriftklog jödisk Rabbi. Mellem disse lige kompetente Repræsentanter for tre saa ulige Standpunkter udspandt der sig nu en overmaade belivet Diskussion om gammeltestamentlige Spörgsmaal. Men til Situationens fulde Forstaaelse hörer det, at Værten selv, der for Leiligheden nöiede sig med at være en iövrigt meget interesseret Tilhörer, stedse i religiös Henseende vedblev at være Agnostiker og som saadan med sarkastisk Skepsis betragtede alle konfessionelle Divergentser.

Jeg rörer her ved et Moment i Maurers Aandsfysiognomi, som jeg maa tilstaa altid er blevet mig et Stykke af en Gaade. Var der noget Punkt, hvor man hos ham savnede historisk Objektivitet, saa var det i hans Bedömmelse af Kristendommens Fortjenester af Udviklingen. Han var nærmest tilböielig til helt at benægte dem. Ikke desto mindre var Kirkehistorie og Kirkeret blandt hans mest udprægede Yndlingsfag, hvilke han ofrede et meget betydeligt og öiensynlig tillige meget interesseret Arbeide. Og i München var han sin lutherske Menighedspræst og Menighedspleien baade personlig og materielt til stor Stötte.

Der manglede saaledes heller ikke hos Maurer paa uformidlede eller i det mindste vanskelig forklarlige Modsætninger. Hans Ulyst til at egne Videnskaben sit Liv var parret med en brændende Iver for videnskabelige Undersögelser, der allerede drev den unge Student til skandinaviske og angelsaksiske Studier. Modvillien mod at være Professor laa mærkelig tæt op til Godvillien. Men sin af stærke Bestanddele fremgaaede Personlighed havde han formaaet at sammenstöbe til en Helhed, saa fornemt enkel, saa umiddelbart venlig og forstaaende, saa antikt patriarkalsk, at Samværet med ham blev enhver Besögende en Begivenhed. Hvad han derimod selv mente at have tabt af oprindelige Egenskaber ved at gaa gjennem en höi Civilisations Stöbeske, det fölte han ligesom Trang til at holde sig skadeslös for ved at gjenfinde hine Bestanddele hos andre, der stod den moderne Kultur fjernere. Heri, tror jeg derfor, at den dybere Motivering er at söge af Maurers Valg af Studieretning. Bondeætling, som han selv likte at mindes, at han var, kjendte han sig instinktmæssig sjælsbeslægtet med Skikkelser som Kveldulv eller Thorgny Lagmand og tildels vistnok ogsaa med Skarpheden.

Men droges Maurer end ved sit eget dybeste Naturel uvilkaarlig hen imod Middelalderens plastiske Livsorden, var han dog saare langt fra at se den i et romantisk Skjær. Skjönt opvoxet just i Romantikens Glandsperiode, var han ganske upaavirket af dens fantasifulde Syn paa Tilværelsen. En Literaturgren som den historiske Roman var i hans Öine Dokumentforfalskning, og syn-

derlig bedre slap heller ikke det historiske Drama fra hans Dom, idetmindste forsaavidt det vilde gjælde for historisk. Jeg erindrer f. Ex. at have hört ham udtale sig med fremtrædende Mangel paa Anerkjendelse af Oehlenschlægers Forfatterskab. Den eneste Dramatiker, han elskede, var Shakespeare og blandt de græske Klassikere Aristophanes; men saa kunde han jo ogsaa ved begge disse med en vis Ro se bort fra den historiske Kolorit.

Heller ikke i Bedömmelsen af den nordiske Middelalders egne Skrifter undlod han skarpt at skjelne mellem Romantik og Historie. Saaledes kunde han lidet med Snorres i sig selv saa aandfuldt opfattede Olaf den helliges Saga; ogsaa den var ham for meget historisk Roman. Överst blandt Kongesagaerne satte han derimod Sturla Thordssöns i Virkeligheden saa törre og aandlöse Haakon Haakonssöns Saga. Den var, sagde han, saa paalidelig som "en officiel Moniteur", om han end naturligvis erkjendte, at der ogsaa i et middelaldersk Regjeringsorgan var adskilligt, som maatte læses mellem Linierne.

I nærmeste Forbindelse med denne Maurers nögternt positive Afvisning af Fantasiens Medarbeiderskab stod hans egen videnskabelige Arbeidsmaade. Den var helt igjennem faktisk og kritisk dokumenterende og benyttede sig saa lidet som muligt af Hypothesen. Nogen Virtuos i at anvende den sidste var han da heller ikke. Hvor han ved Omstændighederne nödes til at fremsætte en hypothetisk Forklaring, er denne som oftest mærkelig spröd og lidet indlysende. Ligeoverfor en genial Hypothetiker som *P. A. Munch* fölte han sig derfor stærkt desorienteret. Til Gjengjæld var den nordiske Forsker, med hvis hele videnskabelige Syn og Arbeidsmethode han under levende Anerkjendelse erklærede sig enig, *Carl Johan Schlyter*, den udmærkede Udgiver og Gransker af "Sveriges gamla Lagar".

Heller ikke som Synthetiker indtog Maurer egentlig nogen höi Rang. Den eneste större, sammenfattende retshistoriske Fremstilling, han har ladet trykke, nemlig "Island von seiner ersten Entdeckung bis zum Untergang des Freistaates" var et Leiligheds-skrift, udgiven i Anledning af Öens Tusindaarsfest 1874, og er med al sin lærde Fortjenstlighed et tört Kompilatorium, mere egnet for Opslag end for sammenhængende Læsning.

Desto bedre til Haands laa ham Analysens hele Arsenal af Redskaber. Hans Evne til at sigte og veie og vrage Bevismaterialierne var beundringsværdig, og hans Ihærdighed i at skaffe dem til Veie og stille dem op mod hinanden uudtömmelig. Derfor udgjör hans talrige Undersögelser over Enkeltspörgsmaal ligesaa mange fuldstændige Haandböger i Emnerne. Bredt anlagte, vil de for Fremtidens Forskere vedblive at have Gyldighed som de nöiagtigst mulige Redegjörelser for de hidtidige Arbeider og Resultater, bag hvilke man ikke lettelig behöver at se sig om. De er desuden skrevne med en argumentativ Kunst, som lader ethvert

Moment komme til sin relative Ret i Ensemblet, og som ofte med ligefrem dramatisk Effekt bringer de modsatte Bevisligheder til at törne sammen. Dermed skal det ikke tillige være sagt, at selve det Alternativ, Maurer selv endelig bestemmer sig for, altid vil være det, andre vil slutte sig til. Undertiden er det mere i Opgavens fortræffelige Formulering end i dens Lösning, at Mesteren fremtræder.

Hvad der imidlertid i ganske fortrinlig Grad gjör Fremstillingen i disse Maurer's Monografier til nyindvundet Land for Videnskaben, er hans skarpe Blik for *Udviklingen.* Historien var for ham i Sandhed en stedse rindende Flod, hvis Vande uophörlig skifter Plads og stadig befinder sig udenfor nye Bredder og i anderledes virkende Omgivelser. Man kunde sige, at denne Fremholdelse af de historiske Tilstandes Bevægelighed og idelige Overgang i noget nyt, udgjorde Maurers virkelige Synthese. Men rigtigere vil det vel være at udtrykke Tingen saa, at netop fordi han ikke var Synthetiker, faldt han heller ikke i Synthetikerens vanlige Fristelse, nemlig at ville fastslaa historiske Öieblikfotografier som Gjengivelser af typisk varige Situationer. Maurer malede ikke, som Tilfældet altfor gjennemgaaende er med Fr. Brandt, de retshistoriske og institutionelle Foreteelser som et fladt chinesisk Landskab, hvori alle Gjenstande staar i samme Forgrundslinie. Tværtimod paapegede han, hvorledes Floden banede sig Vei gjennem Formationer af særdeles forskjellig Ælde, forskjellig Oprindelse og meget afvexlende Nærhed och Fjernhed. Dette lange og fint iagttagende *historiske Perspektiv* er Maurers Hovedstyrke. Virksomst kommer den maaske tilsyne i hans ligesaa langvarige som venskabelige Strid med *Vilhjálmr Finsen* om Udviklingen af Islands Forfatnings- og Retsnormer. Medens Finsen skyder disses Födsel saa langt tilbage i det 10:de Aarhundrede som muligt og egentlig lader dem springe ud af Islændernes lovstiftende Evne strax med et Slag, ligesom Minerva af Jupiters Hoved, viser Maurer os, hvorledes der paa Grundlag af de Retsanskuelser, Landnamsmændene bragte med sig fra Norge, lidt efter lidt i Löbet af Öens hele republikanske Periode, i Overensstemmelse med dens særegne Forhold, Tidernes vexlende Tarv og Lovkyndighedens eiendommelige Udfoldelse fremstaar den Retsorden, hvis sidste Fuldendelse foreligger os i de vidtlöftige Retsoptegnelser fra Republikens sidste Tider, som pleier at sammenfattes under Benævnelsen Graagaas.

Denne Maurers kraftige Hævdelse af Udviklingsmomentet omsætter sig imidlertid dernæst ogsaa i selve den Granskningsmethode, som han i höi Grad bidrog til at uddanne. I förste Linie gaar denne ud paa at indskrænke den enkelte Undersögelse til et saa begrændset Felt, at det fuldt ud kan beherskes af Bevislighederne. En Sammenstilling af tilsyneladende ensartede Træk fra forskjellige Lande eller Tider og fra ulige Udviklingstrin mod-

satte han sig bestemt, fordi en nöiagtigere Methode noksom havde fastslaaet Muligheden af, at hvad der udvortes synes at höre sammen eller at være beslægtede og analoge Retsfenomener, i Virkeligheden kan være Produkter af indbyrdes höist forskjellige Udviklingsrækker og derfor ogsaa maa betragtes fra meget afvigende Belysningsstandpunkter. Förſt naar det enkelte Sted, den enkelte Periode eller Afleiring er indgaaende undersögt bör der efter Maurers Mening blive Spörgsmaal om Jævnförelse med fjernere Paralleller; men i det hele taget holdt han for, at Retshistorikeren har mere Brug for Mikroskopet end for Teleskopet. Den saakaldte *ethnologiske Retshistorie,* der sammenstiller de vilde og halvvilde Folkeslags primitive Retsbegreber Jorden rundt, mödte han derfor med udpræget Mistro.

Derimod ledede hans skarpe Blik for de Detaljer, der paavirker og afgjör den strengt lokaliserede Udvikling, ham umiddelbart til i stor Udstrækning at söge Tilflugt og Anvisninger hos *Filologien.* Hvad der nemlig tydeligere og paatageligere end noget andet Moment i Menneskelivet tjener til at afspeile den *historiske* Bevægelse er Sproget og den *sproglige* Bevægelse. Ogsaa Sproget befinder sig i uophörlig Overgang, og dets hinanden aflösende Former skaffer derfor sikre relative Tidsbestemmelser, hvor de absolute mangler, samtidig med, at der i Ordenes Begrebsindhold og Betydningsændringer paa en vidunderlig klar og overbevisende Maade dokumenterer sig selve Tankegangens Forudsætninger, Lagdannelser og Omdannelser.

Ikke mindst gjælder dette netop inden Retshistorien. Lovsproget forlanger at opfattes koncist og konkret. Det skiller sig skarpt ud fra Dagligtalens omtrentlige Udtryksmaade. Desto mere haandgribelig foreligger baade dets til enhver Tid aktuelle Struktur og dets funktionelle Foranderlighed i Tidernes Löb. Det tegner Retsudviklingen, fordi det er med at bære den. Men saa kræver det til Gjengjæld ogsaa kyndig Forstaaelse og Granskning. Med andre Ord, som ethvert Sprog maa ogsaa Lovsproget underkastes paalidelig filologisk Dröftelse. Det har imidlertid manglet overmaade meget paa, at de Jurister, som dyrkede Retshistorie, havde Öiet aabent herfor. De sysselsatte sig ganske vist jævnlig med Retslivets mange og ofte besynderlige Termini og forsögte paa sin Vis at begribe dem. Men uden sproglig Fordannelse og uden filologisk Methode begik de idelig de groveste Bommerter. Fra det nys afsluttede Aarhundredes retshistoriske Literatur kunde der hentes ud en righoldig Samling af sprogfortolkende Kuriosa, hvortil yderst faa af os Retshistorikere vilde undgaa at levere Bidrag, og som vilde kunne tjene til en sund Forlystelse for de virkelige Sprogforskere, hvis det ikke i Grunden var forargeligt at blive Vidne til saamegen suffisant Selvklogskab.

At denne ensidigt juridiske Sagkyndighed imidlertid ikke længere med samme lykkelige Ugenerthed som tidligere tör boltre

sig i Oldsamfundenes og Middelalderens Retshistorie, derfor tilkommer Konrad Maurer en væsentlig Andel i Takken. Som Discipel af *Jakob Grimm* og Tilhörer ved *Karl v. Richthofens* Forelæsninger over oldfrisisk Sprog og Ret medbragte han fra sin Studentertid en levende Forstaaelse af det nödvendige i at besidde tilstrækkelige Sprogkundskaber ved Tolkningen af de gamle Lovsprog. Först og fremst var det derfor den sikre grammatiske og lexikalske Exegese af Texterne, som maatte kræves; thi selv i disse Punkter var der bleven udvist stor Ukyndighed. Men dernæst var det selvfölgelig ogsaa Retsudtrykkenes derivative og genetiske Dannelse og Forklaring, han med Omhu eftergik.

Imidlertid siger det sig selv, at Texterne, for at kunne bære en indgaaende filologisk Analyse, selv maa være paalidelige og undersögte paa deres Paalidelighed. Maurer vendte sig desaarsag med hele sin energiske Skarpsindighed til en saadan Undersögelse for de skandinaviske og særlig de norsk-islandske Retskilders Vedkommende. I udförlige Afhandlinger har han, tildels for samme Emne gjentagende, fremlagt sine hidhörende Granskninger, og det maa erkjendes, at han derved fuldstændig har omlagt og grundigen uddybet vor middelalderske Retshistories ældre Tidsafsnit, Retsbögernes Periode. Han har fjernet Mængder af Misopfatninger og kritisk belyst de enkelte Retsbögers Tilblivelse. Selv om der kan være Punkter, hvori ikke enhver ubetinget vil give ham Ret, vil hans samvittighedsfulde og udtömmende Redegjörelser for Materialet og dettes Beskaffenhed for al Fremtid bevare hans Arbeider Efterfölgernes aktive Anerkjendelse.

Næst efter Retskilderne tog Maurer sig især af Familieretten og Standsforholdene, og her var det fornemmelig, at han fik Brug for sin filologiske Indsigt og Methode, idet de hidhörende Retsforeteelser er blandt de ældste og tidligst af nye overdækkede Lag. I Forbindelse hermed naaede han ogsaa at behandle adskillige offentlig-retlige Emner af stor Interesse. Mellem disse indtog, som allerede nævnt, de kirkeretlige en fremtrædende Plads i hans Undersögelser, visselig ikke mindst, fordi han paa deres Omraade fortrinsvis kunde anvende sin analytiske Arbeidsmethode og ud af Texterne selv hente Argumenterne, medens der var jævnförelsesvis liden Brug for Hypotheser. I Civil- og Kriminalretten samt Processen har Maurer offentliggjort mindre. Men ogsaa her er hans Bidrag meget betydningsfulde, om de end fornemmelig er fremkomne i udförlige Anmeldelser af andres Skrifter. I sine Forelæsninger har han derimod ogsaa bragt disse Fag ind under selvstændig historisk Fremstilling.

Men Maurer betragtede og anvendte Filologien ikke blot som en Hjælpevidenskab for Retshistorien. Den var ham meget mere en umiddelbar Gjennemgang til Forstaaelsen af selve det oldskandinaviske Milieu, af det mangeledede Samfundsliv, hvori Retten som saadan havde sit Udspring og sin Gjerning. Han fölte Behov

for at opgjöre sig sin egen fuldt begrundede Opfatning af dets forskjellige Sider, og navnlig var det da den omfangsrige norröne Literatur, som han i denne Hensigt underkastede et indgaaende Kildestudium. Paa denne Maade fremkom hans udförlige og særdeles lærde Literaturoversigt, udgiven 1867 under Titelen "Ueber die Ausdrücke altnordische, altnorwegische und isländische Sprache". Maurer söger her paa den ene Side at skifte Ret mellem Islændere og Nordmænd i Henseende til deres Andele i Fællessprogets Bogavl og paa den anden Side at fremholde Svenskernes og Danskernes Udelagtighed i samme. Som Betegnelse for det norsk-islandske Literatursprog fastholder han imidlertid "oldnordisk", uagtet han derved bliver nödt til at give dette Ord et væsentlig snævrere Begrebsindhold, end det Svenskerne og Danskerne lagde deri. Med Hensyn til Arbeidets Enkeltheder tör det nu være den almindelige Anskuelse, at Maurer i nogen Grad havde undervurderet Vanskelighederne ved i München at danne sig kritisk sikre Opfattelser af Sagahaandskrifternes Alder og indbyrdes Laaneforhold, idet han ved de fleste arkivaliske Data maatte stole paa Andenhaands Meddelelser. Ikke desto mindre vil de 72 tildels meget udförlige monografiske Excurser, som ledsager Hovedoversigten, altid anerkjendes som et Hovedoplagsted for Oplysninger om de norröne Literaturforhold. Ogsaa som Udgiver af enkelte islandske Skrifter har Maurer deltaget i Arbeidet.

Om muligt endnu mere imponerende som Vidnesbyrd om det indtrængende Alvor, hvormed Maurer skred til at indforlive sig i det gamle Nordens Aand og Væsen, virker paa Bedömmeren hans i 1855—56 udgivne 2 Bind om "Die Bekehrung des Norwegischen Stammes zum Christenthume, in ihrem geschichtlichen Verlaufe quellenmäszig geschildert." Förste Del af dette meget selvstændige historiske Værk bringer med de vigtige Anhang i 2:det Bind den lange Kjæde af ydre Begivenheder og Optrin, hvorigjennem Kristendommen i Norge og paa Island tilsidst blev den seirende Aandsmagt. Allerede her möder man en af den samtidige norske historiske Skole fuldt uafhængig Opfattelse af saavel kausale som kronologiske Punkter, og overhovedet burde disse Maurers Bevisförelser vistnok mere end hidtil skeet anvendes til kritisk at modstilles Munchs og Keysers. Det er f. Ex. i en Excurs i Anhanget, at Maurer stik imod, hvad dengang enstemmig lærtes i Norge, paaviser, at Stiklestadslaget maa have fundet Sted paa Olafsdagen, den 29:de Juli, og at Sagaberetningen, som lader Solformörkelsen den 31:te August indtræde under Slaget, paa sagnmæssig Maade forbinder to Begivenheder, som intet havde med hinanden at gjöre.

Men navnlig er det dog i Værkets 2:den Del, der omhandler den indre, personlige Omvendelse hos Nordmændene og deres Udflytterfolk, at dets Hovedfortjenstlighed er at söge. Saavidt jeg kan se, er denne Maurers Fremstilling af de mangehaande aande-

lige, individuelle og folkepsychologiske Foreteelser ved en Nations Overgang fra Hedendom til Kristentro enestaaende i Verdensliteraturen. Ud fra Eddadigte, Skaldekvad, Retsböger og Sagafortællinger föier Forfatteren i Tusindvis Træk ved Træk og bringer saaledes istand en analytisk Skildring af et primitivt Samfund i sjælelig Brydning, som neppe kan tænkes skarpere tegnet. Baade for Religionshistorien og for Religionsfilosofien synes den 2:den Del af Maurer's "Bekehrung" at maatte være en Guldgrube af værdifulde Iagttagelser. Desto besynderligere er det, at navnlig Religionsfilosofien hidtil har ladet Værket omtrent ubrugt.

Den antike, oldgermaniske Aand, som Konrad Maurer mente bedst at kunne opdage og studere i det gamle Nordens historiske, retslige og literære Efterladenskaber, önskede han ogsaa i nogen Grad at kunne gjenfinde og hylde i det nye Norden. Han fulgte derfor ogsaa sin egen Tids Forhold og Begivenheder heroppe med et meget interesseret Öie og tog gjentagende til Orde for at angive det tydsk læsende Udland de Synsvinkler, hvorunder de nordiske Foreteelser efter hans Anskuelse burde betragtes. I det slesvigske Spörgsmaal formaaede han vistnok ikke at lösrive sig fra den vanlige stortydske Opfatning; men saavel i Henseende til Islændernes Krav ligeoverfor Danmark som til Nordmændenes Krav ligeoverfor Sverige hævdede han med Styrke en liberal og national, omend altid samtidig moderat afveiet Synsmaade. Navnlig fölte Islænderne sig ham overordentlig forbundne for den vægtige Stötte, han ydede deres Sag. Siden Eyvind Skaldaspillers Dage, til hvem Islænderne subskriberede en Æresgave, fordi han i et Kvad havde hædret deres Folk og Land, har neppe nogen Udlænding ligget Islændernes Hjerter mere nær end Konrad Maurer.

Overskuer vi da i et samlet Overblik den Bortgangnes Livsgjerning, möder os Billedet af en rastlös arbeidende, kritisk veiende og i Dybden sögende Videnskabsmand, hvis Forskninger har ryddet gammel Grund og lagt ny, men som ikke stillede sig til Opgave paa Tomten at reise den Bygning, hvortil han selv mere end nogen anden havde slæbt Materialierne sammen. Hvor det gjælder Opfattelsen af de ældre Lag af germanisk Rets- og Aandsliv er han Autoritet af förste Rang. Saavel i *Brunners* "Deutsche Rechtsgeschichte" som i *Stubbs* "Constitutional History" og i *Sars's* "Norges Historie" paaberaabes derfor hans Skrifter for disse tidlige Tidsperioders Vedkommende idelig. Og ikke mindre har han virket gjennem sine ligesaa klassisk klare og formfuldendte som i bedste Forstand lærde Forelæsninger. En af hans Münchenerkolleger yttrede engang: "Vi andre læser for Studenter, Maurer for vordende Professorer". Det er derfor vistnok ogsaa den almindelige Anerkjendelse, hvad en af hans tydske Tilhörere, selv forlængst Professor, nys i en Dödsrune over Maurer udtalte, nemlig at "der turde være faa Germanister, som har uddannet et saa stort Antal Disciple i Ind- og Udland — — Jurister, Historikere, Filologer".

Men idet Maurer drager de oldnordiske retslige og historisk-literære Kildeskrifter ind under den fællesgermaniske Videnskab og derved tilförer denne ikke alene et vidtstrakt Omraade, men særlig tillige en fordybet Forstaaelse af den hele Folkeætts oprindelige Kultur og Væsen, bliver han samtidig for den skandinaviske Gren af Germanistiken selve Forbindelsesledet med den almeneuropæiske Videnskabelighed. At denne Side af hans Virksomhed i hans senere Aar blev mindre alenestaaende, var for en væsentlig Del netop hans eget banebrydende Værk, idet han baade blandt Retshistorikerne og Filologerne opdrog og hvervede Efterfölgere, som ved selvstændige Arbeider vedligeholdt og udvidede Tilknytningen til Skandinavien. Men det skal særlig erindres, at Maurers Kjærlighed til Norden og nordisk Forskning grundlagdes og udfoldede sig i et Tidsafsnit, da der, paa Grund af politiske Forhold, forövrigt herskede stærk Spænding eller næsten et aandeligt Schisma mellem Tydskere og Nordboer, og at han derfor blandt sine egne længe blev en ensom og uforstaaet Mand. Saameget mere forklarligt var det, at han kunde længes efter at stifte personligt Bekjendtskab med Nordens Folk og Lande, og at hans tvende Ophold heroppe, paa Island 1858—59 og i Norge 1876, udgjorde Höitidsstunder i hans Liv.

Et Udtryk for den samme Aandens og Hjertets Sympathi var den overordentlig udstrakte Redebonhed, hvormed han dels anmeldte nordiske Arbeider i den tydske Fagpresse, dels korresponderede med nordiske Mænd af de forskjelligste Forudsætninger. Hyppige var de Anmodninger, der rettedes til ham baade fra Kaldede og Ukaldede om at skaffe dem Oplysning eller Raad i denne eller hin Sag, der ofte laa saa fjernt fra hans egen Virksomhed som vel muligt. Og aldrig fik man vente længe paa et tilfredsstillende Svar. De, der havde den Glæde at staa i Aarrækkers personlige Brevvexling med ham eller endnu mere at nyde godt af hans trofaste og omfattende Gjæstfrihed, vil desuden være ham inderlig forbunden for megen Opmuntring, megen Klargjörelse af gamle og nye Tidsspörgsmaal, megen befriende Humor i Opfattelsen af baade Personer og Foreteelser.

Derfor, m. H., Tak være Konrad Maurer og Ære være hans Minde. Han var en Arbeider som faa, en sluttet og kjærnefuld Personlighed som færre, en Ven af os og vort Folk i dets Fortid og Nutid som udenlands ingen. Som det heder i Haavamaal:

Til den gode Ven
Snarveie förer,
om og i det fjerne han bor.

Ebbe Hertzberg.

Bibliografi for 1901.

Af O. S. Jensen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

Andersen, D. Nordgermanisch. 1899. (IFAnz. XII, 282–289.)

Bergh, S. Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 22. Jahrg. III, 184—192.)

Björling, C. G., Dahl, Frantz og *Motzfeldt, U.* Nordisk Litteraturfortegnelse 1900. (Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 293—334.)

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. 22. jahrg. 1900. 1. abteilung. Lpz. 8:o. 160 s. (Heri s. 32—64: *A. Gebhardt:* Skandinavisch.)

Jensen, O. S. Bibliografi for 1899. (Ark. XVII, 281—310.)

Kort bibliografisk Oversigt over arkæologisk Litteratur vedrørende de nordiske Lande i 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 351—358.)

Lind, E. H. Svensk literaturhistorisk bibliografi. XIX. 1899. 15 s. (Samlaren XXII.)

Regesta diplomatica historiæ Danicæ. Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og andre Brevskaber til Oplysning af den danske Historie. 2. R. 2. Bd. V. 1628—1644. S. 1149—1436. Kbh. 4:o. 5 kr.

Schjøth, H. Dänemark und Norwegen bis 1523. (Jahresb. d. Geschichtsw. 22. Jahrg. III, 164—170.)

— Dänemark seit 1523. (smst. 171—180.)

— Norwegen seit 1523. (smst. 181—184.)

Schybergson, M. G. und *Hackman, A.* Finnland. (sst. 193—199.)

Schück, H. Bidrag till svensk bokhistoria. Sthm. 4:o. 180 s. 10 kr.

Setterwall, Kr. Historisk bibliografi för 1900. S. 349–376. (HTsv. XXI.)

Beckman, Natanael. Några ord om det fornsvenska legendariet. (Samlaren. XXII, 81—84.)

Boer, R. C. Die sage von Sigurðr slefa. (Ark. XVIII, 97—119.)

Bugge, Sophus. Norsk sagafortælling og sagaskrivning i Irland. H. 1. S. 1—80. Krnia. 8:o. (= HTno. 2. hefte 1901.)

Den hellige Birgitta. Et kirkeligt tidsbillede fra den senere middelalder. Af Th. (For kirke og kultur. VIII, 17—43.)

Flo, R. Gamle skalder og kvad. (Syn og segn. VII, 145–169.)

— Brage den gamle. (sst. 261—278.)

— Tjodolv fraa Kvine. (sst. 309—326.)

— Norske hirdskalder. (sst. 389—405.)

— Norsk dikting etter viking-tidi. (sst. 468—482.)

Hægstad, Marius. Hildinakvadet. (Syn og segn. VII, 1—14.)

Jónsson, Finnur. Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. 2. bind. 2. del. S. 595—1008. Kbh. 8:o.
— Oldnorsk og islandsk Litteratur. (Illustreret Verdens-Litteraturhistorie. Udg. af *Jul. Clausen.* III, 513—563.)
— Sigvat skjald Tordsson. Et livsbillede. Kbh. 8:o. 35 s. 0,75 kr. (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. N:r 49.)
Nordby, Conr. Hjalmar. The influence of Old Norse Literature upon English Literature. New York. 11 + 78 s. $ 1. [= Columbia University Germanic Studies. 1, 3.]
Schück, H. Några anmärkningar om Birgittas revelationer. Sthm. 8:o. 57 s. (= Kongl. Vitt. Hist. och Ant. Ak. Handl. N. F. 13: 1.)
Weibull, L. Bibliotek och arkiv i Skåne under medeltiden. Lund. 8:o. 138 s. (Ur Festskrift till professor Martin Weibull.)
Wennersten, O. V. Biskop Rhyzelius och Bautil. (Kyrkohist. årsskr. II, 270—74.)
Wrangel, E. De betrekkingen tusschen Zweden en de Nederlanden op het gebied van letteren en wetenschap, voornamelijk gedurende de zeventiende eeuw. Uit het Zweedsch vertaald door Mevr. *Beets-Damsté.* Leiden. 12 + 420 s. 3,90 fl. (Anm. Museum. IX, 218 af J. W. G. van Haarst. — Nederl. Spectator 1901, no. 40 af J. A. Worp.)
Åkerblom, Axel. En minnessång öfver Erik Ejegod [ɔ: Eiríksdrápa]. (NT. 1901, 529—538.)

Aasen, Ivar.

Belsheim, I. Ivar Aasen. En Levnedsskildring. Krnia. 8:o. 64 s. 0,60 kr.

Blix, Peter.

Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, I—VIII af *H. M. Schirmer.*

Feilberg, Henning Frederik.

Dania. VIII, 113—138 af *Marius Kristensen.*

Hazelius, Artur.

Svea. Folk-kalender för 1902, 84—95 af *H. Wieselgren.*

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet genom *Axel Kock.* Bd. 17. (Ny följd. Bd. 13.) H. 3—4. S. 208—385. — Bd. 18 (N. f. Bd. 14.) H. 1—2. S. 1—194. Lund. 8:o. 6 kr.
— Register zu band I—XVI, band I—IV und Ny Följd I—XII von *August Gebhardt.* 1. lieferung. Lund. 8:o. 100 s. 3 kr. (Anm. MLN. XVII, 304—6 af D. K. Dodge.)
Dania. Tidsskrift for dansk sprog og litteratur samt folkeminder. Udgivet af *V. Dahlerup, O. Jespersen* og *Kr. Nyrop.* 8. bind. Kbh. 8:o. 230 s. 4 kr.
Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Upp-

sala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell.* H. 72—74. 1901. A—C. Sthm. 8:o. 4,50 kr.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utgifven af *B. Hesselman, O. Östergren, R. G:son Berg.* 1:a årg. 1901. H. 1—4. Uppsala. 8:o. 192 s. 4 kr. för årg.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1901. II. Række. 16. Bind. Kbh. 8:o. 313 + 10 s. 4 kr.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1901. Rvík. 8:o. 52 s. 3 kr.

Finska fornminnesföreningens tidskrift. XXI. Hfrs. 8:o. 17 + 54 + 61 + 46 + 50 + 75 s. 6 m.

Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1900. Krnia. 8:o. 3 + 8 + 358 s. + 7 pl.

Historisk tidskrift för Skåneland (Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm) utg. af *Martin Weibull* och *Lauritz Weibull.* Bd. 1. H. 1—3. Lund. 8:o. 152 s. 3 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. 25 årg. Med 128 figurer. 1896. Sthm. 8:o. 144 + 12 s. 3 kr. — 29. årg. Med 48 figurer. 1900. Sthm. 8:o. 170 + 14 s. 3 kr.

Meddelanden från Nerikes fornminnesförening. II. Sthm. 8:o. 92 s. + 13 pl. 2,75 kr.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af Det jydske historisk-topografiske Selskab. 3. Række. III. Binds 1—2. H. Redigeret af *Chr. V. Christensen.* Kbh. 8:o. 152 s. 3 kr.

Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 7. Bergen. 8:o. 14 + 8 + 38 + 8 + 50 s.

Svenska Fornminnesföreningens tidskrift. B. 11. H. 2. S. 141—254. Sthm. 8:o. 3 kr.

Sønderjydske Aarbøger 1901. Udgivne af *H. P. Hanssen-Nørremølle, P. Skau* og *Gustav Johannsen.* Kbh. Aabenraa. 8:o. 321 s.

Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift. 2. b. 1. h. Utgifvare: *F. Ödberg.* Sthm. 8:o. 95 + 15 s. 3 kr.

Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift. Utg. af *Aug. Wetterling.* IV. Västerås. 1900. 8:o. 9 + 42 + 48 s. 1 kr. — V. Västerås. 1901. 8:o. 94 s. 1,50 kr.

Historisk Tidskrift, utgifven af Svenska Historiska Föreningen genom *E. Hildebrand.* Årg. 21. 1901. Sthm. 8:o. 339 + 96 s. + Bilagor. 5 kr.

Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 4. R. 1. Bd. 3. H. S. 145—313. Krnia. 8:o. 4 kr.

Historisk Tidsskrift, 7. Række, udgivet af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia.* 3. Bd. 2—4 H. S. 81—398. Kbh. 8:o. 4 kr.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *O. Behaghel* und *Fritz Neumann.* 22. Jahrg. Lpz. 4:o. 432 sp. 11 m.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Literatursällskapets arbetsutskott. 22:a årg. 1901. Sthm. 8:o. 7 + 110 + 15 + 6 s. 3,50 kr.

Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland. XLVII. Förhandlingar och uppsatser. 14. 1900. Hfrs. 8:o. 81 + 244 s. + 1 porträtt o. 2 tab. 3 m.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

Björkmann, Erik. Zur dialektischen Provenienz der nordischen Lehnwörter im Englischen. (Språkv. Sällsk. i Upsala förhandl. 1897 —1900, 1—28 [i Upsala Univ. Årsskr. 1900].)
Callaway, Morgan. The appositive participle in the Scandinavian Languages. (Publications of the Modern Lang. Ass. of America. XVI, 332—334.)
Ekman, E. A. Finnische und estnische konjunktionen nordischen ursprungs. (Finnisch-ugrische Forschungen. I, 117—126.)
Friesen, Otto von. Bidrag till den nordiska språkhistorien. Upsala. 8:o. 2 + 72 + 2 s. 1,25 kr. (= Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samf. i Uppsala. VII. 2.)
Hultman, O. F. Växlingen *ǣ* : *iō* : *iā*. (Ark. XVII, 209—19.)
Kock, Axel. Till frågan om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* i fornnordiska språk. (Ark. XVII, 355—372.)
— Bidrag till fornnordisk ljudlära. (Ark. XVIII, 142—171.)
— Om barnspråk. (NT. 1901, 375—399.)
Luick, Karl. Zur Geschichte der altnordischen Diphthonge im Englischen. (Arch. CVII, 322—9.)
Mortensen, Karl. Versbygningslære som moderne sprogvidenskabelig disciplin og som led af litteraturhistorien. (TfF. 3. R. X, 6—20.)
Nyrop, Kristoffer. Ordenes liv. Kbh. 8:o. 239 s. 4 kr.
Poestion, J. P. Die nordgermanischen Sprachen. (Die Zeit. 1901, 71—73, 86—88.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Bezzenberger, A. Etymologien [An. *berkja*, *braka*]. (Bezzenb. Beitr. XXVI, 167.)
— — [An. *maurr*, norweg. *maura*]. (smst. 188.)
Gebhardt, Aug. Um nafnið "höfðaletur". (Arbók hins ísl. fornl. 1901, 28—29.)
— Um nokkur íslenzk staðanöfn á fornum landabréfum. (Tímarit. XXII, 27—35.)
Jakobsen, Jakob. Shetlandsøernes stednavne. (Aarb. 1901, 55—258.)
Jónsson, Finnur. Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800—1300. Udg. af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. Kbh. 8:o. 123 s.
— Íslenskan. Fáeinar athugasemdir. (Árny. 3. 49—69.)

Þorkelsson, Jón. Einföldun samhljóðanda í fornu máli. (Tímarit. XXII, 64—75.)
Uhlenbeck, C. C. An. glópr. (Beitr. XXVI, 287.)
— Zur deutschen etymologie. (smst. 290—312.)
— Etymologien. (smst. 568—571.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Die lieder der Edda herausgegeben von *B. Sijmons* und *H. Gering.* 1. band: Text. 2. teil: Heldenlieder (bogen 15—31). S. 223—497. Halle a. S. 8:o. 5,60 m.
— 2. band. *Gering, Hugo.* Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda. 1. abteilung. A—K. Sp. 1—592. Halle a. S. 8:o. 9 m.
Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hafir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. VI, 2. S. 385—768. Rvík. 8:o. 4 kr.
Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *H. J. Huitfeldt-Kaas.* 16. Samling. 1. Halvdel. Krnia. 8:o. 400 s. 4 kr.
Friðþjófs saga ins frœkna herausgegeben von *Ludvig Larsson.* Halle a. S. 8:o. 4 + 24 + 56 s. 2 m. (= Altnordische sagabibliothek, hrsg. von G. Cederschiöld, H. Gering und E. Mogk. 9.)
Íslendinga sögur. 30. Bandamanna saga. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson.* Rvík. 8:o. 5 + 52 s. 0,30 kr. — 31. Hallfreðar saga. 4 + 83 s. 0,35 kr.
Snorri Sturluson. Heimskringla. Nóregs konunga sǫgur. Udg. ved *Finnur Jónsson.* H. 9. (Fortolkning til versene i Heimskringla s. 161—268 + titel + Fortale s. 1—18.) Kbh. 8:o.

Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude. I Bearbejdelse efter de islandske Grundskrifter ved *N. M. Petersen.* 3. Udgave ved *Verner Dahlerup* og *Finnur Jónsson.* Versene ved *Olaf Hansen.* 1. Bind. (Indledning, Egils Saga.) 236 s. — 2. Bd. (Nials Saga.) 291 s. — 3. Bd. (Eyrbyggja Saga og Laksdøla Saga.) 240 s. — 4. Bd. (Fortællinger om Vatnsdølerne, Gisle Sursen, Gunlaug Ormstunge, Gretter den Stærke). 201 s. Kbh. 8:o. 10 kr.
Kongespegelen. Umsett fraa gamallnorsk av *Halvdan Møller.* (Syn og segn. VI, 129—135, 231—246, 303—320, 334—337.) Også i særtryk med titel: Kongespegelen elder Konungs skuggsjá. Fyrste bolken. Paa nynorsk ved *Halvdan Møller.* Krnia. 8:o. 84 s. 0,80 kr.
Sagan om Grette den Starke, tolkad från fornisländskan af *A. U. Bååth.* Lund. 8:o. 11 + 281 s. 3,75 kr.

Søgan um Gunnleyg Ormstungu, útløgd úr íslendskum av *J. Jakobsen*. (Årsbók Førja bokafelags. I, 28–58.) Også i særtryk.

Three Northern Love Stories and other Tales. Translated from the Icelandic by *Eiríkr Magnusson* and *William Morris*. New ed. London. 8:o. 290 s. 6 sh.

Udvalgte Sagaer oversatte af *A. Bugge*. (Ravnkel Frøisgode, Fridtjov den Frøkne, Trond i Gata og Sigmund Brestessøn.) Krnia. 8:o. 8 + 39, 11 + 38, 11 + 103 s. 2 kr.

Boer, R. C. War der verfasser der Þiđreks saga ein gedankenloser kompilator? (Ark. XVII, 339–354.)

Friđriksson, H. K. Nokkrar athugasemdir um nokkur forn kvæđi. (Ark. XVIII, 75—82.)

Friesen, Otto von. Om några fornvestnordiska vers. (Ark. XVIII, 62–75.)

Gering, H. Zum Clermonter runenkästchen (Franks' casket). (ZfdPh. XXXIII, 140—1.) . [Dens forhold til et sted i Njáls saga.]

Helland, Amund. Sverres saga og egnen omkring Fimreite. 12 s. med 1 kart. (Bergens Museums Aarbog. 1900. N:o 2.)

Jónsson, Janus. Um visurnar i Grettis sögu, útg. 1853. (Ark. XVII, 248—273.)

Jónsson, Jón. Um Svíakonungatal í Hervarar-sögu. (Ark. XVIII, 172–179.)

Kålund, Kr. Om håndskrifterne af Sturlunga saga og dennes enkelte bestanddele. (Aarb. 1901, 259–300.)

Wadstein, Elis. Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock edda-dikter. VIII. (Ark. XVIII, 179–181.)

Wilken, E. Zur erklärung der Vǫluspá. (ZfdPh. XXXIII, 289–330.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

Dahlerup, V. En note til Peder Paars. [Om ordet *drille*.] (Dania. VIII, 105–107.)

— Forsigtighed er en borgmesterdyd. (smst. 107–108.)

Friđriksson, H. Kr. Dönsk málfræđi. Aukin og endurbætt. Rvík. 8:o. 4 + 112 s.

Frisoni, G. Grammatica ed esercizi della lingua Danese–Norvegiana con un supplemento. Milano. 1900. 8:o. 20 + 480 s.

H. H. H. Hvad vi skylde Ordet Hu. (Højskolebladet. XXVI, 87–90.) — Drage eller trække? (smst. 155–158.) — -drager og -mager. (smst. 217–220.)

Hjelmqvist, Th. Ett par anmärkningar till den danska bearbetningen af Manuel's Satir om den sjuka mässan (utg. af S. Birket Smith). (Ark. XVIII, 119–128.)

Jespersen, Otto. Verbernes flertalsformer. (Dania. VIII, 53–56.)

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300–1700). H. 32—33. B. 3. S. 785—904 (*skidensig–sløve*). Kbh. 8:o. 4 kr.

Klitgaard, C. Hvad er et Hvarre? En sproglig-topografisk Undersøgelse. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III, 85—92.)
Mortensen, Karl. Studier over ældre dansk versbygning som bidrag til den danske litteraturs historie før Arrebo. I. Stavrim og episke rimvers. Kbh. 8:o. 207 s. 3,50 kr. (Anm. NT. 1901, 372—4 af J. Paludan. — AfdA. XXVII, 306—311 af A. Heusler. — ZfdPh. XXXIV, 96—97 af Finnur Jónsson. — Ark. XVIII, 376—383 af Nat. Beckman. — Cbl. 1901, 2074—5 af —tz—.)
Müller, Sigurd. En Note til Petter Dass. [Om ordet *flaske.*] (Dania. VIII, 103—104.)
— En note til Holberg. [Om ordet *caronje.*] (smst. 105.)
Nyrop, Kr. Gudheden. (Dania. VIII, 63.)
— Komfur. (smst. 226—7.)
— Skørt. (smst. 227.)
— Små paralleler. (smst. 527—8.)
Ottosen, Johan. "Mon" som verbum. (Dania. VIII, 110.)
Paludan, J. Skolen og retskrivningen. (Dania. VIII, 97—102.)
Per Sprogvild. Dansk Sprogavl. Tanker og Fantasier. Kbh. 8:o. 160 s. 3 kr.
Schoning, O. Om oprindelsen til forstavelsen *skrub-* i ordene skrubkoge og skrubsulten. (Dania. VIII, 81—86.)
Wiwel, H. G. Synspunkter for dansk sproglære. Kbh. 8:o. 3 + 8 + 366 s. 5 kr. (Anm. Dania. IX, 214—232 af K. G. Brøndsted.)
— Om sammenhængstrykket i dansk. (Dania. VIII, 27—39.)

b. Tekster.

Den danske rimkrønike efter et haandskrift i det kgl. bibliothek i Stockholm udgivet af Universitets-jubilæets danske samfund ved *Holger Nielsen.* H. 2. S. 113—176. Kbh. 8:o. 2 kr.
Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas.* 3. Bd. 2. H. S. 321—693. Chrnia. 8:o.
Statholderskabets Extraktprotokol af Supplikationer og Resolutioner 1642—1652. Udgivet af det norske Rigsarkiv. 3. Hefte. S. 321—351 + 32 s. Chrnia. 8:o. 0,80 kr.
Stavanger Domkapitels Protokol. 1571—1630. Udgivet for Det Norske Historiske Kildeskriftfond ved *A. Brandrud.* H. 3. S. 457—574 + 34 + 5 s. Krnia. 8:o. 2 kr.

4. Norsk.

Aasen, J. Norsk Ordbog med dansk Forklaring. 3. Opl. Uforandret Aftryk af anden Udgave 1873. Krnia. 8:o. 14 + 976 s. 12 kr.
Berner, H. E. Norske namn. (Syn og segn. VII, 230—242.)
Falk, Hj. og *Torp, Alf.* Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. H. 1. (*Aa—daddel.*) Krnia. 8:o. 96 s. 2,40 kr.

Forhandlinger paa de af kirkedepartementet i 1900 foranstaltede møder angaaende retskrivningsspørgsmaalet. (Universitets- og skoleannaler. Ny række. XV, 286—298.)

Rygh, O. Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklarigner. 14. Bd. Søndre Trondhjems Amt. Bearbejdet af *K. Rygh.* Krnia. 8:o. 13 + 449 s. 2,80 kr.

— Gamle Personnavne i norske Stedsnavne. Efterladt Arbejde. Universitetsprogram for 2det Semester 1899. Krnia. 8:o. 12 + 357 s.

Skard, M. Landsmaals-ordlista med rettleidung um skrivemaaten. Krnia. 8:o. 111 s. 1,75 kr.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Berg, R. G:son. Attraktioner. (Språk och stil. I, 47—48.)

— Sinnesanalogier hos Almqvist. (smst. 49—81.)

Cederschiöld, G. "Þangbrækku". (Ark. XVII, 274—281.)

— Frasen som fallgrop. (Språk och stil. I, 181—3.)

Friesen, Otto von. Om *gubbe* och *gumma*. Några anmärkningar. (Ark. XVIII, 53—61.)

Grip, Elias. Ett bidrag till kännedom om svenskt talspråk i slutet på 1700-talet. (Språk och stil. I, 145—164.)

Hennings, Lennart. En polemik rörande språket i Daniel Fallströms dikter. Upsala. 8:o. 16 s. 0,25 kr.

Hesselman, B. Skiss öfver nysvensk kvantitetsutveckling. (Språk och stil. I, 10—25.)

Hjelmqvist, Th. Bibliska personers namn med sekundär användning i nysvenskan. Lund. 8:o. 18 + 252 s. 3,75 kr.

— Anmärkningar till några ställen i Stiernhielms dikter. (Ark. XVII, 317—338.)

— Ännu några anmärkningar om *Jöns* och *gös*. Ett tillägg till Arkiv 16, 177 ff. (Ark. XVIII, 128—131.)

— *Oskärad* i betydelsen "ofläckad, skär, ren". (Språk och stil. I, 188—190.)

Kock, Axel. Die alt- und neuschwedische accentuierung unter berücksichtigung der andern nordischen sprachen. Strassburg. 8:o. 12 + 298 s. 7,50 m. (= Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker. LXXXVII.) (Anm. DLz. 1901, 2398—2401 af G. Neckel. — Museum. IX, 179—184 af R. C. Boer. — TfF. 3. R. X, 78—81 af Marius Kristensen.)

— Ytterligare om ordet kväll. (Ark. XVIII, 94—96.)

Lidblom, Ernst. Lydekinushandskriften i Kongl. biblioteket (sign. K. B. g. s. B. 59). I. Inledning, textkritik, substantivets böjningslära: vokalstammarne. Akad. afh. Uppsala. Sthm. 8:o. 63 s.

Ljunggren, C. Aug. Om bruket af *sig* och *sin* i svenskan. Historisk framställning. Växjö. 4:o. 56 s. (I Redogörelse för Allmänna Läroverket i Växjö 1900–1901.) Også i særtryk. Lund. 1,25 kr.

Lundell, J. A. Hvad vi värkligen säga. Fonetiska iakttagelser öfver svenskt hvardagsspråk. (Språk och stil. I, 31—47.)

Namnlängden i almanackan. (VHAAkM. 1900, 122—138.)

Nordlander, Johan. Med preposition sammansatta ortnamn. (VHAAkM. 1896, 88—97.)

Noreen, Adolf. Altnordische grammatik II. Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen. 3. lieferung. (Nomen, adverbium, zahlwort.) S. 279—387. Halle. 8:o. 2 m.

— Två olika slags frågesatser. (Språk och stil. I, 1—9.)

— Om våra ortnamn och deras ursprungliga betydelse. (Svenska turistföreningens årsskrift för 1901, 1—14.)

— En nysvensk metates. (Språkv. Sällsk. i Upsala förhandl. 1897 —1900, 83—85 [i Ups. Univ. Årsskr. 1900].)

— Inledning till modersmålets betydelselära. Uppsala. 8:o. 16 s. (Sommarkurserna i Uppsala 1901.)

Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. H. 17, 19. A, ark. 128—147. *Applådera—Arrende.* – H. 18, 20. B, ark. 31—50. *Bast—Begåfva.* Lund. 4:o. 6 kr.

Paues, Anna C. Engelska namn i vår almanack. (Språk och stil. I, 136—144.)

Pedagogiska sällskapet om tal- och skriftspråk. (Pedagog. tidskr. XXXVII, 203—4.)

Reinius, Josef. Om kyrkliga lånord i ä. fornsvenskan. (Språkv. Sällsk. i Upsala förh. 1897—1900, 41—64 [i Upsala Univ. Årsskr. 1900].)

Räkneorden i tjufspråket. (Språk och stil. I, 191—2.)

Silfverbrand, Susy. Undersökningar rörande användningen af *sig* och *sin* i nysvenskan. (Språk och stil. I, 109—136.)

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltids-språket. H. 20. (II. S. 745—808. *thusandafalder—unbevorin.*) Lund. 4:o. Pris för köpare 4 kr. (Samlingar utg. af Svenska Fornskr.-Sällsk. H. 120.)

Tamm, Fr. Små bidrag till ordförklaring. 1. Ett uppländskt ortnamn. [*Säfja*]. 2. Några andra nutidssvenska ord. [*Nypon, sprund, trollpacka.*] 3. Tvänne ord hos Stiernhielm. [*Skotthäll, spegat.*] 4. Sammansatta ord med *-s-* för *-sel.* (Språk och stil. I, 26—30, 184—7.)

— Granskning av svenska ord. Etymologiska ock formhistoriska studier. Uppsala. 8:o. 35 s. 0,65 kr. (= Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samf. i Uppsala. VII, 4.)

Åkerblom, A. Bidrag till den blandade värsens historia i Sverige. (Lucidor, Runius, Dalin.) (Samlaren. XXII, 17—46.)

Östergren, Olof. Några fall av kasusväksling i fornsvänskan. (Ark. XVIII, 17—52.)

— Är sammanfallet af *och* och *att* att hänföra till fornsvensk tid? (Språk och stil. I, 82—108.)

b. Retskrivning.

Sverige eller *Sverge?* Af *G. B. L—n.* (Pedagog. tidskr. XXXVII, 302—3.)

c. Tekster.

Fornhandlingar rörande Jämtlands län. 2. [1520—1530.] Utg. af *P. Olsson.* (Jämtlands läns FmfT. II, 221—228.)

Handlingar rörande finska skolväsendets historia. Utg. af *K. G. Leinberg.* 4:e saml. Hfrs. 8:o. 24 + 486 s.

Konung Gustaf den förstes registratur. Med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Kongl. Riksarchivet genom *G. O. Berg.* XIX. 1548. Sthm. 8:o. 362 s. + 41 s. (register). 5,25 kr.

Nio kapitel ur H. Birgittas uppenbarelser nedskrifna omkr. år 1385. Efter Cod. Oxenstiern. i kongl. biblioteket utgifna af *Robert Geete.* Sthm. 8:o. 40 s. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1901.)

Sveriges första svenska mässa med jämförelser och belysningar af *C. R. Martin.* Uppsala. 8:o. 100 s. 2 kr.

Urkunder till Stockholms historia ... utg. ... genom *Karl Hildebrand.* I. Stockholms stads privilegiebref 1423—1700. H. 2. S. 161—320. 1614—1660. Sthm. 8:o. 3 kr.

Äldre handlingar angående Vestergötland. Vestgöta lagmannen Ture Jönssons bref om uppresningen emot K. Kristiern II i sydvestra delen af riket 1521. (Vestergötlands FmfT. II, 8—24.) — Spridda handlingar från K. Gustaf I:s regeringstid. (smst. 25—43.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 19. [2. Bd.] S. 529—592. *[magaj—minde.]* Kbh. 8:o. 2 kr.

— Landsmaal. 13 sp. 4:o. (Den danske Stat. Danmarks Folk i Skildringer af danske Videnskabsmænd. Under Redaktion af Jul. Schiøtt.)

Grip, Elias. Skuttungemålets ljudlära. Akad. avh. Sthm. 8:o. 186 s. (= SvLm. XVIII. 6.)

Handagard, Idar. Er folkemaale i byarne gode norske maalføre. Fosna-maale. Eit norskt bymaal. (Syn og segn. VII, 97—110.) Også i særtryk. Krnia. 8:o. 16 s. 0,25 kr.

Hansen, Andr. M. Lidt om plantenavne i folkesproget. (Samtiden. XII, 453—460.)

Jensen, J. M. Et Vendelbomåls Lyd- og Formlære. H. 4. Udg. ved Marius Kristensen. S. 193—256. Kbh. 8:o. 2 kr.

Norges land og folk. XIV. Nordre Bergenhus amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 585—590: Sproget.)

Pipping, Hugo. Gotländska studier. Uppsala. 8:o. 4 + 136 s. + 2 pl. 2,25 kr. (Anm. TfF. 3. R. X, 163—4 af F. Jónsson.)

Redogörelse för undersökningen af Vestergötlands folkmål åren 1897, 1898 och 1899. 15 s. 8:o. (Vestergötlands Fornminnesför. Tidskr. H. 11. Bilaga.)

Thorsen, P. K. Det danske Folkesprog i Sønderjylland. (Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaal, 119—167.)

Vidsteen, Chr. Ordbog over bygdemaalene i Søndhordland. Med en kortfattet lydlære og bøiningslære samt sprogprøver. Bergen. 8:o. 35 + 238 s. 3 kr. (Anm. Ark. XIX, 190—195 af M. Hægstad.)

b. Tekster.

Brudlaupsvise fraa aar 1722. (Syn og segn. VI, 190—192.)

Kivikja-snack, paschanter, historier å mied anned prat, au en Snackebror. Lund. 8:o. 89 s. 0,75 kr.

Korch, Morten. Fyenbosnak. Humoresker tildels i fyensk Mundart. Aarhus. 1900. 8:o. 76 s. 0,85 kr.

Kristensen, A. Fynboer. Smaafortællinger i fynsk Mundart. Odense. 8:o. 47 s. 0,50 kr.

Randrup, J. En skjøn Daw. Fortælling i "Jydsk Mundart". Aalestrup. 1900. 8:o. 32 s.

Östgöta-snack för Östgötagille i Göteborg. Redaktion: K. A. Cervin. Gbg. 4:o. 32 s. 4 kr.

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

Bohlin, G. A. Nyupptäckt runsten vid Husaby. (Vestergötlands FmfT. II, 94—95.)

Brate, Erik. Ardre-stenarne. (Ark. XVIII, 132—141.)

Bugge, Sophus. Flistad-Indskriften. (Ark. XVIII, 1—16; rettelse. smst. 96.)

Läffler, L. Fr. Runinskriften på den gotländska Roes-stenen. (SvFmfT. XI, 197—205.)

— Mansnamnet ȘigaduR. (sst. 244—5.)

Pipping, Hugo. Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna. Uppsala. 8:o. 69 + 3 s. 1,75 kr. (Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samf. i Uppsala. VII. 3.) (Anm. TfF. 3 R. X, 40—43 af F. Jónsson.)

— Om några gotländska runinskrifter. (VHAAkM. 1900, 50—65.)

Stephens, George. The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England now first collected and deciphered. Vol. IV. Edited after his death by *S. O. M. Söderberg.* With numerous facsimiles and illustrations. London & Lund. 4:o. 108 s.

Wimmer, Ludv. F. A. De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Afbildningerne udførte af J. Magnus Petersen. 2. bind. Runestenene i Jylland og på øerne (undtagen Bornholm). Kbh. 1899—1901. 4:o. 502 s. 50 kr. (Anm. NT. 1901, 516—518 af A. Olrik. — TfF. 3. R. X, 68—74 af F. Dyrlund.)

Wimmer, L. F. A. Runemindesmærkerne i Sønderjylland som vidnesbyrd om landets nationalitet. (Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaal, 9–60.)

Duvau, Louis. Mythologie figurée de l'Edda. (Journal des Savants. 1901, 575–590. Anmeldelse af *W. S. Calverley:* Notes on the early sculptured Crosses, Shrines and Monuments in the present Diocese of Carlisle. Kendal. 1899. 8:o. 28 + 319 s. = Cumberland and Westmoreland Antiquarian and Archæological Society. Extra Series Vol. XI.)

Foster and *Cummings.* Asgard stories. Tales from Norse mythology. New York. 8:o. 117 s. Doll. 0,36.

Golther, W. Zur Hilde-Sage und Gudrun-Dichtung. (Allgemeine Zeitung. Beilage 150.)

Jónsson, Finnur. Odin og Tor i Norge og på Island i det 9. og 10. årh. (Ark. XVII, 219—247.)

Losch, Friedrich. Mythologische Studien im Gebiet des Baldermythus. (Archiv f. Religionswiss. III, 358—374.)

Montelius, Oscar. Hjulet som en religiös sinnebild i förkristen och kristen tid. (NT. 1901, 1—38.)

Olrik, Axel. Danske Heltesagn. Tegninger af *Lorens Frølich.* Folkeudgave. Kbh. 4:o. 96 s. 2,50 kr.

— Til Danmarks heltesagn. Støttepunkter for forelæsninger. Trykt som manuskript. Kbh. 8:o. 8 s.

Panzer, J. Hilde-Gudrun. Eine sagen- und literargeschichtliche Untersuchung. Halle. 8:o. 452 s. 12 m. (Anm. The Athenæum n:r 3849. — Arch. CVIII, 395—416 af Rud. Much. — DLz. 1901, 2327–30 af E. Martin.)

Roźniecki, St. Perun und Thor. Ein Beitrag zur Quellenkritik der russischen Mythologie. (Archiv für slavische Philologie. XXIII, 462—520.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folklore.

Adlerz, G. Arkeologiska undersökningar i Medelpad sommaren 1899. (VHAAkM. 1900, 1–38.)

Almgren, Oscar. Ett graffält från äldre järnåldern vid Alvastra i Östergötland, undersökt sommaren 1900. (VHAAkM. 1900, 94—121.)

— Ett graffält från den äldre järnåldern vid Alvastra i Östergötland. (Ymer. XXI, 5–10.)

— Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden. Uppsala. 8:o. 13 s. (Sommarkurserna i Uppsala 1901. Grundlinjer till föreläsningar.)

— Gotländische Grabfunde der älteren Eisenzeit. (Centralblatt für Anthropologie. VI. 257–63.)

Andersson, Gunnar. Ett bidrag till kännedomen om hästens förekomst i Sverige under stenåldern. (Ymer. XXI, 79–91.)

Blinkenberg, Chr. Vases de bronze romains avec marques de fabrique. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1896—1901, 297—311.)
Bæhrendtz, F. Graffältet vid Öfre Ålebäck. (VHAAkM. 1896, 107—132.)
Dreyer, W. Nordens Oldtid. (Den danske Stat. Danmarks Folk i Skildringer af danske Videnskabsmænd. Under Redaktion af *Jul. Schiøtt.* Sp. 1—248.)
— Nordens Oldtid. Populær Fremstilling. Med Farvetryk og Tekstbilleder. Krnia. 1900. 4:o. 248 sp. ("Frem".)
Ekholm, A. Förteckning öfver Vestmanlands Fornminnesförenings Samlingar till vägledning för de besökande. 47 s. (I Västmanlands Fmf's årsskrift. IV.)
Grundtvig, F. L. Skærper til Stik- og Skydevaaben fra den ældre Stenalder. (Dansk Tidsskrift. 1901, 633—642.)
Guldberg, Gustav. Anatomisk-anthropologiske undersøgelser af de lange extremitetknokler fra Norges befolkning i oldtid og middelalder. I. Undersøgelsesmethoderne, laarbenene og legemshøiden. Chrnia. 8:o. 67 s. 2 kr. (= Videnskabsselsk. Skr. I. Math.-naturv. Kl. 1901. N:o 2.)
— Om skeletlevningerne af en kvinde fra vikingetiden begraven med vaaben og hest paa Nordre Kjølen i Aasnes. 10 s. (= Forhandlinger i Vidensk.-Selsk. i Chrnia. 1901. N:o 2.)
Gustafson, Gabriel. Arkæologiske misceller. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 215—220.)
Helland, Amund. Helleristninger ved Glomen i Melø Herred i Nordre Helgeland. Trondhjem. 8:o. 4 s. + 3 pl. (= Norske Vid. Selsk. Skr. 1900. N:o 8.)
Hildebrand, Hans. Djurformade spännen. (VHAAkM. 1896, 132—136.)
Hofberg, Herm. Vestmanlands fornlemningar och minnesmärken upptecknade och beskrifna. V. Siende härad. 42 s. (I Västmanlands Fmf's årsskrift. IV.)
— — VI. Ytter-Tjurbo härad. (sst. V, 1—33.)
Hulth, Karl. Rönnby borg i S:t Ilians socken. (Västmanlands Fmf's årsskrift. V, 35—39.)
Hällristningar på Maröu. (Svenska turistföreningens årsskrift för 1901, 413—15.)
Jakobsson, Jón. Um myndir af gripum á Forngripasafninu. (Árbók hins ísl. fornl. 1901, 37—44.)
— Yfirlit yfir muni, er Forngripasafninu hafa bæzt árið 1900. (smst. 45—47.)
Jónsson, Finnur. Verndun fornmenja. (sst. 1—6.)
Jättenedsfyndet. (VHAAkM. 1896, 100—102.)
Kjær, Hans. To nye Mosefund fra Jærnalderen. (Fund fra Kampsteder.) (Aarb. 1901, 26—54.)
— Quelques armes des premiers temps de l'âge du fer. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1896—1901, 325—336.)

Knorr, Fr. Klappstühle aus Gräbern der Bronzezeit. (Mittheilungen des Anthrop. Vereins in Schleswig-Holstein. XIV, 5—18.)

Købke, P. Une découverte de musée relative à la corne d'or de 1639. (Mém. des la Soc. R. des Ant. du Nord. 1896—1901, 312—318.)

Larsen, C. F. Om Jædertypen. Chrnia. 8:o. 19 s. 0,50 kr. (= Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1900. N:o 4.)

— Norske Kranietyper. Efter Studier i Universitetets anatomiske Instituts Kraniesamling. Chrnia. 8:o. 53 s. + 5 pl. (= Videnskabsselsk. Skr. I. Math.-naturv. Kl. 1901. N:o 5.)

Lehmann-Filhés, M. Isländisches Grab aus dem 10. Jahrhundert. (Globus. LXXX, 12—13.)

Montelius, Oscar. Huru vi kunna veta något om Sverige på Moses tid. (Vintergatan. VII, 51—66.)

Müller, Sophus. Ceintures de bronze de l'époque préromaine. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1896—1901, 337—346.) — Un collier d'or étranger de l'époque préromaine. (347—351.) — Un vase d'argile de forme classique trouvé à Bornholm. (352—356.) — Une trouvaille de transition entre l'époque préromaine et l'époque romaine. (357—362.) — Vases d'argile jutlandais à details classiques. (363—371.) — Vases d'argile étrangers de l'époque romaine. (372—376.) — Os d'animaux provenant des bûchers funéraires. (377—395.)

Mørck, Gustav. Indberetning om arkæologiske undersøgelser paa Værket ved Svelvik i aug. 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 13—22.)

— — paa Nordre Kjølen, Aasnes pgd., Soløer. (smst. 68—74.)

— Fortegnelse over de til universitetets samling af nordiske oldsager i 1900 indkomne sager, fra tiden før reformationen. (smst. 281—311.)

Nicolaissen, O. Fortegnelse over tilveksten i Tromsø museums oldsamling 1900. (Tromsø Museums Aarshefter. XXIII, 212—216.)

— Arkæologiske undersøgelser i Nordlands amt 1900. (sst. 201—209.)

— Undersøgelser i Nordlands amt 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 4—12.)

— Fortegnelse over oldsager, indkomne til Tromsø museums oldsamling i 1900. (smst. 260—264.)

Nicolaysen, N. Antikvariske meddelelser. (smst. 75—82.)

Nordenskiöld, Erland. Bensamling från stenåldersboplats på Gotland. (VHAAkM. 1900, 66—68.)

Norges land og folk. XIV. Nordre Bergenhus amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 774—786: Forhistorie.)

Nyström, Anton. Über die Formenveränderungen des menschlichen Schädels und deren Ursachen. (Archiv für Anthropologie. XXVII, 211—231, 317—336, 623—642. Heri S. 629—639: Die Schädelformen der Schweden früher und jetzt.)

Oldsager indkomne til Arendals museum siden aarsberetn. f. 1895 s. 102. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 312—313.)

Palleske, R. Das Vorkommen des Pferdes in der schwedischen Steinzeit und der Fund von Ingelstad. (Globus. LXXIX, 368—9.)

Petersen, Th. Arkæologiske Notiser fra Sommeren 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 257—259).

Retzius, Gustaf. Om trepanation af hufvudskålen såsom folksed i forna och nyare tider. (Ymer. XXI, 11—28.)

Rostrup, E. og *Müller, S.* Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark. (OversdVSF. 1901, 15—23.)

Rygh, K. Videnskabsselskabets oldsagssamling i Trondhjem. Tilvækst i 1900 af gjenstande, ældre end reformationen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 265—280.)

Salin, Bernhard. Ett jernåldersfynd från Uppland. (VHAAkM. 1896, 28—47.)

Schetelig, Haakon. Vaabengrave fra Norges ældre jernalder. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 46—67.)

Sernander, Rutger. Om fyndet af ett lerkärl i Vifvelsta-mossen, Markims socken, Upland. (VHAAkM. 1900, 38—49.)

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Samlingarnas tillväxt under år 1896. (VHAAkM. 1896, 47—87.)

— — år 1900. (smst. 1900, 139—170.)

Steine, Lars T. Fund paa Steine og Skeie i Vikør sogn, Hardanger. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 221—224.)

Sørensen, W. Vor Stenalders Tvedeling. Spørgsmaalets Historie og endelige Afgørelse. (Tilskueren. 1901, 399—415.)

Uppländsk stenåldersboplats. (Ymer. XXI, 346.)

Ziegler, R. Arkæologiske undersøgelser i 1900. Trondhjem. 8:o. 5 s. + 2 pl. (= Norske Vid. Selsk. Skr. 1900. N:o 7.)

Zinck, L. Nordisk Arkæologi. Stenalderstudier. III. Det nordevropæiske Dysse-Territoriums Stengrave og Dyssernes Udbredelse i Evropa. Résumé en français. Kbh. 8:o. 239 s. 3 kr.

Ahrenberg, Jac. Till Finlands vapens historia. (FT. LI, 377—392.)

Alcenius, O. Fyra anglosachsisk-tyska myntfynd i Finland (1894—1897). 61 s. (= Finska FmfT. XXI. N:o 2.) 2 m.

Almgren, Oscar. Om fynden af romerska silfvermynt i Norden. (SvFmfT. XI, 187—196.)

Bloch, A. Det norske vaaben. (For Alle. 5. aargang, 123—5.)

Granfelt, G. Till frågan om Finlands krona. (FT. LI, 547—8.)

Hanssen, Jonas. Antike Mynter fundne i Jarlsberg og Bratsberg Amter. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 225—229.)

Häradssigill från medeltiden. (VHAAkM. 1896, 98—100.)

Jørgensen, Chr. Médaillons romains en or. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1896—1901, 319—324.)

Thiset, A. Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede. Gjengivne ved Fototypi af Pacht & Crone. H. 11—14. Hv. h. 4 s. + 5 tvl. Kbh. Fol. 10 kr.

Weibull, L. Malmö stads medeltida sigiller. (Hist. tidskr. f. Skåneland. I, 150—152.)

Aasmundstad, Peder. Bumærker. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 92—93.)

Annerstedt, C. Ett akademiskt gräl på 1600-talet. (Kyrkohist. årsskr. II, 29—42.)

Bang, Vilhelm. Helgener og disses forskellige Virksomheder. (Dansk Tidsskrift. 1901, 790—803, 857—871.)

Berg, R. Kjøbenhavns Slagterlav 1451—1901. Aktstykker vedrørende Lavets indre Liv med et Forord. Kbh. Fol. 39 s.

Bilfinger, Gustav. Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen. II. Das germanische Julfest. Stuttgart. 4:o. 132 s. 2,50 m. (Progr. Eberhard-Ludwigs-Gymn.)

Biörklund, B. Hj. Om spelkort. (Ord och bild. IX, 505—520.)

Bobé, L. Kjøbenhavnske Indskrifter. (Berlingske Tidende. 4. Juli 1901.)

Bruun, Daniel. Færøerne, Island og Grønland paa Verdensudstillingen i Paris 1900. Kbh. 8:o. 52 s.

Bugge, A. Vikingetidens kultur og livsanskuelse. (Samtiden. XII, 147—163.)

Fries, Ellen. Svenska kulturbilder ur 16- och 1700-talens historia. Populära föredrag. Sthm. 8:o. 11 + 400 s. 4,50 kr. (Anm. HTsv. XXII. Öfv. och gr. 6 af Ehd.)

— Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider. 2:a samlingen. Sthm. 8:o. 219 s. 3 kr. (Anm. FT. LI, 239—41 af M. G. Schybergson. — HTsv. XXII. Öfv. och gr. 4—5 af Ehd.)

Hammarstedt, Edvard. Om en fornnordisk årstredelning. Kan något spår af en forngermansk treskedesindelning af året skönjas i våra folkliga s. k. bemärkelsedagar? (SvFmfT. XI, 246—254.)

Hildebrand, H. Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. D. 3. H. 4. S. 481—640. Sthm. 8:o. 3,50 kr.

Hjärne, Harald. Helsingelif under Helsingelag. Sthm. 8:o. 30 s. 0,20 kr. (= Föreningen Heimdals folkskrifter. 68.)

Höft, Fr. Ueber eine Art Schnellwaage, Bêsemer-Dêsemer, Uenzel u. s. w. genannt. (Zeitschrift für österreichische Volkskunde. VII, 81—85.)

Jensen, N. P. Det kongelige kjøbenhavnske Skydeselskab og danske Broderskabs Historie. Kbh. 4:o. 149 + 58 s.

Kahle, B. Der Ort der Hochzeit auf Island zur Sagazeit. (ZfVk. XI. 40—46.)

Lund, Troels. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. 14. Bog. Dagligt Liv. Livsafslutning. Kbh. 8:o. 552 s. 8 kr.

— Dødsanmeldelse i Norden i det 16. Aarhundrede. (Tilskueren. 1901, 680—690.) [Et afsnit af det foran nævnte værk.)

— Hälsobegrepp i Norden under sextonde århundradet. Bemyndigad öfversättning af G. Geete. Sthm. 8:o. 287 s. 3,75 kr.

Lund, Troels. Gesundheit und Krankheit in der Anschauung alter Zeiten. Leipzig. 8:o. 233 s. 4 m.

Meddelelser om Vognmændenes Laug og Foreninger i Tidsrummet fra 1478—1901. Trykt som Manuskript. Kbh. 8:o. 153 s.

Montelius, Oscar. De skandinaviske folks kulturudvikling og kulturopgave. (Samtiden. XII, 6—13.)

Müller, R. Altgriechische und altgermanische Gastfreundschaft. (Zeitschr. für die österr. Gymn. LII, 698—704.)

Nordgaard, O. Snorre Sturlason og de norske fiskerier. (Naturen. XXV, 369—373.)

Norges land og folk. XIV. Nordre Bergenhus amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 620—635: Karakter og levemaade. S. 669—674: Klædedragt. S. 675—683: Kosthold.)

Nyrop, C. Danmarks Haandværkerlav. (Tidsskrift for Industri. II, 1—4.)

— Bagere. (Dania. VIII, 174—178.)

— Skomagere. (smst. 195—210.)

Rallkoetter, William. The Legal Protection of Woman among the Ancient Germans. Akad. afh., University of Chicago. Chicago. 96 s. (Anm. The American Hist. Review. VI, 833—4 af G. C. Lee.)

Sjögren, Otto. Gustaf Vasas söner och deras tidehvarf. Med öfver 100 illustrationer. Sthm. 8:o. 621 s. 7 kr.

Stemann. Lene Jensdatter i Randers contra Kirsten Morsings i Lime. Med et Tillæg af *H. F. Feilberg.* (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III, 8—38.)

Sylwan, Otto. Från stångpiskans dagar. Kulturhistoriska skisser. Sthm. 8:o. 188 s. 3 kr.

Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450 udgivne af *Kr. Erslev.* Kbh. 8:o. 295 s. 4 kr.

Wigström, Eva. Två blad ur vårt folks kulturhistoria. I. "Vanhederligt" arbete. II. Lefvande folktro. (SvFmfT. XI, 215—226.)

Ambrosiani, Sune. Trefaldighetskyrkan i Upsala. Undersökt och uppmätt af *K. A. Berlin* och *Sune Ambrosiani*; ritningarne af *K. A. Berlin.* (SvFmfT. XI, 141—186.)

Aubert, Andreas. Litt om polykromien i vore middelalderlige stavkirkers træskjærerkunst. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 209—214.)

Bergner, H. Befestigte Kirchen. (Z. f. christliche Kunst. XIV, 205—222, 225—40.)

Den stora "Jörianen" i Stockholms storkyrka. (HTsv. XXI, 74—77.)

Feilberg, H. F. Gamle Bygningsformer. 27 sp. 4:o. (Den danske Stat. Danmarks Folk i Skildringer af danske Videnskabsmænd. Under Redaktion af *Jul. Schiøtt.*)

Friis, F. R. Bidrag til dansk Kunsthistorie. Kbh. 1890—1901. 8:o. 420 s. 8,25 kr.

Gotländska kyrkor i ord och bild, utgifna af Gotlänningens redaktion. Ser. 3—4. S. 133—228. Visby. 1900—1901. 4:o.

Grosch, H. Gammel norsk billedvævning. Altnorwegische Bildteppiche. Hrsg. von der Direction des Kunstindustriemuseums (in Kristiania.) Berlin. Fol. 12 tvl. + 9 s. text. 50 m.

Hertzsprung, Ivar. Et par sønderjydske træskærerarbejder fra det 13. århundrede. (Aarb. 1901, 1—25.)

Hildebrand, Hans. Nyfunna målningar. (VHAAkM. 1896, 103—106.)

Jensen, Chr. Axel. Håndværkerforeningens panelstuer i Ålborg Museum. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III, 39—67.)

Kløften, Joh. Indberetning fra expeditionen til Hallingdal sommeren 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 96—101.) [Om bygningsskik og kunstindustriel virksomhed.]

Kornerup, J. Om vore ældste Kirkeklokker. (Kirkehist. Saml. 5. R. I, 85—95.)

Løffler, J. B. Fremstillinger af Legemets Forkrænkelighed paa vore Gravstene fra det 16.—18. Aarhundrede. (Aarb. 1901, 301—306.)

Madsen, Emil. Billedet med Sct. Georg i Aarhus Domkirke. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III. 143—150.)

Meyer, J. Norsk Træskjærerkunst udg. af Direktionen for Kunstindustrimuseet i Kristiania. 1. Række. Krnia. 1899. 10 pl. i Omslag. 3 kr.; paa karton 4,50 kr. — 2. Række. 9 pl. 1901. 3 kr.

Murray, Frances. Painted Wall Cloths in Sweden. Glasgow. 1900. 8:o. 15 s. + 1 pl. (Reprinted from the Transactions of the Glasgow Archæological Society.)

Nervander, E. Väggmålningarna i Storkyro gamla kyrka (med en tysk resumé jämte 27 fotolitografier). 75 s. (Finska FmfT. XXI. N:o 5.)

Nyrop, C. Lavsgjenstande fra Udstillingen paa Charlottenborg. (Tidsskrift for Industri. II, 113—133.)

Ossbahr, C. A. Kongl. Lifrustkammaren och dermed förenade samlingar. D. 2. Sthm. Fol. 4 + 18 s. + 45 pl. 50 kr.

Rapporter fra expeditionen til Nordmøre, Romsdalen og Søndmøre sommeren 1900. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 230—256.) [For at opmaale, tegne og beskrive stavkirker.]

Rydbeck, Otto. Simris' kyrka. (Hist. tidskr. f. Skåneland. I, 106—109.)

— Romanska målningar i Skånes kyrkor. (sst. 113—149.)

Schirmer, Herm. M. Erkebiskop Eysteins tidligste byggearbeide ved Kristkirken i Nidaros. "Høikoret" en misforstaaet og misvisende betegnelse. Erkebiskop Eysteins senere byggearbeider ved Kristkirken i Nidaros. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 23—45.)

— En overseet gammel kirkebygning. (sst. 102—118.)

Steffen, R. Romanska småkyrkor i Östersjöländerna med särskild hänsyn till svenska förhållanden. Med 46 bilder. Sthm. 8:o.

78 s. 2 kr. (= Bidrag till vår odlings häfder, utgifna af Nordiska museet. 8.)

Sundt, Eilert. Bygningsskik paa Bygderne i Norge. Samlet Udg. ved *Herm. M. Schirmer.* Krnia. 1900. 8:o. 429 s. 5 kr.

Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen antecknade och beskrifna på föranstaltande af Svenska fornminnesföreningen. H. 8. Trefaldighetskyrkan i Upsala. 1 textbl. + 4 pl. Sthm. Fol. 4 kr.

Sønnichsen, S. Vedrørende Tjødling kirke. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 83—85.)

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. J. Holm, O. V. Koch, H. Storck.* 3. Samling. 4. Række. 7. H. 10 s. + 3 pl. 1 kr. — 4. Samling. 1. Række. 1—2 H. 6 pl. 2 kr. Kbh. Fol.

Tegninger fra Kjøbenhavn og Helsingør af *J. Schmidt* og *N. C. Christensen.* Særtryk af Tegninger af ældre nordisk Architektur. Kbh. Fol. 21 pl. 10 kr.

Weibull, L. Bildhuggare och träsnidare i Malmö och Lund under renaissancen. (Hist. tidskr. f. Skåneland. I, 1—48.)

Wrangel, E. Nordisk och normandisk arkitektur. (Meddelelser fra akad. Architektforening. III, 195—198.)

Bang, A. Chr. Norske Hexeformularer og Magiske Opskrifter. Krnia. 1901—1902. 8:o. 762 s. (= Videnskabsselsk. Skr. II. Hist.-filos. Kl. 1901. N:o 1.)

Bolte, Joh. Ein dänisches Märchen von Petrus und dem Ursprunge der bösen Weiber. (ZfVk. XI, 252—262.)

— Eine geistliche Auslegung des Kartenspiels. (smst. 376—406.)

Bondeson, August. Visbok. Folkets visor, sådana de lefva och sjungas ännu i vår tid. H. 1—4. Sthm. 8:o. 192 s. 2 kr.

Davíðsson, Olafur. Íslenzkar kynjaverur í sjó og vötnum. II. (Tímarit. XXII, 127—176.)

Feilberg, H. F. Den nordiske Jul. (Dansk Tidsskrift. 1901, 813—830.)

— Nogle uddrag af ældre bøger. (Dania. VIII, 87—96.)

— Zu den niedersächsischen Zauberpuppen. (ZfVk. X, 417—420.)

— Der böse Blick in nordischer Überlieferung. (ZfVk. XI, 304—330, 420—430.)

— Hochzeitsschüsse, Neujahrsschüsse. (Archiv für Religionswissenschaft. IV, 170—177, 274—289.)

Færøske folkesagn og æventyr udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Jakob Jakobsen.* Kbh. 1898—1901. 8:o. 47 + 648 s.

Gamla seder och bruk. (Läsning för svenska folket. 1901, 22—41.)

Heusler, Andreas. Die altnordischen Rätsel. (ZfVk. XI, 117—149.)

Hjuler, A. Overtroiske Meninger. Nogle Paralleler. (Dania. VIII, 49—52.)

Huldufólkssögur. Úrval úr þjóðsögum og æfintýrum *Jóns Árnasonar.* Rvík. 8:o. 12 + 178 s. 1,20 kr.

Kahle, B. Von de la Martinières Reise nach dem Norden. (ZfVk. XI, 431—443.)

Kristensen, Evald Tang. Danske sagn, som de har lydt i folkemunde. Udelukkende efter utrykte kilder. 6. afd. 1. halvdel: Djævelskunster, kloge mænd og koner. Århus. 1900. 8:o. 448 s. 2,85 kr. — 2. halvdel: Hekseri og sygdomme. Århus. 1901. 8:o. 641 s. 4,10 kr. (Anm. Dania. IX, 241—3 af A. Olrik.)

Lammers, T. Norske Folkeviser. Tekst og Toner. I. Krnia. 8:o. 28 s. 0,50 kr.

Lehmann, Edv. Fandens oldemor. (Dania. VIII, 179—194.)

Mestorf, J. En svensk vårfest. (SvFmfT. XI, 206—214.)

Moe, L. Gamle Børnerim og Lege med nye Billeder. Kbh. 4:o. 14 s. 1 kr. (Børnebog.)

— Gamle Børnerim og Lege med Billeder. Krnia. Tver Fol. 15 s. 1,50 kr.

Mortensen, Karl. Folkeviserne og Dansen. Billeder fra Nordens Middelalder. (Dansk Tidsskrift. 1901, 653—669.)

Mortenson, Ivar. Luraljod fraa fyrndeheimen. (Syn og segn. VI, 1—11, 82—96.)

Nordlander, Johan. Gunnil Snälla, den äldsta kända norrländskan. (SvFmfT. XI, 232—243.)

Norges land og folk. XIV. Nordre Bergenhus amt. I. Krnia. 8:o. (Heri S. 635—639: Religiøse forestillinger. S. 639—668: Overtro og overnaturlige væsener. S. 668—669: Musik.)

Nyrop, Kr. Elverskud. (Dania. VIII, 211—220.)

Olrik, Axel. Odinsjægeren i Jylland. (Dania. VIII, 139—173.)

Pineau, Léon. Les vieux chants populaires scandinaves. (Gamle nordiske folkeviser.) Étude de littérature comparée. II. Époque barbare. La légende divine et héroique. Paris. 8:o. 581 s.

— Hagbard et Signe. Une forme nordique du mythe de Jupiter et Danaé. (Revue de l'histoire des religions. XLIV, 370—394.)

Rudberg, Aug. Linden i våra folkvisor. (Vestergötlands FmfT. II, 1—7.)

Skeat, W. W. Sun Worship in Modern Norway. (Man. 1901, Maj.)

Svensson, August. Sammansmältning af äldre och nyare gudsbegrepp i vår folkföreställning. En kulturhistorisk studie. (SvFmfT. XI, 227—231.)

Thuren, Hjalmar. Dans og Kvaddigtning paa Færøerne. Med et Musikbilag. Udgivet af Færoyingafelag i København. Kbh. 8:o. 32 + 16 s. 2 kr. (Anm. Globus LXXX, 194—5 af A. Lorenzen.)

— Tanz, Dichtung und Gesang auf den Färöern. (Sammelbände der internat. Musikgesellschaft. III, 222—269.)

Wadenstjerna, S. v. Vogelaberglaube aus Schonen. (Globus. LXXIX, 386.)

Weinhold, K. Über die Bedeutung des Haselstrauchs im altgermanischen Kultus und Zauberwesen. (ZfVk. XI, 1—16.)

Værdal, Aage O. Segner fraa Naumdølafylke. (Syn og segn. VII, 374—5.)

Öberg, Sven. Från Härjedalen, anteckningar om folkliv ock folktro. 26 s. (SvLm. XIX. 3.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

Beauchet, L. De la propriété familiale dans l'ancien droit suédois. (Nouvelle Revue historique de droit français et étranger. 1901, 5—44.)

Boden. Das altnorwegische Stammgüterrecht. (Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 109—154.)

Briem, Páll. Hundraðatal á jörðum. (Lögfræðingur. IV, 1—54.)

Ficker, J. Das langobardische und die scandinavischen Rechte. (Mittheilungen des Instituts f. oesterr. Geschichtsforschung. XXII, 1—50.)

Kier, Chr. Dansk og langobardisk Arveret. En retshistorisk Undersøgelse. Aarhus. 8:o. 116 s. 2 kr. (Anm. Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 366—399 af M. Pappenheim.)

Samling af urkunder rörande patronatsrättigheterna i Skåne, Halland och Bohuslän. Utg. af *Gabriel Thulin.* Sthm. 8:o. 182 + 447 s.

Sjögren, W. Bidrag till den svenska exekutivprocessens historia. (Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 1—43.)

Thulin, Gabriel. Utredning rörande patronatsrättigheterna i Skåne, Halland och Bohuslän. Sthm. 8:o. 261 + 288 + 88 s.

Weis, A. Die Insel Man und deren altnordische Verfassung. (Globus. LXXX, 113—5.)

Ahlenius, K. Fornskandinaviska upptäcktsfärder i Nordatlantiska hafvet. Sthm. 8:o. 37 s. 0,30 kr. (= Studentföreningen Verdandis småskrifter. 96.)

Ahnfelt, Otto. Ännu ett bidrag till tolkningen af "påfvebrefvet om Sankt Eriks korståg". (HTsv. XXI, 144—146.)

Berggren, P. G. Svensk historia enligt samtida skildringar. Serie 1: Ur Ansgars lefnad af Rimbert. Adam af Bremen. 78 s. — Serie 2: Ur Ericus Olai krönika. (Engelbrektsfejden.) Ur Olaus Magni historia. 80 s. Sthm. 8:o. 0,75 kr. häftet.

Bruns, Friedrich. Norweger und Deutsche zu Bergen. (Hansische Geschichtsblätter. 1900, 142—152.)

Cederschiöld, Gustaf. Konung Sverre. Lund. 8:o. 11 + 188 s. 2,50 kr. (Anm. NT. 1901, 527—8 af O. Montelius. — HTsv. XXII, Granskn. 17—18 af A. Å.)

Christensen-Ordrup, Carl. Olav den Helliges Saga. Efter Snorre ved P. A. Munch. Fortalt i 12 Foredrag. Charlottelund. 8:o. 169 s.

Daae, Ludvig. Om Bergens Bispedømme i Middelalderen. (HTno. 4. R. I, 238—288.)

Daenell, E. R. Om en hidtil upaaagtet Rejse til Aachen af Dronning Margrethe i 1385. (HTda. 7. R. III, 190—194.)

Dieserud, Juul. Norse Discoveries in America. (Journal of the Americ. Geogr. Soc. XXXIII, 1—18.)

Engels, Walter. Die Seefischereien der baltisch-skandinavischen Meere zur Zeit der Hanse im Zusammenhange geographischer Bedingungen. Inaug.-Diss. Marburg. 1900. 8:o. 68 s.

Erslev, Kr. Bidrag til Erik af Pommerns Historie. (Danske Mag. 5. R. 4. Bd. 346—363.)

— Forslaget til en ny Unionsakt fra Erik af Pommerns sidste Aar og dets Ophavsmand. (HTda. 7. R. III, 81—98.)

— Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern. 2. Del: Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning. Kbh. 8:o. 488 s. 7 kr. (Anm. NT. 1901, 445—8 af H. Olrik. — Sønderjydske Aarbøger. 1901, 282—292 af M. Mackeprang. — HTsv. XXI. Öfv. och gr. 48—54 af Ehd.)

Fabricius, Knud. Den jydske Krig i Efteraaret 1157. (HTda. 7. R. III, 369—387.)

Gravier, G. Les anciens Normands chez eux et en France. Rouen. 1898. 4:o.

Handlingar rörande dominikaner-provinsen Dacia utg. . . . genom *K. H. Karlsson.* Sthm. 8:o. 55 s. 1,25 kr. (= Historiska Handlingar. 18: 1.)

Hanseaternes handelsherredømme og den store mandedød. Aristokrati og kongedømme hos de skandinaviske folk og navnlig hos nordmændene. Af professor *J. E. Sars'* Udsigt over Norges Historie. Krnia. 8:o. 73 s. 0,70 kr.

Hansen, Reimer. Bruder Nigels dänische Reimchronik niederdeutsch. (Fortsetzung aus Jahrbuch 25, 132.) (Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. XXVII, 63—138.)

Herrmann, Paul. Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus. 1. Teil. Übersetzung. Mit einer Karte. Lpz. 8:o. 508 s. 7 m. (Anm. Ark. XVIII, 384—385 af R. C. Boer. — Hist. Zeitschr. LXXXVIII, 530. — TfF. 3 R. X, 158—162 af A. Olrik.)

Jakobsen, Jakob. Biskop Erlend af Kirkebø (paa Grundlag af et nylig fremdraget gammelt historisk Aktstykke). Thorshavn. 8:o. 8 s.

Jónsson, Finnur. Kristnitakan á Íslandi. (Eimreiðin. VII, 1—16.)

— I anledning af prof. H. Olriks afhandling: Knud den hellige i de ældre kildeskrifter. (HTda. 7. R. III, 200—208.)

Lange, Thor. Kong Valdemar den Stores russiske Slægt. (Berlingske Tidende 4. juli 1901.)

Larsen, Sofus. Et Par Bemærkninger til Roskildekrøniken. (Aarb. 1901, 307—313.)

Mackeprang, M. De danske købstæders skattevæsen indtil begyndelsen af det 17. århundrede. (HTda. 7. R. III, 150—189.)

Malmström, O. Blad ur ärkebiskop Absalons historia. (Ord och bild. X, 375—9.)

Melsteð, Bogi Th. Þættir úr íslendingasögu. Alþýðubók. 2. hefti. S. 121—240. Með myndum. Kph. 8:o. 1 kr.

Monumenta Scaniæ historica. Diplomatarium civitatis Malmogiensis. Malmö stads urkundsbok utgifven af *L. Weibull.* På bekostnad af Malmö stad. Bd. 1: Malmö stads privilegiebref. Dansk tid. Malmö. 4:o. 149 + 2 s. + 1 pl. 4 kr.

Norges land og folk. XIV. Nordre Bergenhus amt. I. Krnia. 8:o. (Heri: S. 786—862: Historie.)

Norrby, Robert. När blev Sverges befolkning i egentlig mening bofast? Några bidrag till frågans lösning. 22 s. (SvLm. XIX. 4.)

Olrik, Hans. En dansk fyrstinde i Nordtyskland i slutningen af det 11te århundred. (HTda. 7. R. III, 194—200.)

— Ærkebiskop Absalon. (Kirkehist. Saml. 5. R. I, 95—99.)

Olsen, Björn Magnússon. Um kristnitökuna árið 1000. (Andvari. XXVI. 136—159. — *Matth. Jochumsson:* Athugasemdir við ritið "Um kristnitökuna". smst. 213—219.)

Ottosen, Johan. Vor Historie indtil Dronning Margrete. Kbh. 8:o. 416 s. ("Frem".)

Pettersen, Fredrik. Historiske mindesmærker i Værdalen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 86—91.)

Rosenørn, M. H. Greve Gert af Holsten og Niels Ebbesøn af Nørring Ris. 2. Del. Kbh. 8:o. 280 s. 4 kr.

Saxén, Ralf. Den svenska befolkningens ålder i Finland, belyst af ortnamnen. 46 s. (= Finska FmfT. XXI. N:o 3.)

Steenstrup, Joh. De sønderjydske Stedsnavnes Vidnesbyrd om Folkets Nationalitet og Historie. (Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaal, 60—71.)

Svensén, E. Himilcos och Pytheas' färder i de nordeuropeiska farvattnen. (Ymer. XXI, 340—41.)

Uhlenbeck, C. C. Het Béowulf-epos als geschiedbron. (Tijdschrift voor Nederlandsche taal en letterkunde. XX.)

Wiklund, K. B. När kommo svenskarne till Finland? Upsala. 8:o. 2 + 36 s. 0,60 kr.

Ahrenberg, Jac. Ur Åbo slotts byggnadshistoria. Anteckningar och paralleller i anledning af frågan om Åbo slotts restauration. Hfrs. 8:o. 211 s. + 5 pl. + 4 kort. 3 m.

— Om de nyaste fynden och upptäckterna i Åbo slott. (FT. L, 32—43.)

Ailio, J. Die Burg Tavastehus, ihre Entwickelung und ihr Alter (mit 5 Kartenbeilagen). 50 s. (= Finska FmfT. XXI. N:o 4.) 2 m.

Boy, N. H. Randers Helligaandshus. (Kirkehist. Samlinger. 4. R. VI, 809–814.)

Bendixen, B. E. Fra Søndre Bergenhus Amt og Bergenhus Fæstning. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 166—208.)

Bergman, C. J. Visby. Korta anteckningar om stadens topografi, historia, statistik, fornlemningar och nejder. 4:e uppl:n. Visby. 8:o. 72 + 18 s. + 1 karta. 0,75 kr.

Bidrag till Åbo stads historia. Utgifna på föranstaltande af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. 1. serien. 11, 12. Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1634—1700. Utg. af *R. Hausen.* Hfrs. 8:o. 295 s. 6 m. — 2. serien. VI. *C. v. Bonsdorff:* Åbo stads historia under sjuttonde seklet. Bd. 2. H. 2. S. 237–386 + 1 pl. Hfrs. 8:o. 6 m.

Christensen, P. Hvor laa Hinge Kirke? (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III, 78–84.)

Christophersen, B. Sarpsborgs Historie fra 1016. Med Billeder. Sarpsborg. 4:o. 92 s. 1,50 kr.

Danske Borgruiner. I. *H. C. Bering Liisberg:* Vordingborg Ruiner. II. *H. Boesgaard-Rasmussen:* Kalø. (Den danske Turistforen. Aarsskrift. 1901, 100—125.)

Fyhrvall, Oskar. Bidrag till Gefle stads historia och beskrifning. Gefle. 8:o. 182 + 180 s.

Grandinson, K. G. Örebro slott. Sthm. 8:o. 92 s. + 13 pl. 2,75 kr. (= Meddelanden från Nerikes Fmf. II.)

Göteborg i äldre och nyare tid. Omkring 500 bilder. Beskrifvande text af *Carl Lagerberg.* H. 1—7. Gbg. 4:o. 56 s. + 1 pl. 3,50 kr.

Hadorph, Johan. Reseanteckningar om Läckö grefskap, eller Åse, Kållands och Kinnefjärdings härad af år 1669 och 1671. (Vestergötlands FmfT. II, 65—86.)

Hall, Frith. Gudhems kloster. (Vestergötlands FmfT. II, 44—52.)

Hansen, Søren. Meddelelser om forsvundne Kirker i Erslev og Hinge i Galten Herred. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 3. R. III, 68—78.)

— Endnu en Gang: Hvor laa Hinge Kirke? (smst. 133—142.)

Hanssen, Jonas. Topografiske Meddelelser om Skien og nærmeste Omegn i Middelalderen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1900, 119—165.)

Jónsson, Brynjulfur. Rannsóknir á Norðurlandi sumarið 1900. (Árbók hins ísl. fornl. 1901, 7—27.)

Karling, J. Visingsö, dess naturhistoria och minnen. Med 23 illustrationer. Sthm. 72 s. 0,60 kr.

Kornerup, J. Om Stege Kirke. (Kirkehist. Saml. 5. R. I, 126—133.)

Lampa, Sven M. Fåleberg. Anteckningar om en gammal Vestgötaby. Med 13 bilder ock 4 kartor. Sthm. 8:o. 32 s. (= SvLm. XIX. 5.)

Lidell, Joh. S. Dragsmarks kloster. (Svenska turistföreningens årsskrift för 1901, 104—114.)

Liisberg, H. C. Bering. København i gamle Dage og Livet i København. Kbh. 8:o. 426 s.

Mathiesen, Henr. Erkebiskopsgaarden i Throndhjem. (Folkebladet. XXII, 300—302.)

Mestorf, J. Danewerk und Haithabu (Hedeby). (Mitt. des Anthropol. Vereins in Schleswig-Holstein. XIV, 19—36.)

Müller, Alice. Vore Slotte. Historisk-topografiske Efterretninger med Afbildninger. Kbh. 8:o. 408 s. 9,50 kr.

Nerman, G. Sveriges äldsta kända vattenreglering. Sthm. 4:o. 5 s. + 1 karta. Aftryck ur Teknisk Tidskrift 1901.

— Om farleden till Uppsala och Fyris-åns reglering. (Ymer. XXI, 374—387.)

Nielsen, C. G. Taasinge før og nu. Odense. 8:o. 64 s. 1 kr.

Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar. Utg. af *Johan Johansson.* H. 9. Ringshytte hyttelag. Anteckningar och bidrag till dess historia under 500-årig tillvaro (1400—1900). Sthm. 8:o. 2 + 192 s. + 1 karta. 5 kr.

Olafsen, O. Om kapellet i Opedal og "Munkegarden". 8 s. (i: Skrifter udg. af Bergens historiske Forening. N:o 7.)

Olsen, Richard. Fra det gamle Moss. Moss. 8:o. 5 + 306 s.

Olsson, P. Socknar och sockennamn i Jämtlands län. Östersund. 23 s.

Rosberg, J. E. och *Fleege, U. A.* Kyrkslätt socken. Dess natur, utveckling och historia. D. 3. H. 1—13. Hfrs. 215 s.

Spegel, Haqv. Rudera Gothlandica: Guthi lands kamr. De priscis insulæ istius colonis, opibus, munimentis, legibus, bellis, cladibus etc.: reliqviæ historicæ ex dispersis hinc inde membranis collectæ. Gohtlandz godheet, eller kort beskrifning om then øøn samt desz inbyggiare och lägenheet. Sammandragen utaf then ringa men ljkwäl sanferdiga underrättelsen, som ännu ther om lembnad är anno 1683. Utg. af *O. V. Wennersten.* Visby. 8:o. 4 + 244 s. 3,25 kr. Bilaga till Gotlands Allehanda 15 febr. 1901.

Storm, Gustav. Skiringssal og Sandefjord. (HTno. 4. R. I, 214—237.)

— Akershus Slot fra 14de til Midten af 17de Aarhundrede. Med 34 Billeder i Texten og 13 Plancher. Krnia. 8:o. 7 + 140 s. 2 kr.

S[tyffe], C. G. Mariestads kyrkas byggnad. (Vestergötlands FmfT. II, 88—93.)

Söderberg, Sven. Undersökningar vid Falsterbo. (Hist. tidskr. f. Skåneland. I, 49—85.)

Thoroddsen, Þorvaldur. Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna

um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir, fyrr og síðar. III, 2. S. 113—224. Kph. 8:o.

Weibull, L. Till Landskrona äldre historia. (Hist. tidskr. f. Skåneland. I, 86—105.)

— Utredning rörande Landskrona stads jordar och tomter. Landskrona. 4:o. 18 s.

— Utredning rörande eganderätten till tomter och jordar inom Malmö stads område. Malmö. 4:o. 100 s.

Wettersten, N. Forssa och Högs ålder och wärde ibland andra sockner i Sundhede, det är i Helsungalands norra fögderie, i ljuset framstäld år 1761 af *B. Wettersten.* Hudiksvall. 8:o. 8 + 166 s. 3,50 kr.

Visby. Fornlämningar m. m. Efter den af *C. J. Bergman* omarbetade 5:e uppl. 6:e uppl. Visby. 8:o. 22 + 18 s. samt 1 karta. 0,50 kr.

Østraat. Gaardens Historie og dens Eiere fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider. Trondhjem. 8:o. 48 s. 0,75 kr.

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark. Kbh. 1900. 4:o. (Anm. Dansk Tidsskrift. 1901, 361—373 af Martin Kristensen. — Ymer. XXII, 56—64 af O. Almgren. — Højskolebladet. XXVI, 97—104 af A. Madsen.)

Bennike, V. og *Kristensen, M.* Kort over de danske folkemål. H. 1—2. Kbh. 1898—1900. 4:o. (Anm. NT. 1901, 598—600 af Jakob Jakobsen.)

Bildt, C. Svenska minnen och märken i Rom. Sthm. 1900. 8:o. (Anm. NT. 1901, 163—167 af K. H. Karlsson.)

Björkman, E. Scandinavian loan-words in Middle English. I. Halle. 1900. 8:o. (Anm. Arch. CVII, 412—9 af K. Luick. — MLN. XVII, 386—391 af George T. Flom.)

Bruns, Fr. Die Lübecker Bergenfahrer. Berlin. 1900. 8:o. (Anm. Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 438—40 af P. Rehme.)

Bugge, Al. Studier over de norske Byers Selvstyre. Krnia. 1899. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 169—177 af A. Taranger.)

Bugge, S. Norges indskrifter med de ældre runer. H. 1—5. Krnia. 1891—1900. 4:o. (Anm. NT. 1901, 520—1 af A. Olrik.)

Christensen, Chr. V. Baareprøven. Kbh. 1900. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 167—169 af A. Taranger. — Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 399—402 af M. Pappenheim. — Krit. Vierteljahresschrift f. Gesetzg. XLIII, 502—505 af K. Lehmann. — Globus. LXXIX, 385 af A. Lorenzen.)

Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen udg. ved *C. Nyrop.* 1—2. Bd. Kbh. 1895—1900. 8:o. (Anm. Krit. Viertel-

jahresschrift f. Gesetzg. XLIII, 539—541 af E. Hertzberg. — Nationaløkonomisk Tidsskr. 3. R. IX, 481—502 af R. Berg.)

Danske Folkeviser i Udvalg ved *Axel Olrik*. Kbh. 1899. 8:o. (Anm. TfF. 3. R. IX, 142—5 af H. Bæk.)

Eine Rede gegen die Bischöfe. Uebersetzt von *A. Teichmann*. Basel. 1899. 4:o. (Anm. Cbl. f Rechtswiss. XX, 92—93 af Kirchenheim.)

Estlander, E. Bidrag till en undersökning om klander å lösöre enligt äldre svensk rätt. Hfrs. 1900. 4:o. (Anm. Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 402—409 af M. Pappenheim. — Tidskr. utg. af Jurid. föreningen i Finland. XXXVII, 126—138.)

Fernir fornislenskir rimnaflokkir er *Finnur Jónsson* gaf út. Kph. 1896. 8:o. (Anm. DLz. 1901, 2008—9 af W. Ranisch.)

Germanistische Abhandlungen zum LXX. Geburtstag Konrad von Maurers dargebracht. Göttingen. 1893. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 166—184 af A. Taranger.)

Girgensohn, Paul. Die skandinavische Politik der Hansa 1375—1395. Upsala. 1898. 8:o. (Anm. Hist. Zeitschrift. LXXXVI, 503—6 af Daenell.)

Jespersen, O. Fonetik. Kbh. 1897—99. 8:o. (Anm. Englische Studien. XXIX, 63—73 af H. Logeman.)

Jónsson, Björn. Íslenzk stafsetningarorðbók. Rvík. 1900. 8:o. (Anm. Eimreiðin. VII, 122—5 af Finnur Jónsson.)

Karsten, T. E. Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning. II. Hfrs. 1900. 8:o. (Anm. DLz. 1901, 916—917 af A. Heusler.)

Kier, Chr. Edictus Rothari. Aarhus. 1898. 8:o. (Anm. Krit. Vierteljahresschrift f. Gesetzg. XLIII, 528—539 af E. Hertzberg.)

Mackeprang, M. Dansk købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV. Kbh. 1900. 8:o. (Anm. Nationaløkon. Tidsskr. 3. R. IX, 45—54 af P. Munch.)

Montelius, O. Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland und Skandinavien. Braunschweig. 1900. 4:o. (Anm. L'Anthropologie. XII, 719—722.)

Much, R. Der germanische Himmelsgott. Halle. 1898. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXIII, 248—51 af Fr. Kauffmann.)

Neckel, G. Über die altgermanischen Relativsätze. Berlin. 1900. 8:o. (Anm. DLz. 1901, 2579—82 af Jos. Seemüller.)

Nordiska fornkväden öfversatta af *Axel Åkerblom*. I. Lund. 1899. 4:o. (Anm. Litbl. XXII, 406—7 af W. Golther.)

Olson, Julius E. Norwegian Grammar and Reader, with notes and vocabulary. Chicago. 1898. 8:o. (Anm. The Journal of Germanic Philology. III, 383—388 af P. Groth.)

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. II. 2 og III. 1—2. Kbh. 1898—1900. 8:o. (Anm. Zeitschrift d. Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. Germ. Abth. XXII, 409—414 af M. Pappenheim.)

Retzius, G. Crania suecica antiqua. Sthm. 1900. 4:o. (Anm. Archiv f. Anthrop. XXVII, 652—3 af Birkner.)

Saxo Grammaticus. Die ersten neun Bücher der dänischen Geschichte übersetzt von *H. Jantzen.* Berlin. 1900. 8:o. (Anm. Museum. IX, 251—3 af R. C. Boer. — Hist. Zeitschrift. LXXXVIII, 74—77 af E. Mogk.)

Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger. Krnia. 1896. 8:o. (Anm. Tidsskr. f. Retsvid. XIV, 184—187 af A. Taranger.)

Svenska kyrkobruk under medeltiden. Utg. af *R. Geete.* Sthm. 1900. 8:o. (Anm. Kyrkohist. årsskr. II, 298—9 af Otto N—g.)

Svenska skriftprof... H. 2. Sthm. 1900. Fol. (Anm. Personhist. Tidskr. III, 174—177 af J. R.)

Söderberg, S. Ölands runinskrifter. H. 1. Sthm. 1900. 4:o. (Anm. NT. 1901, 518—520 af A. Olrik.)

Tille, Al. Yule and Christmas. London. 1899. 8:o. (Anm. Ethnographia. XII, 232—235 af A. Petrik. — Östr. Litbl. 1901, 265—267 af G. Gruppe.)

Walde, Al. Die germanischen Auslautgesetze. Halle. 1900. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXIV, 114—126 af V. Michels. — Ark. XVIII, 369—376 af H. Hirt. — Zeitschr. für die österr. Gymn. LII, 1077—89 af M. H. Jellinek.)

Tolkningar av några ställen i vestgöta- och östgötalagarna.

1. VG ÖG þang, þangbrækka.
2. VG I ÞB 5: pr. fællir i kæfti.
3. VG II OB 1: pr. unđen sagher þrigiæ konongæ stæmpnum.
4. VG II UB 29. skiæliker ældæri.
5. ÖG ES 7: 2. vangx rum.

1. VG. ÖG. þang, þangbrækka.

I de vestgötska lagupptecknigarna stämplas det på trenne ställen som urbotamål att *bæra skiold ivir þangbrækku* och härja sitt eget land. I östgötalagen möter samma uttryck under formen *bæra skiold ivir þang oc þangbrækku.*

Ordet *þangbrækka* har endast träffats i sin oblika kasusform. Skrivningarna äro: *þangbreccu* VG I OB: 4, *þengbrækku* VG II OB I: 8, *þengbrækko* VG II Add 5: pr, *thængbrinku*, variant till sistnämda ställe i den hs som Schlyter kallar G, *þanbriko* ÖG Eþs 30 i huvudcodex med varianterna *thangbrykko* i 1607 års upplaga och *tångbrinckio* i hs F.

Om detta ords betydelse ha olika meningar framställts. De viktigare av dem kunna sammanföras i tvänne huvudriktningar.

Den ena företrädes av Stjernhjelm, som översätter ordet: 'maris crepido, littus, a *Tang*, alga marina in littus rejecta', och av Kock, som återger det: 'tångbacke' d. v. s. en omskrivning för 'strand' [1]).

---

[1]) Stjernhjelm, Orde-List till Wäst-Götha Laghbook 1663 under Thangbrecku. Kock, Bidrag till sv. etym., Förklar. af fsv. lagord, Två uppsatser, 1880, 85.

Den andra riktningen kan som sin första målsman räkna Ihre. Han refererar nämligen först den från Stjernhjelm härstammande tolkningen men fortsätter därpå: 'Ego evolvens synonyma Eddica, animadverti inter sylvæ appellationes occurrere *Thangbrecku*, quod mihi suspicionem injecit, voce hac indicari saltus illos, quos pro limitibus habuere Septentrionis nostri incolæ: unde *fara til skogs* in exilium ire' [1]. Denna Ihres 'suspicio' har sedan Schlyter upptagit och med mycken iver försvarat [2]. Senast har Cederschiöld slutit sig till denna uppfattning och tillika givit den en rikare utveckling [3]. Enligt honom gå nämligen östgöta- och vestgötalagarnas uttryck tillbaka på en gammal gemensam formel, som enligt hans rekonstruktion i sin fylligaste form skulle lytt *ivir þang bræka ælla þang brekku* och betytt 'över böljans tång eller backens tång'.

Överskådar man nu detta vördnadsbjudande slagfält, synes ingendera sidan kunna tillskriva sig en oomtvistlig seger.

Vad först översättningen 'tångbacke' beträffar, har den, såsom motståndarna framhållit, onekligen det emot sig, att Vestergötlands gräns endast till en obetydlig del bestått av tångbevuxen kust och att därför generaliseringen av 'tångbacke' till att — såsom lagstadgandets innebörd synes kräva — betyda 'gräns i allmänhet' blir synnerligen våldsam.

Den viktigaste invändningen mot denna tolkning är emellertid enligt min tanke, att en kenning sådan som 'tångbacke' för 'strand' hör hemma i skaldespråket, men ej i lagspråket.

Denna invändnings kraft ökas naturligtvis, då den riktas mot den andra översättningen 'backens tång' som ken-

[1]) Gloss. Svio-Goth. 1769 under *Tång*.

[2]) Se VG Gloss., Ordb. o. Tilläggen. Till följd av otydlig citering hos Schlyter har Ihres förtjänst om denna mening bortskymts. Se t. ex. referatet i Kocks nyss nämda uppsats s. 88.

[3]) Arkiv f. nord. fil. XVII. 274.

ning för 'skogen' [1]), för att ytterligare stegras, då den riktas mot Cederschiölds, för övrigt rent subjektiva, konstruktion.

Man torde under alla omständigheter erkänna, att det önskvärda vore att få en översättning, enligt vilken ordet ej vore en omskrivning, utan verkligen betydde, vad det betecknade. Man hade vid en sådan översättning alltid *en* garanti för att detta finge vara detta.

För min del är jag långt ifrån övertygad, om att det antagande är riktigt, varifrån samtliga återgivna översättningar allt sedan Stjernhjelms tid utgå, eller att första leden i ordet *þangbrækka* är *þang*, 'havstång'.

Det måste nämligen i fsv., liksom i fnord. överhuvud, ha funnits ett ord *þang* med annan betydelse än 'havstång'.

Detta ord finns i flera ortnamn. I Norge möta vi det i namnet på gården *Tengesdal* vid *Tengselven* i Dalene; första leden av detta gårdsnamn skrivs nämligen i DN *þænxa-* år 1347, *þenxo-* år 1429, *Thenxu-* år 1442. Vid samma å ligga gårdarna *Tengsereid* och *Tengs*, som antagligen liksom ånamnet självt gå tillbaka på samma stam [2]). I Sverge ingår ordet som första sammansättningsled i namnet på socknen *Thængene* i Vista härad i Vestergötland. Detta bevisas av flere originalbrev i DS från åren 1298, 1299, vilka röra försäljningen av en kvarn i Thængene. Skrivningarna äro: *in thængini* DS II nr 1256 och nr 1268 3 ggr, *jn thengini* DS II nr 1258 och nr 1259. Den senare sammansättningsleden i detta namn är tydligen *-vini*. Samma stam som i namnets första led möter oss utan tvivel i namnet på den närliggande socknen *Thæng*, ehuru jag ej kan

[1]) Mot denna översättning har dessutom Kock framställt den formella invändningen, att ett sammansatt ord med denna betydelse bort heta *brækkuþang* och ej *þangbrækka*, a. a. 84.

[2]) Jfr Rygh, O. Gamle personnavne i norske stedsnavne, efterladt arbeide. 1901. 247. — Formen *þænxa-* går antagligen tillbaka på ett **þængsár-*, medan formen *þenxu-* är mångtydigare.

förete någon äldre skrivning än den hos Styffe från år 1399 meddelade: *Thæng* [1]).

På grund av dessa ställens läge ini landet, torde det vara alldeles omöjligt att anse, att det är *þang* i betydelsen 'havstång', som ingår i deras namn. Det ord *þæng*, som möter i dem, sammanställer jag närmast med lagarnas *þang* och *þæng-* eller *þangbrækka*. Om denna sammanställnings lämplighet får den följande utredningen vittna.

Man torde kunna vara ense om, att den betydelse man skulle önska få fram hos detta ord *þang* vore 'gräns'. Det är tydligt, att det är mot ett fientligt överskridande av landets gräns, som lagställena stadga straff. Det område, som i Vestergötland betecknats med det ord *þang* eller *þæng*, som återfinnes i sockennamnen *þæng* och *þængini* var vidare en 'gränstrakt', och betydelserna 'gräns' och 'gränstrakt' måste vid forntida gränsförhållanden mellan samhällena anses vara så gott som sammanfallande.

Det återstår då att se, om denna önskade betydelse låter förena sig med ordets etymon.

För ordet *þang*:s etymon torde man knappast kunna tänka sig mer än en möjlighet. Det är att sammanställa med as. verbet *þingan*, *þang*, *geþungen*, 'växa'. Är detta riktigt, måste väl även *þang*, 'havstång' föras till samma stam och orden uppfattas som ursprungligen identiska med en ursprunglig betydelse av 'samling växter', vilken sedan kluvit sig i å ena sidan 'tång' å den andra 'skog' [2]). Skogar bildade emellertid i forna tider ofta naturliga gränser mellan de germanska stammarna, och begreppen 'skog' och 'gräns' kunde därför sammanblandas. Om en sådan sammanblandning vittnar betydelseolikheten hos å ena sidan got.

---

[1]) Styffe, Skandinavien under unionstiden 1880. 123.

[2]) Jessen, Dansk etym. ordb. 1893 har sammanställt as. verbet *þingan* med *þang*, 'havstång'. Tillsammans härmed för han även adj. *þunger* och subst. *þing*.

marka, 'gräns', fht. *marka*, 'gräns, gränsområde', fsax. *marka*, 'landområde', och å den andra fno. *mǫrk*, 'skog'. Grundbetydelsen hos denna stam är 'gräns'. Hur naturlig den fno. betydelseövergången var, ser man av namnet *Markirnar*, som beteckning av de skogssträckor, som bildade gränsen mellan Sverge och södra Norge.

En sammanblandning av betydelser sådana som de omtalade kunde emellertid lika väl medföra en alldeles motsatt betydelseövergång eller från 'skog' till 'gränsskog', 'gräns(trakt)'. Det är denna övergång, som skulle ha egt rum hos ordet *þang*. Sammansättningen *þangbrækka* i lagarna skulle då förklaras av, att Vestergötlands och Östergötlands gränsskogar mest växte på gränshöjders sluttningar. *Bæra skiold yuir þangbrækku* skulle därför bäst översättas 'bära sköld över gränsskogens eller gränshöjdens sluttning'. Östgötalagens längre uttryck 'över gränsen (d. v. s. gränsområdet eller gränsskogen) och gränshöjdens sluttning' torde ej kunna ogillas av allvarliga stilistiska skäl. Betydelsen 'skog', 'gränsskog', 'gränstrakt' passar ej häller illa, som jag förut antytt, på de vestgötska ortnamnen. Att även i Norge ett ord *þang* med sådan betydelse kunnat användas som namn på ett område, stödes av analogien med sådana namn som det nyss nämda *Markirnar* och *Vingulmǫrk*, *þelamǫrk*, *Heiðmǫrk*.

Samma stam som i ordet *þang* ligger enligt min tanke till grund för mansnamnet *þængill*. Namnet bars av en isländsk landnamsman från Hålogaland och förekommer sedan ett par gånger under medeltiden i Norge. Att det är ett gammalt inhemskt norskt namn, bevisas bäst av de talrika norska ortnamn, vanligen på *-staðir* eller *-ruð*, i vilka det ingår som första sammansättningsled [1]). Från Sverge kan jag anföra det som uppländskt bondnamn ur hertigarna Eriks och Valdemars uppbördsförteckningar av år 1312:

---

[1]) Rygh, a. a. 246 f., där dessa ortnamn äro sammanställda.

'thængil marc [fecit]' DS III nr 1880, *'thengillus* de vesby' DS III n:r 1881.

Av osäkrare värde är, att namnet förekommer buret av en kämpe i Starkadssången om Bråvalla slag, en sång, som Storm anser ha diktats vid mitten av 1000-talet [1]), och att Saxo känner en kung över Finnmarken vid namn *Thengillus* [2]).

Slutligen må här från danskt språkområde anföras ett par ortnamn, i vilka namnet ingår. I kung Valdemars jordebok omtalas nämligen ett *Thængilsthorp* på Låland och i SvD I nr 545 från 1405 nämnes 'et gotz som ligger i Frosteherad och *Tængelsaas*'.

Med detta nordiska mansnamn bör man enligt min tanke även sammanställa ordet *þengill*, 'kung', 'furste'. Detta ord har uppfattats som ett as. låneord, och det har även inom as. gamla anor, utan att därav följer, att det i nordiska språk måste vara ett låneord. Helt säkert bör *þengill*, 'kung', och mansnamnet *þængill* anses vara, etymologiskt sett, samma ord, liksom även i andra fall samma ord förekommer som hederstitel och namn.

När man söker treva sig fram till detta ords betydelse, synes man, att dömma efter analoga bildningar böra utgå från, att ordet haft betydelsen av ett nomen agentis [3]). Det skulle då, bildat på det preteritala avljudsstadiet, få betydelsen 'den som kommer att växa', 'den som framkallar växt', och dess användning som furstetitel skulle möjligen kunna häntyda på den kända forntida uppfattning, som tillade kungen ett magiskt inflytande på årsväxten, så att man med tillnamnet 'årsäll' hedrade den kung, som genom sitt välförhållande framkallade goda år, men utkrävde bot av den, som vållade oår.

---

[1]) Storm, Kritiske bidrag 1878. 208, 209.
[2]) Saxo ed. Müller et Velschov. 248.
[3]) Jfr Kluge, Nominale Stammbildungslehre 1899. 10.

Om man bör föra även ordet *þing*, 'ting', 'tingsförsamling' till samma stam som *þang* synes tillsvidare vara osäkert. Den etymologi på *þing*, som för närvarande är den allmännast antagna, är att föra det till got. *þeihs* 'tid' och med tvekan erinra om lat. *tempus*. *þing* skulle alltså betyda 'den för ett rättssammanträde utsatta *tiden*'.

Häremot kan emellertid invändas, att det karaktäristiska för *þing* i den urgamla och primitiva tid, då denna benämning först uppstod, säkerligen icke varit, att det var en rättssession, som hölls på vissa bestämda tider. Då vid sakers uppkomst det oregelbundna vanligen är äldre än det regelbundna, var det troligen älst för tinget känneteckande, att det var en sammankomst på ett utsatt ställe, dit vapenföra män, då de behövdes, bådades med ett överenskommet tecken. Tidsbestämningar ha dessutom ofta en från andra områden överförd betydelse, så att det snarast är hos det got. *þeihs*, som man skulle misstänka en sekundär betydelse.

2. VG I þB 5: pr. fællir i kæfti.

'Tre äro de fall', heter det i den äldre vestgötalagens 4 kap., 'då en tjuv ej får fria sig genom motbevisning. Det första är, om man finner det stulna i hans händer. Det andra, om man framdrar det ur hans hus. Det tredje, om han kan följas i spåren till eget stängsel och grind [1]). I dessa fall kan han på intet sätt bevisa sin oskuld'.

---

[1]) Schlyter supplerar i Gloss. under *leþa* det uttryck *þriþiæ, æn leþess til gaarsz ok grinþær*, texten här har, med orden *þiuft a hand manni* och översätter 'bevisa, att en annan haft det stulna i sitt hus'. Häremot kan invändas, att Schlyter med denna supplering endast vinner, att *leþa* får en senare betydelse, härledd ur den jag använt vid min översättning. Enligt vad såväl denna som andra lagar utvisa, var det ursprungliga bevismedlet mot en tjuv, som ej greps på bar gärning, att man med vittnen följde spåren till hans hemvist. Vid detta tillvägagångssätt användes redan i nästa

Men naturligtvis kunde man icke alltid följa spåret efter en tjuv, som undgått att gripas på bar gärning, ända till hans egen grind. Man kunde lätt tappa spåret förut. Om det läge, som då inträdde, handlar det följande, fämte, kap.:

> Værþer maþær stolen, vrækær fiæt æptir, fællir i kæfti, fyrst skal by letæ. A grænnæ skal kallæ, þer skulu mæþ gangæ. Leþer eigh fiæt or by, þa skal ranssakæ. Eig mughv grænnær ranzsak syniæ. Grænnær skulu i garþ gangæ þæs fyrst ær næst ær grun a, han skal rum kallæ ok beþez ransak. Bonþe skal eig ranssak syniæ, æn han ær sialuær hemæ.

Mannen, som är bestulen, 'vrækær fiæt æptir' eller som samma tanke i nästa, det 6, kap. uttryckes 'far æftir sinv'. Den bild, som dessa uttryck närmast framkalla för föreställningen, är av en man som spårar sig fram en lång väg från det ställe, der stölden skett [1]).

Han kommer emellertid ej av spåret i obygden, utan följer det tydligen fram till närheten av en by, ty annars kan naturligtvis ej hans första åtgärd, som det står i den avtryckta texten, vara att genomleta byn efter spåret. Detta tillgår så, att han sammankallar bymännen, som skola gå med och undersöka, om man ånyo kan hitta spåret ledande ur byn, så att det därav är tydligt, att tjuven endast färdats genom byn. Är detta fallet, får naturligtvis den bestulne fortsätta att förfölja. Kan det däremot ej uppvisas, att spåret leder ur byn, äger den bestulne rätt att anställa husransakning i byn på det sätt, som sedan skildras.

Det är alltså klart av textens sammanhang, att den bestulne måste antas förlora spåret i byns närhet. De

kap. [6]*eþa.* För att Schlyters supplering är onödig, talar även motsvarande ställe i VG II, ÞB 29, som tydligt har verbet i den ursprungliga betydelsen 'följa', 'spåra': *þriþiæ æn han* (þiuver) *leþes til garþs ok grinþer.*

[1]) Utan att det tillmätes större beviskraft må här nämnas, att i Wm I de likartade urgamla rannsakningsbestämmelserna endast tillämpas, då en utombys man bestulen kommer till byn, och det fastslås, att spåren leda till byn och icke ifrån den igen (Þj 7), men att ett särskilt rättegångssätt med 'granzla eđ' finnes stadgat vid stölder inombys (Þj 11).

ord som uttrycka detta äro de mycket omtvistade *fællir i kæfti.*

Om man endast håller sig till den föreliggande texten, synes knappast mer än en översättning vara möjlig.

Den lyder: 'Om en man blir bestulen och följer efter spåret, men tappar det i fållen, skall han först genomleta byn efter det'.

Att, som här skett, översätta *fællir* som motsatsen till transitivt *leþir* i fråga om spår, d. v. s. med 'tappar', torde ej kunna framkalla några invändningar.

Ordet *kæfti* översätter jag med 'fåll', 'inhägnad för boskap'. Jag stöder mig härvid i främsta rummet på att ordet under formen *tjæfte*, m. ännu idag förekommer i östgötamål med denna betydelse. Enligt vänskapligt meddelande av fil. kand. E. Lagergren förekommer i Regna t. o. m. ett härav avlett verb *tjæfte å*, 'avbalka', 'inhägna' t. ex. 'dæ æ så mykke grinner för tærpera har sina beteshage di tjæfter *å*'. Åldern hos ordet *tjæfte* tryggas genom dess förekomst i andra landsmål. Rietz upptar i sitt Dialektlexikon under 'kätte' ordet *kæffte*, m. ur flere sveamål med betydelsen 'avstängt rum för kalvar, föl, får och svin'. Från Kalmar län känner han ett *kæffte*, neutr. med betydelsen 'gömställe, smyghål'.

Dessa ord synas böra fattas som avledningar till fsv. *kæfter* m. 'käft', 'svalg', 'klyfta', det ena som en *an*-stamsbildning, det andra som en *ja*-stamsbildning med analogisk vokalutjämning efter grundordet. Orden *kæfter* m., *kæfte* m. och *kæfte* n. skulle alltså stå bredvid varandra som isl. *kerf*, *kjarf* n., fsv. *kærvi* m. och isl. *kerfe* n. (i stället för **kirfe*), alla med betydelsen 'bunt', 'kärve', göra [1]).

---

[1]) Hellquist, Nominalbildning, Ark. VII s. 82. Analoga vokalutjämningar i fsv. anföras av Noreen, Altschw. Gr. s. 298. — Andra etymologiska möjligheter äro att uppfatta ordet *kæfti* n. som en avledning på ett avljudsstadium på *a* till stammen *keft-*, vilket förekommer i andra germanska språk, eller att sammanställa ordet med nordt. medelt. *käfter* n., 'litet rum', schwab. *kâft*, 'studentrum', fht. *chafteri*, 'bikupa', ord vilkas etymon emellertid är

Formen VG I *i kæfti* bör kanske hälst uppfattas som en *ja*-stamsform, men kan också vara en dativform efter *a*-stamsböjningen av *kæfter* m., varemot likväl talar, att detta ord ej i fsv. träffats i betydelsen 'inhägnad' [1]).

Det återstår att uppvisa den historiska möjligheten av den föreslagna översättningen.

För att bilda sig ett omdöme härom har man att tillgå ett rikt material i de kartor, som nu förvaras i Lantmäteristyrelsens arkiv, och som utgöra ett av vår stormaktstids ståtligaste kulturmonument. I mycket bevaras på dessa kartor dragen av fornåldriga förhållanden, och jag anser det därför vara belysande för mitt ämne att kort skildra den allmänna typen för en vestgötaby, sådan den framstår på dessa kartor [2]).

Byn ligger vid allmänningens kant. Av denna skjuter en avsmalnande tånge in emot byn; den kallas 'tå' eller 'fädref', och har fått sin form för att underlätta hemdrivandet av boskapen från betet. Omkring dess inre smala del, som stundom är långt utdragen och i båda ändar avspärrad med led och då kallas 'mellomledet' [3]), ligga gårdarna i spridd ordning. Ofta vidgar sig 'tån' innerst till en rymlig öppen plats, och själva gårdarna ligga då antingen på densamma inom en gemensam hägnad eller spridda om-

osäkert. — Formella skäl tala däremot bestämt mot att sammanställa de här behandlade orden med det redan i fsv. tid träffade *kætti* n., *kætta* f. jämte detta ords landsmålsformer och det avledda verbet *kætta*, ehuru dessa ord visa en märkvärdig överensstämmelse i betydelsen med här omnämda former.

[1]) För en betydelseöverföring jfr nsv. landsmål *åmun*; Ögmål. *lāpe* m. 'den ena av de två utskjutande järn- eller trädelar, mellan vilka en tistelstång eller dyl. inpassas'; nsv. *tunga*; fsv. *hals* etc.

[2]) En jämförande genombläddring av kartorna från Östergötland synes ge vid handen, att den för detta landskap karaktäristiska bytypen är olika, med tomterna lagda i 'lagha læghi', rektangulära, sida vid sida i rad, fastän naturligtvis oregelbundna byanläggningar förekomma.

[3]) Kartbok sign. C 5 s. 405.

kring densamma [1]). Genom 'tån' går i allmänhet byns utfartsväg.

Ofta samlade mot utmarken, men stundom omgivande byn på alla sidor ligga en mängd 'kalf-, lamb- och gåshagar', avskiftade för de olika gårdarna [2]).

Liknande inhägnader måste även ha funnits i forna tider. Därjämte funnos utan tvivel runt byn inhägnader, dit korna drevos för att mjölkas. I dessa tider, då vilddjuren, som lagarna vittna, voro ständigt fruktade härjare av boskapshjordarna, voro sådana hägnader vid byn kanske också nödvändiga för att herdarna om nätterna, och då fara hotade, skulle kunna till en någorlunda säker plats driva sina djur.

I dessa fållar blev marken ständigt och jämt upptrampad, och där tappades därför lätt ett spår av den, som följde det. Det är för sådant fall, som lagtextens bestämmelser enligt min tanke stadgats [3]).

Den tolkning jag här framställt överensstämmer till sitt huvudresultat med den, vartill Schlyter önskat, men ej kunnat komma [4]). Den står däremot i strid med den, som senare tolkare omfattat.

Dessa ha nämligen ansett, att texten här är fördärvad och rättat stället till *fæller i kæfli*.

---

[1]) Det förra är t. ex. fallet i Kinnekumbla by, Ås hd, C 2 s. 131 (år 1644, 45), det senare t. ex. i Knestorps by, Kinds hd, C 5 s. 85 (år 1701). Den inre utvidgningen av 'tån' kallas på sistnämda karta 'fägatu'.

[2]) Jag nöjer mig med att hänvisa till de kartor över Fåleberg, som finnas återgivna i S. Lampas uppsats om denna by, Sv. Landsm. XIX. 5, och till illustrationen där s. 9.

[3]) Icke blott den som utifrån kom fram mot byn, utan även den som ville följa ett spår från sin egen gård och till en annans inom byn kunde lätt villas, om den förföljde av tvång eller försiktighet gått genom en fåll. Tolkningen är således ej beroende av riktigheten av min åsikt, att detta lagstadgande avfattats för det fall, att en utombys man bestulen kommer till byn.

[4]) Ordb. under *kæfti*, där Schlyter tvivlar på sin i Gloss. givna översättning och slutar med att under vidhållande av läsningen *kæfti* lämna frågan om översättningen öppen.

De stöd, som kunna anföras för en sådan rättelse, äro att motsvarande ställe i VG II (þB 30) här har ordet *kiæfli* samt att uttrycket förekommer på ett ställe i NGL (Bjarkör. 115).

Om den översättning av VG I, som jag här lämnat, anses möjlig, torde en försiktig tillämpning av filologiska grundsatser på det hittills framdragna materialet förbjuda en ändring av VG I efter VG II, då den sistnämda på detta ställe endast har vitsordet hos en yngre avskrift av en gemensam källa [1]).

Det stöd, som kan hämtas ur NGL är om möjligt ännu mindre bärigt. Det ställe, som därifrån nämnes, finns i den del av Bjärkörätten, som tecknas III, och denna del är känd endast genom 6 unga isländska avskrifter, den äldsta från slutet av 1500-talet. De utgå från en gemensam stamskrift, men sönderfalla i två skilda grupper, som Storm nämner X och Y; tre hss falla i var grupp [2]). Stället lyder enligt X-gruppen:

> Þad er og siettar eydur og nefndar vittne ef madur giengur fraa huse manns og stijgur hann i saur edur *sinu* og fellr hinn kiefle i spor hans [3]).

Av Y-gruppens 3 hss ha två, som äro från första hälften och mitten av 1700-talet i stället för det ovan kursiverade *sinu* följande läsning: 'i *snió* eda hvorgi hann stijgur' [4]). Den tredje, Yb, från mitten av 1700-talet, som eljes har samma lydelse, har emellertid efter *i snió* inom parentes tillagt *sinu*.

---

[1]) I VG I nämnes icke *kafli* eller *kæfli* vid något rättsbruk, men i VG II finns *kafle* på ett ställe, RB 8, där efter de stadganden om tings befogenhet, som även läsas i VG I, det tillägget göres 'æn buþkafle ær firi gangen'. Det kan då möjligen vara psykologiskt förklarligt, om skrivaren i den närmast följande balken, þB, läst fram det med *kafli* för honom likvärdiga *kiæfli* ur ett *kæfti*.

[2]) NGL IV s. 74.

[3]) NGL IV s. 82.

[4]) NGL IV s. 93.

Den stamskrift, från vilken båda grupperna utgått, har alltså på detta ställe haft *sinu*. Dess vitsord är redan svagt, då den ej kan bevisas vara äldre än slutet av 1500-talet. Det minskas än mera, då dess läsart ej kan anses ge någon särdeles god mening. I isl. finns visserligen ett ord *sina* f., 'visset gräs, som stått kvar på roten över vintern', och detta ger visserligen en mening, som ej kan bestämt förkastas, men man vågar ej häller bestämt påstå, att den är den ursprungliga eller rätta [1]). Det måste därför anses osäkert, om texten på detta ställe är i allo pålitlig eller om den är i större eller mindre grad fördärvad.

Härtill kommer, att de tolkningar av detta lagställe, som framställts av senaste lagtydare, ha den allvarsamma olägenheten med sig, att de tvinga till antagandet av rättsbruk, för vilka, frånsett det misstänkta stället i VG II, intet stöd i den fornnordiska litteraturen kunnat anföras. Jag avtrycker här den tolkning, som under 'kefli' ges av Hertzberg och Storm i NGL Gloss.; den torde genom sin polemik upplysa tillräckligt även om Fritzners åsikt:

> *fella kefli i spor hans* sagdes om forfølgerne af en tyv, naar de, følgende hans spor, kastede træstykker i disse, vel ikke egentlig, som Fritzner antyder for at hindre nogen fra at udjævne dem, hvilket jo fremdeles med lethed lod sig gjøre ved at flytte lidt på træstykkerne, men mere for paa en iøinefaldende maade at konstatere retningen som tyven havde taget; Bj 115 (ved hjælp af hvilket sted den tilsvarende bestemmelse i Vestgötal. II þiufab. 30 med lethed forklares [2]), ligesom samme lovs I þiuuæb. sees, trods Schlyters modsatte opfattning i glossariet og ordbogen, at maatte rettes efter den yngre text); — se ogs. *lagakefli*, hvormed dog anvendelsen af *k.* i Bj. 115 ikke som Fritzner formoder har nogen sammanhæng [3]).

---

[1]) Utgivarna av NGL Gloss. ha gått så långt, att de ej ens omnämna läsarten *sinu*.

[2]) Det förtjänar framhållas, att tillämpningen av en analog tolkning på VG II ÞB 30 vanskliggöres av att *fælla i* där står absolut.

[3]) Hertzberg har i Grundtrækk. i d. æ. norske proces, 1874 ägnat en utförlig utredning åt bruket av *lagakefli*.

Mot det här i NGL Gloss. antagna rättsbruket nöjer jag mig med att anmärka, att *kefli* betyder ett tillskuret trästycke, och att det måtte varit mer än rimligt obekvämt att ha på lager eller vid behov tillskära och medföra ett så stort antal trästycken, att de räckte till att lägga i tjufvens spår, om han tillryggalade en längre vägsträcka. Visserligen kunna gamla, säkert intygade rättsbruk förefalla oss orimliga, men man synes böra iakttaga stor varsamhet, då man efter otydliga textställen antar nya.

Och slutligen måste sägas, att även om man avvisar alla tvivel om den bevarade isl. textens tillförlitlighet och lyckas finna en tillfredsställande tolkning därav, följer icke därutav att samma rättsbruk, som visar sig gälla enligt Bjärkörätten, också bör inläggas i vestgötalagarnas ord. Det tryggaste synes vara att före varje användande av en komparativ metod på lagställen från skilda land, söka för varje lag särskilt fastställa och tolka innebörden av dess ord. Annars kunna lätt tillfälliga likheter leda en vilse.

3. VG II OB 1. vnđen sagher þrigiæ konongæ stæmpnum.

Den yngre vestgötalagens stadganden om 'orbotæ mal' börjar på följande sätt:

> Dræpir man sin rættæ hærræ sum han hauir tro giuit, þet ær orbotæ mal; han hauir firi giort lanđæ ok lösum örum allum; han ær vnđen sagher þrigiæ konongæ stæmpnum.

I Gloss. till VG tolkar Schlyter under ordet 'unden sagher' den sist anförda straffbestämmelsen så: 'd. ä. han är förvist ifrån de tre (nordiska) konungarikena'; men i Ordb. förkastar han denna tolkning och föreslår i stället denna: 'han är förvist från de tre (nordiska) konungarnes (i Sverige, Norge och Danmark) sammankomster ɔ: han får icke vara

tillstädes, då de råkas (om han ock vore tagen i tjenst eller beskydd af någon af dem)'.

Schlyter är själv icke fullt belåten med sin översättning, men han ursäktar den med, att 'ehuru besynnerligt ett sådant stadgande kan synas vara, är dock denna tydning den enda, som kan gifvas åt de anförda orden'.

Det förefaller mig emellertid, som om man kunde förete ett tredje och bättre översättningsförslag.

Jag sammanställer nämligen detta stadgande med det som afslutar båda vestgötalagarnas RB 1. När konung far sin eriksgata, är deras mening, och kommer till Vestergötland, skall lagmannen till hans mottagande utlysa ett alla götars ting. Där dömmer lagmannen och andra honom till konung. 'Konongær skal þa þrim mannum friþ giuæ þem ær eig hava niþingsværk giort' [1]).

I den 'konongs stæmpna', som omtalas i det till tydning här upptagna textstället, ser jag just ett dylikt ting, stämt en nytagen kung till mötes, och jag översätter stället så: 'han är undantagen från benådning på trenne kungars hyllningsstämmor'.

Under den tid, som förflutit mellan de båda olika uppteckningar av vestgötarnas rättsordning, som föreligga i VG I och VG II, hade edsöreslagarne börjat insmältas i rättssystemet. Detta har jämte annat medfört att i VG II flera av de gamla urbotamålen-nidingsverken, och bland dem dråp av ens rätta herre, förts till edsöresmålen [2]). Härigenom synes kungens rätt att benåda lätt ha kunnat komma att utsträckas till dessa mål, kungen har även i fråga om

---

[1]) Jfr härmed ÖG DB. 5: 1.

[2]) VG II OB I: 18. Onekligt är, att VG II söker att uppdraga en skarp skillnad mellan urbotamål, som äro konungs edsöre, och nidingsverk. Fullt konsekvent har detta emellertid icke genomförts, jfr KB 5; OB 1, 3; 2, 3. Enligt den folkliga åskådningen bibehöllo dessutom naturligtvis de nidingsverk, som blivit edsöresmål, sin gamla karaktär, jfr minnesanteckningen VG II Add. 7, 23.

dem kunnat göra anspråk på rätten att 'friþ giua' d. v. s. till brottslingens förmån dispensera från presterandet av de preliminära rättsfakta, som fordrades för att brottet skulle få bötas efter lag. Dessa preliminära rättsfakta utgjordes enligt vestgötska lagstadganden i edsöresmål av målsägarens förbön och erläggandet av 40 marker till kungen som dennes ensak.

Om det första av de brott som i VG II OB 1 uppräknas som urbotamål och konungs edsöre har emellertid uttryckligen stadgats, att nåd ej fick gå för rätt, förrän brottslingens fredlöshet varat i tre kungars regering.

4. VG II UB 29. skiælikeᴘ ældæri.

Den yngre vestgötalagens sista kapitel innehåller ett svårtolkat stadgande om huru man bör förfara med en *skiæliker ældæri.* I kanten på Lydikini anteckningar finns en likartad och i någon mån upplysande uppteckning, som hos Schlyter återfinnes under VG IV 20: 3. De båda ställena lyda:

VG II UB 29. — Warþæ skiællikir ældæræ barþir, þer fa aldrigh helder ræt a sik æn huþstrukin hus konæ; *kan man hittæ skiælikæn ældæræ, kalli til sinæ grannæ oc taki han oc före til hærazhö[f]þingiæns æller þes i hans staþ er satter; siþan buþi þer þing oc höre skiæl hans [1]); ær han vskæliker, þa late huþstrike han at saclöso* [2]);

VG IV 20: 2. — þær sum rættir ældæræv æru, wærþæ þer bardþer fa aldrigh ræt a sær hællær huzstrukin huskonæ. 3. — *Ser madþær fulkomæn ældæræ, calli til sic sinæ grannæ, twa ællær þre, sum han vitnæ at væræ sannæn ældæræ; före han sidþæn sinum hæræzhöfþingæ at saklöso, oc han pröwe hans skyal; sidþen skiæri hæræzhöfþingi

[1]) Här tillägges *ær han skælliker, þa nyute þæs* i två hss med stil från 1400-talet, nämligen en i KB. sign. B 6 och en i UB. under Nr 20, av Schlyter kallade G och K.

[2]) Här slutar K. G har *göre huen uil lether sik urethan*, men utelämnar det följande.

Göri huem leþer sik vreþan; legher nokor maþer sik han siþan æller halđer han, siþan lagha klanđ comber a han, hætti viþer III XVI örtughum.	þing vp oc höre vitni hans. *Ær han skiælikær wæri saklös.* Ær han eigh saklös, þa hustryki han, oc se þæn saklös ær han förþe*.

Om texten i den här efter Schlyter avtryckta hs av VG II, av honom kallad B, måste först erinras, att slutorden allt efter *Göri huem leþer*, såsom Schlyter och framför allt Richert ådagalagt, äro att anse som tillägg, senare införda på den plats, där de nu stå, och utan sammanhang med det närmast föregående [1]).

Orden ovan mellan stjärnorna ha berett Schlyter svårigheter. Han antar, att dessa ställen äro fördärvade. Det i not 1 föregående sida anförda tillägget samt de i VG IV 20: 3 ovan kursiverade orden uppfattas av honom som olyckliga textförbättringar. En riktig, rekonstruerad text skulle däremot lyda *ær han vskæliker þa* ... (*nyuti þæs* eller *wæri saklös*), *ær han skæliker*, *þa late huþstrikæ* etc. [2]). Den rätta meningen skulle alltså enligt Schlyter vara alldeles motsatt den som handskrifterna företräda. Han säger därom: 'förvirring har uppkommit därigenom att på första stället' (VG II UB 29) 'några ord blifvit öfverhoppade i den i texten följda hs., och luckan blifvit på ett oriktigt sätt fylld i två andra hss., och lika oriktigt, ehuru med andra ord, i IV 20: 3; på båda ställena har *skæliker* blifvit ansedt betyda oskyldig, hvilket är uppenbart falskt'. Schlyter översätter i motsats därtill dessa ord 'skäligen ansedd för något eller såsom verklig' [3]). Om *ældæri* anmärker Schlyter, att det är 'ett okändt ord, som synes betyda en illa känd landstrykare'. Han hänvisar vidare om detta ord till kung Magnus privilegier för

[1]) Schlyter, VG s. 222 n. 32. Richert, Om den rätta bet. af VGs inlednings- o. slutord, Tidskr. f. Fil. II R. IV. 6.

[2]) Schlyter, VG. s. 222 n. 31.

[3]) Ordb. under *skæliker*.

Kopparberget av år 1347 [1]), DS V s. 639, där det heter: 'Item giuum vi varom foghætæ oc berghsmæstærom fullæ makt at rættæ iuir þöm nokot fals gyor i kopar, swa oc vm ældæræ finnæs antwiggiæ þær allr i dalum'.

Schlyters nyss angivna antagande om korrumpering och missförstånd i handskrifterna är tydligen en nödfallsutväg. Och denna är så mycket betänkligare, som hss G och K tydligen måste tillmätas starkt vitsord.

Det finns enligt min tanke ett annat rättsligt stadgande, med vars hjälp dessa ställen kunna tolkas utan ett sådant antagande. Detta stadgande är ett av kung Birger år 1303 i Skeninge utfärdat påbud. Det är bevarat endast i ett avtryck hos Hadorph, 'Några gambla stadgar' efter den avfattning, som utfärdats till Tiundaland. Efter Hadorph är det avtryckt i DS II s. 378.

Häri säges, att konungens råd och andra närvarande frälsemän framställt klagomål 'quod ipsius Regni incolæ propter clientum et cursorum ac Garcionum vagorum dictorum sculuara et præcipue ac maxime extraneorum nulli servientium crebros transitus pregravantur'. Dessa 'tjänstelösa ofrälse män och drivare, som kallas sculvare och oftast äro av utländsk börd', begingo under sina strövtåg i landet svåra ogärningar, och konungen med sitt råd hade nu beslutit att göra ett slut på ofoget. Han stadgade därför, 'att varje sådan förut nämd kringstrykande tjänstelös ofrälse man eller drivare, som påträffas kringvandrande i riket och ej kan inom en månad efter kungörandet av detta brev — en tid som vi oåterkalleligen fastställa för honom som en yttersta frist — antingen med vittnesbörd om att han är i lega eller med öppna brev eller med andra fullgiltiga skriftliga intyg uppvisa en herre, i vars tjänst han är, skall straffas med förlust av alla sina ägodelar, med spöslitning och med öronens förlust. Men om han stannar kvar i riket, fastän han så

[1]) Ordb. under *ældari*.

straffats, så att han i Svealand dröjer kvar längre än en månad och i landskapen på andra sidan Kolmorden, som kallas 'uthan skog', längre än fjorton dagar, skall han sedan underkastas hårdare kroppsstraff av män, som vi härtill skola utse'. Brevet slutar sedan med ett tillkännagivande, att kungen skall inom den utsatta månadsfristen meddela närmare upplysningar om de stadganden mot nämda eller andra infödda eller utländska i riket kringstrykande löse män, som utfärdats av hans far kung Magnus och som han själv sedan beslutit.

Denna stadga kastar ljus över de bestämmelser, som upptecknats i de vestgötska lagsamlingarna. Tolkningen, vid vilken jag följer ordalagen i UB 29, blir alltså följande.

'Få de, som äro verkliga utländska landstrykare, smörj, kunna de ej mera göra anspråk på lagens skydd än en hudstruken trälkvinna. Träffar någon på en som verkligen är en utländsk landstrykare, skall han kalla dit sina grannar och gripa honom och föra honom till häradshövdingen eller till den, som är satt i dennes ställe. Därefter skola de sammankalla ting och höra hans laga försvar. Saknar han sådant, skall man hudflänga honom, ty det sker med lagens tillåtelse.'

Det åligger mig nu att motivera översättningen av enskilda uttryck.

Skiæl har här något fritt översatts med 'laga försvar'. Ordet förekommer enligt min tanke här liksom på många andra ställen i fsv. i betydelsen 'laga intyg', 'bevis'. Att ordet här verkligen åsyftar en bevisning, som den häktade skulle förebringa, framgår av en jämförelse med paralellstället VG IV 20: 3, där denna bevisning tydligare omnämnes, i det att där säges, att den åtminstone i visst fall (om den sker med muntliga vittnesmål?) skall äga rum med vittnesmål inför ett ting. Till innebörden av denna bevisning kan man sluta sig med stöd av nyss återgivna bestämmelser i det kungliga

brevet. Vad den häktade skulle bevisa, var tydligen, att han hade det laga försvar i landet, som där anges.

Misslyckades han i denna bevisning, var han, vad som i UB 29 kallas *vskæliker*, d. v. s. en som saknade laga bevismedel och därmed laga försvar. Lyckades han i sin bevisföring, kallas han i VG IV 20: 3 och i den detta ställe motsvarande ovan återgivna varianten ur G och K *skiæliker*, som alltså här betyder 'en som kan förete laga bevis'. Men dessutom förekommer *skiæliker* i B samt på de ställen i G och K, som svara mot ställena i B, i en annan betydelse: 'den som enligt lagen är', 'lagenlig' (jfr. adv. *skælika*) eller, som Schlyter säger, 'skäligen ansedd för något eller såsom verklig'. Ordet är alltså här, såsom Schlyter ävenledes anmärkt, synonymt med uttrycken *sander* och *fulkomen* i IV 20: 3. Den ursprungliga läsarten tycks alltså vara den, som företrädes av hss G och K. Dessa hss ha nämligen *skiæliker* i tvänne olika betydelser. Detta har förefallit senare avskrivare vilseledande och otydligt, och för att avhjälpa det ha de slagit in på olika vägar; den ene, skrivaren av B, har upptagit ordet endast i betydelsen 'en som enligt lagen eller verkligen är'; den andre, skrivaren av IV 20: 3, har funnit lämpligt att endast använda ordet i betydelsen 'den som kan förete laga bevis'.

En kommande utgivare av VG II bör alltså för detta kap. lägga hss G och K till grund för sin text.

Ældæri har här översatts med 'utländsk landstrykare' [1]). Redan en jämförelse med det kungliga brevet gör en sådan översättning sannolik. Ännu mera styrkes den, om min åsikt om ordets etymon är riktig. Jag uppfattar nämligen ordet som en ombildning efter avledningar på *-are* till det me. '*æl-þed(e)*', som omkring år 1200 uppkommit genom över-

[1]) Ordet skulle alltså betyda detsamma som avses med det klumpigare uttrycket '*löskæ mæn vt rikis*' i VG II Dr 40, där särskilda undantagsbestämmelser för sådana träffas.

gången *eo* > *e* ur det as. *'æl-þeod'*, och som liksom detta betyder 'ett främmande folk', 'utländingar'. Härmed stämmer även, att ordet älst träffas i vestgötakällor.

Som man finner, är efter denna tolkning överensstämmelsen mellan de här avtryckta vestgötastadgandena och kung Birgers brev mycket stor. Den enda viktigare avvikelsen är, att de förra ej upptagit det kungliga brevets stympningsstraff, som var främmande för den inhemska rätten. Då man ej kan tänka, att allt som står i kungliga påbud, också verkligen utan sovring mottogs som lag i Sverge, stör detta ej det allmänna intrycket.

Visserligen omnämnes i slutet på kung Birgers brev, att hans far utfärdat stadganden i samma ämne. Men av det sätt, hvarpå dessa okända äldre stadganden omtalas, framgår, att de (om de nu någonsin funnits) ej varit av samma innehåll, som de år 1303 utfärdade.

Man torde alltså tillsvidare vara nödgad att anse, att den ovan med stjärnor avgränsade delen av VG II UB 29 går tillbaka på denna kung Birgers stadga av år 1303.

Enligt den gängse åsikten är den yngre vestgötalagen, fastän älst bevarad i en handskrift från 1300-talets mitt, avfattad i sitt föreliggande skick något av åren 1281—1300 [1]). Då de nyss omtalade stadgandena i VG II UB 29, att dömma efter Schlyters uppgifter, förekomma i samtliga handskrifter, måste man, om dessa stadganden erkännas vara påverkade av 1303 års stadga, fastslå, att det original, varpå samtliga bevarade handskrifter gå tillbaka, förskriver sig tidigast från detta år. Man måste vidare medgiva, att skrivaren av detta original åtminstone på ett ställe i den i övrigt äldre lagavfattningen infört av honom kända yngre stadganden [2]).

---

[1]) Schlyter, VG Företalet, 17 n. 90.

[2]) Richert uppvisar i sin s. 317 nämda tidskriftsuppsats med stöd av helt andra skäl, att kap. 29 är ett ursprungligt stadgande. Hans slutsatser i detalj om förhållandet mellan hss G och K måste emellertid enligt min

Tidpunkten år 1281 som terminus a quo för hela lagavfattningen blir under sådana förhållanden ganska osäker, då det enda stöd, som anförts för densamma, är den påverkan av biskop Brynjolfs stadga av år 1281, som visar sig i kyrkobalken. Att särskilt kapitlen 37 och 72 av denna balk i de handskrifter, där den bevarats, förete en sådan påverkan är onekligt. Intet hindrar emellertid att uppfatta dessa kap. som tillsatser och omredigeringar, gjorda i den för oss spårbara stamskriften av skrivaren i likhet med hans tillsats av UB 29. Skrivaren har varit så mycket mera intresserad härför, som han säkerligen varit klerk [1]). Tidsgränsen för avfattningen av yngre vestgötalagens huvudinnehåll måste därför enligt min tanke tillsvidare lämnas obestämd.

5. ÖG ES 7. vangx rum.

Om partiellt bestridande vid jordaköp handlar ÖG ES 7, som i cod. A börjar så:

> Nu skill þöm a, annar kalla sik mera haua köpt, ok annar kalla sik minna haua salt, æ mæþan han hauær atær by wangx rum ok wægha, þa hauær han uitzs orþ uita huat sum han hauær salt ok uita huat sum [han] hauær atær.

Jag översätter mellersta delen av detta stadgande på följande sätt: 'så länge han har kvar plats på byåkern och för vägar, har han vitsord' etc.

Enligt min tanke bör *by vangx* i denna hs fattas som gen. av *byvanger*, m. med betydelse 'byns åkerfält'. Ordet *vanger* förekommer i denna betydelse i skånelagen, men icke

uppfattning ses i ljuset av att båda hss gå tillbaka på samma 'stadium', nämligen, vad jag kort kan kalla 1303 års original.

[1]) Som en liknande tillsats, gjord av en prest, utan att den behöver varit vidtagen på ting eller erkänd som rättspraxis, kan slutstadgandet i VG II ÞB 58 om tjuv som gripes av prest betraktas.

i de övriga lagarna [1]). Då östgötalagen i andra fall går med skånelagen, där de andra lagarna ej göra det, synes risken att låta den göra så även i detta fall ej vara stor [2]).

Ordet förekommer vidare i formen *vånge* m. i nutida östgötamål med betydelserna 'krets', 'område', 'inhägnad åkerlapp', varjämte dess ålder inom landskapet styrkes av sockennamnet *Vånga*. Rietz känner ordet *vånge* i betydelsen 'gärde, skifte, afdelning af åkerjorden' ej blott från de f. d. danska landskapen, utan också från Södermanland, varför ett antagande, att ordet en gång haft (och kanske alltjämt har) samma betydelse i det mellanliggande Östergötland, är mycket sannolikt.

Vad konstruktionen *byvangx rum* beträffar, saknar den ej motsvarigheter i lagarnas språk, jfr t. ex. MEL *stallarum*, GL *kirkiurum*.

Lagstadgandet avser tydligen, såsom även dess fortsättning visar, att hävda en förmånsrätt åt män, som äga jord i byn. Den minsta enhet i byn, som enligt andra ställen i lagen synes medföra rätt till del i byjorden, är en sjättedels åtting [3]). Stadgandets syfte är enligt min tolkning att i visst fall förhindra minskningen av det jordområde, som anses nödvändigt för att en besutten man skall kunna fullgöra de pålagor, som åligga honom och hans jord [4]). Om senare strävanden i svensk rätt att upprätthålla fullsuttenheten behöver här knappast erinras.

---

[1]) Jfr SkL 1: 74: 'Sæl man ut lændæ sit, minnæ ællær meræ, oc hauir han siæluir æftir husæ toft oc þær til þre akræ, en akær j hvær wang, um þre wangæ æræ, ællær twa akræ um twa wangæ æræ, ællær en akær vm en wang ær' etc.

[2]) Exempelvis må nämnas, att det är endast i ÖG och SkL, som *halmber* i betydelsen 'skörd' förekommer.

[3]) Se särskilt BB 1: 1; jfr även GB 3, ES 3: 2. — För att sammanställa äganderätt till en tämligen stor jordareal med bevisrätten i jordtvister talar analogivis Vm I BB 1, II BB 1.

[4]) Ett sådant motiv för lagstadganden om jordäganderätt angives uttryckligen i SkL I, 74.

Textens *vægha* bör kanske lämpligast uppfattas som gen. styrd av *rum*, men kan naturligtvis också fattas som ack. För min del är jag böjd att på grund av sammanhanget i ordet se en sådan väg, som en bonde anses ha rätt till i BB 18, nämligen väg till och från sin ägodel i åker eller äng.

Schlyter har som bekant lämnat en helt olika översättning av detta textställe. Efter en något olika uppfattning i Gloss. under *vægher* framställer han i Ordb. under samma ord denna tolkning: 'sedan han sålt undan jord från sin gård, har han så mycket kvar af tomten, att han kan där ställa en vagn, och så mycket af jorden, att han har väg att komma därifrån)(*han haver alsalu ur by salt, ÖG.**, hvarmed kunna jämföras ställen i T. lagar, där det talas om ett stycke jord så stort, att en gås med sina ungar där kan sitta eller en trebent stol &c. stå, se Grimm, Rechtsalterthümer, s. 80, 81'.

Schlyter har kommit till denna översättning på tvänne metodiskt lika farliga vägar. Han har låtit sin uppfattning påverkas av tvänne unga texter B och F, d. v. s. av 1607 års tryckta upplaga och av en hs från slutet av 1500-talet. Efter dessa har han supplerat cod. A med ett *i* framför *by*, vilket möjliggör tillämpningen på denna cod. av hans eljes omöjliga tolkning, och likaså är det dessa texters *vagns* för *vangx*, som utgör tolkningens psykologiska förklaring [1]). Den andra orsaken till hans vilsegång har varit ett nog djärvt användande av den stora germanska komparativa metoden. Det är med stöd av denna, som han för detta ställe antar ett annars i svensk lag okänt mått på jordegendom.

[1]) Det behöver ej påpekas för språkmannen, att denna texternas läsart ej förtjänar något som hälst avseende. Den som önskar ett specialbevis för sammanblandningen av *-ghn-* och *-ng-* i dessa texter kan emellertid studera textvarianterna till de i ÖG Gloss. under *eghn* nämda ställena.

Uppsala. **Karl Gustaf Westman.**

Bidrag till belysning af slaviska lånord i nordiska språk.

Öfver språkliga beröringar mellan de slaviska och nordiska språken har professor Fr. Tamm i Uppsala Universitets Årsskrift för 1881 och 1882 lämnat särdeles värdefulla upplysningar. Men frågan, hvilken väg och när de älsta slaviska lånorden inkommit i nordiska språk, måste väl ännu betraktas som öppen. A priori kunna två möjligheter antagas: antingen hafva dessa ord upptagits af nordborna från östersjövendiskan, eller härstamma de från ryskan, i hvilket fall dels "varäger", dels finnar tjänat som förmedlare. Jag hoppas i det följande kunna med stöd af ljudliga kriterier bevisa, att åtminstone en del af de slaviska lånorden i nordiska språk är af östersjövendiskt ursprung.

Till denna slutsats leddes jag först vid genomläsandet af professor Tamm's "Granskning af svenska ord" i Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII. 4. I artikeln *räka* (s. 24) har författaren påpekat detta ords samband med slav. *rakŭ* "kräfta". "Förutsättning för historiskt samband, säger han, är emellertid, att det nordiska ordet skulle vara en avledd form (= fsv. **rækia*) till ett forngermanskt ord med *ā*, hvilket skulle i forntiden överförts genom lån antingen till eller från slaverna, men skulle på germanska området alldeles försvunnit, efter att hava frambrakt den nordiska avläggaren". Frågan blir emellertid mycket enklare, om vi söka hemorten för sv. *räka* jämte dess danska och norska form vid Östersjöns södra kuster. Östersjövendiskans yttre karaktäristiska drag kunna vi i dag i hufvudsak konstatera genom de språkräster, som räddats åt oss från den utdöda polabiskan samt genom kassubiskan och i synnerhet dess slovinziska dialekt i Pommern jämte ortnamn. Karaktäristisk för kassubiskan är öfvergången af *a*

till *ē* (*ē*ⁱ) efter *r* (och *l*) i vissa ord. Denna ljudöfvergång möter oss i slaviska dialekter söder om Östersjön redan ganska tidigt i ortnamn, som t. ex. *Rederanke* i st. f. *Raderanke* o. a. Hvad i synnerhet det slaviska ord (*rakŭ*) beträffar, som ligger till grund för sv. *räka*, da. *reje* o. s. v., så lyder det i kassubiskan *rēⁱk*, på grund hvaraf vi äfven i östersjövendiskan kunna antaga **rēk*, hvilken form på ett naturligt sätt förklarar vokalen *ä* (*e*) i det nordiska ordet.

En dylik öfvergång af urslaviskt *a* till *e* återspeglas äfven i ordet *gren*, som af Tamm sammanställts med slav. *grana* "gren". Ordet förekommer i denna form och betydelse i serbiska och sloveniska, hvaremot det lillryska *hránok* "gren" tyckes vara en diminutivform till en *ŭ/o*-stam: **granŭ*. Äfven sv. *gren* skulle närmast hänvisa till östersjövendiskt **grēn*. Det skulle visserligen ligga nära till hands att sammanställa sv. *gren* med fno. *grein*, om betydelserna gingo bättre ihop. Därföre synes sv. *gren* sannolikare vara ett lånord.

Att namnet *Svante* är af vendiskt ursprung, antages väl redan allmänt. Till grund för detta namn ligger en hypokoristisk form af antingen *svętopŭlkŭ* eller *svętoslavŭ*. Den urslaviska nasalvokalen *ę* har i östersjövendiskan just i sådana ord som dessa öfvergått till *ą* (*an*), jmfr t. ex. *suantevit* "deus terrae Rugianorum". Den hypokoristiska form, som närmast har gifvit sv. *Svante*, lydde väl **Svątöch* (**svantöch*) med nasalt *a*, då ju de vendiska dialekter, med hvilka nordborna kommo i beröring, i fonetiskt afseende närmast kunna likställas med polabiskan. Namnet *Svjątoch* var fordom ganska vanligt bland kassuberna; i kyrkoböckerna i Schmolsin (i Pommern) mötte jag flere gånger denna form.

Men utom *Svante* finnes det i svenskan ännu ett annat slaviskt lånord, i hvilket vi möta en gammal nasalvokal. Detta ord är *mänt* och *mänta*. Låtom oss först granska det slaviska ord, som är originalet till dessa ord. Det slaviska

verbet *męti* (stammen *men-* och *mĭn-*) betyder ”trycka, klämma, trampa, knåda, bråka”. I lettiskan betyder det härmed besläktade verbet *mīt* (präs. *minu*) både ”trampa” och ”garfva”. Att äfven det slaviska *męti* haft betydelsen ”garfva”, framgår tydligt af lillryska orden *kožemjaka* (*kožě-* till *koža* ”läder”) och *mjatnik* ”garfvare”, i hvilka förbindelsen *mja* går tillbaka till urslav. *mę-*, samt *mneć* ”rohgerber”, där förbindelsen *mn* uppstått af *mĭn-*, afljudsstadium till *men-*. Vidare är att märka ry. *syro-mjat'* ”hvitgarfvadt läder, mänt”, egentligen ”råläder”, emedan första sammansättningsledet *syro-* betyder ”rå”. Sednare delen skulle i urslavisk ljudform lyda **męti*. Detta skulle i östersjövendiskan ge **mąti* (**mąt*, **mant*), på samma sätt, som urslav. *svęt-* gifvit östersjövend. *svąt-*. Från de vestslaviska språken kunna vi visserligen icke numera uppvisa något till urslav. *męti* (ry. *-mjat'*) svarande enkelt eller afledt ord, men icke dess mindre tyckes ordet ej heller där varit okändt. I det fornpreussiska Elbinger-vokabulariet förekommer *mynix* ”gerwer”, d. ä. ”garfvare”. Detta kan icke vara ett genuint preussiskt ord, utan är lånadt från någon angränsande polsk eller kassubisk dialekt. I polskan skulle en till lillryska *mjatnik* svarande form lyda **miętnik* och i kassubiskan **mītńik* ur äldre **mīntńik* (rättare **m̄ĭtnik* med nasalt *i*), se förf. Betonung und Quantität der westslav. Sprachen s. 4 ff. Den sistnämda formen är nästan identisk med den preussiska: i preussiskan har blott *t* bortfallit mellan tvenne nasaler, och **mīnniks*, *mīniks* (*mynix*) sålunda uppstått.

Men huru förhålla sig nu sv. *mänt* och *mänta* till det vendiska **mąt* (**mant*)? Från fornsvenskan är belagdt endast verbet *mänta*, äfvenså *menta* från fornnorskan. På något sammanhang med sista stafvelsen i ordet *pergament* torde väl ingen tänka, enär detta ord blifvit upptaget i nordiska språk i en annan förkortad form, näml. *pärm*. En släkting till *mänta* känner äfven medeltidslatinet: *mantor* ”coriarius”

anföres af Ducange ur en medeltidsurkund från Frankrike. Här hafva vi otvifvelaktigt framför oss en afledning af samma slaviska ord, som är upphofvet till sv. *mänta.* Till grund för medeltidslatinska *mantor* ligger väl närmast något liknande försvunnet tyskt ord. Att döma af den latinska formen hade äfven det tyska ordet lånats från polabisk-vendiskan. Med tanke på det vendiska *mąt-* (*mant-*) är *mänta* att förklara hällre genom *i*-omljud (ur **mantia*), i hvilket fall förhållandet till **mant* blir det samma som t. ex. mellan *mälta* och *malt*, än genom afledning af det enkla *mänt*, som då vore en *i*-omljudd form. Detta sednare synes vara af yngre datum och uppkommet genom abstraktion från det sammansatta *mäntläder.*

Den urslaviska ljudförbindelsen af vokal och likvida framför konsonant möta vi i två ord, som enligt min åsikt äro lån från vendiskan. Tillsammans med dem taga vi äfven ordet *palt*, som Tamm granskat i Skrifter utg. af K. Human. Vet.-Samf. VII. 4 s. 18. Ordet behöfver icke nödvändigtvis vara inkommet i nordiska språk genom lågtyskan, det kan äfven vara parallelt lånadt både i lågtyska jämte frisiska och i nordiska språk. Till belysning af ordets slaviska härkomst må anföras sloven. *plat* f. "die durch Zerspalten eines Ganzen erhaltene Hälfte, das Scheit von einem der Länge nach zerspalteten oder zersägten Baumholz, das Halbholz; die eine von zwei entgegengesetzten Seiten", *plat* m. "das durch Zerspalten entstandene Stück Holz; die Seite". Till sin betydelse står fsv. (ack. pl.) *palta* "stycken af en sönderhuggen människokropp" närmare till ry. *pólot'* "Hälfte eines der Länge nach gespalteten Schweines, Hammels etc.; Speckseite", pol. *połeć* "hälft af ett villebråd", *połcie mięsa* "grosse Schrotstücke Fleisch", slovak. *polt* "Speckseite", *polti z ludi robit'* "Menschen tödten" o. s. v. (af *polŭtĭ*). Sistnämda slaviska ord lydde väl i östersjövendiskan **polt* (**palt?*), som äfven skulle ha gifvit *palt* i nordiska språk, enär första

stafvelsens *o* i gamla slaviska lån substituerats genom *a* i germanska språk.

Hvad vidare *palta* "trasigt klädesplagg" beträffar, så är det att sammanställa med den vendiska formen till urslav. **poltĭno* (fbulg. *platĭno*, ry. *polotnó* o. s. v.) "lärft", hvaraf det uppkommit öfver formen **paltna*. På annat håll har samma slaviska ord gifvit fin. *palttina* "lärft". I svenskan har ordet, som det ofta brukar gå med lånord, fått en pejorativ betydelse.

Väl att märka är att den slaviska ljudförbindelse, som är fortsättning till urslavisk ljudförbindelse: vokal (*o*, *e*) + likvida framför kons. (typen *tolt*), framträder här som *talt*, alldeles som i finskans äldre slaviska lånord. Som bekant har polabiskan och kassubiskan (slovinziskan), hvilka väl uppvisa former med *tart*, icke sådana med *talt*. Men att äfven former med *talt* förekommit på östersjövendiskans område, framgår enligt min tanke bl. a. af sådana ortnamn som *Pasewalk*.

Till ord af typen *talt* hör äfven namnet *Bält*. Senast hafva Falk och Torp i sin etymologiska ordbok skrifvit om detta ord: "Ordet maa hænge sammen med det gamle navn paa Østersjøen *mare balticum*, som først forekommer hos Adam af Bremen i 11 aarh.; saml. *Baltia* hos Plinius om den østpreussiske kyst, eng. *the Baltic* "Østersjøen", sen mht. *beltemere* "Østersjøen", nht. *Belt* undertiden om Østersjøen. Til grund ligger maaske lit. **baltas* "sump" = oslav. *blato*". Att *Bält* sammanhänger med *mare balticum* och mht. *belte-mere* är otvifvelaktigt, men däremot tror jag icke att Plinius' *Baltia* hör hit. Det är äfven djärft att ponera ett litauiskt **baltas* "kärr", emedan ett sådant ord i den betydelsen icke förekommer i något baltiskt språk. Däremot känner litauiskan ett troligen med urslav. **bolto* (fbulg. *blato*, ry. *bolóto*) besläktadt *balà* "Bruch, eine sumpfige öfter mit Gehölz bewachsene Strecke" (Kurschat), hvilket synes förekomma äfven på fornpreussiskt område i sjö- och flodnamnet *Balaw*, *Balov*,

det nuvarande *Balauersee*, Nesselmann, Thesaurus linguae pruss. s. 15. Litauiskan känner blott adj. *baltas* "hvit", och det är enligt min tanke just detta ord, som gifvit upphofvet till namnet *Baltia.* Med detta namn betecknas ju ostpreussiska kusten, balternas, "de hvites" (litauers och preussares) urgamla hem — att ett folk kallat sig "de hvite", är icke utan analoga motsvarigheter både i Europa och i Asien. Plinius' *Baltia* har således ingenting att göra med hafvet. Adams af Bremen *mare balticum* betecknar närmast den del af Östersjön, som sköljer den vendiska kusten och de danska öarna. Det är äfven venderna som gifvit namnet. Mare *balticum* pekar nämligen på en form af typen *talt*, och det ord, som ligger till grund för det, är den vendiska formen af urslav. **bolto.* Naturligtvis har detta icke i betydelsen "kärr, sump" kunnat användas som namn på ett haf, utan måste ordet ha betecknat äfven större vatten. På några håll af slaviskt språkområde är äfven detta fallet ännu. I montenegrinsk serbiska betyder *blato* enligt Vuk "sjö". Rumäniskan visar oss med samma ljudföljd [1]) som vi hafva i "mare *balticum*" det slaviska lånordet *baltă*, som utom "Teich, Sumpf, Lache, Pfütze" enligt Tiktins ordbok betecknar det samma som *lac*, d. ä. "sjö". Samma slaviska ord ingår äfven i namnet på en sjö af betydlig storlek i Södra Ungern, näml. *Plattensee*, på ungerska *Balaton*, som uppkommit af en slavisk form **blatĭno* (urslav. **boltĭno*). Denna form ger oss en fingervisning till förklaringen af namnet *Bält.* Vend. **baltĭno* har på den tiden, då det reducerade *ĭ*-ljudet i andra stafvelsen icke ännu försvunnit, gifvit det senare *i*-omljudda *Bälten*, hvaremot det föregående ordet (sv. *palta*) upptagits på en tid, då det reducerade *ĭ* redan försvunnit. Slutet i

[1]) Äfven kyrkoslaviskan har bevarat några former med *al* jämsides med sådana med *la* icke allenast i framljud, som t. ex. *aldija* jämte *ladija*, *alkati* jämte *lakati*, utan till och med i inljud: *bal'tiny* (Miklosich, Lex. pal.) jämte *blatina*.

Bälten uppfattades som artikel och så uppstod *Bält*. På en med suffix *-i̯o* eller *-i̯a* afledd form af urslav. **bolto* kan icke tänkas, enär förbindelsen *-ti̯o* eller *-ti̯a* i vendiska liksom i allmänhet i västslaviska språk hade gifvit *-ća* (*-tša*), jfr. t. ex. **svěća* (**světša*): polab. *swêtzia*, pol. *świeca*, tjeck. *svíce* "ljus" < urslav. *světi̯a*.

Af det föregående se vi, att de älsta beröringarna mellan vendiska och nordiska språk egt rum redan på en tid, då de reducerade vokalerna (*ĭ*, *ŭ*) i vendiska ännu voro bevarade och i-omljudet icke ännu börjat värka, så att lånord hunnit drabbas af denna ljudlag (*Bält*, *mänta*) — ett icke oäfvet kriterium för bestämmande af tiden, när vender slagit sig ner i danskarnes granskap.

Förrådet af vendiska lånord i nordiska språk är härmed ingalunda uttömdt. Från vendiskan härstamma orden *stolpe*, *tolk* och *torg*. Förmodligen har äfven *miollnir* inkommit från samma håll. Till detta antagande leder mig det långa *l*-ljudet — ordet skrifves ju med två *l*, som professor A. Kock Indogerm. Forsch. X 110 påpekat. Denna egendomlighet kunde lätt förklaras genom lån. I slaviska språk är **mĭlŭnĭji* (fbulg. *mlŭniji*, ry. *molonjá* o. s. v.) "blixt" ett mycket spridt ord, det förekommer äfven i kassubiska och polabiska. Det slaviska ordets "tjocka" *l* (*ł*), som i kassubiska och vendiska senare öfvergår till *u̯*, har i fornnorska substituerats genom långt *l*-ljud och det reducerade ljudet framför *ł* genom *iǫ*; äfven kassubiskans *möu̯ńa* synes hafva uppstått genom mellanstadiet **ḿöłńja* ur **mĭłn-*. Ett annat lån på nordiska mytologiens område har tidigare förmodats af Heinzel och J. R. Aspelin i namnet *Kvásir*, hvartill det slav. *kvasŭ* "sur dryck" enligt deras tanke gifvit upphof.

Om ett ord fins det uttryckligen sagdt i den fornnordiska literaturen, att det är vendiskt. Vi mena ordet *brakki*, *brakun*, som Fritzner öfversätter "Mægler, Mellemmand ved

Handelsforretninger", jämte det han anför hithörande stället ur Fornmannasögur: "þeir voru þar (i Vendland) kallaðir brakkarnir, er vér köllum tulka". Af de två formerna förråder *brakun* genom sitt i slaviska språk vanliga suffix *-un* genast sin härkomst, men själfva ordet tarfvar närmare belysning, emedan det endast i bulgariska, ryska och kroatiska (i sistnämda språk enligt Verantius' Dictionarium) brukliga *brakŭ* har betydelsen "äktenskap". Det oaktadt är det samma ord som ligger till grund för *brakki* och *brakun*. I fornryska betyder *brakŭ*, utom "äktenskap", äfven "gästabud" med anledning af antingen äktenskapsförbindelse eller barndop. I en fornrysk text från fjortonde århundradet heter det i fråga om byteshandel, att man "icke skall med kättare hålla gästabud efter afslutadt köp, ej heller göra köpeaftal ("*brakŭ*") med dem eller köpa af dem" (Sreznevskijs fornryska ordbok under ordet *brakŭ*). Att *brakŭ* här betyder "köpeaftal", framgår icke allenast af sammanhanget, utan äfven af den grekiska originaltexten, där vårt ord motsvaras af *συμβόλαια*. Belysande för ordets semasiologi är äfven dess användning i en på bysantiskt original hvilande gammalrysk berättelse om den vise Akyrios eller Akir, där dess betydelse mig veterligen hittills icke kunnat tolkas. För att med stöd af det föregående kunna förklara detta ord i nämda berättelse vill jag med några ord återge ett ställe ur densamma: Konung Sinagrip beger sig på sitt skepp i härfärd. Det blir svår storm, skeppet håller på att sjunka. Då uppmanar Sinagrips rådgifvare, den vise Akir, sin konung att anropa den helige Nikolaus om hjälp. "Lofva honom gästabud och vaxljus, så hjälper han", säger Akir. Konungen ropade helgonet till hjälp och lofvade honom gästabud och vaxljus. Skeppet räddades och seglarene anlände lyckligen hem. Konungen frågade Akir: hvem är den helige Nikolaus, kalla honom hit! Akir sade sig själf icke kunna kalla honom, men det fins i Chalcedon en metropolit, som

kan kalla Nikolaus i människogestalt till konungen. Konungen skickade då efter metropoliten "på *brakŭ*", emedan han, konungen, hade lofvat på sjön den helige Nikolaus gästabud, täckta bord och vaxljus. Äfven här har *brakŭ* användts ungefär i betydelsen *συμβόλαια*. Sinagrip har på sätt och vis varit i affärer med den helige Nikolaus och nu kallas metropoliten att bevittna affärsaftalet och inbjudes på kalas med anledning däraf. Af allt detta följer att med *brakŭ* ursprungligen har förståtts "köpeaftal", och det är i denna betydelse, som venderna synas hafva begagnat ordet; utvidgadt med suffixet *-unŭ* har det fått betydelsen "Mægler, Mellemmand ved Handelsforretninger". Ett fornnordiskt minnesmärke har således ledt oss vid tolkningen af ett slaviskt ord, som äfven i kulturhistoriskt afseende är ganska intressant, emedan betydelseutvecklingen från "köpeaftal" till "äktenskapsförbindelse" bjuder oss reminiscenser från brudköpets tid. Genom det fornnordiska belägget veta vi vidare, att ordets urslaviska form varit **brakŭ* och icke **borkŭ*, som i vendiskan hade gifvit **bark*. Ordet har hittills trotsat alla etymologiska försök — härledningen af *bĭrati* "taga" måste ovillkorligen förkastas. Nu, då ordets semasiologi är känd, kan det sammanställas med lat. *merx*, till hvilket det står i tvåstafviga basers afljudsförhållande. Anljudet *br* har uppstått af *mr*. Till betydelseutvecklingen jfr. också medeltidslatinets *mercatio* "förlofning".

Joos. J. Mikkola.

Till fonemet *aiw*'s historia.

Som Arkivets läsare torde erinra sig, utkommo under förra hälften af 1901 icke mindre än tre af hvarandra oberoende undersökningar af fonemet *aiw*'s historia i nordiska språk — en lika vansklig som intressant fråga. I den sist publicerade af dessa (Till den nordiska Språkhistorien, bidrag af O. v. F. i Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII, nedan citeradt NS.) sökte jag i en kort Efterskrift bemöta O. F. Hultmans och Axel Kocks i Ark. XVII framställda meningar, för så vidt de afveko från de resultat, hvartill jag själf kommit.

Senast har Kock i Arkivets b. XVIII under rubriken "Kritiska anmärkningar om behandlingen av ljudförbindelsen *aiw* i fornnordiska språk" ånyo underkastat frågan en granskning, som väsentligen fått form af en polemik mot min ofvan anförda undersökning och ett försvar för hans först publicerade uppfattning mot de anmärkningar, jag framställt i Efterskrift. Kock finner mitt försök att lösa frågan "afgjordt otillfredsställande".

Prof. Kock gör mot mig flera invändningar, som synas tala till förmån för den af honom förfäktade meningen, samt yttrar sig gärna med mycket stor bestämdhet. Dessa omständigheter i förening med hans berättigadt stora auktoritet komma lätt den, som icke djupare arbetat sig in i den vanskliga fråga striden gäller, att tro, att sista ordet är sagdt i o. m. Kocks artikel.

Det är icke för att till hvad pris som helst jäfva en sådan föreställning, som jag begärt plats för en ny uppsats i frågan, utan därför, att jag efter ännu en noggrann genommönstring af det material jag brukat, och de slutsatser jag därpå byggt, samt efter ingående undersökning af Kocks invändningar mot min ståndpunkt kommit till den fasta öfver-

tygelsen, att Kocks åsikter i det väsentliga äro stridande mot det förlopp, fonemet *aiw*'s utvecklingshistoria värkligen haft, och till följd däraf oriktiga. Här stå sålunda Kocks åsikter och mina egna i den bestämdaste strid med hvarandra. Frågans beskaffenhet gör det nödvändigt för de läsare, som i saken önska bilda sig en mening, att själfva granska det material och den litteratur, som hör hit. I en kort uppsats som denna, särskildt då den är af polemisk art, kunna aldrig alla de omständigheter, som varit afgörande för motståndarens och ens egna stridiga meningar, fullt komma till sin rätt. Att bemöta alla detaljanmärkningar, som Kock riktar mot mig, har jag af hänsyn till tidskriftens utrymme underlåtit. Min tystnad i något mera åt sidan liggande spörsmål får därför icke tolkas som ett medgifvande.

I mina "Nordiska Bidrag" har jag uppdelat spörsmålet om *aiw* (= *ǎi̯u̯*) i tre hufvudafdelningar.

I. Om behandlingen af urn. *-u̯a*^{x}*-* och *-i̯a*^{x}*-* i svagtoniga stafvelser efter bortfallet af *a*^{x}.

II. Om behandlingen af urn. *ai̯* i ställningen framför *w* (= *u̯*), *u*.

III. Om uppkomsten af växelformerna *sǽr*, *siór*, *siár* etc.

Jag skall nu tillåta mig att under samma rubriker upptaga till bemötande Kocks invändningar och självförsvar samt de nya fakta och synpunkter, jag kan anföra till styrkande af den af mig förfäktade meningen.

I.

Jag har sökt ge stöd åt den först af Hoffory närmare motiverade meningen, att, då i förbindelserna *-u̯a*^{x}*-* och *-i̯a*^{x}*-* *a*^{x} synkoperats, *u̯* och *i̯* städse omedelbart öfvertagit *a*^{x}'s sonantiska funktion och altså själfva alltid blifvit stafvelsebildande *u* och *i*. Enligt denna åsigt har urn. **ȝarwaʀ* > **ȝaruʀ* (= Rök **karuʀ**), urn. **hari̯awulfas* (jfr. fi. *Harjavalta*) > **hariwulfs**.

Jag framhöll särskildt att detta bevisligen varit förhållandet i de vestgermanska språken. Jag hade kunnat tilllägga, att förhållandet också varit detsamma i urn. tid, då efter ett *u̯* en sonant synkoperades: Tjurkö **kunimudiu** (< -**munðiu̯i*), men **wurte**.

Af de skäl, som jag framdragit för Hofforys åsikt, bemöter Kock endast ett. Enligt min mening borde, under förutsättning att *u̯* ej blef *u*, urn. **mau̯iʀ* ha gifvit ett litterärt **mau̯ʀ* (**møyr*) lika väl som urn. **lau̯na* gaf *lau̯n*. Då nu emellertid **mau̯iʀ* faktiskt blifvit *mār* (*mǽr*), så böra vi däraf sluta att mellanstadiet varit ett tvåstafvigt *ma-uʀ*, "hvars *u* synkoperades samtidigt med *u* i *sunuʀ*" tillade jag. "v. Friesen besinnar härvid icke", invänder Kock, "en mycket viktig faktor. Om *u* i "*ma-uʀ*" synkoperades samtidigt med *u* i **laʒuʀ*, så frågar man sig: hvarför utöfvade det vid sin synkopering icke samma omljudande inverkan på rotvokalen som *u*-ljudet i **laʒuʀ*". Jag har i själfva verket i den ofvan citerade bisatsen användt ett "samtidigt med" i stället för "lika väl som". Det har icke varit min mening att taga ställning i frågan om *u*-(*w*-)omljudets kronologi (se härom Kock I. F. V, 153 ff. och Noreen Awn. Gr.[3] § 77). *U* har i **ma-uʀ* bortfallit omedelbart efter kort *ă* utan att efterlämna labialomljud lika väl, som *w* i **mawʀ* enligt Kock gjort det, under det att **sparwʀ* (konstrueradt enl. Kock) gifvit *spǫrr*. Dessutom invänder Kock mot min jämförelse mellan urn. **lau̯na* och **mau̯iʀ*, att *u̯* i det förra varit mer "vokaliskt" än i *mau̯iʀ*. Detta är möjligt — ehuru jag ej ser, att några skäl finnas för antagandet — men det är på de språkhistoriska grunder, som jag i NS anfört och som Kock icke bemött, sannolikt, att rollerna mellan *u̯* i **lau̯na* och *u̯* i **mau̯iʀ* i så fall omkastats efter synkopen af *i*, och att *u̯* i sistnämda ord då blifvit "helt vokaliskt" d. v. s. en sonant *u*.

Kock är obenägen att inlåta sig på frågan om behandlingen af *i̯ u̯*, då en vokal efter dem synkoperas, i sin hel-

het. Utan att motivera sin mening, förklarar han sig anse, att "vid *a*-förlusten i *-u̯a-* *-i̯a-* dessa ljudförbindelser i viss ställning, resp. under en viss språkperiod utvecklats till *u̯ i̯*, men däremot i viss annan ställning, resp. under en annan språkperiod till *u i*". Denna åsikt kräfver i hög grad en närmare utredning, och innan Kock presterat en sådan, är det omöjligt att yttra sig öfver densamma.

Frågan om behandlingen af *u̯* och *i̯* i ofvan nämda fall är dock — som Kock anmärker — icke af afgörande betydelse för hufvudfrågan.

II.

Behandlingen af urn. *ai̯* före *u̯*.

Kock vidhåller fortfarande sin Ark. XVII 355 ff. framställda åsikt, att *ai̯u̯* i nordiska språk utvecklat sig på två olika sätt, i ty att det i ställningen före vokal skall ha blifvit *āu̯* men deremot före konsonant och i slutljud *ǣu̯*, hvilket med mellanstadier gaf *iō*. Han bestrider följaktligen min iakttagelse, att *ai̯u̯* alltid blifvit *ǣu̯*, för så vidt ej genom sonantisering af *u̯* > *u* och bortfall af *u* fonemet gett *øy*.

Efter monoftongeringens genomförande böjdes urn. **sai̯u̯iʀ* på följande olika sätt enligt

Kock	och enligt mig:
Sg. n. **sǣu̯ʀ*	Sg. n. **søyʀ*
g. **sāu̯aʀ*	g. *sǣu̯aʀ*
d. **sǣu̯* l. **sāu̯e*	d. **søy* l. *sǣu̯e*
a. **sǣu̯*	a. **søy*
pl. n. **sāu̯aʀ*	pl. n. *sǣu̯aʀ*
etc.	etc.

Enligt Kock har sedermera stamformen **sāu̯-* öfverallt analogice ersatts af *sǣu̯-*. Det är sålunda icke af nöden för Kocks förklaring af hufvudfrågan — de olika stamformerna af *sǽr*, *snǽr*, *frǽ* o. s. v. — att göra det, som mig synes, ytterst djärfva antagandet, att *ai̯u̯* utvecklat sig på två sätt, allt eftersom på *u̯* följde vokal eller icke. När Kock först i Ark. XVII gjorde detta — som vi se — obehöfliga anta-

gande, stod han tydligen fortfarande kvar på den då gängse ståndpunkten, att *ai̯* > *ā* före *u̯* var ett bevisadt faktum. Kocks försvar för sin mening och invändningar mot min kunna sammanfattas i följande hufvudpunkter.

1. Då fht. *ai ei* framför *h r w* blifvit *ē* och urn. *ai* före *h* och *r* blifvit *ā*, så bör man vänta att urn. *ai* har blifvit *ā* jämväl före *u̯*. Värdet af denna allmänna betraktelse är tvifvelaktigt. Jag behöfver icke erinra om, att vi icke få draga detaljerade paralleler i fråga om t. ex. omljudets utveckling mellan nordiska och andra germanska språk. Och vi få det ej heller i detta fall. Jag vill till att börja med framhålla, att kontraktionens resultat är väsentligen olika i fht. och i nordiskan. Vidare kontraheras *ai ei* i fht. jämväl före *r* < *ʀ*, något som ej är förhållandet i n. spr. Mitt antagande, att *ai̯* > *æi̯* > *ǣ* före *u̯*, under det att samma diftong blifvit *ā* före *h*, *r*, innebär i själfva verket endast, att kontraktionen före *u̯* är yngre än framför *h* och *r*: när diftongen före *u̯* kontraherades, hade *ai̯* redan öfvergått till *æi̯*. — F. ö. kan Kock själf ej fästa afgörande vikt vid parallelismen med fht., då ju i fht. *aiw* blir *ēw*, under det att enligt hans eget antagande *aiw* i n. spr. än blir *ǣw* och än *āw*. Under sådana förhållanden har följande uttalande väsentligen förlorat sitt stöd: "Synnerligen bindande skäl måste anföras, för att man icke skall draga den konsekvensen att *aiw* i nordiska språk blifvit *āw*".

2. Det enda bindande bevis — enl. Kocks eget medgifvande — för att verkligen *aiw* blifvit *āw*, är fvn. *vǫ́*, *vá* f. 'lidande, olycka', som han enligt häfdvunnen sed identifierar med fht. *wêwo* m., ags. *wāwa* m., fi. *vaiva* o. s. v. Jag vill anmärka i förbigående, att det nord. *vǫ́* icke kan fonologiskt identifieras med fht. *wêwo*, ags. *wāwa*. Ett urg. **u̯aiu̯an*- bör, om Kock har rätt, ge **váve* m. i nordiska språk, om min mening är riktig **vǽve*. Hvad nu hufvudfrågan beträffar — höra verkligen fvn. *vǫ́* och fht. *wêwo* samman? —

så har jag ur betydelsens synpunkt bestridt detta. Jag har i NS framhållit, att *vǫ́* och nno. *vaa* utom 'olycka, elände' [1]) uppvisar en hel rad andra betydelser: 'vansklighet, fara; fruktan, ängslan; under', hvilka omöjligen kunna ha framgått ur en grundbetydelse 'elände', som man på grund af fi. *vaiva* och fht. *wēwo*, ags. *wāwa* måste förutsätta för urg. **uai̯u̯an-*. Jag har ytterligare bl. a. påpekat att verbet *vá*, som uppenbarligen hör samman med subst. *vǫ́*, betyder 'tadla', altså 'anse vrång, oriktig', hvilket hänvisar till ännu en nyans hos det fvn. *vǫ́*, nämligen 'fel, vrånghet'. Äfven detta talar ur historisk-semasiologisk synpunkt på det bestämdaste mot sammankopplandet af *vǫ́* och *wēwo*. Kock har icke sökt gendrifva dessa mina utgångsfakta; ej heller har han sökt förklara hur 'elände' kan komma att betyda 'under' och *vá* vb. icke 'ömka' utan 'klandra'. Förklaringen ligger däri, att grundbetydelsen hos *vǫ́* icke är 'lidande, elände' [2]) utan 'vrånghet, vansklighet, säregenhet'. 'Vansklighet' får betydelsen 'olycka, elände' på samma sätt, som 'svårighet' understundom får det, eller som 'oegentlighet' kommer att betyda 'brott' och 'konstig' 'galen'. Men å andra sidan: hvilken konkretare föreställning ligger bakom den skäligen abstrakta 'vansklighet'? Detta ords egen historia ger oss en god ledning för att finna svaret. Fsv. *vanskelikhet*, *vanskeliker*, nno. dial. *vanskeleg* 'vanskelig, besværlig; særsindet (= 'underlig'), vanskelig at tilfredsstille; farlig, slem' etc. utgå från ett substantiv fsv. *vanske* 'fel', nno. dial. *vanske* 'Feil, Lyde; Vanskelighed, Hindring'. Detta *vanske* är i sin tur en normal afledning (se Jessen Etym. da. Ordbog s. 275) af fvn. *vandr* 'vanskelig' och *vandi* m. 'hvad der sætter en i Forlegenhed, udsætter en for en Ulempe; vanskelig og ansvarsfuld Gjer-

---

[1]) Att *vǫ́* har denna betydelse, har jag aldrig velat bestrida. Kock tycks tro detta, då han synes förlägga tyngdpunkten i sin bevisföring till uppvisandet af dessa bet.-nyanser hos *vǫ́*.

[2]) Att ordet sedermera fått denna betydelse, är lika onekligt, som att nsv. *vånda* är samma ord som fsv. *vandi* 'vansklighet, svårighet'.

ning eller Stilling'. Betydelsen 'under' möter redan i den första ofvan för *vandi* angifna betydelsen och i fvn. *undr* n. 'Vidunder, hvad der volder Forundring, ligger over eller udenfor Tingenes naturlige Gang' = fht. *wuntar*, mht. *wunder*, fsa. *wundar* o. s. v. n. 'id'. Detta urg. **u̯unðra-*: *vinda* 'vrida' (hvaraf *vandr*, se nedan!) = fvn. *bitr*, fht. *bittar* : fvn. *bíta* [1]). För att nu återgå till *vandr*, så är detta ett verbaladjektiv till *vinda* 'vrida sig' och betyder sålunda 'vriden, krokig, krånglig' (jfr *seigr* 'fuktig' : *síga* 'sjunka', nsv. *sank* : *sjunka*, fvn. *valtr* 'rank' : *velta* 'kantra' o. s. v.).

Hvad har nu detta att göra med *vǫ́* 'vanskylighet o. s. v.'? Jo, i fvn. ega vi ett annat *vǫ́* f. 'vrå, krok' (se v. Friesen anf. arb. s. 11 not. 2 och där anförd litteratur), som utgår från ett urn. nom. **u̯anha-* = ags. *wōh* 'krokig' o. s. v. Att ett nomen **u̯anha-* till alla delar motsvarande det ags. *wōh* n. 'fel, orätt, vrånghet' och *wōh* adj. 'krokig, vrång' en gång existerat i nordiska språk, kan sålunda omöjligen förnekas. Hela mitt antagande, då jag identifierar fvn. *vǫ́* (ljudlagsenl. **ó*, ty *u̯* föregår *ǫ́* och har äfven följt, om Kock hade rätt; *ǫ́* har enl. min mening varit nasaleradt, hvarför jämväl på den grund > **ó*) med ags. *wóh* inskränker sig sålunda därtill, att urn. **u̯anha-* fått en betydelseutveckling analog med hvad *wōh* fått i ags. och identisk med den, som de synonyma *vandr* och *rangr* [2]) haft i nord. språk. Möjligheten, att

[1]) Sammanställningen af *undr* med *vinda* träffas redan hos Grimm Gram. 2, 35 nr 383, dock framstäld med tvekan och utan närmare utredning af betydelseutvecklingen. Kluge Et. Wb.[6] säger: "wird mit Unrecht zu gr. ἀϑρέω gestellt". — Urg. **u̯unðra-* är eg. ett med *-ro*-suffix afledt adjektiv af *vinda*. Neutret af detta adj. har så substantiverats.

[2]) Fvn. *rangr* (= nsv. *vrång*) adj. och dess närmaste slägtingar i äldre och nyare språk uppvisa, äfven de, en serie betydelseskiftningar, som på ett slående sätt harmoniera med urn. **u̯anha-*'s: *rangr* adj. 'skjæv, urigtig, afvigende fra hvad der er det rette eller fra hvorledes det skal være'; nno. dial. *rang* 'vrænget; falsk, vrang, ikke korrekt; forviklet, slem at komme til rette med; tvær, stridig'; häraf verbet fvn. *rengia* 'vrænge, sætte noget i en skjæv stilling som er modsatt den rette, lige; forkaste noget som urig-

vǿ hör samman med *vōh*, är sålunda ådagalagd. Därmed har sammanställningen *vǿ-wēwo* — äfven enl. Kocks medgifvande det enda fullt säkra bevis, hvarpå man stödt åsikten att *ai̯* > *ā* före *u̯* — förlorat sin bindande kraft. Det har f. ö. redan ofvan med semasiologiska skäl ådagalagts, att den är omöjlig. — När Kock med stor kraft vidhåller riktigheten af sammanställningen *vǿ-wēwo* på den grund, att hvad han kallar de centrala betydelserna öfverensstämma, så torde detta icke vara tillåtligt. Kock fattar central ungefär i betydelsen 'ofta(st) i litteraturen (språket) belagd' eller 'starkt af lexicograferna betonad'. Om uttrycket central skall i språkhistorien användas om en betydelse, så kan det icke beteckna något annat än en grundbetydelse, från hvilken andra betydelser ha utgått (utvecklat sig) och äro deducerbara. Det torde med tillräcklig tydlighet ha framgått af den i NS och ofvan gjorda utredningen, att den i denna mening centrala betydelsen i *vǿ*, 'egenhet, vansklighet', icke kongruerar med och icke är förenbar med den centrala betydelsen i *wēwo-wāwa-vaiva* 'elände'.

3. Ark. XVIII, 232 förklarar Kock själf, att *vǿ* är det enda fullt säkra exemplet på ljudregeln *ai̯* > *ā* före *u̯*. Jag skulle altså icke egentligen behöfva åter på nytt behandla de öfriga. Men Kocks framställning ger gärna läsaren det intryck, att den möjlighet, som han medger finnas för en annan förklaring af orden i fråga, ligger så aflägsen. Jag vill därför yttra några ord äfven om ett af dem.

Got. *saiwala* : isl. *sál*. "Fastän den svaga möjligheten finnes att i isl. *sál* se ett ags. låneord, är det oberättigadt att anlita denna nödfallsutväg", säger K. a. st. Det bör framhållas, att åsikten om *sál* etc. som ags. lånord icke är af mig först framställd för att undanrödja en stötesten

tigt, ulovligt', jfr till sistnämda betydelse *vá* 'tadla'. Härtill kan läggas: *rǿ* f. 'vrå' (jfr *vǿ* i samma betydelse) < **u̯ranhō-* ~ **u̯ranʒō-* i *rǫng* f. 'Knæ, Krumtræ i Baad'.

för en hypotes. Från helt andra utgångspunkter har först Vigfússon och sedermera äfven Brate och Reinius (litteratur i NS s. 13) — de enda som underkastat *sál* med alla dess brokigt skiftande litterära former i de nordiska språken en ingående granskning — med öfvertygande motivering kommit till samma mening, innan jag i en ny språkhistorisk iakttagelse fann en bekräftelse därpå. — Ännu en sak bör tilläggas. Kock säger Ark. XVII, 363: "Samtliga de nordiska formerna (af *sāl*, *siāl*, siol etc.) kunna i Norden hafva utvecklats ur motsvarigheten till ett got. *saiwala*, äfven om sannolikheten talar för att någon bland dem är låneord" [1]).

I samnordisk tid har *själ* enl. Kock haft följande flexion:

sg. n. a. *saiwul > *sāwul > sāl (sǫl)
g. *saiwlaʀ } > *sæiwlaʀ > *sǣwlaʀ > siolaʀ
pl. n. a. *saiwlaʀ }

Har jag fattat Kock rätt, så har enl. ofvan gifna skema *ai* > *ā*, innan *w* bortfallit före *u*. I samma uppsats s. 368 ger K. en förklaring af isl. *ey* 'alltid' samt ngutn. *sloygur* och *snoy* etc., som förutsätter att *w* bortfallit före *u*, medan *ai̯* ännu kvarstod och innan det ännu förenklats till *ā*. Denna förutsättning gäller jämväl för det utförligare förklaringsförslag, som Kock framställer Ark. XVIII, 248. På intetdera stället har K. anmärkt eller motiverat den olika utvecklingen:

*saiwul > *sāwul men
*snaiwum > *snaium > *snæium.

Motsägelsen är knappast blott skenbar. Visserligen kunde Kock kanske vara benägen att anta, att i *snaiwʀ *ai* ännu kvarstod, sedan *snaiwe > *snāwe, och att från *snaiwʀ ai* på nytt uppfriskats före antesonantiskt *w*, som därpå fallit före *u*. Eller ock menar han möjligen, att i *saiwul *w* återin-

[1]) Den form, som enligt Kock snarast skulle vara lån, är enligt s. 364 fvn., fsv. *sál*.

förts från **saiwlaR*. Båda dessa antaganden skulle högst betydligt och högst obehöfligt inveckla frågan och lida f. ö. båda af den språkhistoriskt betänkliga bristen, att de förutsätta uttalsformer, som icke mer kunde uttalas, sedan *ā* en gång genom uttalsvana fastslagits före *w* och å andra sidan *w* på grund af beskaffenheten af sitt dåvarande uttal "bortföll", det vill förmodligen säga sammanflöt med *u o* etc. — Ännu en förklaring af motsatsen **saiwul*)(**snaium* kunde möjligen sökas däri, att i **saiwul u* uppkommit ur *o*, *ǫ* < *a* genom *u*-omljud. Att i själfva verket *w* före *o* < *ǫ* bortföll så tidigt, att *i* efter kort rotstafvelse ännu var kvar osynkoperadt, visar *Herioldus* (< **hariawalðuR*, jfr fi. *Harjawalta*), där *w* uppenbarligen försvunnit samtidigt med *w* i urn. *hariwulafR* > *Heriolfr*, Noreen Awn. Gr.[3] § 66 o. 144. — Skall nu motsägelsen **saiwul*)(**snaium* lösas så, att den senast framställda meningen anses vara den rätta och **saiwul* altså rättas till **saiul*, så fins ej mer någon möjlighet att förklara *sāl*, och Kock får väl då återupplifva tanken på anglosachsiskt lån. Är åter **saiwul* > **sāwul* det rätta, då kan Kock ej längre förklara *ey*, *snoy*, *sloygur* o. s. v. — Af det sagda torde så mycket åtminstone framgå, att fvn. *sál*, fsv. *sāl* ej kan användas som bevis för den förmenta ljudregeln *ai* > *ā* före *u̯*.

Innan jag slutar kapitlet om behandlingen af *ai̯* före *u̯*, ber jag att få tillägga några anmärkningar af allmännare art.

Enligt Kock har ännu i sent samnordisk tid det urn. **snaiu̯aR* haft följande flexion:

sg.	n.	**snǣwR*	pl. n.	**snāwaR*
	g.	**snǣws*	g.	**snāwa*
		**snāwar*	d.	**snæium*
	d.	**snāwe*	a.	**snāwa*
	a.	**snǣw*		

Således möter oss i detta paradigma af nio kasus icke mindre än fem med stamformen **snāw-* (och det bör inom paren-

tes anmärkas, att, som jag nedan skall visa, pluralformer af ordet äro vanliga). Inom ett adjektivs flexion t. ex. urn. *_slaiwaR_ skall ha funnits sex former med stammen *_slāw_- o. s. v. Sådana eller likartade stamformer träffas på hela det nordiska språkområdet **aldrig**. Och dock hafva vi rätt att på grund af fullt analoga exempel finna dem som de vanligaste eller åtminstone som vexelformer till de vanligaste formerna. Urn. *_blāwaR_ = fvn. _blár_ bör (Noreen Awn. Gr.[3] § 74 mom. 2) i de kasus, som svara mot *_slǣwR_ etc. altså där ett _u_ (enl. Kock _w_) bortfallit, ha stamformen _blō_-, i öfriga kasus *_blā_(_w_). Belagda äro uteslutande _blā_-. Detsamma är förhållandet med _grár_ m. fl. Inom paradigmet _týr_ : _tívar_, inom parad. _mór_ : _māvar_ (< *_maihṷðR_) ha vi vexelformer o. s. v., men stamformerna *_sā_-, *_snā_-, *_slā_- skulle aldrig träffas, om de funnits i den utsträckning Kocks hypotes fordrar! Det som emellertid gör Kocks hypotes om stamformer *_snāw_-, *_slāw_- definitivt ohållbar, är den omständigheten, att de kasus, där de i samnordisk tid skulle höra hemma, själfva äro under denna tid fasta former, d. v. s. de former, från hvilka nybildning utgår till andra kasus och ej själfva utsatta för analogiska förändringar. Härom nedan s. 349 f.

Jag vill sluta detta kapitel med ett mera subjektivt uttalande. Då det öfverhufvudtaget icke lyckats framdraga mer bärande bevis för öfvergången _ai_ > _ā_ före _w_, kan man tryggt säga, att en sådan öfvergång är obevislig.

III.

Om växelformerna _snǽr_, _snjór_, _sniár_, _snoy_ o. s. v.

Enligt Kock har det ofvan s. 343 återgifna paradigmat af *_snǣwR_ utvecklat sig så, att det genom analogiskt ersättande af *_snāw_- med *_snǣw_- och ljudlagsenlig utveckling af antekonsonantiskt och slutljudande *_snǣw_- > _sniō_- vid tiden ca 1200 hade följande flexion:

Sg. n. *snióꝛ*	d. *snǽve*
g. *sniós*	a. *snió*
snǽvar	pl. n. *snǽvar*
	etc.

Enligt min mening ha de nordiska fornspråken nått samma resultat på en helt annan väg. I samnordisk tid var ordets flexion nämligen följande:

Sg. n. **snøyʀ*	d. *snǣu̯e*
g. **snøys*	a. **snøy*
[*snǣu̯aʀ*]	pl. n. *snǣu̯aʀ*
	etc.

I detta paradigm har stammen *snøy-* ersatts med **snǣw-*, som senare > *sniō-*, från *snǣwe*, *snǣwa* etc. på samma sätt, som denna stam från samma kasus alternativt remplacerats af *snǣ-*.

Jag vill nedan först bemöta Kocks invändningar mot min framställning; därpå vänder jag mig till det sätt, hvarpå K. granskat mina i Efterskrift till NS mot hans uppfattning gjorda anmärkningar.

1. Den första invändning, Kock riktar emot mig, är den, att jag ej beaktar och språkhistoriskt tar vara på den märkliga parallelism, som råder mellan nordiska språk och fornhögtyskan i literär tid:

fht.	isl.
sg. nom. *snēo*, *sēo*	*snióꝛ*, *sióꝛ*
pret. *spēo*	*spió*

Kock fortsätter s. 234: "Allmänt erkännes, att i de fht. *snēo sēo spēo* en ljudlagsenlig utveckling af ljudförbindelsen *aiw* med vokalisering af *w* föreligger. Då nu parallelismen mellan de anförda fht. och nordiska formerna är fullständig, fordrar den enkla konsekvensen, att äfven i de isl. *snióꝛ sióꝛ spió* en ljudlagsenlig utveckling af ljudförbindelsen *aiw* med vokalisering af *w* föreligger". Jag har ofvan påpekat under hänvisning till omljudets historia i nordgermanska och västgermanska språk, att man icke eger rätt att utan vidare draga sådana aprioriska slutsatser som den ofvanstående.

Man kan använda ett språkhistoriskt förlopp inom ett närstående språk som en ledning och anvisning till undersökning af det inhemska materialet, men en sådan måste i hvarje fall företagas och konklusionerna böra i första hand byggas på resultatet däraf, i andra hand kan hänvisas till ett lika eller liknande förlopp i det beslägtade språket [1]). Hvad nu den ofvan anförda parallelismen mellan fht. och fn. beträffar, så existerar den endast på papperet, ej i verkligheten. Redan den omständigheten, att nuspråken ha *schnee*, *see* men *snjór*, *sjór*, *sn(j)ø*, *sjø*, bör väcka eftertanke. I själfva verket förhåller det sig på följande sätt. Fht. *snēo*, *sēo*, *spēo* och därmed analoga former förekomma endast i de älsta fht. källorna: efter medlet af 800-talet heter det all-

[1]) Kock lägger äfven stor vikt vid öfverensstämmelsen mellan *snjór* och *spió*. Öfverensstämmelsen dem emellan kan icke vara tillfällig, altså måste den vara ljudlagsenlig. Detta är ett felslut. Ty äfven på analogisk väg uppstå öfverensstämmelser, som ingalunda kunna betecknas som tillfälligheter. Ett exempel bland många! Som bekant skulle -*R* ljudlagsenligt assimileras med föregående *nn*; detta bevisas af t. ex. *minni*, *menn*. Och dock heter det regelbundet *brunnr* (*brudr*) och *brennr, rennr* (*bredr*, *redr*). Är detta tillfälligt? Ingalunda. Är det ljudlagsenligt? Icke heller! Saken är helt enkelt den, att å hvardera hållet (i *brunnr* och *brennr*) kräfde flexionssystemet, att *r* återinfördes: en nom. sg. **brunn*, som är den ljudlagsenliga formen, stred mot det normala substantivskemat *ulfr* : *ulf*; å andra sidan stred flexionen presens sg. 1. *brenn* 2. *brenn* 3. *brenn* mot normaltypen *berg bergr bergr*. Jag har icke skildrat förloppet, huru *snjór* kom att — utan att detta i grunden var ljudlagsenligt — formelt öfverensstämma med *spió*, underligare, än det anförda fallet är. Formerna *snøyR*, *snøys*, *snøy* ha aflägsnats och fått vika för **snǣu̯-R*, **snǣu̯s*, **snǣu̯* med grundformernas (härom nedan!) stamvokalism, därför att flexionsskemat kräfde enhetlighet i stamform, och af alldeles samma skäl har **spøy* : **spīwa* fått vika för **spæiu̯* (jfr *hnīga* : *hnæig* för *hné*, *bíta* : *bæit* o. s. v.), som > **spǣu̯*. — Samma — om också icke så utförlig — framställning har jag i NS. Jag kan på anförda grunder således ingalunda instämma med Kock, då han sidan 234 yttrar: "Detta — att isl. *snjór* och *spió*, ehuru utgångna från likartade urformer (jfr got. *snaiws* : *spaiw*), skulle hafva utvecklats till samma slutresultat (med *ió*), men icke på ljudlagsenlig väg, utan på *två* vidt *skilda* analogivägar, allt trots den ljudlagsenliga utvecklingen i fht. *snēo*, *spēo* — detta tror jag mig med full rätt kunna karakterisera såsom icke möjligt". Hur mycket de ljudlagsenliga fht. *snēo, sēo*, *spēo* ha att betyda för uppfattningen af *snjór sjór spió*, ha vi ofvan sett.

tid *snē*, *sē*, *spē*, Braune Ahd. Gr.[2] § 108 a. 2. I det fht. *snēo* etc., som skulle bevisa, att *snióṙ* framgått ur utvecklingen < **snǣuʀ* < **snǣwʀ* < **snaiwaʀ*, faller det sonantiserade *u̯* bort, i *snióṙ* skall det kvarstå. Vidare förtjänar framhållas, att det ej var blott i *snēo*, *sēo*, *spēo* som ett genom synkope i slutljud eller framför konsonant trädande *u̯* i fht. — såväl som i de andra vestgermanska språken — sonantiserades utan öfverallt och alltid. Det fht. *snēo* > *snē* o. s. v. är altså ett stöd för min mening, att *u̯* i nordiska språk — hos dessa ord och alla — i slutljud och före konsonant öfvergick till *u* och bortföll lika väl som *u* i **sunuʀ*, **laʒuʀ*. Skilnaden i behandlingen af urg. **snai̯u̯aʀ*, **saiu̯iʀ* mellan vestgerm. och nordiska språk var den, att *ai*, *ei* förenklades i vgerm. före *u̯*, innan det följande *a*, *i* synkoperades och *u̯* tillföljd däraf blef sonant; i nordiska språk först efter det synkopen af obetonade ändelsevokaler skett: till detta antagande äro vi ledda af nordiska företeelser, hvarom nedan s. 351 ff.

2. Kocks andra invändning mot min teori framställes s. 235: "Då man har en så brokig mångfald af former, alla utvecklade ur samma urform — — — — —, så är det en oeftergiflig fordran på hvarje teori till växlingens förklaring, att den vanligaste utvecklingsformen antages hafva uppstått på ljudlagsenlig väg". Kock konstaterar, att öfver hela nordiska språkområdet formerna innehållande *-iō*(-) i samtliga eller de flesta hithörande ord, som uppträda med vexlande vokalism, äro de vanligaste. "En hufvudinvändning mot v. Friesens uppfattning är nu, att han nödgas förklara alla dessa normalformer med *iō* på analogisk väg".

För att göra det följande räsonnemanget lättare fattbart skall jag här tillåta mig en utvikning. För att förstå analogibildningens natur och verkningsätt, har man tänkt sig, att inom hvarje grammatisk associationsgrupp, t. ex. paradigm, vanligen — i synnerhet då den är större — finnas

två arter af former: fasta och flytande. Med fasta former menar jag sådana, som genom ymnigt bruk, lätthet att associera, byggnad etc. tillhöra vårt minnesförråd och vid eventuelt bruk infinna sig sådana de i fullfärdigt skick ligga förvarade i vårt minne: de skulle kanske på den grund kunna kallas minnesformer. Med flytande förstår jag sådana former, som emedan de icke äro fullständigt eller alls vårt språkminnes egendom, då de i bruk framkallas, måste ersättas med andra, som äro resultatet af en kombinering af två olika minnesformer t. ex. en "stam" och en ändelse eller en "stam" med en annan "stam". Några exempel! Ett barn eller en utlänning eger minnesformerna *fot* och t. ex. *armar* men icke pluralen till *fot* : *fötter*. Då pluralföreställningen af begreppet *fot* behöfs, bildas *fotar*. För detta barn och denna utlänning är *fötter* hvad jag kallar en flytande form; de ha kanske hört den eller sett den, men i det kritiska ögonblicket är den ej present.

Och *fotar* hindras icke i sitt framträdande af ett i minnesförrådet befintligt aktualiserbart *fötter*. Det kan stundom hända en normalspråkig svensk att en form som *fotar* undslipper honom, men detta kan betecknas som en missägning. Den fasta minnesformen *fötter* som rent tillfälligtvis ej var present, då *fotar* bildades, infinner sig omedelbart och *fotar* får rymma platsen, "ty det heter inte så".

Förutsättningen för att *stred* kunde bildas och ersätta den ännu i äldre nysvenskan normala formen *stridde* var den, att *stridde* var en bleknad form, som ej heller kraftigt nog stöddes af anklingande associationer.

Understundom, isynnerhet då ordet är vanligt och paradigmat formfattigt, kan hela skemat bestå af minnesformer. Detta är t. ex. förhållandet med nsv. *sko* pl. *skor*. Den normala pluralbildningen i nsv. till ett den-könsord på *-ō'* är pl. *-ar*. I y. fsv. hette det *bro bror*, *mo mor*. I nusv. heter det icke desto mindre *broar*, *moar*. Hvarför? De äldre

bror mor förblefvo af ett eller flera skäl icke minnesformer utan ersattes med de systematiskt bildade *broar moar*; *skor* gjorde däremot icke detta, därför att det var en fast minnesform; det såväl som singularformen *sko*.

Af samma skäl ha fvn. fsv. *minni* (komp. af *lítill*), *menn* (pl. af *maðr*) bibehållet sig, under det att *brunnr*, *kinnr* åter analogice återinfört *-r*. Samma är orsaken till att i fsv. *maþer* långt ner i tiden lefvat kvar, under det de analoga och med visshet en gång existerande **bruðr* o. s. v. ersatts med *brunder*. — Jag återvänder till förhållandet hos *snior*, *sior* o. s. v.

Om jag fattat Kock rätt, så vill han säga: vi finna, att formerna *siōr siō*, *sniōr sniōs sniō*, *sliōr sliō sliōtt* etc. allmänt lagts till grund för flexionssystemets ombildning hos de ifrågavarande orden; det är på dessa former nybildningar i äldre och nyare tid byggas; de måste sålunda vara de ursprungliga och ljudlagsenliga, och det är följaktligen oriktigt att förklara dem såsom uppkomna genom analogi. Det är nu visserligen onekligt, att i litterär tid — altsedan de älsta handskrifterna — formerna *sniō-*, *siō-*, *sliō-* o. s. v. inom den grupp af ord, hvarom här är fråga, varit de fasta formerna, minnesformerna, på hvilkas fasta grundval de öfriga kasusformerna, som bleknat bort i språkminnet, nybygts. Så har *sióvar*, *snióvar*, *slióvan* o. s. v. uppkommit. Men liksom hvarje enskild menniskas minnesförråd är olikt hvarje annans, och liksom den enskildes minnesförråd varierar på olika tider, så är en språkenhets gemensamma minnesförråd afvikande från en annan enhets och variabelt från tid till annan. Det är därför icke apriori säkert, att det språkgods, som 1200 tillhör en nordisk språkenhets minnesförråd, gjorde det äfven 800. Låt oss se till, om det fins något medel att afgöra, hurudant förhållandet var hos de ord, som här äro uppe. Hos skalderna från (800-) 900-talet och fram till midten af 1100-talet äro endast stamformer af typerna *snǣ*(-)

och *snǣu̯-* belagda, de förra i slutljud och före konsonant, de senare möjligen och omväxlande med *snǣ*(-) i nämda ställningar samt alltid före på vokal början de ändelse. Vi egde sålunda under tiden efter 800—900 och till c:a 1100 dubbla flexioner,

sg.	n.	*snær*	samt	**snæu̯r* [1])
	g.	*snæs*		**snæu̯s*
		snæu̯ar		*snæu̯ar*
	d.	*snæu̯e*		*snæu̯e*
	a.	*snæ*		**snæu̯*
pl.	n.	*snæu̯ar*		*snæu̯ar*
		etc.		etc.

Hvilka former äro nu de fasta och gemensamma i dessa båda flexioner? Sg. g. *snǣu̯ar*, d. *snǣu̯e*, pl. n. *snǣu̯ar* etc. Kock själf anser, att med dessa som grundval formerna *snǣr snǣs snǣ* nybildats [2]). Och denna nybildning hade som vi ofvan sett ej kunnat ske, om de former som ersatts hade varit minnesformer. Sådana voro däremot *snǣu̯ar*, *snǣu̯e* o. s. v. Då nu formerna *snǣ-*, *sǣ-* äro mycket tidigt belagda såväl inom öst- som vestnordiska språkområdet (i egennamn och hos skalderna), så kunna vi tryggt säga, att *snǣu̯ar snǣu̯e* etc. äro minnesformer redan i samnordisk tid. De äro de former, som Kock kallar "de vanligaste" och sålunda af den art, att man bör vänta, att de äro de ljudlagsenliga utlöparne af ett äldre formsystem. Häri en stor betänklighet mot att anse *snǣu̯ar* etc. ha ersatt samnord. **snāu̯aʀ*, som jag ofvan s. 344 åsyftat! Men än vidare! När Kock förklarar *snió́r*, *sió́r* etc. som de "vanligaste" formerna, så är detta så långt ifrån bevisadt af hvad han till stöd derför framhäfver, att, om superlativen skall innebära en jämförelse med de öfriga formerna inom paradigmat under tiden 800—1100, påståen-

[1]) Jag inbegriper under denna form senare öfvergångsformer till *snior* : **sneur* etc.

[2]) Kock tvekar också icke, trots att han betonar *siō-*, *sniō*-formernas egenskap af "de vanligaste", att anse dem högst labila, då det gäller att förklara äfven andra vexelformer som *snoy* och *sniūr*.

det är oriktigt. Ty om *sæ'r snæ'r* etc. äro analogibildningar och *siór snión* (< *sǣu̯ʀ *snǣu̯ʀ) de ljudlagsenliga formerna, så är det ju *siór*, *snión*, som äro de remplacerade, och det hade de ej kunnat blifva, om de varit de "vanligaste". Medger Kock att *siór* och *snión* icke äro de af *sæ'r* och *snæ'r* ersatta, då har han därmed uppgifvit kärnan i sin ställning. I hvarje fall se vi, att hans uppfattning af *sæ'r snæ'r* som analogibildningar för *sǣu̯ʀ *snǣu̯ʀ och hans prononcerande af *sior snior* som de vanligaste och den ljudlagsenliga kontinuiteten uppbärande formerna motsäga hvarandra. Huruvida *siór snión* eller några andra former äro de ursprungligen ljudlagsenliga i vissa kasus i sg., kan sålunda icke på denna väg afgöras. Det står fast att just dessa former äro under 800—1100-talen de, som alternera med andra, under det formerna af typen *sǣu̯ar snǣu̯ar* äro de under denna tid beständiga. Det är altså i de kasus, där vi möta *siō-*, *sniō-*, som vi kunna vänta analogiska nybildningar.

Finnes nu något medel att utröna, hvilka de former varit som i samnordisk tid ljudlagsenligt framgått ur de urn. grundformerna *sai̯u̯iʀ och *snai̯u̯aʀ? Vi sågo strax ofvan, att de från c:a 1100 och ner genom tiderna normala formerna *siōr sniōr* icke kunna göra anspråk på att utan vidare anses för ätteläggar i direkt nedstigande led från dessa. Besvarandet af den framstälda frågan sammanhänger intimt med en anmärkning, som jag i Efterskrift riktat mot Kocks teori, och som han upptagit till bemötande Ark. XVIII 245.

Kock anser, att under det *īw* och *āw* i antekonsonantisk ställning och i slutljud utvecklats på det sätt, att *w* [1]) bortfallit och verkat på den föregående långa vokalen labialomljud, altså *tīu̯ʀ > *tȳr* och *nāu̯- > *nō-*, så ha däremot de

[1]) För enkelhetens skull vill jag för tillfället ställa mig på Kocks ståndpunkt och antaga, att det är *w* (*u̯*) som i dessa ställningar bortfallit, men jag vidhåller min åsikt, att det i själfva verket varit *u*.

samtidiga *ǣw-* (detta må vara gammalt eller < *aiw-*) och *ēw-* icke blott icke förlorat *w*, som dock är fullständigt likställdt och likvärdigt med *w* i *īw* och *āw-*, utan sonantiserat det — f. ö. det enda fall, der Kock direkt har medgifvit, att sonantisering af *w* i slutljud och före konsonant förekommer — och därefter med mellanstadier utvecklats till *i̯ō*. Hvarje språkhistoriker måste medgifva, att det är dens skyldighet, som antar en så högst motsägande utveckling, att bevisa sin sats. Kock söker mildra motsägelsen i sin hypotes med påpekandet af olikheterna mellan äldre "*w*-omljudets" och yngre *u*-omljudets verkningar, men denna hänvisning har lemnat åtminstone mina tvifvel fullkomligt oberörda. Därpå fortsätter han: "Det är därför alldeles icke märkvärdigt, att ljudförbindelserna *ǣw*, *ēw* (i **snǣwR*, **ēwR* etc.) med mellanvokalerna *ǣ ē* vid en viss tidpunkt öfvergingo till sväfvande diftonger (**snǣ̆ū̆R*, **ē̆ū̆R*), ehuru motsvarande ljudutveckling icke inträdde i ljudförbindelserna *āw*, *īw* (**nāw-*, **snīwR*) med de extrema vokalerna *ā ī*". Här bjuder K. ett försök till förklaring, men det väntade beviset är det ju icke. Förklaringsförsöket innebär, så vidt jag fattat det rätt, att *ǣ* och *ē* verkat sonantiserande och bevarande på det följande *w*, *ā* och *ī* däremot icke, den föregående vokalens kvalitet altså på den följande konsonantens funktion. Detta antagande, för hvilket K. ej framstält något fonetiskt motiv, motsäges direkt af följande faktum. Urn. **þĭwiR* > **þiwR* > *þīr* och **măwiR* > **mawR* > *mār*. Vore nu Kocks resonnemang riktigt, så hade man rätt att vänta att urn. **knewa* på grund af föregående *e* skulle via **knew* ge **knió*. Det gör det emellertid icke utan i full öfverensstämmelse med **măuir* > *mār* och **þĭwiR* > *þīr* ger det *knē*.

Ofvan s. 345 ff. ha vi sett, att fht. *snēo sēo* etc. icke äro något stöd för antagandet, att *snjór sjór* äro de direkta ljudlagsenliga afläggarne af urn. **snaiu̯aR* **saiu̯iR*; vi funno, att *snēo sēo* voro länkar i en helt annan utvecklingskedja, där

o mycket tidigt (800-talet) försvinner och kvarlemnar formerna *snē sē*. Nu finna vi, att nämda antagande stöter på oöfverstigliga svårigheter i kända fakta inom den nordiska språkhistorien. Därmed torde det stå fast, att *snióR sióR* icke direkt fortsätta urn. **snaiuaR* **saiuiR*.

De former man därnäst närmast kommer att tänka på som afläggare till **snaiuaR* **saiuiR* o. d. äro *ey snoy froy sloygur* etc., d. v. s. de som återgå på smn. *-øy-*. Kock finner detta "bestämdt otroligt". Ty — argumenterar han — om *øy* ljudlagsenligt uppstått i de "ytterst vanliga" enstafviga formerna af dessa ord, så borde vi finna dem starkare representerade än i en fvn. form (*ey* 'alltid') samt i fyra ordformer i moderna bygdemål (vb. *sløy*, ngutn. *sloygur*, *snoy*, ngutn. o. östsv. *froy* (*frøy*) n. samt nno. *frøy* 'fruktbar'). Till de uppräknade formerna kan med säkerhet läggas ännu en, näml. runsv. *snay-* i **snaybiarn** Dybeck Runa I fol. s. 59 nr 15. Det fsv. *sø-* är också enklast förklaradt < **søy*. Det bör slutligen anmärkas, att fsv. *frø* nsv. *frö* och väl också *slö* på grund af ngutn., östsv. o. nordsv. dial. snarast utgår från *-øy-*. Hvad nu först beträffar, att de enstafviga formerna skulle ha varit så "ytterst vanliga", så torde jag tillräckligt hafva ofvan s. 347 ff. belyst, huru därmed förhåller sig. Vi funno, att under det de 2-stafviga kasus under tiden 800—1100 voro konstant desamma, så uppträdde i de enstafviga kasus växelformer *snǣr* ~ **snǣur* ~ **snøy-r*. Skälet härtill var det, att de tvåstafviga formerna voro paradigmats minnesformer och de enstafviga icke voro nog fixerade ("fasta") för att kunna motstå den paradigmat nivellerande invasionen från dessa. Må vi nu vidare se till, hvilka anspråk vi ha rätt att ställa på att återfinna former, som i förlitterär (resp. samnordisk) tid aflägsnats ur ett paradigm. Jag kan då erinra om, att vi af den gamla *i*-stammen *gestr* fsv. *gæster*, som i fyra kasus af åtta ljudlagsenligt skulle uppvisa den oomljudda formen *gast-*, icke finna ett exempel

på denna stam, och den förekom dock i flera kasus än de enstafviga formerna af *snjór*, *sjór*. Alldeles detsamma är förhållandet med alla dessa gamla *i*-stammar *belgr*, *bekkr*, *elgr* o. s. v., som i fsv. öfvergått till *i̯a*-stamsböjning. Af det urspr. paradigmat sg. *ón vánar ónu ón* pl. *vánir* etc. — som dock är färdigbildadt troligen först på 1000-talet, jfr Noreen Awn. Gr.³ § 111 — är *ón* en sällsynt form, som träffas i Eddan och Hom. Jag erinrar om *skógr*, en gammal *u*- eller *i*-stam, hvaraf *skøg*- aldrig möter vare sig i vest- eller östnordiska. Stundom förallmänligas en stamform inom ena språkenheten, en annan inom den andra. Så fvn. *stuldr* fsv. *styld* af urn. **stulðiʀ*. Detta är hvad som händt i isl. *fræ*, *frió*: nsv. dial. *frøy*, *froy* och förmodligen riksspr. *frö*. Att öfverhufvudtaget så pass många och så otvifvelaktiga spår af stamformen -*øy*(-) ännu finnas kvar, torde böra förklaras af ordens frekvens och neutrernas samt adj. rikare förråd af former, där -*øy*- enligt min mening är ljudlagsenligt.

Kocks förklaring af formerna med -*øy*- är följande: Urn. **snai̯u̯aʀ* böjdes i samnord. tid

Sg. n.	**snǣ̆u̯ʀ*[1])	pl. *snǣwaʀ*
g.	**snǣ̆u̯s*[1])	*snǣwa*
	snǣwaʀ	
d.	*snǣwe*	**snæium*
a.	**snǣ̆u̯*[1])	*snǣwa*

w har i dat. pl. bortfallit framför *u*, innan *ai* förenklades före *w*. Denna dat. pl. har varit mycket vanlig i prepositionsuttrycket **ī snai*[*w*]*um* 'i snöväder', jfr ngutn. *snåiar* 'snöväder'. Från dat. pl. har dift. (*ai* >) *æi* införts i nom., gen., ack. sg., där vi fingo **snæiwʀ* o. s. v., som så ljudlagsenligt fick formen **snøyr*, hvilken Kock således själf ponerar. Gynsammare chanser för genomförandet af dift. *æi* ge n. *frøy* och adjektiven *sloygur* etc., där *æi̯* jämväl bevarats före ändelsen -*u*.

¹) Så, och icke **snǣwʀ*, **snǣws*, **snǣw*, som anges s. 248 måste ordet, före det *w* efter lång vokal faller bort och verkar omljud, ha böjts enl. uttalandet s. 242.

Följande viktiga invändningar måste göras mot denna uppfattning.

1. Det är ett obevisadt antagande, att *w* bortfallit före *u*, före det *ai æi* monoftongerats. Jag har sökt finna stödjepunkter för bedömandet af den relativa åldern för dessa företeelser men icke lyckats, hvarför jag NS s. 30 försett formen **frǣu̯um* med ?.

2. Är det sannolikt, att dat. pl. **ī snæium* — det är på de ogynsammaste fallen en teoris bärkraft skall pröfvas — någonstädes på nord. botten i samn. tid har varit paradigmat *snö's* enda minnesform, på grundval af hvilken alla andra former omskapats? [1]). Man kan icke invända, att enl. Kocks teori det också kan ha funnits andra, ty om sådana funnits inom de tvåstafviga formerna, så hade ju återinförandet af *æi* hindrats och de enstafviga måste ju ha varit "flytande", eftersom de ersättas.

3. Hela förklaringen är — äfven om de nämda betänkligheterna ej existerade — allt för invecklad.

Jag hoppas, att hafva med min föregående framställning lagt i öppen dag, att Kocks uppfattning af den historiska uppkomsten af formerna *sniór* **snøyr* är ohållbar, och att de "oöfverstigliga svårigheter" han funnit i vägen för min teori icke existera. För öfverskådlighetens skull vill jag till jämförelse med Kocks strax ofvan anförda förslag till samn. flexion af *sniór* framställa mitt eget:

Sg. n.	**snæi̯uʀ* [2])	>	**snøyʀ*	pl.	**snæi̯u̯aʀ*	> *snǣu̯aʀ*
g.	**snæi̯us*	>	**snøys* [*snǣu̯aʀ*]		**snæi̯u̯a*	> *snǣu̯a*
d.	**snæi̯u̯e*	>	*snǣu̯e*		**snæi̯u̯um*	> *snǣu̯um*?
a.	**snæi̯u*	>	**snøy*		**snæi̯u̯a*	> *snǣu̯a*

1) Det gäller här alla andra former, ty först måste de tvåstafviga ha fått *æi̯* uppfriskadt — altså **snæiwe*, **snæiwaʀ* — och därifrån har så *snæiw-* införts i nom., som förut hette **snǣ̆ū̆ʀ*.

2) Äfven om *u̯* (*w*) framför konsonant och i slutljud vore det ljudlagsenliga (att så icke är, se ofvan s. 335 f.), så bör detta ha gifvit *snøyʀ* etc.

De "flytande" formerna **snøyʀ* etc. (se ofvan s. 347) ha kunnat från de fasta formerna ersättas på två vägar: Efter typen *spǫrr* : *spǫruar* få vi *snæ'r*, *sæ'r* : *snæ'u̯ar*, *sæ'u̯ar* etc. och efter de talrika *a*-stammarna på konsonantiskt slutljud **snæu̯ʀ*, **sæu̯ʀ*, som bli *snió́r*, *sió́r* [1]). Öfver hela det nordiska området funnos dessa båda möjligheter att välja på, då de från minnesformerna så afvikande **snøyʀ*, **søyʀ* började blekna. På vissa håll valde man i älsta tid den ena, på vissa den andra. Den senare har efter c:a 1200 snart undanträngt den förra.

Till slut blott några ord om växlingen *sniár* : *snió́r*. Hultman Ark. XVII 214 och undertecknad NS s. 51 ha oberoende af hvarandra framställt samma förklaring af *-iā-*: analogisk utjämning inom de i relativt sen tid uniformerade paradigmen *snió́r* pl. *sniovar* (för äldre *snæ'var*) och *slió́r sliovan* (för *slæ'van*) efter typen *mór* pl. *mávar* och *hór* : *hávan*, **blōr* : **blāvan*, **grōr* : **grāvan* (Noreen Awn. Gr.[3] § 74. 2). Hultman har påpekat att flere subst. än *mór* i gammal tid måste ha haft denna flexion: fvn. *hár* 'årtull' pl. *háfir* nsv. dial. *håv*, *hár* 'haj' nisl. *háfr* 'id', *sár* nsv. dial. *såv*. Af adj. kunna ännu fler än de anförda framdragas t. ex. *frór* : *frávastr*.

Kock är icke nöjd med denna förklaring. Jag hänvisar till hans invändningar Ark. XVII 356 och XVIII s. 254 och framhåller särskildt det oberättigade i argumenteringen med det "mycket vanliga" ordet *nótt* och de "ytterst vanliga" orden *sió́r snió́r* i motsats till det "ovanliga" ordet *smótt* och det "föga brukliga" ordet *mór*. — Kocks egen förklaring, att *siovar* > *siavar* liksom *fiolða* > *fialða*, ser bra ut på papperet, om man icke erinrar sig, att *io* är lång-

---

[1]) På samma sätt har ags. *snā* g. *snāwes* ljudlagsenligt, men analogice *snāw*; mht. *grā* analogice *graw* o. s. v.

diftong i *siovar* men kortdiftong i *fiolða*, se Kock Ark. XVIII 254 n. 2. Att om *siōvar* > *siāvar* vore bevisad, en parallelism med *fiolða* > *fialða* förelåge, är jag den siste att förneka. Men att, äfven om öfvergången vore så gammal, att ännu diftongens första komponent vore lång (**sǣowar*[1]), likväl öfverensstämmelsen med *fiolða* > *fialða* endast är skenbar, framgår däraf, att denna senare öfvergång på sin höjd träffas i östra Norge och i Sverige, men ej på Island, där *siár* äfven är hemma.

[1]) Denna form är f. ö. i skaldespråket okänd.

Uppsala jan. 1903.

Otto von Friesen.

H. Osthoff, Etymologische Parerga, I. Leipzig, Hirzel 1901. VIII und 378 ss. 8:o.

Das neue Buch Osthoffs beschäftigt sich mit etymologischen Untersuchungen, die unter folgenden Stichworten geordnet erscheinen: I. *Aus dem Pflanzenreich.* 1. Ceres a creando, 2. Vom Kernholz, 3. Eiche und Treue, 4. Ahorn. II. *Aus dem Tierreich.* 1. Hund und Vieh, 2. Vom Horn und Horntier, 3. Wal, *φάλλαινα,* 4. Frosch, froh und springen. Man kann nicht leugnen, dass diese Titel so gewählt sind, dass sie von vorn herein die Neugierde erwecken. Aber in der Einleitung erfahren wir, dass O. mit diesem Buch auch eine neue Ära der etymologischen Forschung zu inaugurieren hofft. "Dem Bedürfnis unserer Zeit scheint es mir zu entsprechen, dass die wissenschaftliche Etymologie von der durch Fick inaugurierten lexikographischen Behandlungsweise wieder etwas mehr einlenke in die weiland von Pott so erfolgreich beschrittenen Bahnen der zusammenhängenden, begründenden und untersuchenden Darstellung, oder wenigstens dass jene erstere Betriebsart nunmehr im erhöhten Masse durch systematisches Arbeiten in der andern Manier und Richtung ihre Ergänzung finde". Ich bin mit dem Verfasser ganz darin einverstanden, dass die etymologische Forschung noch dringend weiterer Untersuchung bedarf — aber welches Gebiet der indogerm. Sprachwissenschaft bedürfte deren nicht, da wir ja überall erst in den Anfängen stehen — nur bezweifle ich, dass auf dem von Osthoff eingeschlagenen Wege wirklich das Heil der Zukunft liegt. Denn wenn man das Facit aus dem nicht kleinen Bande zieht, so ergeben sich ein paar neue Etymologieen, die wohl richtig sind, andere wird man diskutieren können, und bei anderen muss man sagen: sie sind nicht wahrscheinlich. Wenn in der Weise, wie dies Osthoff thut, die ganze Etymologie bearbeitet würde, so würden sich vielleicht hundert und mehr Bände ergeben, und es fragt sich, wo dafür die Verleger und ein Publikum, das sie kauft, herkommen sollen. Da die in dem Buche befolgte Methode für sich selbst sprechen soll, so müssen wir etwas näher darauf eingehen, zunächst aber einige Äusserlichkeiten hervorheben. Die ganzen Ausführungen leiden für mich an einer unerträglichen Breite, vor allem auch in den Citaten. Gleich auf der ersten Seite finden wir für die Thatsache, dass man lat. *creare* mit ai. *karôti* zusammengestellt hat, 21 Zeilen Citate. Und diese Citate sind mit einer Ausführlichkeit gegeben, dass man billig in Erstaunen gerät. Das Buch ist doch für Gelehrte geschrieben, von denen man annehmen kann, dass sie die gebräuchlichsten Abkürzungen kennen, und für die, die sie nicht kennen, würde eine Zusammenstellung der Abkürzungen am Anfang oder Schluss genügen. Osthoff aber druckt fast jedesmal Paul-Braunes Beitr. oder Paul-Braune-Sievers' Beitr., Brugmann-Streitbergs Indog.

Forsch., Bezzenbergers Beitr. (warum nicht Bezzenberger-Prellwitz's Beitr.), Uhlenbeck kurzgef. etym. Wörterb. d. altind. Spr. u. s. w. Wenn derartige Citate so oft wie bei Osthoff wiederkehren, so wird dadurch der Umfang des Buches ganz unnötig verstärkt. Einen Bogen hätte O. mindestens durch Streichung überflüssiger Citate und durch gehörige Abkürzungen sparen können. Und das Buch wäre weiter vielleicht auf die Hälfte oder noch weniger zusammengeschrumpft, wenn sich Osthoff nicht mit der Widerlegung alter unhaltbarer Ansichten aufgehalten und aut manche überflüssige Digression verzichtet hätte.

Da wir zur Beleuchtung von Osthoffs Methode jeden beliebigen Abschnitt herausgreifen können, so wählen wir den mit 'Hund und Vieh' überschriebenen. Die Quintessenz dieses Aufsatzes ist, dass idg. **kuwōn* 'Hund' auf *(*p*)*kuwōn* zurückgeht, worin **pku* die Schwundstufe zu idg. **peku* 'Vieh' sein soll. Mit Sekundärsuffix *-en* ist davon ein Wort abgeleitet, dass "zum Vieh gehörig" bedeutet, und das ist der 'Hund'. Auf 6 Seiten werden die kulturhistorischen Belege gegeben, dass der Hund bei unsern Vorfahren zum Viehhüten gedient hat, aber dadurch wird die Ableitung um nichts wahrscheinlicher. Denn es ist ja durchaus unwahrscheinlich, dass die Indogermanen den Hund erst benannt hätten, als die Eigenschaft des Viehhütens besonders an ihm geschätzt wurde. Das idg. Wort **kuwōn*, besser als *k_e*wōn* anzusetzen, lebt im deutschen 'hund' [1]) und frz. *chien* und gewiss auch noch anderswo fort. Setzen wir die idg. Zeit nur auf etwa 2000 v. Chr. an, so hat sich das Wort 4000 Jahre erhalten. Wer bürgt uns dafür, dass das Wort nicht nochmals 4000 Jahre älter ist. Bekanntlich lernen wir den Hund zuerst in den dänischen Kjökkenmöddings kennen, aus einer Zeit, in der es noch keine anderen Haustiere gab. Auch damals muss er einen Namen getragen haben. Warum sollen ihn zu dieser Zeit nicht auch schon die Indogermanen gekannt und benannt haben? Mit dem Osthoffschen Erklärungsversuch, sind wir eigentlich wieder zu den Zeiten zurückgekehrt, in denen man in dem Vater den "Beschützer" und in der Tochter die "Kleine Milchmaid" sah. Indessen muss ich noch hinzufügen, dass Osthoff einen Anhalt dafür zu haben glaubt, dass *k_e*wōn* auf *(*p*)*k_ewōn* zurückgeht. Das ist das unerklärte *š* in arm. *šun*. Wir hätten **sun* zu erwarten. Osthoff erklärt das *š* aus dem einst vorhandenen *p*. Nur schade, dass ein ähnlicher Fall im Arm. sonst nirgends vorliegt, und dass die ganze Erklärung ad hoc gemacht ist. Man wird also dem Osthoffschen Versuch seine Zustimmung so lange versagen müssen, bis einmal eine Form mit anlautendem *p* gefunden ist. Ich glaube nicht, dass dies geschieht, weil auch die Gestalt des Wortes nicht auf den

[1]) Kluge leitet allerdings EWB.[6] *hund* von got. *hinþan* 'fangen' ab. Wie er das aber morphologisch begründen will, da wir doch einen *n*-stamm erwarten müssten, ist mir unklar.

Verlust einer Silbe im Anlaut hinweist. Da wir als Grundform **pekewōn* ansetzen müssten, so hätte, nach dem, was ich Idg. Ablaut § 797 ausgeführt habe, nur **pₑkwōn* und allen falls **kwōn* entstehen können. Die tatsächlich belegte Form **kₑwōn* ist mir unverständlich. Nun wird das Osthoff wenig kümmern, da "der Referent ja nicht die Lautgesetze zu machen hat" und O. in die neuere Forschung über den Ablaut noch nicht soweit eingedrungen ist, um die Tragweite der einzelnen Aufstellungen ermessen zu können. Es wiederholt sich ja jetzt das nicht erfreuliche Schauspiel, dass die jüngere Generation bei der älteren keinen Glauben und keinen Beifall mehr findet, dass sich die älteren Forscher von den Problemen, die ihre Jugend beschäftigt haben, zu anderer Tätigkeit wenden und nun für die, die ihre Arbeit fortsetzen, kein Verständnis mehr haben. Psychologisch ist das durchaus erklärlich. Osthoff hält noch an vielem, was er früher aufgestellt hat, fest, selbst Morph. Unters. IV scheinen ihm doch in wesentlichen Punkten richtig zu sein. Ich wage es aber offen auszusprechen, dass uns Osthoff mit Morph. Unters. IV in die Irre gelockt hat, und es ist nur zu natürlich, dass man einem solchen Führer nicht mehr mit ruhigem Vertrauen folgt [1]). So scheint mir denn auch die Zukunft der Etymologie, freilich eine ferne, in einer ganz anderen Richtung zu liegen, als sie Osthoff hier eingeschlagen hat. Mir scheint es zunächst nötig, einzelne Begriffsgebiete so zu untersuchen, wie dies Delbrück für die Verwandtschaftsnamen und Brugmann für die Ausdrücke der Totalität getan haben, die uns darin in ruhiger und einfacherer Weise viel vortrefflicheres als Osthoff geboten haben. Und dann muss man versuchen, sich von der Methode frei zu machen, die immer mit Wurzeln operiert, ohne sich viel darum zu kümmern, wie denn die einzelnen Ableitungen entstanden sind. Da die Indogermanen in Wörtern und nicht in Wurzeln sprachen, so wäre die Sammlung aller Wörter, die sich als indogermanisch durch Vorkommen in zwei und mehr Sprachen erweisen liessen, dringendstes Bedürfnis. Sind die Worte nicht ganz gleich, so muss der Nachweis gefordert werden, welches die Urform war, und wie die abweichende Form aus dieser entstanden ist. Und schliesslich sind einzelsprachliche etymologische Wörterbücher vor allem dringendstes Bedürfnis. Wir besitzen ja eigentlich kein einziges Werk, das höheren Ansprüchen genügte. Ich bin aber der Meinung, dass jedes

---

[1]) S. 203 meint Osthoff, dass der Fälle, wo ī und ū als 'nebentonige Tiefstufe' in leichten Basen vorkommen, nicht so wenige sind, als ich Ablaut § 25 hingestellt habe. Es wäre dankenswert, wenn Osthoff sein Material veröffentlichte, das aber doch etwas dürftiger ausfallen würde, als in Morph. Unters. IV, wo bekanntlich die ganz bedeutungslosen avestischen Schreibungen mit ī und ū alle mit gebucht sind. Über das Altindische sagt Wackernagel Aind. Gram. S. 99, dass es im ganzen etwa ein halbes Dutzend sichrer und bis jetzt nicht anders erklärbarer Fälle biete und demnach entschieden gegen Osthoffs Lehre spreche. Auf anderen Gebieten ist es nicht anders.

Werk, das den Wortschatz einer Sprache, wenn auch mangelhaft, bearbeitet, wertvoller ist, als die allgemeinen Untersuchungen, die alle Sprachen umfassen, und bald das Armenische, bald das Keltische, bald das Neupersische heranziehen. Denn es ist unmöglich, dass ein Mensch auf allen diesen Gebieten gleich gut bewandert ist, während man auf einem Gebiete wohl hoffen darf, gründlich zu Hause zu sein. O. hätte der Wissenschaft jedenfalls einen grösseren Dienst geleistet, wenn er statt dieser Parerga das lang geplante lat. Wörterbuch oder wenigstens einen Teil vorgelegt hätte.

Abgesehen von den prinzipiellen Einwendungen wird man auch sonst gut thun, dem Buch nicht blindlings zu vertrauen, und ich will meinerseits versuchen, wenigstens einiges zu einer Einzelkritik beizusteuern. Osthoff bemüht sich auch um die Erklärung unseres deutschen *hund* mit seinem merkwürdigen Dental am Schluss. Wenn dieses *t*, wie Osthoff auf Grund von lett. *suntana* 'grosser Hund' und arm. *skund* 'Hündchen' vermutet, schon idg. wäre, so liegt auch die Möglichkeit vor, dass ein idg. *$k_e$wn̥t* überhaupt die ursprüngliche Form wäre. *$k_e$wn̥t* und *$k_e$won* könnten sich genau so verhalten, wie ai. *daça*, gr. *δέκα*, l. *decem* zu got. *taihun*, arm. *tasn*, wo jene auf **dekm*, diese aber auf **dekmt* weisen. Dass hier die Form mit *t* die ältere ist, scheint mir wegen *-*komtə* (gr. -*κοντα*), got. *hund* '100' u. s. w. sicher zu sein. Ebenso erkläre ich Doppelformen wie got. *hliuma* m. 'Gehör' neben *hliumunt*, ai. *çrōmatam*, gr. *στρῶμα* neben lat. *stramentum* u. v. a. durch Schwund eines idg. *t* nach Nasal im Auslaut. Bei dieser Auffassung würde eine etymologische Erklärung des Wortes *hund*, wenn sie überhaupt nötig sein sollte, in einer ganz anderen Richtung zu suchen sein. — S. 248 sucht O. auch die Rätsel zu lösen, die l. *canis* noch immer bietet. Sein befremdliches *a* soll *canis* von *catulus* erhalten haben. Die von Osthoff angesetzten Urformen Nom. **quō*, Akk. **quonem*, Gen. **cunis* liegen aber von *catulus* formell so weit ab, dass mir eine Einwirkung absolut ausgeschlossen zu sein scheint. Man braucht sich hier gar nicht viel zu quälen, *canis* ist so gut lautgesetzlich wie man es nur wünschen kann. Ich habe Idg. Ablaut § 37 angenommen, dass das schwache *$_e$* im Lat. auch vor *n* durch *a* vertreten ist, wie man es jetzt für die Stellung vor *r*, *l* annimmt, und wie dies im Griech. und Kelt. der Fall ist. Meine Beispiele waren die Negativpartikel umbr. *an* und l. *manēre*. Dazu stellt sich *canis*. Der Gen. *canis* verhält sich zu griech. *κυνός* genau wie böot. *βανά* : *γυνή*, ai. *cakram* : *κύκλος* u. v. a. Es ist auch durchaus nicht nötig anzunehmen, dass das mangelnde *w* im Lat. durch einst bestehende Formen wie **kunós* hervorgerufen sei, man kann es vielmehr den Fällen anreihen, in denen *w* im Idg. schon geschwunden ist, wie in l. *cāseus* gegenüber abg. *kvasŭ*, gr. *καπνός* gegenüber l. *vapor*, lit. *kvāpas* [1]).

[1]) Diese Gleichungen widerlegen auch die von Brugmann kurze vergl.

Auf die weiteren Ausführungen in dem Artikel 'Hund und Vieh' einzugehen, muss ich mir versagen, da sie wenig Germanisches betreffen und noch wichtiges zu besprechen bleibt; nur das eine möchte ich hervorheben, dass O. in dem russ. *súka*. 'Hündin' ein idg. *(*p*)*kéukā* sieht, wo *(*p*)*keu-* die Vollstufe zu dem *ku* in *κύων* sein soll. — Ebenso wenig befriedigend wie der besprochene Abschnitt ist der folgende "Vom Horn und Horntier". Ein arm. *etungn* 'Nagel am Finger, Klaue, Eisenhaken' zerlegt O. in *et-ungn*, sieht in *et* eine Bezeichnung für 'Horn'. Er findet dieses weiter in arm. *etjiur, etjeur* 'Horn, Trompete von Horn', wo das *iur* ein idg. **ēsōr* 'Wesenheit' sein soll. Ich halte diesen Ansatz, obgleich ich vom Armen. nichts verstehe, für vollständig in der Luft schwebend, und werde nicht eher daran glauben, bis es Osthoff anderweit nachweist. Mit *el-* 'Horn' wird dann *ἔλ-εφας* zusammengebracht und weiter aisl. *il* 'Fusssohle', ags. *ile* 'harte Haut, Schwiele, callus' u. s. w. Daran schliesst sich *ἔλα-φος*, ahd. *ëlah* und deren Verwandte, die als 'Horntiere' gedeutet werden. Das ist alles wenig glaublich. Es liegt auch hier keine andere Möglichkeit vor, als Worte wie *ἔλαφος, ἐλλός*, ahd. *ëlah* bis in das Indogerm. zurück zu verfolgen, die mögliche Grundform zu erschliessen und sich damit zu begnügen. Mir scheint es sogar nicht sicher zu sein, dass zwischen *ἔλαφος*, idg. **elmbhos* und **elkos* (ahd. *elah*, abg. *losĭ*, ai. *ṛçya-*) Wurzelverwandelschaft existiert. — Der folgende Aufsatz *wal, φάλλαινα* deutet seinen Inhalt durch den Titel zur genüge an. Es handelt sich um die Gleichung *wal*, aisl. *hualr*, preuss. *kalis* 'Wels'. Die Vergleichung mit gr. *πέλωϱ*, l. *squalus* wird abgewiesen und die mit gr. *φάλλη, φάλλαινα* auf den Thron gesetzt. Neu ist sie ja nicht. Da aber die Worte nur in der ersten Silbe, nicht in der Ableitung stimmen, so scheint mir auch diese Aufstellung nichts weniger als schlagend, vor allem da das Verhältnis der Ableitung *φάλλαινα* zu *φάλλη* nichts weniger als klar ist. — Die Quintessenz des mit '*Frosch, Froh* und *Springen*' überschriebenen Abschnittes ist die, dass der *Frosch* der *Springer* ist und mit *froh* auf das engste zusammengehört. Unser *froh* hat schon Fick mit ai. *právatē* 'springt auf, hüpft, eilt' verbunden. Das wäre ganz schön, wenn es nur sicher wäre, dass *pru*, für das später *plu* auftritt von dem *plu* 'schwimmen', gr. *πλέω* verschieden wäre. An und für sich stände von Seiten der Bedeutungsentwicklung nichts entgegen, *froh* als *springend* aufzufassen. Dass damit auch *Frosch* zusammengehören kann, lässt sich nicht leugnen, aber erst müsste man wissen, wie die verschiedenen germanischen Formen (ahd. *frosc*, anorw. *fraudr*, ags. *frogga*, aisl. *fraukr*) zu vereinigen sind. Osthoff löst diesen Knoten nicht, sondern er zerschlägt ihn, wenn er sagt, dass

---

Gr. 1, 157 vertretene Ansicht, dass *k̑w* und *kw* im Lat. und Griech. getrennt geblieben wären. Über den Schwund des idg. *w* handelt neuerdings ganz richtig Solmsen Untersuch. zur griech. Laut- und Verslehre 197 ff., 211 ff.

in dem *-sk,* dem Guttural und dem Dental drei verschiedene Wurzeldeterminative vorliegen, die an germ. *fru-* angetreten sind. Die Annahme von Wurzeldeterminativen bietet keine Erklärung. Wie O. schliesslich *springen* mit **pruk-* vereinigt, ist nicht allzu schwer zu sehen. Er nimmt eine Entgleisung von **spru-n-k-* aus an, einer Form, die durch Nasalinfix gebildet ist. Möglich ist ein solcher Umwandlungsprozess freilich, aber ob auch nur einigermassen wahrscheinlich, das ist eine andere Frage.

Es ist natürlich nicht möglich, alle Einzelheiten des Buches genau durchzusprechen. Im allgemeinen stecken in dem noch nicht besprochenen ersten Teil mehr brauchbare Etymologieen als in dem zweiten. Auch eine Reihe lautlicher Fragen werden besprochen, so S. 141 die nach der lautgesetzlichen Vertretung von germ. *i̯* und *u̯* nach Vokalen, die sogenannte Verschärfung. Nachdem O. Brugmanns Theorie abgelehnt hat, stellt er selbst eine andere auf, er sieht in der Doppelheit *i̯* und *i̯i̯*, *u̯* und *u̯u̯* Satzdoppelformen, so zu sagen forte- und piano-formen. Das ist ja möglich, aber keine Erklärung, sondern nur der deus ex machina. O. sagt S. 142: "Dieser Parallelfall (nämlich aus dem Griechischen) mag es also stützen, dass wir im germ. **ƀai̯i̯ōn* Gen. = aisl. *beggja,* ags. *ƀǽȝa* und **treu̯u̯az* = got. *triggws* 'treu' die Wortformen erkennen, die dort sich bildeten, wo die ersten Silben der in got. *bajōþs* und *triu* 'Baum' enthaltenen Stämme germ. **ƀai̯a-*, **treu̯a* Veranlassung hatten, in nachdrücklicherer Weise gemäss den jeweiligen Anforderungen der Satzaccentuierung hervorgebracht zu werden". Der Parallelfall aus dem Griech. stützt die Sache nicht, und es wäre besser, einfach wieder zu den alten Ansichten zurückzukehren, dass ein Laut bald so, bald so behandelt werden konnte [1]).

Die besten Abschnitte in dem Buche scheinen, mir 2 und 3 zu sein: "Vom Kernholz" und "Eiche und Treue". Hier findet sich viel richtiges, aber alles kann ich doch nicht unterschreiben.

S. 179 ff. bemüht sich Osthoff die Grundbedeutung des weit verbreiteten Baumnamens **dereu* (*δρῦς*, got. *triu* u. s. w.) klar zu legen. Ich hatte dafür IF. 1, 477 f. 'Fichte, Föhre' angesehen, halte aber meine Argumentation jetzt nicht mehr völlig aufrecht; freilich, wenn Osthoff 'Eiche' als Grundbedeutung ansetzt, so überzeugt mich das auch nicht. Denn auch das Kernholz alter Fichten ist sehr hart. Beachtenswert scheint nur, dass unser *Teer* und die verwandten Wörter eine Ablautsform *derwo* voraussetzen, also nicht auf germanischem Boden von *triu* (*drewo-*) abgeleitet sein können. Wahrscheinlich liegt in **derewo-* eine ähnliche Erscheinung wie bei unserem *Korn* vor, das verschiedene Getreidearten bezeichnet, je nachdem eine Art am meisten verbreitet ist.

---

[1]) Osthoff tadelt Solmsen, dass er zur Erklärung der griech. Erscheinung nhd. *genommen* und ähnliche Fälle heranzieht, er scheint also nicht anzuerkennen, dass in *genom|men* thatsächlich die Silbengrenze in das *m* fällt, während es doch mhd. *geno-men* hiess.

Da das Werk kein Register enthält, so will ich zum Schluss die wichtigsten Besprechungen germanischer Worte anführen: got. *hairda* S. 9, ahd. *wahs* S. 19 (zu *wachsen*), westphäl. *Haar* 'Anhöhe' S. 46, *Hart, Harz* (Bergname) S. 47, *harz* S. 52, adh. *hurst* S. 53, *harst* S. 56, *hirse* S. 63, ahd. *ërpf* ahd. *rëpahuon* S. 78, ahd. *salo* S. 89, ahd. *swërt* S. 92, *schwarz* S. 94, *schmerz* zu lat. *morbus* S. 94, got. *triu* S. 100, ags. *trum* S. 109, d. *zaun* S. 112, *treu, trauen* S. 118, aisl. *traustr* S. 123, got. *þrafstjan* S. 130, afränk. *trustis* S. 131, *teer* S. 137, mhd. *zirbe, zirbel* S. 137, got. *triggws* S. 138, aisl. *trygill* S. 154, ahd. *harttrugil* S. 154, *ahorn* S. 181 (Adjektivbildung), got. *ūhtiug* S. 258, got. *hindumists* S. 269, got. *lamb* S. 303, *treten* S. 373, *fechten* S. 370.

Leipzig-Gohlis.

Herman Hirt.

The Clermont Runic Casket, by Elis Wadstein. Uppsala. 1900.

The Franks Casket, by Arthur S. Napier. Oxford. 1900.

Das angelsächsische Runenkästchen aus Auzon bei Clermont-Ferrand, von Wilhelm Viëtor. Marburg in Hessen. 1901.

In spite of the thorough discussion to which the figures and inscriptions on the Franks Casket have been subjected in the above works, and in reviews of them by other scholars, there remain many points on which agreement or certainty seem at present very remote. It will not be expected that the present reviewer can clear up what others have in the end left dark; but it may be useful to note briefly the special points in each scholar's work, and to indicate where the greatest difficulties or differences of opinion still exist.

As Prof. Viëtor's contribution to the rapidly increasing literature of the casket has been the latest in appearing, and refers freely to the views expressed in the other two articles, it will be most convenient to take it as the basis for our review, though Prof. Wadstein is much fuller on most points, and Prof. Napier has interesting philological notes on matters barely touched by Viëtor. The latter's work consists of a very good set of plates, reproducing the four sides and top of the casket *(Heft 1)*, and of twelve pages of text, German and English in parallel columns *(Heft 2)*. The plates are not quite equal in finish to those in Prof. Napier's article (especially in the case of the Florence side), but will serve as well for all practical purposes. Sections I and II of the text give a brief summary of the facts relating to the hi-

story of the casket and of the various 'descriptions, illustrations, and editions'. A slight correction on p. 3 is now rendered necessary by the appearance of Vol. IV of Stephens *Runic Monuments,* but beyond this there is no occasion to dwell upon this part of the subject.

The top of the casket — the *Ægili*-scene — is dealt with in a few words. In a foot-note Wadstein's comparison with the ballad of *Wyllyam of Cloudesle* is set aside (as by Napier); and the objection is so far justified, that any attack upon Egil could not have been made for the same reason as that on William. As the motive for the attack thus disappears, it is hazardous to assume that the ballad has preserved a detail of the original Egil-story; but there seems to be just as little ground for the doubt raised by other scholars as to whether this Egil is really Vǫlund's brother at all. Neither Napier nor Viëtor discuss Wadstein's view that Egil is figured three times in the scene, and the suggestion seems on the whole unlikely. If the horizontal figures are not those of assailants, they may be Egil's men, killed in his defence. Wadstein further supposes that Egil is shooting 'through a window in his house', but it seems more likely that he is in the courtyard, while the figure behind him is in the house, which is of the same type as that on the front of the casket.

Of the scenes on the front, only the left-hand one has been much discussed, yet the other has some obscure features. Wadstein is uncertain which of the two heads is that of Mary and which is Christ's, but surely the artist meant to depict the Virgin with the child on her knee. No one has commented on the fowl in front of the magi, and the oval objects (? its eggs) beneath the Virgin and child. It may also be worth while to point out that the circular flower-like object at the top of the scene is no doubt intended for the star.

In dealing with the inscription on the front, none of the three writers has properly discussed the question as to where it begins; all start with *hronæs ban.* This is necessary if *fisc-flodu* is taken as a compound, but both Napier and Wadstein reject this view, which is accepted by Viëtor. In settling the point, the other inscriptions must be taken into account. No argument can however be safely drawn from the back, on which the lettering is differently arranged. The right side clearly begins with the top line, and on the left side it seems better to begin with *Romwalus,* while both there and on the front the size and spacing of the runes accords best with the view that the top-line is to be read first. That *hronæs ban* appears at all is perhaps entirely due to the fact that when the artist had finished carving the couplet, he found the left end still blank. As to the wording of the inscription nothing new has been made out, as both Napier and Viëtor agree in rejecting Wadstein's explanation of *gasric.* Viëtor's re-

marks on *fergenberig* are not quite clear; while stating that it means *Berg eines Waldgebirges* 'hill belonging to a woodland', he seems to regard Hofmann's *Berghügel,* Wadstein's 'cliff-bank', and Napier's 'steep shore', as conveying exactly the same idea.

The left side is very briefly treated by Viëtor, who (like Napier) begins the inscription at *Oþlæ unneg,* but in a foot-note approves of starting at *Romwalus,* as Wadstein has done. Only Wadstein discusses the scene on this side, but his explanation of the spear-bearing figures is not convincing: 'Just as the carver has put in the wolf twice, so he has represented Romulus and Remus as youths twice too, having probably nothing else to hand to fill his space with'. As the figures seem to be looking intently at the central part of the scene, it is much more likely that they are the finders of the twins (hunters in place of the usual 'herdsman'). The second wolf may rather be the male than a duplicate (or is it a wolf-hound?).

Viëtor is also very brief in his remarks on the back of the casket, appending however a note by Dr Burg, who proposes to read *giuþeas u(t).* This would make *fugiant* correct, but on the other hand it is awkward to suppose that the Latin inscription is thus linked on to the English one, instead of making a fresh start at *Hic.* Something is no doubt wanting, but whether *giuþea su-* or *giuþeas u-* is to be read seems impossible to say.

The right, or Florence, side of the casket has naturally excited most attention in these new studies, and is also that on which opinions are as yet most widely divided. All the central portion of the inscription must at present be regarded as uncertain, none of the solutions yet proposed being sufficiently obvious to be quite convincing. They may be most easily compared with each other in Viëtor, p. 7. It may be strongly suspected that the bottom line contains a fresh sentence beginning with *Her* (compare the two sentences on the back), but only Viëtor takes this view, both Napier and Wadstein accepting *hiri* as 'her' (possessive or dative). Where all is so uncertain, it is scarcely worth while to criticize in detail, though it would be much easier to find objections to all the readings already proposed than to suggest a new one. As even the top-line is not free from difficulties, the net result from the lettering on this side is not very great. All we know with certainty is that 'Here' some one (? a horse) 'sits on a sorrow-hill', and 'suffers' something, and that the closing words are 'sorrow and soul-anguish'. This result is certainly poor compared with the other sides of the casket, and there is perhaps reason to believe that the artist has made a mess of it through not being quite familiar with the new vowel-runes. The obscurity of the wording naturally makes the explanation of the central figures difficult, but there is at least no clear proof that they have anything to do with the Sigurd story. Even the plain

runes here are something of a mystery, and each of the three scholars has his own view of *risci bita.*

After all this close study of the matter it is obvious that the obscurities still remaining in the letters or figures of the Franks Casket are not to be easily cleared up; on some points, indeed, perhaps only the man who made it could enlighten us. It is very fortunate, however, that so many scholars have almost at the same time done their best with it, thereby making it much clearer how far we can assume with certainty that we know what the old Northumbrian meant.

W. A. Craigie.

Gotländska studier af Hugo Pipping. Uppsala, Akademiska Bokhandeln 1901. IV + 136 sid. + 2 planscher [1]).

De undersökningar, den från sina arbeten på det akustiskt-fonetiska området förut fördelaktigt kände författaren här sammanfört, utgöra, enligt hvad förordet ger vid handen, hans förstlingsarbete inom den nordiska språkvetenskapen. Det är huvudsakligen, och väl också ursprungligen, frågan om *i*-omljudet i gutniskan och de övriga nordiska språken, som sysselsatt förf., men utom hans studier i denna fråga äro här samlade även andra, hvilka slutit sig till huvudundersökningen dels som vidlyftigare förarbeten, dels som mer eller mindre tillfälliga iakttagelser under dennas gång. Sådana som undersökningarna nu föreligga, sönderfalla de i tre avdelningar.

För att få tillräckligt material har förf. utom övriga, lättare tillgängliga källor även genomgått den yngre handskriften av Gotlandslagen, cod. AM. 54 4:to, den av Schlyter s. k. cod. B. I första avdelningen av sin bok lämnar P. ett avtryck av denna codex, som nu för första gången i sin helhet utgives. Avtrycket är gjort med synnerlig omsorg och gör intryck av stor tillförlitlighet. Ej blott allt, som ur språklig synpunkt eller över huvud taget kan tänkas hava betydelse, är omsorgsfullt återgivet, även det mindre

---

[1]) Efter det denna recension i oktober 1902 inlämnats till Red., har P. i en artikel, *I-Umlaut und U-Brechung in den nordischen Sprachen. Ein Beitrag,* i nov.—dec.-häftet för 1902 av *Neuphilologische Mitteilungen,* herausgegeben vom Neuphilologischen Verein in Helsingfors, utkommet i februari 1903, än en gång behandlat frågan om *i*-omljudet och delvis sökt ytterligare styrka, delvis återtagit eller modifierat sina i här anmälda bok framställda åsikter. Jag kommer att i det följande i form av noter omnämna åtskilligt av hvad P. där anfört.

Lund i mars 1903. *E. T.*

viktiga noteras med minutiös noggrannhet. Man återfinner i avtrycket handskriften med alla dess egendomligheter, så vitt dessa varit möjliga att framställa med vanliga typografiska hjälpmedel.

Härtill har P. i bokens andra avdelning fogat en del upplysningar rörande handskriftens skrivare, utseende och förhållande till sitt original, den 1470 skrivna handskriften, och till den av Schlyter utgivna, av honom kallade cod. A. Särskild uppmärksamhet ägnar P. åt marginalanmärkningarne. På grund av åtskilliga omständigheter anser han sig ej som Schlyter kunna tillskriva dem någon av de ovan nämnda handskrifterna, utan antar för deras räkning en cod. X, som även skall ha influerat på 24 kapitlet av Cod. B.

I tredje avdelningen har P. sammanfört sina "Strödda iakttagelser" över gotländskan i äldre och nyare tid. Väl funnen är P:s förklaring av den i cod. A förekommande skrivningen med *ei* mot vanligt *ai*, som påträffas regelbundet i formerna av räkneordet två samt sporadiskt i ett par andra ord. Mot Kock och med anslutning till ett yttrande av Lidén förklarar P. förhållandet så, att den person, som skrivit cod. A, själv plägade skriva *ei*, medan den handskrift han kopierade, hade *ai*. Där orden i grundtexten voro utskrivna, segrade hans egen ortografi endast sporadiskt, men i räkneorden, som i handskriften kunnat vara skrivna med siffror, blev *ei* regel. Vidare ägnas smärre undersökningar åt de nygotländska diftongernas kronologi, åt behandlingen av urg. *auh* i gutn. samt åt ett par enskilda ord.

Den till omfånget drygaste och också viktigaste av P:s "Strödda iakttagelser" är emellertid den om *i*-omljudet i de nordiska språken, särskilt i gutniskan. P. ansluter sig, hvad fastlandsdialekterna beträffar, till allt det väsentliga i Kocks *i*-omljudsteori, nämligen till grupperingen av *i*-omljudsfenomenen i tvenne perioder med en mellanliggande, faktiskt omljudslös period. Olikheten framträder först, när det gäller förklaringen av denna gruppering och orsaken till mellanperiodens tillvaro, eller med andra ord, hvarför omljud icke inträtt i kort rotstavelse. Kock antog i sin uppsats i Ark. IV, 141 ff. (= PBrB XIV, 53 ff.), hvilkens grundläggande betydelse ju ej ligger däri, att den lämnat en förklaring av denna gruppering, utan i att ha slutgiltigt fastställt just grupperingen själv, att omljudstendensen under denna tid var utslocknad, att det således förelåg ej blott tvenne omljudsperioder, utan också tvenne olika perioder av omljudstendens.

En så hastig växling av tendens och icke-tendens kan ju alltid förefalla misstänkt, och P. söker lämna en enligt hans mening mera tillfredsställande förklaring. Tendensen, säger P., har aldrig saknats; den har tvärtom varit stadd i ständigt stigande. Under första omljudsperioden verkades omljud av ett *i* av svagaste betoningsgrad, t. ex. i **dōmiđō*, eller av ett *i̥*. Under mellanperioden

hade tendensen vuxit sig så stark, att ett relativt starktonigare *i*, t. ex. i **tălidō*, då borde verkat omljud. Orsaken till att omljud ej inträdde, är att fallet i betoningsstyrka under denna period, under hvilken synkope skedde, var så raskt, att detta *i* ej hann verka omljud [1]), ty endast ett *i*, som under en ej allt för kort tid har en viss grad av svagtonighet, kan verka sådant. Under andra omljudsperioden var tendensen så kraftig, att ett bitonigt *i*, t. ex. i **wandiʀ*, **sŭniʀ*, då kunde verka omljud. För P. blir det således en enda period av omljudstendens, fastän omljud på grund av motverkande omständigheter under en viss tid uteblivit [2]).

Den nya förklaring P. lämnar, innehåller således huvudsakligen det, att aksentstyrkan hos *i* i **taliđō*, som just vid 'synkopeperiodens' inträde på grund av den stegrade omljudstendensen erhöll omljudande förmåga, så raskt reducerats, att det ej hann verka omljud.

P. anför ej något till stöd för antagandet av en rask aksentreducering från något annat håll än från *i*-omljudsföreteelsen själv. Att reduktionen dock vid denna tid verkligen haft ett maximum, torde vara tämligen säkert, men det är däremot mycket tvivelaktigt, huruvida den varit så rask, att den, som P. antar, kunnat verka hindrande på omljudets inträdande. Enligt den datering, man ger hithörande företeelser, belöper sig nämligen den tid, inom hvilken *i* i **taliđō* skulle reducerats genom ett raskt fall, till åtminstone 150 år, runt räknat (jfr. Noreen: Geschichte² s. 524 ff.). Men med antagande av att *i* under hela denna tid var i besittning av omljudande förmåga, blir det omöjligt att förstå, hvarför ej också omljud inträtt.

Mot P:s framställning i sin helhet kan för övrigt anmärkas, att han aldrig närmare bestämt de svävande, relativa uttrycken 'raskt fall i betoningsstyrka' och 'synkopeperiod'. Det är endast på grund av denna uraktlåtenhet, hvilken kommer en att förbise

---

[1]) Denna punkt om det raska fallet i aksentstyrka som orsak till omljudets uteblivande ger P. alternativt en annan lydelse i *Neuphil. Mitteil.* s. 6 noten. I Gotl. studier antog P., att fallet i aksentstyrka varit kontinuerligt, även om det gått raskt. Här yttrar sig P. ungefär så, att *i* i **taliđō* aldrig innehade den för omljuds verkande lämpliga aksentueringen. Det synkoperades, d. v. s. föll utan övergångsstadier, vid språkmaterialets överförande från en generation till en annan, efter det *i* i **dōmiđō* försvunnit, men redan medan det själv hade en aksent, starkare än den *i* i **dōmiđo* hade före sitt fall, alltså med överhoppande av den lägsta betoningsgraden.

Tanken om synkopes, d. v. s. den slutliga reduceringens, inträdande vid språkmaterialets överförande från generation till generation är säkert synnerligen lycklig, men den synes mig icke kunna närmare utföras på det sätt, som P. gjort, ej heller tyckes den mig med P:s förutsättningar kunna användas till förklaring av omljudets uteblivande.

[2]) Att det likafullt är tillåtet att tala om tvenne faktiska omljudsperioder, tyckes P. *Neuphil. Mitteil.* s. 5 ej tänka på. Omljudsperiod och period av omljudstendens äro ej liktydiga.

de faktiskt föreliggande förhållandena, som P:s förklaring i första ögonblicket kan synas tilltalande [1]).

Även till Kocks antagande av *iʀ*-omljud sluter sig P., dock även här med en annan förklaring än den Kock själv ger. P. håller före, att *i* på grund av *ʀ*:s begynnande sonantisering så tidigt förlorat i dynamisk styrka, att det redan under första perioden var tillräckligt svagtonigt för att verka omljud, och det är, enligt P., på den dynamiska styrkan hos *i*, ej hos hela stavelsen, som det vid omljudet beror. Under förbigående av annat inskränker jag mig till att påpeka, att P. för att vara konsekvent i så fall också måste antaga en liknande begynnande sonantisering av *ʀ* i *iʀ* efter lång stavelse, hvilket å sin sida skulle haft till följd, att *i* t. ex. i **fōtiʀ* (isl. *fø'tr*) ej under första perioden kunnat verka omljud, emedan det redan före periodens inträde helt och hållet reducerats [2]).

Även *i̯* var under första perioden dynamiskt svagtonigt och verkade därför, enligt P., under denna period omljud. P. fortsätter: "Det åskådningssätt jag här förfäktat, bereder ej små fördelar. För att förklara omljudet i fisl. *elligar* behöfver man numera ej med Kock (*Die alt- und neuschwedische Accentuierung* § 431) tillgripa den förtviflade utvägen att antaga en utveckling **ali-līkōʀ* > *elligar*. Kock uppställer den djärfva satsen, *att ett i, som synkoperats efter kort rotstafvelse, verkat omljud i förra leden af ett kompositum, om den senare leden uppburit hufvudtonen* [3]). Detta antagande strider mot allt hvad man för övrigt vet om omljudsprocesserna. De underlättas icke, utan försvåras, då den stafvelse,

---

[1]) Ett positivt stöd för sin *i*-omljudsteori anser sig P. ha framlagt i den i *Neuphil. Mitteil.* s. 1 ff. influtna uppsatsen genom den framställning, han där givit av den labiala brytningens historia. Brytningens resultat, brytningsdiftongens kvalitet, är, enligt P., beroende av den tid, *u* verkat brytande. Företeelsen är alldeles parallel med *i*-omljudet.

Oavsett de betänkligheter, som från reell synpunkt kunna framställas, må från rent formell framhållas, att man på grund av P:s uraktlåtenhet att närmare bestämma de ingående faktorerna, raskheten av *u*-brytningstendensens stigning och hastigheten av *u*:s aksentförsvagning, särskilt hvad fsv. beträffar, kan komma till resultat, alldeles motsatta P:s egna. Under sådana förhållanden är det omöjligt att uppfatta *u*-brytningen som ett stöd för P:s *i*-omljudsteori.

[2]) *Neuphil. Mitteil.* s. 18 övergiver P. denna förklaring och sluter sig till Lidén, som påpekat, att de fall i hvilka vi ha -*iʀ*-omljud, i det närmaste sammanfalla med dem, i hvilka *i* synkoperats i slutstavelse.

Avlidne Prof. Söderberg framställde vårterminen 1901 på nordiska seminariet i Lund en anmärkningsvärd förklaring för vissa fall av detta omljud, nämligen för de omljudda kortstaviga presensformerna av de starka verben, t. ex. 2 pers. pres. isl. *ferr* < **färizi*. Genom synkope av det ursprungligen i tredje stavelsen stående *i*, fick *i* i andra stavelsen tvåspetsig aksent och förlängdes. På detta sätt kunde det bevaras in i andra omljudsperioden och verka omljud, hvarefter det synkoperades. Under vårens lopp kommer en uppsats av Prof. Söderberg över denna fråga att inflyta i Lunds Universitets årsskrift.

[3]) Kursiverat av P.

som är utsatt för inverkan af en omljudande vokal, får reducerad betoning. — Formen *elligar* förklaras mycket enkelt, om vi antaga en utveckling **alịa-līkōʀ* > **elịa-līkōʀ* > *elligar*".

Med ovanstående ord avfärdar P. Kocks teori något lättvindigt. Både i Alt- und neuschw. Accentuierung s. 202 och i Ark. nf. VIII, 256 har Kock framställt förhållandet så, att i sammansatta ord med omljudd kort rotstavelse i första sammansättningsledet detta första led varit aksentuerat med semifortis och andra sammansättningsledet med fortis. Jag känner intet rörande omljudsprocesserna, som talar mot den uppfattning, som här uttalats, att en med semifortis aksentuerad vokal lika fullt som en med fortis aksentuerad kan undergå omljud. Å andra sidan är det däremot väl känt, tvärt emot hvad P. påstår, att omljud inträtt i semifortisstavelse, men ej i fortisstavelse. I vissa fnorska urkunder uppträder yngre enkelt *u*-omljud i ord, använda som senare kompositionsleder, fastän dessa ord såsom enkla sakna omljud, t. ex. *fortolum* : *talu*, *sunnodogum* : *dagum*; jfr Kock: Ark. nf. VIII, 163. Hvad Kock Alt- und neuschw. Acc. § 431 framhåller beträffande *elligar*, är emellertid icke det, att semifortisaksentueringen i och för sig varit orsak till omljudet, utan att *i* på grund av olika akcentuering kunnat bevaras längre och synkoperas senare — under andra omljudsperioden — vid ett tillfälle, i ställningen mellan semifortis och fortis, än vid ett annat, mellan fortis och semifortis.

En annan fråga är, om vi verkligen ha rättighet att med P. för *elligar* ansätta **alịa-līkōʀ*, ej **ali-līkōʀ*. Man har ju hittills med stöd av alla hithörande runinskrifter ansett, att vid tiden för omljudets inträdande *ịa*-stammarnes kompositionsform i de nordiska språken slutat på *-i*. P. vill nu under hänvisning till det finska, enligt honom från de nordiska språken lånade ortnamnet *Harjavalta* göra troligt, att vid denna tid kompositionsformen slutat icke på *-i*, utan på *-ịa*. De i runinskrifterna belagda, såsom *ịa*-stammar ansedda första kompositionslederna **kuni-** och **hari-** förklarar P. som *s*-stammar, härvid, hvad **kuni-** beträffar, stödjande sig på Sievers i PBrB XII, 489. Möjligheten av att **kuni-** är en *s*-stam, hvars *z* i urgerm. tid assimilerats med det den sista sammanättningsdelen, **-mu[n]diu**, började *m*, kan naturligtvis icke förnekas. Lika litet är det naturligtvis omöjligt att i **hari-** se en *s*-stam, fastän man gärna vill tänka sig, att *s* (*z*) i så fall skulle bevarats i någon av de till oss komna runinskrifterna. Sannolika synas de båda antagandena emellertid icke vara.

Inte hinder torde emellertid föreligga för att i *Harjavalta* se ett lån från gotiskan. Wiklund omnämner i sin skrift *När kommo svenskarne till Finland?* s. 28 not 2, att detta ortnamn även förekommer i norra Ingermanland, något som gör detta antagande ej osannolikt. Ännu naturligare är dock att anse *Harjavalta* vara lånat från de nordiska språken på en tid, då ännu icke

harja* i det *Harjavalta* till grund liggande **harjawaldaʀ* synkoperat sitt *a*. Något hinder för att antaga, att *a* i första sammansättningsledet av Stentoftastenens **hariwolafʀ och övriga med **hari-** sammansatta namn synkoperats, möter, trots P., icke.

Båda dessa förklaringar ha framför P:s den förtjänst, att man med dem slipper att giva de på runinskrifterna förekommande formerna på *-i* en annan tydning än den, som ligger närmast till hands. Men enligt båda dessa förklaringar, hvilkendera nu må vara den rätta, måste utgångspunkten för de senare omljudda eller oomljudda första kompositionslederna vara former på *-i*, hur än sedan omljudets inträde eller uteblivande skall förklaras. Av *elligar* kan således intet stöd vinnas för någon åsikt rörande *i̯*-omljudet [1]).

P. vänder sig så till omljudet i gutniskan. P. anser, att i motsats till förhållandet i fastlandsdialekterna omljud där ljudlagsenligt inträtt även i kort rotstavelse under inverkan av ett svagtonigt, sedermera synkoperat *i*. Hans förklaring är den, att i gutniskan *i*-omljudstendensen inträtt tidigare än i de övriga dialekterna, så tidigt, att *i* efter kort rotstavelse hunnit verka omljud, redan innan det av honom antagna raska fallet i betoningsstyrka inträffade.

Att det material, på hvilket P. stöder sitt antagande, ej är tillräckligt att bevisa detta, torde följande granskning visa.

P. anför först de synkoperade *a*-stammarne och av dem först de gutn. formerna för isl. *lykill* och *ketill*. Av beläggen äro endast tvenne forngotl., och dessa stå i nom. sg., där också fastlandsdialekterna ljudlagsenligt ha omljud. De nygotl. formerna *nȳklar* m. fl. förklaras enklast genom antagande av en utjämning, likartad med den, som föreligger i nysvenskan. På dessa former är således intet att bygga.

Särskild vikt lägger P. vid formen *wagnjcla*. Enär ordet, säger P., förmodligen mest användes i pluralis, där *i* synkoperats i alla kasus, föreligger här omljud i kort stavelse, verkat av synkoperat *i*. Då emellertid övergången av ett genom omljud uppkommet $e > i$ endast sker, ifall *e* åtföljes av en palatal konsonant jämte ett *i* eller *i̯* (jfr. Kock: Ark. IV, 173; Alt.- und nschw. Acc. 196 f.), så måste ordet i ej ringa utsträckning ha använts även i singularis och då också fått sitt omljud därifrån. Med P:s antagande måste ordet i gutn. ha hetat **vagnekla*, ej *vagnjcla*. Även om detta icke vederlade P:s åsikt, vore *vagnjcla* ej något säkert exempel på omljud i kort stavelse, då *aka*, som bekant, även kunnat ha lång vokal. Jfr Kock: Studier öfver fornsv. ljudlära § 312, 413.

---

[1]) Också den här uttalade åsikten om förläggandet av allt genom *i̯* verkat omljud till första omljudsperioden återkallar P. i *Neuphil. Mitteil.* s. 15 ff.

En svår stötesten för P:s teori äro avgjort de alltid oomljudda formerna av *karl.* Att P. till förklaring framdrager lappska låneord, som skola gå tillbaka på former utan *i,* kan tydligen ej anses för annat än en nödfallsutväg [1]).

Till de synkoperande *a*-stammarne räknar P. också *ia*-stammarne. Av de tre eller fyra verkliga *ia*-stammar — alla neutrala — med *i*-omljud i kort rotstavelse, som, enl. P., föreligga, är det förnämsta exemplet *hunderi,* belagt 13 gånger, alltid i singularis och alltid med omljud. Ordet hör ej hit och kan tydligen ej användas som bevis för P:s teori. Omljudet i de neutrala *ia*-stammarne är, som bekant, i hela singularis, med undantag av dativen, samt i nom. och ack. pluralis verkat under andra omljudsperioden. Att under sådana omständigheter i *hunderi* se ett exempel på omljud i kort stavelse, verkat av synkoperat *i,* är givet alldeles oriktigt. Härtill kommer, att det långt ifrån torde vara säkert, att *e* i *hunderi* är kort. Suffixet *-aria* har ursprungligen lång vokal, och *a* är som långt bevarat i fht. i så sen tid som hos Notker. Jfr Kluge: Stammbildungslehre § 9, Falk i PBrB XIV, 36 a. Låg semifortis på suffixet, var *a* vid tiden för omljudets inträdande säkert halvlångt.

Det som ovan yttrats om neutra på *-eri,* gäller väsentligen också de maskuliner på *-eri,* som från att vara *ia*-stammar genom metaplasm övergått till *ian*-stammar. Alla sådana uppträda i gutn. med omljutt suffix.

Förklaringen till det uteslutande eller delvis inträdande omljudet i *-aria* är i gutniskan likaväl som i isl. naturligen att söka hos aksenten. Hade suffixet semifortis, verkades ljudlagsenligt omljud under andra perioden. Jfr Noreen: Aisl. gramm.[2] § 64, Kock: Alt- und nschw. Acc. § 359.

Man behöver emellertid ej antaga, att en sådan aksentuering varit den i gutniskan uteslutande brukliga; en blott fakultativ användning därav i förbindelse med inverkan från lågtyskan är tillräcklig för att förklara det i de forngotl. beläggen genomgående omljudet. Det är tydligen ej endast eller ens förnämligast genom inflytande från de direkt övertagna låneorden, som lågtyskan, när det gäller en avledningsändelse som *-ari,* övat inverkan. En mängd gutar talade båda språken; användes *-eri* i större utsträckning i det ena språket, överfördes denna vidsträcktare användning också

---

[1]) *Neuphil. Mitteil.* s. 16 påpekar P. det gutn. *sakr,* som alltid förekommer utan omljud, fastän ordet på isl. heter *sekr* med omljud. P. menar, att i gutn. anslutning till fem. *sak* varit avgörande för omljudets uteblivande, en anslutning, som det isl. ordet undgått på grund av substantivets växlande vokalisation.

Enligt min mening hade det gutn. adjektivet större anledning att sluta sig till det omljudda verbet, gutn. *sekia sik,* än till det oomljudda substantivet, gutn. *sak.* Trots den anförda invändningen står för mig gutn. *sakr,* sammanställt med ovannämnda *karl* och de längre fram följande *stafr, matr,* som ett fullgott bevis för att omljud ej inträtt i kort stavelse i forngutn.

på det andra. Inflytandet den senare vägen är tydligen mycket kraftigare.

För övrigt är det svårt att förstå, hur nygotl. kan, efter allt att döma, uteslutande använda former utan omljud, om i forngotl. ej åtminstone växling av former med och utan omljud förelegat, fastän vi ej ha några exempel på oomljudda fgutn. former.

P. övergår så till de kortstaviga *i*-stammarne. Som huvudexempel för sin teori anför P. orden *slegr* och **rygr*. Det senare förekommer ju endast i sg. och inflytande från under andra perioden omljudda former i pl. är utesluten.

Alla noterade former av *slegr* ha omljud. Men är det så underligt, att de under andra perioden omljudda kasus i pluralis i förening med den *iʀ*-omljudda nom. sg. i ett ord, där för övrigt rotvokalen följes av en palatal, kunnat bringa omljudet till seger i hela paradigmat; och å andra sidan: hvarför har, om ändelsevokalen *i* överallt verkade omljud, ej t. ex. det, med undantag av den efterföljande palatalen, med *slegr* likställda *stafr* med endast en omljudd form också genomfört omljudet? Av **rygr* ha vi två fgotl. belägg med omljud och två utan. Omljudet är i detta ord ej att bedöma annorlunda än i de isl. *glymr*, *gnyþr* m. fl.; jfr Kock: Ark. nf. IV, 261. En palatal följer även här efter den omljudda vokalen.

Övriga av P. framdragna, i fgutn. med omljud i sg. förekommande *i*-stammar äro *stefr* och *steþr*. Om dem gäller delvis detsamma, som ovan är yttrat om *slegr*. Det är dock att märka, att de omljudda formernas antal är jämförelsevis ringa. Av 6 (7) noterade fall av *stefr* förekommer omljud blott i ett och det i nominativ, där ordet ljudlagsenligt skulle ha omljud efter den även av P. antagna *iʀ*-omljudsteorien. Även av *steþr* förekomma oomljudda former, dock endast fyra mot tolv med omljud. Att i omljudet hos *steþr* spåra inflytande från lågtyskan torde ej vara otillåtligt (jfr. mlt. *stede*). Egendomligt är också, att alla former av ordet utan omljud förekomma i den äldre handskriften av Gotlandslagen, inga i den yngre. Även i danskan har i detta ord omljudet redan i gammal tid genomförts. (Jfr. Torp og Falk: Dansk-norskens lydhistorie s. 101).

Några bland de anmärkta fallen utan omljud utgöras av första ledet av en sammansättning, men även om man med P., utan att acceptera Kocks uppfattning av denna företeelse, antar, att *i*-stammarne ofta saknade omljud såsom första led i komposita [1]),

[1]) Det är något olämpligt av P. att anföra *stafgarþr* : *stefr* såsom enda exempel för att styrka sin åsikt, att även i gutn. *i*-stammarne ofta sakna omljud i första ledet av en sammansättning; jfr. *Gotl. stud.* s. 112. De två beläggen för *stafr* såsom första led i ett kompositum, hvilka sakna omljud, ha vid sin sida tre exempel på ordet, stående i andra sammansättningsled, utan omljud och blott ett exempel med sådant. Med ungefär lika stort skäl kunde man då säga, att *i*-stammarne ofta saknade omljud i andra sammansättningsledet.

äro dock de oomljudda fallen tillräckligt många för att väcka tvivel angående riktigheten av P:s teori.

Som motstycke till det ovannämnda *slegr* med omljud i alla former ha vi vidare **matr* med utjämning i andra riktningen, alltid utan omljud.

Ännu ett ord med omljud i kort rotstavelse skulle enligt P. tala mot den antagna teorien, nämligen gutn. *eln* 'aln'. Då endast tre kasus i sg. ljudlagsenligt hade omljud, vore en utjämning till de omljudda formernas förmån svårförståelig. P. påpekar emellertid själv, att man, om man ej ville godkänna hans teori, som bringar den naturliga lösningen, skulle i den segrande omljudda formen kunna se en anslutning till det mlty. *ele*, *el*(*e*)*ne*. En sådan förklaring synes mig så mycket mera antaglig, som *eln* var en av de vanligaste termerna i köpmansspråket, hvilket naturligen var utsatt för det starkaste inflytandet från lågtyskans sida. Härigenom förklaras också enkelt och naturligt den alltid oomljudda vokalen i komp. **al*(*n*)*bugi*. Sambandet mellan första ledet i sammansättningen **al*(*n*)*bugi* och det enkla *eln* kändes icke, och till ett direkt överförande av omljudet i det motsvarande lty. ordet fanns ej vid **al*(*n*)*bugi* som vid *eln* någon anledning. P. stannar däremot för antagandet, att *aln* genom analogi med *i*-stammarne, hvilka såsom första kompositionsled ofta saknade omljud, här förlorat sitt (jfr. hvad därom yttrats ovan sid. 374 noten).

Som en god prövosten på sin hypotes riktighet anför P. de kortstaviga superlativerna, bildade med suffixet *-ist-*, t. ex. n. sg. n. gutn. *best* < **batista*. Dessa hava i gutn. alltid omljud, trots det att *i* synkoperats i de flesta kasus. Att P. ej funnit något exempel på oomljudda former av dessa superlativer torde ej väcka undran. Från fornsvenskan med dess mångdubbelt rikare litteratur har P. ej kunnat anföra mer än tvenne, de efter Tamm från Östg.-l. citerade *forst*, *forstu*. Till dessa kunna emellertid läggas de av Kock Ark. nf. II, 33 noten anförda, hos Birgitta förekommande *bazst*, *bazsta* och möjligen ännu flera. I alla händelser förekomma sådana oomljudda superlativer i fornsvenskan ytterst sällan. Man kan således ej draga någon slutsats till förmån för P:s teori av det förhållandet, att intet belägg för oomljudd form av dessa ord anträffats i den litteraturfattiga gutniskan, där dessutom analogien spelat en ännu större utjämnande roll än på fastlandet.

I ovan omtalade fall torde alldeles ingen anledning vara att antaga, att omljud ljudlagsenligt förelegat på Gotland i större utsträckning än på fastlandet. Ett fall, *karl*, synes alldeles stå i strid mot P:s antagande [1]). Men förhåller det sig så, då torde det ej heller vara anledning att i den sista grupp av former, som P. anför, där omljud verkligen förekommer mera allmänt, än man kunnat vänta, se annat än en utsträckt analogibildning. De for-

[1]) Numera också det ovan s. 373 noten omnämnda *sakr*.

mer, om hvilka det här är fråga, äro kortstaviga preterita och particip efter andra svaga konjugationen, alltså i verb av typen isl. *telia*, *talđa*, *tal(i)đr*, hvilka i gutniskan nästan genomgående visa omljud.

Att antaga analogibildning ligger ju ytterst nära till hands. Den oomljudda vokalen i de svaga kortstaviga preterita var utsatt från inflytande från så många olika håll. I fastlandsdialekterna har ju också utvecklingen ofta gått alldeles samma väg och gutniskan står ej efter dessa i analogisk utjämning.

De få oomljudda preterita, som förekomma, t. ex. *hugþi*, *g(i)arþi*, kunna tydligen i enlighet med P:s åsikt uppfattas såsom bildade utan bindevokal. Men konsekvensen fordrar i så fall, att några av de omljudda kortstaviga preterita, som P. anför som stöd för sin teori, måste betraktas såsom mindre starka bevis därför. Det är ju omöjligt att säga, om ej några av dessa preterita också äro bildade utan bindevokal och fått sitt omljud på samma sätt, som gutn. och isl. *setta*, *selda*, gutn. *þytti*, d. v. s. antingen genom tidig anslutning till de långstaviga preterita med omljud på det sätt, Kock framställt i PBrB XVIII, 451, eller genom anslutning på annat sätt. Bland andra preterita hör det av P. särskilt värderade lekþi på Hogrän-stenen hit; jfr Noreen: Geschichte[2] s. 635. Härigenom bliva de kortstaviga preterita med omljud, som med fördel kunna användas som bevis för P:s åsikt, till antalet förminskade och antagandet av ett analogiskt överförande av omljudet sannolikare. Oomljudda preterita (*hugþi* etc.) torde snarast vara att uppfatta som enstaka kvarstående rester av det äldre ljudlagsenliga tillståndet.

På de grunder, P. anför för sitt antagande, att i gutniskan omljud, verkat av synkoperat *i*, ljudlagsenligt inträtt även i kort stavelse, kan enligt min mening, intet byggas. Att omljud i större utsträckning förekommer på Gotland än på fastlandet, beror dels på en verksam analogibildning, dels också, om än i ringare mån, på inflytande från lågtyskan.

I sin bok har P. på ett förträffligt sätt gjort en ny, ej oviktig handskrift tillgänglig för oss. Han har vidare löst eller åtminstone genom sina rika materialsamlingar bidragit till lösningen av åtskilliga gotländska spörsmål och så i mycket vidgat vår kunskap om de faktiskt föreliggande förhållandena. I själva huvudfrågan, frågan om *i*-omljudet i gutniskan och övriga nordiska språk, synes mig däremot hans undersökning icke ha fört till målet.

Lund i okt. 1902.

Ebbe Tuneld.

Gustav Storm [1]).

Planen til Stiftelsen af et Tidskrift for Nordisk Filologi blev udkastet ved det andet nordiske Filologmöde i Kristiania i August 1881 under Samtale mellem flere der tilstedeværende Filologer fra de tre nordiske Folk. Det var, saavidt jeg mindes, paa en Dampskibstur under Afskedsudflugten paa Mödets sidste Dag. Planen blev straks med Varme omfattet af alle de Samtalende. *Gustav Storm*, som var Mödets norske Generalsekretær og praktiske Leder, han var ogsaa den, som förte denne Plan frem til Liv og Virkelighed. Han blev den förste Hovedredaktör af Arkiv for Nordisk Filologi og udgav som saadan de fire förste Bind (Christiania 1883—1888). Siden den Tid og lige til sin Död iaar har han stöttet Arkivet og ordnet for Norges Vedkommende det, som maatte gjöres for at betrygge dets Bestaaen.

Gustav Storms Optræden og Ledelse i dette ene Forhold er karakteristisk for hans Stilling i Forhold till Videnskabelighed ved Kristiania Universitet overhoved.

For Studiet af Nordens, særlig Norges ældre Historie og det dermed forbundne Studium af Nordens, særlig Norges og Islands ældre Litteratur, navnlig den historiske, var Gustav Storm i alle sine Manddoms Aar Hovedlederen. Ikke alene deltog han i fremste Række ved sine egne ypperlige Skrifter i Opklaringen heraf. Men han udkastede paa disse Omraader tillige Planen til Arbeider, som skulde udföres af andre, og samlede Ledelsen af disse Arbeider i sin egen Haand. Altid klar, grei, saglig og praktisk med utrættelig Arbeidskraft, som syntes at kunne magte alt og som kunde faa færdig de vidlöftigste Undersögelser og Meddelelser i en overraskende kort Tid. Og ikke det alene: det var ham, som fremfor nogen anden sögte at faa gjort Betingelserne for disse Arbeider lettere, rigere og tryggere ved at optræde som Mellemmand mellem de bevilgende Myndigheder og de arbeidende Videnskabsmænd.

Hans praktiske virkelystne Aand fandt sig endnu ikke tilfredsstillet med alt dette: det var tillige ham, som fremfor nogen anden sögte at gjöre Resultaterne af Studierne om Nordens og den norsk-islandske Litteraturs gamle Historie frugtbringende for videre Kredse. Ved Universitetet var han i fortrinlig Grad den Lærer, som traadte Ungdommen nær, som ved Øvelser sögte at före de Unge frem til selvstændigt Arbeide og som gav de mere begavede og fremskredne Studerende Opgaver, som kunde före dem ind i den videnskabelige Forskning.

[1]) En fuldstændig Fortegnelse over Gustav Storms Skrifter indtil og med 1899 findes i Norsk Forfatter-Lexikon af I. B. Halvorsen, hvor ogsaa hans Biografi er meddelt.

Gustav Storm var det fremdeles, som i rigeligt Maal gav den store Almenhed Kundskab om vor gamle Historie ved Oversættelser af islandske historiske Sagaer; navnlig derved, at han udgav og fik spredt i vide Kredse en Folkeudgave af en Oversættelse af Snorre Sturlassön, som var beriget med værdifulde Oplysninger og Karter.

En Oversættelse af Sagaerne om Sverre og hans Slægt foreligger ved Storms Död færdig i Manuskript og vil snart blive udgivet.

Ligeledes udgav Storm historiske Læreböger. Endelig deltog han i Ledelsen af saagodtsom alle de Selskaber, som sögte at oplyse den ene eller den anden Side af den norske Folkeeiendommelighed i dens historiske Udvikling.

Her kan ikke nærmere omtales, at Gustav Storms praktiske Virksomhed ogsaa strakte sig til norsk Videnskabelighed i det hele. Det skal alene nævnes, at han siden 1884 har været Generalsekretær for Videnskabsselskabet i Kristiania. Her skal vi nærmest mindes ham som Videnskabsmanden, som den, der ved egne Arbeider i fremste Række deltog i Udforskningen af den gamle nordiske, særlig den norsk-islandske Historie og dennes Kilder.

Men Storms videnskabelige Produktion har været saa rig, at der her ikke bliver Rum til en grundig Gjennemgaaelse af alle hans Skrifter, men kun til en mere flygtig Betragtning af hans betydeligste Værker og af de Hovedretninger, hvorom hans Skrifter grupperede sig.

Gustav Storm var Præstesön og en yngre Broder af Sprogforskeren Johan Storm. Han var födt i Rendalen 1845, gik paa Nissens Skole i Kristiania og blev Student 1862, filologisk Kandidat 1868, tog den filosofiske doktorgrad 1874, blev 1875 Universitets-Stipendiat i Historie og i 1877 efter Ludvig Kristensen Daa ordinær Professor i Historie. Allerede medens Gustav Storm var Skolegut, vaktes hans historiske Sans og begyndte hans Syslen med historiske Arbeider, först med Sammenstilling af Kongerækker. Under hans Opvækst havde en varm Interesse for Norges Oldtid og gamle Litteratur og for det gamle norsk-islandske Sprog udbredt sig i vide Kredse i Norge. Dette Studium var blevet indfört ved vort Universitet af Professor Rudolf Keyser. Dets ypperste Repræsentant var Keysers Elev Professor P. A. Munch, som i nær personlig Forbindelse med Keyser, Historikeren Rigsarkivar Lange og Sprogforskeren C. R. Unger udgav en Række videnskabelige Arbeider paa det nævnte Omraade. Lange var Gustav Storms Onkel. Til dennes Bibliothek havde han som Skolegut Adgang. I hans Hus fandt han ofte Munch og Lange i belivet Samtale om Spörgsmaal fra Norges ældre Historie.

Disse Paavirkninger har været bestemmende for Gustav Storms hele Fremtidsudvikling. Ogsaa bör nævnes, at han under sin Skolegang havde sin senere Kollega Oluf Rygh til Lærer i Histo-

rie og at han, allerede för han blev Student, hörte Universitetsforelæsninger af denne.

1862, samme Aar som Storm blev Student, udkom E. Jessens Undersögelser til nordisk Oldhistorie. Dette mærkelige Skrift, som rettede en skarp Kritik mod flere af Munchs Formodninger om Nordens Oldhistorie, gjorde et stærkt Indtryk paa Storm og vakte vistnok klarere tillive hans selvstændige Kritik paa samme Tid, som det fastholdt hans Interesse for Munchs hele Forskning.

I Vinteren 1868—69 var Storm som Lærer for en ung Landsmand i Paris. Dette har vistnok udvidet hans Syn, men neppe bestemtere paavirket hans historiske Forskning. Det var et nyt Angreb fra Danmark paa den norske historiske Skole, som fik hans kritiske Selvstændighed til at udfolde sig og fremkaldte hans förste videnskabelige Skrift.

Da Keysers efterladte Arbeide om Nordmændenes Videnskabelighed og Litteratur i Middelalderen var bleven udgivet i 1866, rettede docent Svend Grundtvig i 1867 imod dette, som det maa indrömmes, ensidige Arbeide sit Stridsskrift om Nordens gamle Litteratur. Dette fremkaldte en ivrig Polemik i de nordiske Lande, og i denne deltog Gustav Storm ved sit förste Skrift "Om den gamle norröne Litteratur" (Kristiania 1869). Heri stiller han sig selvstændig paa én Gang ligeoverfor Grundtvig og overfor den i Keysers Bog udtalte Opfatning. Det tör vel siges, at de Anskuelser, som Storm her har hævdet, senere i det væsentlige er blevne de gjældende.

I fuld Selvstændighed har Gustav Storm været *P. A. Munchs* Arvtager som norsk Historiker.

Begge var mere Historiegranskere end Historieskrivere. Ingen af dem havde sin Opmærksomhed særlig rettet paa Stilens kunstneriske Form, men begge kunde fortælle let, naturlig og livlig. Begge sögte navnlig at opklare Sammenhængen og Sandheden i det faktiske. Storm havde P. A. Munchs altid vaagne Sporsans og vældige Hukommelse; han lokkedes, ligesom denne, af det uoplyste og det omstridte. Begge arbeidede med beundringsværdig Lethed. Ligesom P. A. Munch med Mesterskab beherskede den ældre Histories Hjælpevidenskaber, saaledes var ogsaa Storm tillige grundig og selvstændig Geograf, Etnograf, Filolog og Mytolog.

Storm har undersögt de samme Omraader som P. A. Munch. Han trængte ligesom Munch tilbage til de ældste Tider, behandlede ligesom sin Forgjænger med Forkjærlighed Vikingetiden og fulgte ham tillige i Udforskningen af Middelalderens senere Historie, Geografi og Litteratur lige til Minderne om Fortiden i Nutiden.

Men medens Storm i sin Forsknings og i sine Kunskabers Omraade stod Munch nær, var han i hele sin sjælelige Eiendommelighed vidt forskjellig fra ham og afveg derfor ogsaa fra ham i

sin Metodes Særmærke. Hos Munch havde Fantasien et stort Raaderum. Han besad först og fremst en genial Kombinationsevne og en mærkelig Divination, der ligesom forud anede hvad Undersögelsen i det enkelte senere skulde godtgjöre. Storm var först og fremst en kritisk Forsker med sund og sikker Dömmekraft, som ved Undersögelsen af det Grundlag, hvorpaa den historiske Opfatning hvilede, sögte at paavise dette Grundlags Paalidelighed; at skille det historiske fra det uhistoriske, de ældre Efterretninger fra de senere, de selvstændige Traditioner fra de afledede, det ægte fra uægte Tildigtninger. Og medens Munch sögte at omspænde större Omraader, indenfor hvilke endnu ikke alle Enkeltheder var fastslaaede, sögte Storm ved Undersögelsen af det enkelte at lægge et Grundlag, som helt igjennem var trygt og paalideligt. Munch var endnu tildels bunden i sine norske Forgjængeres nationalistiske Teorier; men Storm stod her fuldstændig fri.

Storms förste omfattende Arbeide er hans i 1871 fuldendte Skrift om *Snorre Sturlassöns* Historieskrivning, ved hvilket han i 1872 vandt det Danske Videnskabernes Selskabs Guldmedalje. Dette er kanske overhoved Storms betydeligste Arbeide.

Han har deri godtgjort, at Snorre Sturlassön maa siges at være Forfatter i egentlig Forstand af den ypperste Behandling af de gamle norske Kongesagaer, Heimskringla. Den förste nulevende Kjender af den gamle islandske Litteraturhistorie siger: "Spörgsmaalet om Snorres Forfatterskab til Heimskringla maa ved G. Storms Arbeide om Snorre betragtes som löst og Forfatterskabet fastslaaet for bestandig" [Finnur Jónsson "Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie" II, 698].

Storm har i sit Skrift belyst Snorres kritiske Principer, hans Studier og historiske Kunst, hans Personskildrings Eiendommelighed og de Fremskridt, som hans Behandling, baade med Hensyn til Indhold og Form, betegner ligeoverfor de Forgjængere, hvis Bearbeidelse af de samme Æmner han har benyttet. Storm fremhæver, hvorledes alle Snorres Egenskaber kulminerer i Olaf den helliges Saga, der betegnes som Snorres bedste og rigeste Skildring.

Ogsaa en Række andre islandske Sagaer, som berörer Norges ældre Historie, har Storm i værdifulde Afhandlinger nærmere oplyst. Saaledes kan bl. a. nævnes hans Afhandling om Jomsvikingasaga (Arkiv for Nordisk Filologi I, 235—248) og hans paa forskjellige Steder meddelte Oplysninger til de gamle Sagabearbeidelser Ágrip, Fagrskinna og Morkinskinna. I Forbindelse hermed bör her fremhæves hans Udgave af de "Islandske Annaler" (Kristiania 1888). Dette er den förste tilfredsstillende Udgave af disse vigtige historiske Kilder. De forskjellige Haandskrifters Redaktioner er tydelig adskilte og hver enkelt Redaktions Alder og Oprindelse er omhyggelig undersögt.

Særlig havde Storm sin Opmærksomhed henvendt paa de Skrifter, som var forfattede i Norge selv, först og fremst de historiske. I en fortrinlig Udgave "Monumenta Historica Norvegiæ" har han samlet de gamle paa Latin i Norge forfattede Skrifter om Norges Historie. Saaledes bl. a. Munken Theodoriks Skrift om de norske Kongers Historie; det af P. A. Munch i Skotland fundne Brudstykke af en Norges Historie; fremdeles Legenden om den hellige Olaf, Hallvard o. fl. Her som i alle sine Udgaver söger Storm at bestemme Tid og Sted for Skrifternes Tilblivelse, deres oprindelige Form og Forfatternes Kilder, ligesom han giver nöiagtige Meddelelser om de Haandskrifter, hvori Skrifterne er bevarede.

Ogsaa har Storm offentliggjort værdifulde Oplysninger om de fleste i Norge selv i Middelalderen paa Norsk forfattede Skrifter, som ikke er historiske i snevrere Forstand, f. Eks. om Kongespeilet.

Storm har tillige fremfor nogen anden lært os at kjende den förste Gjenopvaagnen i Norge ved Begyndelsen af den nyere Tid af Kundskab om den gamle norske Historie og om de gamle islandske Kongesagaer. Han har stillet i klarere Lys de Mænd, som vakte denne Kundskab tillive, og undersögt eller udgivet deres Oversættelser af Stykker af de gamle Kongesagaer og andre af deres Skrifter, hvori Bidrag til Hjemlandets Forhold meddeltes. Saaledes har Storm samlet Oplysninger om Laurents Hanssön, den Nordmand, som i Midten af 16. Aarhundred oversatte Begyndelsen af Kongesagaerne efter *Codex Frisianus* og et andet Haandskrift og tillige oversatte Kristenretten af Gulatingsloven. Vigtig er Storms Udgave af Samlede Skrifter af Peder Claussön Friis, Snorres bekjendte Oversætter. Her er udgivet for förste Gang Peder Claussöns Naturhistorie (eller Skrifter om Dyr i Norge), som ansaaes for tabt, men som Storm fandt i et forhen upaaagtet Haandskrift.

Særlig Fortjeneste har Storm indlagt sig ved at fortsætte den Udgave af Norges gamle Love indtil 1389, som var begyndt ved Keyser og Munch. I en forbausende kort Tid gjennemgik han den store Masse af hidhörende norske Lovhaandskrifter og meddelte de nödvendige Oplysninger om dem. Disse Oplysninger findes navnlig i fjerde Bind af Udgaven af Norges gamle Love. Til samme Side af Studier hörer ogsaa en Række andre Afhandlinger af Storm om gamle norske Love og Lovbestemmelser.

Ligeledes har han undersögt Samfundsforholdenes historiske Udvikling, f. Eks. i sin Afhandling om Lendermandsklassen i norsk Historisk Tidsskrift 1882.

Den sjeldne Forening af historiske, litteraturhistoriske, geografiske og etnologiske Kundskaber, som udmærkede Storm, traadte særlig frem i hans banebrydende Afhandling om Vinlandsreiserne

(i Aarböger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1878). Her har Storm bestemt de Lande, som Leiv Erikssön opdagede i Nord-Amerika: Helleland d. e. Labrador, Markland Newfoundland, Vinland Nova Scotia. Han har ligeledes bestemt Vinlandsreisernes Tid og oplyst, hvilken af de Sagaberetninger, som findes om disse Reiser, er den ældste og paalideligste. Hertil slutter sig hans Udgave af Erik Rödes Saga og af Fortællingen i Flatöbogen om Grönlændingerne (Kjöbenhavn 1891). Ligeledes har Storm skrevet om Grönlands geografiske Forhold i gamle Dage, ogsaa om Haalogalændingen Ottar, som gjorde den förste Reise fra Norge til det hvide Hav. Storms Undersögelser om Reiser i de arktiske Farvande og særlig om Vinlandsreiserne er kanske ved Siden af hans Skrift om Snorre, det Arbeide af ham, som har bragt de mest vidtrækkende Resultater og vundet den mest udbredte Anerkjendelse.

I sine historiske Undersögelser fulgte han gjerne de gamle Nordmænd i fremmede Lande, saaledes i sine Afhandlinger om Magnus Barfods Vesterhavstog og om Harald Haardraade i Konstantinopel.

Paa den anden Side har Storm sögt at belyse Skrifter, Karter og kortere Meddelelser, som behandler Nordens og særlig Norges Geografi ligefra den ældste Tid og til Begyndelsen af den nyere Tid.

Han har bestemt flere Steder, som nævnes i de gamle Sagaer, bl. a. i sine historisk-geografiske Studier (i norsk Historisk Tidsskrift 1877).

Han har enten udgivet eller i Afhandlinger oplyst Skrifter fra 16. og 17. Aarhundred om norske Landskaber og norske Byer. I sine senere Aar var han meget optaget af Studier over de norske Byers Historie. Han sögte nærmere at bestemme Tiden og Planen for deres Anlæg, deres gamle Grænser og gradvise Udvidelse. Han meddelte værdifulde, til gamle Karter og Dokumenter stöttede Oplysninger om norske Fæstninger, f. Eks. om Akershus.

Ligesom P. A. Munch har Storm i sine Skrifter længe dvælet ved Vikingetidens Historie og ved de nordiske Sagn om Nordboernes ældste Optræden i de vestlige Farvande. Hertil hörer særlig Storms Skrift "Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie" (Kristiania 1878). Klarhed over de ældste Normannertog og over de forskjellige nordiske Folks Deltagelse i disse er især bleven bragt ved den Debat, som om disse Spörgsmaal blev fört mellem Storm og den fremragende danske Historiker Johannes Steenstrup. I Skriftet "Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie" bl. a. i de deri optagne Afhandlinger om Krákumál og om Digtet om Braavoldslaget viser sig Storms Forkjærlighed for Undersögelser, som har til Formaal af Digternes Fremstillinger af Fortids Begivenheder og af Folkesagnene at udfinde den historiske Kjerne.

Til denne Side af hans Virksomhed hörer en Række Afhandlinger, navnlig fra hans yngre Aar.

Saaledes har han to Gange behandlet Digtet *Ynglingatal* (i norsk Hist. Tidsskrift 1873 og i Arkiv f. nordisk Filologi XV B.). Fremdeles har han sammenstillet Oplysningerne om Harald Haarfagre i Digtet om Slaget i Hafrsfjord med Beretninger i irske Kilder om Begivenheder i Norge paa samme Tid. Han har fremdraget den historiske Kjerne i det engelske Digt om Havelock og belyst dette Digts Forhold till Olav Kvaarans Historie (Kristiania Vidensk. Selsk. Forhandlinger 1879). I Forbindelse hermed kan videre nævnes Storms Afhandlinger om Folkevisen om den hellige Kong Haakon og hans "Færöiske Studier", hvori han bl. a. har oplyst Visen om den falske Margrete. Den samme Interesse förte ham under hans tidligere Forfattervirksomhed ind i Studiet af fremmede til Norden overförte Sagndigtninger. Saaledes i hans vigtige Doktorafhandling om "Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern hos de nordiske Folk", hvortil slutter sig en Afhandling i Aarböger for nord. Oldkyndighed 1877. Fremdeles hans Afhandling om Eufemiaviserne.

Jeg mindes, at han, da han havde læst min Afhandling om Viserne om Marsk Stig, sagde til mig, at det i fortrinlig Grad efter hans Mening var en historisk Opgave, i Viser om historiske Personer at söge at udskille den historiske Virkelighed.

Ligesom Storm i sine historiske Undersögelsers Omraade overhoved stod P. A. Munch nær, saaledes fulgte han denne sin Forgjænger ogsaa i Undersögelser om Aktstykker til Norges Historie i de pavelige Arkiver. En Frugt heraf er bl. a. hans Udgave af "Afgifter fra den norske Kirkeprovins" (i det norske Universitets Festskrift 1897).

Et vigtigt historisk Kildeskrift, som under hans Ledelse blev paabegyndt 1898, Regesta Norvegica, kronologisk Fortegnelse over Dokumenter, vedkommende Norge, Nordmænd og den norske Kirkeprovins, var ved Storms Död ufuldendt.

Storm havde i nogle Aar för sin Död lidt af en Sygdom, som dog ikke lammede hans Virksomhed. Han döde temmelig pludselig Natten til den 23de Februar 1903 henved 58 Aar gammel.

Da Storm gik bort, var han fuldt optaget til alle Sider. Han havde begyndt flere Arbeider, som han for störste Del efterlod ufuldendte og havde udkastet Planen til mange andre, som ved hans Död kun foreligger i det förste Udkast.

Man kan bl. a. vente udgivet en Afhandling, som indeholder Bidrag til Trondhjems Topografi i Middelalderen.

I sine senere Aar havde Storm begyndt en Undersögelse om de gamle Skibreder, hvis Oprindelse han, hvis jeg ikke tager feil, fandt i Roslagen i Sverige. Men til disse Undersögelser hörer kun forelöbige Sammenstillinger blandt Storms Haandskrifter.

Om Storm havde faaet beholde Liv og Arbeidskraft længere, havde man fra hans Haand turdet vente en historisk-geografisk Beskrivelse af Norge i Middelalderen. P. A. Munchs Behandling af dette Æmne (Moss 1849) var for sin Tid et banebrydende Arbeide og har endnu stor Betydning. Men dets Værd er i höi Grad forringet derved, at Munchs egne Gisninger ikke strengt er adskilte fra det, som er betrygget ved gamle Vidnesbyrd.

Oluf Rygh var fremfor nogen anden kaldet til at give os en ny, fuldt paalidelig Bearbeidelse af dette Æmne og har efterladt sig omfattende Rettelser og Tillæg til Munchs Skrift. Efter Ryghs Död var Gustav Storm vel den eneste i vort Land, som kunde give os en til disse Forgjængere stöttet Bearbeidelse af en Beskrivelse af Norge i Middelalderen, men nu er dette Haab brustet, som saa mange andre Forhaabninger, der knyttede sig til Storms Virksomhed.

Næsten overalt paa den ældre nordiske Histories og Litteraturhistories Omraade har Storms Död voldt et Tab, som först sent eller aldrig synes at kunne oprettes. Intet Menneske er uerstatteligt. Men naar en Mand af en saa omfattende Virksomhed som Storm gaar bort, föles det, som om han var uerstattelig. Paa den anden Side maa vi erkjende det som en Tröst, at alt som den fremragende Mand har skjænket os er præget af hans Aands Kraft som af hans usvigelige Sandhedskjærlighed, og at intet af hans Skrifter indeholder Spor af en begyndende Svækkelse af hans Evner og Dygtighed.

Gustav Storm var ugift. Ved sine personlige Egenskaber vil han dybt savnes af Venner og Bekjendte i vide Kredse, som paa den ene eller anden Maade er komne i Forbindelse med ham.

Altid var han redebon til Hjælp. Han forstod paa sin greie saglige Maade let at faa jevnet Vanskeligheder. Uden at bruge mange Ord gik han for at faa ordnet en Sag straks den Vei, som sikrest og kortest förte til Maalet. Paa denne Maade kunde han i al Stilhed öve, ogsaa med egen Opofrelse, Velgjerninger, der for Modtageren kunde være en Livssag, men om hvilke Giveren ikke talte.

April 1903. **Sophus Bugge.**

Meddelande.

Från och med nästa band inträder professor Hjalmar Falk i tidskriftens redaktion såsom representant för Norge i stället för avlidne professor Gustav Storm.
